

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Bilim ve Ütopya

Sayı: 185

Yıl: 15

Kasım 2009 Aylık Bilim, Kültür ve Politika Dergisi

6 TL (KDV Dahil)

Yaratılış Safsatasına "Bilimsel" Kılıf

AKILLI TASARIM

Prof. Dr.
Semih KORAY:

**BİLİM ve
MATERYALİZM**

Yarenkür ALKAN

Dr. Hasan G. BAHÇEKAPILI

Prof. Dr. Ali Nihat BOZCUK

Harun ÇAKAN

Dilek ÇELİK

Prof. Dr. Ali DEMİRSOY

Şule GÜNEY

Onur İYİLİKÇİ

Doç. Dr. İsmail ÖZER

Evrimde Eksik Halkalar Tamamlanıyor

Prof. Dr. Bemzi DEMİR: Afet İnan ve Türk Antropoloji Tarihindeki Yeri

Eugène PITTARD: Antropoloji ve Prehistoryayı Diriltiren Bir Devlet Başkanı: Kemal Atatürk

Dr. Mutluhan İZMİR: Buffalo Bili Sendromu

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

BÜTÜN ÜLKELERİN İŞÇİLERİ VE EZİLEN ULUSLAR BİRLEŞİN

TEORİ

Davutoğlu'nun "Stratejik Derinlik"i Stratejik Amerikancılık

ARSLAN KILIÇ **Davutoğlu'nun "stratejik derinlik"i:
ABD'nin Ortadoğu'daki "öncü kuvveti" olma siyaseti**

HASAN BÖGÜN **Davutoğlu'nun Cumhuriyet'i yıkma programı**

Dr. BARIŞ DOSTER **Türk dış politikası ve "Stratejik Derinlik"**

MEHMET ULUSOY **"Yeni Osmanlı Tuzağı" nasıl hazırlandı?**

ADVIYE MERAL **Sosyalistler Kemalist Devrim'i nasıl değerlendirmeli?**

ALİ KARŞILAYAN **Parti Okulları**

S.S. Ütopya Bilimsel ve Kültürel
Araştırmalar Yay. ve Üretim Koop. Adına
Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Prof. Dr. Semih KORAY

Genel Yayın Yönetmeni: Gani BAYER

Yazı İşleri Müdürü: Emrah MARAŞO

Yazı İşleri: Canan ÜSKÜPLÜ
Yaren KÖR ALKAN
İlyas KARATEPE
Onurcan ÜLKER

Düzeltili: Kemal KIRAR

Görsel Yönetmen: Harun ÇAKAN
Dağıtım-Abone: Ergin ONAY

Yazı Kurulu: Dr. Cüneyt Akalın,
Prof. Dr. Atilla Altunel, Dr. Bora Ataman,
Zühtü Bayar, Dr. M. Kürşat Bozkurt,
Dr. Necmi Dayday, Prof. Dr. Ercan Enç,
Prof. Dr. Erbil Gözükürmüzoğlu, Prof. Dr.
Çağatay Güler, Efe Can Gülcen,
Erkan İdiz, Prof. Dr. Bekir Karaoğlu,
Prof. Dr. Zafer Kars, Doç. Dr. Çağatay
Keskinkok, Prof. Dr. Semih Koray, Dr. Arda
Odaşası, Feyziye Özbek, Sarper Özsan,
Ömer Özbek, Cem İsmail Savaş,
Dr. Hakan Seçkin, Prof. Dr. Kadir Yamaç,
Prof. Dr. Osman Şadi Yenen

Yönetim Yeri: İstiklal Cad. Deva Çıkarmazı
No: 7/2 Beyoğlu/İstanbul
Tel: (0212) 244 23 72 - 61
Faks: (0212) 251 51 22

e-posta: bilimveutopyahaber@gmail.com
İnternet adresi: www.bilimutopya.com.tr

Ankara Temsilcisi: Feyziye ÖZBERK
Konur Sok. 69/1 Kızılay/Ankara
Tel: (0312) 418 52 64

Edirne Temsilcisi: Umut AKAS
Tel: (0538) 453 80 47
umutakas@gmail.com

Hatay Temsilcisi: Hüseyin GÜLER
Büyük Çarşı İhvanı Kat:1 No:450 Iskenderun
Tel: (0326) 613 41 33

İstanbul Temsilcisi: Canan ÜSKÜPLÜ
Tel: (0538) 590 55 54
bilimveutopya@gmail.com

İzmir Temsilcisi: Nural GÖRAN
Tel: (0537) 843 55 19

Avrupa Koordinatörü: Filiz KARABULUT
filiz@bilimutopya.com.tr

Almanya Temsilcisi: Eylem DEMİREL BORAL
Frankenalle 39, 60327/Frankfurt
Tel: +4969-73918773 Faks: +4969-75009310

Belçika Temsilcisi: Sabri BAL
Tel: +32 22154964

Çin Halk Cumhuriyeti Temsilcisi:
Nuri TÜRKEŞ Tel: +86 1067637296

Fransa Temsilcisi: Ali Rıza TAŞDELEN
Tel: +33 675451587

Hollanda Temsilcisi: Kemal KIRAR
Tel: +316 34043474

İngiltere Temsilcisi: Murat METİN
Tel: +44 7939051882

İsviçre Temsilcisi: Gülay SINACI
Tel: +41 327245854 - +41 763023951

İtalya Temsilcisi: Zeynep GÜNEŞ
E-posta: zeynep-gunes@merck.com

Abone Koşulları: 6 Aylık: 35.00 TL.
Yıllık: 70.00 TL Avrupa ve Ortadoğu yıllık:
50 Euro Amerika ve Uzakdoğu yıllık: 100 \$

Abone bedelleri için, S.S. Ütopya
Kooperatifi İş Bankası Beyoğlu Şubesi
Hesap No: 1022 0778251

İsviçre Hesap Numarası
Gülay SINACI
Banque Cantonale Neuchâteloise compte
Hesap No: 1003.00.733
gulaysinaci@romandie.com
gulay_sinaci@hotmail.com

Yurtdışı Satış Fiyatı
Avrupa: 4.5 Euro

Organizatör: Ulusal Haber Hiz. Prod. Orf.
San. Tic. A.Ş.
Basıldığı Yer: Analiz Basım
Dağıtım: Merkez Dağıtım AŞ
ISSN 1301-6717

Yaratılış dogmasına yeni kılıf: Akıllı Tasarım

Dergimizin elinizdeki sayısını akıllı tasarım konusuna ayırdık. Konuyu farklı yönleri ile ele aldığımız dosyamızda bir de akıllı tasarımcıların "bilimsellik" iddiasına karşı bilime, bilimin gelişimine, bilginin kaynağına, yöntemine, sınırlarına ve akıllı tasarım gibi safsatalara açık kapı bırakan felsefi yaklaşımlara dair Prof. Dr. Semih Koray ile geniş kapsamlı bir söyleşi yaptık.

Kapak dosyasında yer alan yazılara bir giriş olması amacı ile ACLU'nun hazırladığı "Akıllı Tasarım Hakkında Sıkça Sorulan Sorular" (Frequently Asked Questions About "Intelligent Design") başlıklı bildirinin bir özeti sizlere sunuyorum:

Akıllı tasarım (AT), yeryüzündeki canlılığın bilimsel evrim kuramı ile açıklanamayacak kadar karmaşık olduğu ve bundan dolayı doğaüstü bir varlık tarafından tasarlanmış olması gerektiği fikrine dayanan safsatalardan oluşan bir takım inançlardır.

Bilimsel bir kuram gözlemlenebilir kanıtlara dayalı olmalı ve sınanabilir olmalıdır. Bir bilimsel kuram doğal olaylarla ilgili, deneylerle sınanabilen çıkarımlarda bulunur. AT çıkarımda bulunmaz, bilimsel yöntemle incelenemez. Her ne kadar AT yandaşları görüşlerini bilimsel terimlerle ifade etseler de, AT'nin bilimsel bir kuram olduğu iddiası yanlıştır.

AT, yaratılışçılığın en yeni şeklidir. Yaratılışçılığın geleneksel biçimlerinin aksine, AT açık açık 'İncil'in edebi bir yorumuna dayanmaz. Farklı görüşlere sahip yaratılışçıların desteğini alabilmek için Dünya'nın yaşı gibi konularda da mevzilenmez. Geleneksel yaratılışçılık gibi, biyolojik dünyada bir tasarımın var olduğuna dair kanıtlara sahip olduğunu iddia eder. Onların aksine, tasarımcının Tanrı olduğunu ifade etmekten kaçınır. Bazı yandaşlar tasarımcının bir uzaylı veya gelecekte gelen bir zaman yolcusu olabileceğini belirtmişlerse de, bu olasılıklar ciddiye alınmıyor. Evrim'in bilimsel olarak haksız eleştirisinde, AT'nin tezleri yaratılışçılığın geleneksel biçimlerinin kullandığı tezlerin aynısıdır (altkümesidir).

Biyolojik evrim, yeryüzündeki yaşamın zaman içinde nasıl değiştiğini açıklayan bilimsel bir kuramdır. Türlerin evrildiği inancı Darwin'den önce vardı, artık var olmayan hayvanların fosillerinin bulunması bu düşünceye yol açmıştır. Darwin'in zamanından günümüze evrim önemli gelişme göstermiştir, en önemlisi genetik ile birleşmesidir.

AT bilimsel bir kuram değildir, bundan dolayı bilimsel evrim kuramına alternatif olarak ileri sürülemez. AT'nin açıklama ya da tahmin gücü yoktur.

AT hareketi Seattle, WA merkezli Discovery Institute's Center for Science and Culture'daki bir grup aktivist tarafından yönetiliyor. Grubun yöneticileri arasında çok az güvenilir bilim adamı var, bilim adamları ise genelde biyolojiyle alakasız alanlarda uzmanlar.

Kama Stratejisi 1999 yılında internete sızan Keşif Enstitüsü'nün dahili bir muhtırasıydı. AT yandaşları resmi olarak dini gerekçelerine yönelik sorularda nötral olduklarını açıklasalar da, "Kama belgesi" bu iddianın aldatıcı olduğunu ortaya koyuyor. Belge, hakim bilimsel uygulama ve metodları tersine çeviren

menin planının ana hatlarını çiziyor, bu da AT'cilerin gerekçelerinin bilimsel değil, dini olduğunu ortaya koyuyor.

AT'nin evrime alternatif olarak öğretilmesi, öğrencilere evrim kuramının bilimsel konumu ve bilimsel yöntemin işleyişi hakkında yanlış bilgi vermek olur. Ayrıca bu, onları ikincil bir bilimsel eğitim açısından olumsuz etkiler, yaşlılarına göre belirgin bir şekilde dezavantajlı duruma düşerler. SARS ve AIDS gibi hastalıkları inceleyen, bakterilerin antibiyotiklere nasıl direnç kazandıklarını araştıran tüm bilim adamları ve hekimler, inceledikleri olguyu anlayabilmek için tamamen evrim kuramına dayanırlar. Şundan eminiz ki, AT yandaşları dahi SARS veya AIDS'in akıllı tasarım ile yaratıldığına ve sadece akıllı tasarım ile açıklanabileceğine inanan bilim adamından çok diğer görüşü savunan bilim adamına güvenirlir.

Gerçek bilimsel kuramların aksine, AT kendi sonuçlarını (görüşlerini) destekleyecek kanıt sağlamaz. Bu da onun bilim olmadığı, dogma olduğu anlamına gelir.

Önemli birçok bilimsel kuramın doldurulması gereken boşlukları vardır, ve cevaplandırılmamış soruların varlığı bir kuramı geçersiz kılmaz. Galileo'nun dünyanın güneşin etrafında döndüğü kuramından şüphelenenler; 'Dünya dönüyorsa niye üzerinden düşmüyoruz?' diye sordular. Bu soruya cevap veren Yerçekimi Kuramı'nı İsaac Newton kabaca yarım asır sonra geliştirdi. Bilimsel bir kuram sadece yeni sorulara yol açıyor diye elelenemez; aslında, bir kuramın yeni sorulara ve deneylere ilham vermesi onun kalitesinin bir ölçütüdür. Ayrıca, AT yandaşları tarafından 'açıklanamayan boşluk'(cevaplanamayan nokta) olarak ileri sürülenlerin çoğu bilim adamlarınca açıklandı. Yıllarca 'yaratılışçılar' 'fosil kayıtlarında' ciddi eksiklikler olduğunu ve geçiş türlerin fosil kayıtları olmadığını söylediler. Son yirmi yıl boyunca birkaç geçiş türü bulundu - AT'cilerin kabul etmek istemedikleri bir şey. Bu da orijinal açıklamaları üzerindeki kuşkuları gittikçe artırıyor.

Michael Behe, bir Keşif Enstitüsü üyesi, 'indirgenemez komplekslik' terimini, aşamalı bir şekilde oluşamayacak kadar kompleks olan organizmaları tarif etmek için icad etti. Örnek olarak fare kapanını gösteriyor: fare kapanının birçok farklı parçası vardır, ve içlerinden biri çalışmazsa, sadece adı (yarım yamalak çalışan) bir fare kapanı olmaz, doğrusu fare kapanı hiç çalışmaz. Dolayısıyla, fare kapanı, tüm parçalar doğru yerde ve çalışır olasıya kadar işe yaramaz. Biyolojide, çalışmayan parçalar doğal seçim tarafından elenir, buradan Behe kompleks biyolojik sistemlerin tüm parçalarıyla birlikte eksiksiz tasarlanmış olması gerektiği sonucunu çıkarır. Evrim illa doğrusal bir gelişim, birinin adı sıra yeni parçalar eklenerek, göstermez. Bunun yerine yapılar belirli bir amaç için gelişir, ve sonra başka bir işlev üstlenir. Bilim adamları, doğal seçilimin aynı yapıtaşlarından yola çıkarak nasıl şaşırtıcı bir çeşitliliği meydana getirdiğini göstererek, şu an ki haliyle indirgenemez komplekslikte olan birçok organizmada bu değişimleri açıklamışlardır.

BİLİM VE ÜTOPYA
ÜNİVERSİTE TEMSİLCİLERİ

Adnan Menderes Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Atakan HATİPOĞLU
atakanhatipoğlu@gmail.com (0 555) 475 82 45
Atıyon Kocatepe Üniversitesi
Kutbiddin GÜLTEKİN
kblygultekin@hotmail.com (0 555) 629 75 63
Akdeniz Üniversitesi
Dr. Hakan ERENĞİN
erengin@akdeniz.edu.tr (0 535) 852 74 15
Anadolu Üniversitesi
Deniz Eren ERİŞEN
denerer@gmail.com (0 555) 414 52 02
Ankara Üniversitesi
Yarenkür ALKAN
aikanyaren@gmail.com (0 537) 587 53 77
Beykent Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. İbrahim OK
ibrahimok@beykent.edu.tr (0 532) 234 34 49
Boğaziçi Üniversitesi
Cenk ÖZDAĞ
oezdath@yahoo.co.uk (0 505) 659 65 51
Cumhuriyet Üniversitesi
Hakan SERTAN
hakansertan@hotmail.com (0 532) 335 76 96
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Melin SALIK
melinsalik@hotmail.com (0 544) 335 79 32
Çankaya Üniversitesi
Fırat KAYAÖNÜ
firatkayaonu@hotmail.com (0 543) 944 57 32
Çukurova Üniversitesi
Bora YAĞRI
byagri@gmail.com (0 535) 942 45 25
Dokuz Eylül Üniversitesi
Serdar YURTÇİÇEK
serdaryurtcicek@hotmail.com (0 505) 298 90 70
Ege Üniversitesi
Hürmüz TUTKUN
hurmuztutkun@hotmail.com (0 555) 361 56 14
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Mustafa YİĞİT
yigit_must1907@hotmail.com (0 554) 255 82 26
Galatasaray Üniversitesi
Cem SAVAŞ
cem@bilimutopya.com.tr (0 533) 358 51 78
Gazi Üniversitesi
Nesimi Yiğit ERYILMAZ
yigitjazz@hotmail.com (0 535) 311 81 05
Gaziantepe Üniversitesi
Mehmet BALABAN
balli27b@hotmail.com (0 538) 889 45 89
Hacettepe Üniversitesi
Turgut SAYILIR
turgood06@hotmail.com (0 506) 470 95 36
Haliç Üniversitesi
Şahin KARABIYIK
sahinkarabiyik@hotmail.com (0 535) 215 77 26
İstanbul Üniversitesi
Pınar AKKOÇ
pinarakkoc@hotmail.com (0 555) 441 86 50
İstanbul Teknik Üniversitesi
Uğur ATAŞER
ugurataser@yahoo.com (0 542) 453 47 33
İşık Üniversitesi
Güneş ÖZTÜRK
gunesozturk@gmail.com (0 505) 948 87 70
İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü
Ercan ÖZKAN
ecoel1@hotmail.com (0 505) 289 64 30
Karadeniz Teknik Üniversitesi
Mustafa AKDIŞ
makdis85@gmail.com (0 505) 880 67 77
Karadimas Üniversitesi
Celal SALMAN
celalsalman@gmail.com (0 543) 456 18 01
Kırıkkale Üniversitesi
Gürkan GENÇ
gurkangenc13@hotmail.com (0 544) 577 24 19

Akıllı tasarım safsatasına yanıt

- Çiviyazısı 1
- Forum 4
- Kapak
Prof. Dr. Semih KORAY
Bilim ve materyalizm 7
- Kapak
Dr. Hasan G. BAHÇEKAPILI - Dilek ÇELİK -
Şule GÜNEY - Onur İYİLİKÇİ
Bilim felsefesi açısından akıllı tasarım düşüncesi 13
- Kapak
Prof. Dr. Ali DEMİRİSOY
Birbirinin zıddı olan tasarımlar:
Akıllı tasarım-evrimsel tasarım 18
- Kapak
Prof. Dr. Ali Nihat BOZCUK
Evrin bilimi ve yaratılışçılık/ akıllı tasarım 29
- Kapak
Doç. Dr. İsmail ÖZER
Evrin sürekliliği içerisinde her fosil ara formdur! 33
- Kapak
Harun ÇAKAN
Evrimin kayıp halkaları tamamlanıyor:
Anchiornis huxleyi ve Darwinopterus 36
- Kapak
Yarenkür ALKAN
15 yıllık hasret sona erdi...
İnsanoğlu uzak atasıyla buluştu! 38

■ Prof. Dr. Remzi DEMİR Afet İnan ve Türk antropoloji tarihindeki yeri	41
■ Eugène PITTARD Antropoloji ve prehistoryayı diriltten bir devlet başkanı: Kemal Atatürk	49
■ Dr. Mutluhan İZMİR Buffalo Bill Sendromu	55
■ İz Bırakanlar / Feyziye ÖZBERK Ernst Hirsch: "Ne mutlu Türküm diyene"	58
■ Bizim Üniversitelerimiz / Prof. Dr. Kürşat YILDIZ Üniversitelerde yeni öğretim dönemi	68
■ Arkeo - Görüş / Erkan İLDİZ Antik Dönem'de soylu sınıfın hem borç veren hem de borç alan olarak finans işlerindeki konumu	72
■ Sağlıkta Ulusal Gündem / Dr. Ceyhan BALCI - Dr. Defne Arı DURSUNKAYA - Dr. S. Fehmi KATIRCIOĞLU	79
■ Bilim ve Teknoloji Güncesi	84
■ Kitap Kurdu / İlyas KARATEPE	87
■ Matematiğin B&Ü'sü / Mustafa USLU	92
■ Çetin Ceviz Problemleri / Dr. Necmi DAYDAY	95
■ Bulmaca / Semra LARÇIN	96

Kocaeli Üniversitesi
Cem ŞAHUTOĞLU
cemsahutoglu@hotmail.com (0 542) 806 10 70
Koç Üniversitesi
Alp AKINCI
bakinci@ku.edu.tr (0 535) 952 30 60
Marmara Üniversitesi
Deniz KEL
denizkel_85@hotmail.com (0 537) 267 52 13
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Çağrı ÖZSEMA
acagrozsema@gmail.com (0 505) 749 41 36
Mersin Üniversitesi
Melike GÜNDOĞDU
melosum@hotmail.com (0 537) 729 67 46
Muğla Üniversitesi
Meltem ŞEN
melinsen42@hotmail.com (0 542) 510 96 22
Niğde Üniversitesi
Süleyman AÇIKGÖZ
suleymanackgoz51@hotmail.com (0 505) 656 62 30
ODTÜ
Onurcan ÜLKER
onurcanulker@gmail.com (0537) 297 07 88
Pamukkale Üniversitesi
Gökhan GÖÇMEN
gocmengokhun@hotmail.com (0 505) 871 65 48
Sabancı Üniversitesi
Övünç UZUN
ovuncuzun@su.sabanci.univ.edu (0 505) 333 63 66
Sakarya Üniversitesi
Ahmet ÖZDEMİR
ahmet_3200@hotmail.com (0 537) 683 20 22
Selçuk Üniversitesi
Hasan GÜNER
hasangunermail@gmail.com (0 537) 272 36 17
Süleyman Demirel Üniversitesi
Can KARA
e-teori@hotmail.com (0 555) 828 80 12
Trakya Üniversitesi
İbrahim ÇERÇİ
cerci136@yahoo.com (0 543) 811 21 77
Uludağ Üniversitesi
Veli ÇOLAK
velico83@hotmail.com (0 505) 776 14 98
Yeditepe Üniversitesi
Efe SARP
efesarp68@hotmail.com (0 532) 467 30 22
Yıldız Teknik Üniversitesi
Ahmet ÇAKAN
ahmetcakan0182@gmail.com (0 505) 317 89 94

YURTDIŞI ÜNİVERSİTE TEMSİLCİLERİ

ABD
Philadelphia Üniversitesi
Tolga KARAYAYLA
E-posta: tlkgryyl@yahoo.com
Almanya (Güney Bölgesi)
Ulm Teknik Yüksek Okulu
Hakan DAĞISTANLI (hakan.d@gmx.net)
Almanya (Kuzey Bölgesi)
Münster Üniversitesi
Mustafa TOSUN (mustafatosun@gmx.net)
Çin Halk Cumhuriyeti
Guangdong Conggang Üniversitesi
Alican GÖKDENİZ
alican@bilimutopya.com.tr
İngiltere
Queen Mary, University of London
Hatice BALLIKAYA
ballikaya18@hotmail.com
Polonya
Varşova Üniversitesi
Makgorzata PILCZUK bogorzata@wp.pl
Rusya Federasyonu
Saint Petersburg Devlet Üniversitesi
Doç. Dr. Alexander SOTNICHENKO
sotnik37@mail.ru
Suriye
Şam Üniversitesi
Canan Fatma CAN turkkan.turhan@gmail.com

Ankara büromuz açıldı!

Bilim ve Ütopya Ankara bürosu 5 Ekim'de kalabalık bir davetli grubuyla açıldı. 200'ü aşkın konuğun katıldığı açılışta onur konuğu olarak Muazzez İlimiye Çığ yer aldı. Dr. S. Fehmi Katırcıoğlu'nun "İzler ve Gölgeleler" adlı fotoğraf sergisi de davetlilerin ilgiyle karşılandı.

ODTÜ Fizik Bölümü öğretim üyesi ve TÜBİTAK Eski Başkanı Prof. Dr. Namık Kemal Pak, Tüm Öğretim Üyeleri Derneği (TÜMÖD) Genel Başkanı Prof. Dr. Alpaslan Işıklı, Prof. Dr. Sina Akşin, Prof. Dr. Ali Nihat Bozcuk, Prof. Dr. Yaman Örs, Prof. Dr. Cengiz Yalçın, İlhan Tomanbay, Doç. Dr. Çağatay Keskinok, İşçi Partisi Genel Başkan Vekili M. Bedri Gültekin, Öğretmen Dünyası dergisi Genel Yayın Yönetmeni Nazım Mutlu, Ulusal Eğitim Derneği Başkanı Zeki Sarıhan açılışa katılan konuklar arasındaydı.

DSP Genel Başkanı Masum Türker, Doğan Hızlan, Özdemir İnce, Prof. Dr. Kadir Has Sungurluoğlu, Çankaya Belediye Başkan Yardımcısı Eser Atak, ADD GYK Üyesi Suay Karaman, Dr. Ceyhun Balcı ve Berfin Bahar Yayınları sahibi İsmet Arslan da mesaj gönderenler arasında yer aldı.

BİLKOOP Başkanı Prof. Dr. Semih Koray: "Biz bilimi hayatın merkezine, minderin ortasına çekmeye çalışıyoruz. Biz bilimi, Türkiye'de hayatın merkezinde ne cereyan ediyorsa, hangi sorunları varsa Türkiye'nin, ulusun önünü tıkayan; onların açılması için maddi bir güç haline getirmeye çalışıyoruz. Türkiye'deki bilim birikimini de buna yöneltmeye çalışıyoruz. Yoksa toplumun kıyısında, hayatın kenarında, sadece kendi dar alanında geçerli bir takım bulgularla uğraşan, teknik nite - likte, hayata olan etkisi ortadan kaldırılmış, etkisizleştirilmiş, böyle bir etkinlik olmaktan çıkartmaya çalışıyoruz bilimi."

Prof. Dr. Namık Kemal Pak: "Her türlü tacize, aşağılanmaya, hırpalanmaya, hakarete karşı yılmınlığa kapılmaya - çağız. Bu ülke bizim ve gidecek başka yerim - izde yok. Ancak bilimin aydınlığıyla bir ütopya yaratabiliriz."

TÜMÖD Genel Başkanı Prof. Dr. Alpaslan Işıklı: "Bilim ve Ütopya'nın yararları, katkıları say - makla bitmez. Onlara bir yenisini de bugün burada eklemiş bulunuyorlar. Bilim ve Ütopya çığ gibi büyüyor. Her döneme damgasını vurmuş yayın faaliyetleri var. Bizim bu döneme damgasını vurmuş yayın faaliyeti nedir denirse herhalde Bilim ve Ütopya'yı başta saymamız gerekecektir."

Bilim ve Ütopya'ya yayın hayatının başından beri emek veren bilim insanlarından Prof. Dr. Yaman Örs...

Dr. S. Fehmi Katırcıoğlu, Dr. Murat Bavbek, Dr. Fatoş Gül birarada.

Muazzez İlimiye Çığ: "1995'ten beri Bilim ve Ütopya ile birlikteyim. Derginin en önemli işlevi bilimi halka indirmek... Sizlere de, herhalde okuyucularısınız, hepinize teşekkür ediyoruz bu dergi nâmina. Derginin yazarları olarak da hep - imiz el ele verip çalışmalarımızı devam ettirmeye çalışacağız. Onun için kendilerini kut - luyorum."

Aytmatov Günleri

Röportaj: İlyas KARATEPE

"2. Aytmatov Günleri" Uluslararası Sempozyumu'nun Düzenleme Kurulu Üyesi, AÜ DTCF Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Gülzura Cumakunova ile yaptığımız röportajı sunuyoruz.

Bilim ve Ütopya: "2. Aytmatov Günleri" Uluslararası Sempozyumun yapılmasındaki amaç neydi?

Prof. Dr. Gülzura Cumakunova: "1. Aytmatov Günleri" 1995 yılında Aytmatov'un kendisinin ve Kırgızistan, Kazakistan, Türkiye'den bilim, siyaset, sanat dünyası uzmanlarını geniş bir katılımı ile gerçekleşmişti. Yazar kendi düşünceleriyle, geleceğe yönelik yorumlarıyla güzel bir paylaşım, bilgi alış veriş ortamını oluşturmuştu. Sempozyumun devamı ne yazık ki bu geçen 14 yıl içerisinde gerçekleştirilemedi. Bunun bence birkaç nedeni oldu. Birincisi, belki her şeyi sonsuz gibi görüp, insanın hayatının de bir yerde biteceği düşüncesine bir türlü aldırmayan umursamazlık olur ya Aytmatov'la da herhalde öyle oldu. Yazar da bu yıllar içerisinde Belçika'da, önce Sovyetler Birliği'nin, daha sonra kendi ülkesi Kırgızistan'ın elçisi olarak görev yaptı. Galiba bizim etkinlik yapamayıpımızın bir sebebi de onun yurtdışında diplomatik görevde bulunmasından, onu bu önemli işinden alıkoymak gibi çekincelerden de kaynaklandı sanırım. Geçen yaz onu kaybettikten sonra onun çok yönlü mirasına sahip çıkmak, değerlendirmek, düşüncelerini devam ettirmek gibi onu okuyan, anlayan ve seven çevrelerde duyulan gereksinimi biz de duyduk. Onunla beraber başlatılan bir davayı, genel olarak Türk Dünyası, hatta çağdaş dünya edebiyatını değerlendirme, tartışma, edebiyat ve bilim, sanat çevresini bir araya getirme davasını onsuz, ama onun adı altında devam ettirilebileceği düşüncesinde birleştik. Böylece uzun yıllar ara verilen sempozyumu canlandırma gayretini kendimizde bulduk. Onun insan olarak vefat etmesi düşüncelerinin, eserlerinin, kendine özgü felsefesinin yok olması anlamına gelmiyordu. Aytmatov, eserleri ile 20. yy' a damgasını vurmuş dünya yazarıydı. Eserlerinde ülkesi Kırgızistan'ın, Sovyetler Birliği'nin siyasi ve sosyal çalkantılarını, sıradan insanların yaşamlarını, II. Dünya Savaşı'nı bütün çıplaklığıyla anlatıyor. Eserlerinde açık olmasa da rejime karşı eleştiriler yer almaktadır. Aytmatov'un büyüklüğü de rejimin içinde yaşayıp, onun kusurlarını ustaca dil ve üslupla bütün dünyaya açıklayabilmesidir. Millilikten evrensellik nasıl çıkarılır? İnsanın doğaya karşı gelmesinin sonu ne olur? Din nedir? Edebiyat, sanat nasıl gelişmelidir? Onun toplumdaki görevi nedir? gibi birçok soruya cevap verir. Bütün bunları kavrayabilmek ve başkaların da öğrenmelerine yardım etmek için "Aytmatov Günleri" etkinliğini devam ettirme gereksinimi duyduk. Türk Dünyası Kültür ve Sanatları Ortak Yönetimi TÜRKSOY ve Kırgızistan'ın Ankara Büyükelçiliğinin de desteği ile DTCF Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü olarak böyle bir etkinliği yapmaya gayret ettik ve 12-14 Ekim arasında bu sempozyum yapıldı. Sempozyum çalışmalarına Şubat ayında başladık. Uluslararası çapta yapılması planlandı; çünkü Aytmatov sadece Türk Dünyası ya da eski Sovyetler Birliği ile sınırlandırılma-

mayacak bütün dünya tarafından tanınan ve okunan bir yazar olduğundan eserleri ve araştırmalarından tanıdığımız bütün Aytmatovşinaslar ile yazışmaları başlattık. Sempozyuma dünyanın her yerinden, Amerika'dan, Japonya'dan, Eski SSCB ülkelerinden, geniş bir katılım oldu. Üç gün boyu dolu dolubildiriler sunuldu. Aytmatov'un kız kardeşi, yakın dostları, bilim adamları, sanat dünyasının her kesiminden insanlar katıldı.

Bilim ve Ütopya: Cengiz Aytmatov kimdir? Türk ve Dünya edebiyatındaki yeri ve etkisi nedir?

Prof. Dr. Gülzura Cumakunova: Aytmatov her şeyden önce bir Kırgız Halk Yazarıdır. Her nere giderse gitsin ne sıfatı olursa olsun onun gerçek kimliği budur. Ömrü boyunca bu sıfatı büyük bir gururla taşımıştır. Bir Kırgız yazarı olarak 50'li yılların ortasında edebiyat sahnesine çıkmış ve sıra dışı kahramanlar, konular içeren eserleriyle farklı bir yazar olduğu hemen anlaşılmıştır. Onun eserlerine ilham veren her zaman yeni düşüncelere sevk eden mitler, efsaneler, milli şuur ve gurur, doğa ve insan anlayışı bizim tahmin bile edemeyeceğimiz tarihlere dayanır. Hem milli olan gelenek, görenek, yaşam tarzını, düşünceleri, dini, dili çok iyi bir şekilde göstermiştir. Rus dilini araç olarak kullansa da Kırgız hayatını anlatmıştır. Yerelden beslenerek evrensel boyutlara ulaşmayı başarabilmiştir. Bunu eserlerinin birçok dilde yayınlanmasından, insanların eserlerde kendilerini bulmalarından ve bu eserleri kendi dillerinde okumak istemelerinden anlayabiliyoruz.

1986'da Cengiz Aytmatov'un önderliğinde toplanan Issık Göl Formu'nda, dünyanın çeşitli ülkelerinden önde gelen bilim, sanat, edebiyat uzmanları toplandı. Dünyaya bilim ve sanat yoluyla yön vermek amacıyla bir araya gelmiş bu insanlar çeşitli görüşleri ortaya koydular. Bunu daha önce kimse başaramamıştı. Bu Aytmatov'un dünyaca saygın ve fikirlerine önem verilen bir şahsiyet olduğunu gösterdi. Aytmatov, SSCB'nin en büyük ödülü olan "Lenin Ödülü"nü çok genç yaşta 35 yaşında kazanmış tek yazardır. Dünyanın da birçok Bilimler Akademisinin asil üyelikleri ve kulüp üyeliklerine layık görülmesi de onu dünyanın sayılı entelektüelleri arasına koymaktadır.

Bilim ve Ütopya: Bu sempozyumun ardından, ileride ne gibi çalışmalar planlanıyor?

Prof. Dr. Gülzura Cumakunova: Sempozyuma katılanların da bir ağızdan dile getirdikleri gibi "Aytmatov Günleri" adı altında bir araya gelerek Aytmatov eserleri, düşünceleri üzerinde yoğunlaşmakla beraber çağdaş edebiyat ve sanat konularını tartışabilecek, yön verebilecek bir süreç, daimi bir etkinlik olarak devam ettirmek istiyoruz. Bu amaçla değişik ülkelerde değişik konular üzerinde bu etkinliği sürdürmek niyetindeyiz. Örneğin, bir sonraki "3. Aytmatov Günlerinin" Kırgızistan'da düzenlenmesi düşünülmektedir.

“İnsan Doğası ve Evrim” sayfası

Modern evrim teorisi biyolojik bilimlerin temel taşı konumunda olan ve bilim dünyasında yaygın olarak kabul edilen bir teoridir. Öte yandan, evrim teorisinin bugün geldiği noktaya teorisinin halk arasında tanınma şekli arasında büyük bir uçurum var.

Bu sebeple Charles Darwin'in doğumunun 200., doğal seçim yoluyla evrim görüşünü ortaya attığı Türlerin Kökeni kitabının basılışının 150. yıldönümü olan 2009 yılında “İnsan Doğası ve Evrim” başlıklı sayfayı kurmaya karar verdik.

Sitenin kuruluş amacı, evrim teorisi hakkında az olan Türkçe kaynakların artmasına katkıda bulunmak ve bilimsel konularda bir kamusal tartışma alanı oluşturmaktır. Grup olarak bilimsel gerçeklerin bilim adamlarının tekelinde olmadığına, bir tarafın aktaracağı ve diğer tarafın pasif olarak alacağı bir şey olmadığına, bilimin tartışılabilir olması gerektiğine, gerçeklere ampirik verilere dayalı rasyonel tartışma sonucunda ulaşılabileceğine ve toplumsal politikaların bu tür bir tartışma süreci sonucunda oluşacak uzlaşma ile belirlenmesi gerektiğine inanıyoruz. Bu amaçla bu sayfayı bir tür kamusal tartışma alanı olarak kullanmayı, kendi fikirlerimizi tartışmaya sunmayı ve farklı fikirlerle de yer vermeyi hedefliyoruz. Kendi yazılarımızda insan doğasının evrim teorisine dayalı bir çerçeve içinde biyoloji, psikoloji, antropoloji gibi disiplinlerin bulgularından yararlanarak incelenebileceği kabulünden yola çıkıyoruz. Ele alacağımız konuların içine işbirliği, rekabet, saldırganlık, dil, din, ahlak, kültür, eş seçimi, aile ve akrabalık ilişkileri, sosyal biliş, sosyal ilişkiler, duygular, akıl yürütme ve karar verme mekanizmaları vs. girecek. Bu konuları evrimsel perspektiften ele alan çalışmaları tanıtan yazılara bu sayfada yer vereceğiz. Bunların yanında nörobilim, bilişsel bilim, davranış genetiği, davranış ekolojisi, primatoloji, ekonomi, felsefe gibi alanlardan da yararlanacağız. Aynı zamanda evrim teorisinin bu farklı alanların bir araya getirilebilmesini sağlayacak en uygun kavramsal çerçeve olduğunu düşünüyoruz.

Bu siteyi oluştururken temel düsturu-muz evrimsel yaklaşımın sadece milyonlarca yıl önce olup bitmiş olaylarla ve basit düzey-

deki biyolojik süreçlerle ilgili konularda değil, günlük hayatta içi-çe olduğumuz, insanı insan yaptığını düşündüğümüz, kısaca “insan doğası” dediğimiz konularda da açıklama potansiyeline sahip olduğunu göstermektir.

İnsan doğası ile ilgili okumalar yapmak, güncel literatürü takip etmek ve tartışmalara katılmak isteyen herkesi sayfamıza bekliyoruz. www.insandogasi.blogspot.com

Onur İyilikçi, Dilek Çelik, Şule Güney, Hasan G. Bahçekaplı

Türlerin Kökeni'nin 150. Yılında Değişik Yönleriyle Evrim

25 Kasım 2009 Çarşamba

13.30 – 14.00 Açılış Konuşmaları

Dr. Kumru Arapgirlioğlu

Prof. Dr. Tayfun Özçelik

Oturum Başkanı: **Dr. Meral Kence**

“Yeryüzünde Yaşamın Evrimi” - **Doç. Dr. Osman Gürel**

“Genomun Evrimi” - **Yrd. Doç. Dr. Uygur Tazebay**

“Neden Doğalcılık Evrim Kuramının Temelidir ve Öyle Kalmaya Devam Etmelidir?” - **Doç. Dr. Ayhan Sol**

“Biyoloji Felsefesi = Evrim Felsefesi midir? Bir Kitap Bağlamında Yanıt Arayışı” - **Prof. Dr. Yaman Örs**

Bilkent Üniversitesi İktisadi İdari ve

Sosyal Bilimler Fakültesi (İİSBF) C-Blok Anfisi

Bilkent Üniversitesi Moleküler Biyoloji ve Genetik Bölümü

Bilim ve Bilimsel Felsefe Çevresi

İletişim için: Kumru Arapgirlioğlu kumru@bilkent.edu.tr

Uygur Tazebay tazebay@fen.bilkent.edu.tr

Turan Türker Makale Yarışması

Birincisi 12 Şubat 2007 tarihinde sonuçlanan Turan Türker Yazı Yarışması'nın ikincisi için, yarışmaya katılma koşulları belirlendi. 7 Mayıs 2008 tarihinde aramızdan ayrılan Turan Türker'in anısına ve adına düzenlenen ödüllü yazı yarışmasının ikincisi için yarışmayı düzenleyen kurul tarafından belirlenen konu “Atatürk Dile Neden Önem Verdi” başlığını taşımaktadır. Yarışma üniversite öğrencisi gençlere, dile önem veren genç akademisyen adaylarına, tüm gençliğe açıktır. Yarışma için son başvuru tarihi 4 Ocak 2010 olup yarışmaya 14 punto ve on sayfayı geçmeyen çalışmalarla katılabilecektir. Eserler dört kopya halinde Güniz Sokak 14/11 Kavaklıdere Ankara adresine, yarışmacıların kısa özgeçmişleri ve iletişim bilgileri ile gönderilecektir. Ayrıca, yarışma ile ilgili sorular ve görüşler için tst@ada.net.tr adresine de başvurulabilir. Turan Türker Yazı Yarışmasının ikincisinin sonuçları 12 Şubat 2010 tarihinde düzenlenecek olan geniş katılımlı bir toplantıda açıklanacak ve ödül töreni de bu toplantıda yapılacaktır. Yarışmanın geçen seneki birincisi Bilkent Üniversitesi Siyaset Bilimleri Bölümünden Banu Doğan, ödülünü 12 Şubat 2009 tarihinde Dünya Ticaret Merkezi salonlarında düzenlenen bir toplantıda almış ve daha sonra iki kez Başkent Üniversitesi Kanal B televizyonunda “Dil Yarışı” programına konuk olmuştur.

SÖYLEŞİ

BİLKOOP İstanbul Söyleşileri

Bilim Felsefesi Açısından Akıllı Tasarım Düşüncesi

Dr. Hasan Galip Bahçekaplı

Attila İlhan Kültür Merkezi Beyoğlu
Galatasaray Lisesi Karşısı Meşrutiyet
Caddesi No:3 Kat: 2
12 Kasım Perşembe 18.30 - 20.00
Tel: 0212 293 42 42
bilimveutopya@gmail.com

Bilim ve materyalizm

Nesnel gerçeklik kavramı, materyalizm ile idealizm arasındaki denek taşıdır. Nesnel gerçekliğin varlığını reddettiğiniz zaman, ister açıkça yoktur deyin, ister var mı yok mu bilinemez deyin, ister teolojiye dayanarak karşı çıkın, ister üstünü “bilim adına” olguculukla örtmeye çalışın, zorunlu olarak varacağınız yer, öznel idealizmdir.

Bilim ve Ütopya Kooperatifi Başkanı ve Bilkent Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Semih Koray'la Bilim ve Materyalizm üzerine yaptığımız söyleşiyi aşağıda sunuyoruz.

Bilim ve Ütopya: İnsanlığın bilgi edinme serüveni nasıl başladı?

Prof. Dr. Semih Koray: İnsan türünü diğer canlı türlerinden ayıran en önemli etken, diğer canlı türlerinin varoluşunun kendiliğindenliğine karşın, insanın varoluşunun en baştan itibaren bir farkındalık unsurunu içermesidir. İnsan doğa ile olan ilişkisinde kendisini etkide bulunan bir özne olarak duyumsar. İnsanın doğada hazır bulunduğu bir nesneyi, örneğin bir taşı ya da dalı belli bir hedefe yönelik kullanması ya da kendiliğinden oluşmuş bir ateşi yanık tutmak için ağaç dallarıyla beslemesi bile bir tasarım unsurunu içerir. Bunların hepsinde ortak olan yön, elde edilecek sonucun önce zihinde tasarlanıp, sonra o sonucu elde etmek için bir edimde bulunulmasıdır. Burada kendiliğindenlik ve tasarımcılık bir aradadır. Çok uzun süren deneme yanılma süreçleri, kendiliğindenliğe; bu süreçlerden alet yapımına yönelik sonuçların elde edilmesi tasarımcılığa karşılık gelir. Tasarım ise, en ilkel haliyle bile doğaya ilişkin bir bilgiyi gerektirir ve yansıtır. Bu bilginin yeni nesillere aktarıl-

ması, birikimi ve gelişmeyi mümkün kılar.

Kuşkusuz tasarım unsuru başlangıçta zayıftır. Tasarım, önce doğanın sunduğu hazır imkanlardan yararlanmayla başlar. Yontma, kesme ya da benzeri işlevler için uygun biçim ve niteliğe sahip taşların belirlenmesi, giderek uygun nitelikteki taşlara biçim verilmesi, çağlar boyu süren deneme yanılma süreçlerini gerektirmiştir. Kano tasarımı, herhalde suda yüzen ağaç kütükleri gözlemine dayalıdır. Ama uygun boyuttaki kütüklerin içlerinin dengeli oturmayı mümkün kılacak biçimde oyulması, yine hem çok uzun deneme yanılma süreçlerini, hem de uygun aletlerin geliştirilmesini gerektirmiştir.

Özetle insanın gereksinimlerini karşılamak için doğayla girdiği ilişki, üretime yol açmıştır. Üretim de, doğa - insan ilişkisinin yanı sıra insan - insan ilişkilerini doğurmuştur. Bu ilişkilerin yol açtığı daha çok iletişim gereksinimi, dillerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Dil, doğayla ilişki

“Akıllı tasarım”ı savunanların Evrim Kuramı'na karşı çıkma gerekçeleri, bütün bilimsel kuramlar için geçerlidir. Çünkü bütün bilimsel kuramların temelinde, herhangi bir öznenin iradesinden bağımsız kendiliğinden var olan bir nesnel gerçeklik anlayışı yatmaktadır.

içinde edinilen bilgilerin hem topluluk içinde paylaşılmasını, hem de yeni nesillere aktarılmasını kolaylaştırmıştır. Bu sayede bilgi birikimi mümkün hale gelmiştir.

İlkel insan, kendi varoluşunun farkındalığına eşlik eden amaçlı davranış biçimini, diğer bir deyişle özneliğini kendi dışındaki varlıklara da yansıtmıştır. Her şeye öznellik atfetmiş, doğanın değişik unsurlarına "ruh" yüklemiş, kendiliğinden varolanın varoluşunu da amaçlı saymıştır.

Kısacası, insanın doğa hakkında bilgi edinme serüvenini başlatan, onun doğa üstünde etkide bulunan özne konumudur. Edinilen bilginin nesilden nesile aktarılabilmesi, bilgiye birikimsel bir nitelik kazandırmıştır. Öte yandan, insanın kendi bilgi edinme sürecini tetikleyen amaçlı davranışını varoluşun bütününe yansıtmaması, değişik biçimlere bürünen bir yanılsama olarak varlığını günümüze kadar sürdürmüştür. Bu yanılsama, insan bilgisinin içeriği ve niteliğine ilişkin olarak da günümüzdeki varlığını sürdürmektedir.

Bilim ve Ütopya: Bilim nedir? Bilimin yöntemi nedir?

Prof. Dr. Semih Koray: Bilimsel çalışma, toplumsal bir etkinlik olduğu için, tarihsel bir yaklaşımla ele alınmalıdır. Bugünkü bilim anlayışımız, Bilimsel Devrim'le oluşmuştur. Bu anlayışa göre, bilim, gerçekliğe ilişkin ve doğrulukları gerçeklikle sınanan sistemli bilgilerimizden oluşur.

Burada şu üç unsurun altını çizmek gerekir. Birincisi, bilginin kaynağı gerçekliktir ve doğruluğu gerçeklikle sınanır. Bu da, herhangi bir öznenen bağımsız, dolayısıyla nesnel olan bir gerçekliğin varlığını gerektirir. Tarih boyunca felsefi materyalizm ve idealizm arasındaki mücadelenin temel konusunu oluşturan bu sorunun çözümü, Bilimsel Devrim'in bizi ulaştırdığı bilim anlayışıyla materyalizm lehine sonuçlandırılmıştır.

İkinci olarak, bilimsel bilgi, algısal nitelikte, bire bir ve tekil bilgi olmaktan çıkarılıp sistemli hale getirilmiş bilgidir. Bilgiyi böyle bir düzeye yükseltmek de, olguların dış görünüşlerinin ötesine geçip, onların ardında yatan nedensellik ilişkilerini ortaya çıkarmayı gerektirir. Bilimde bu soyutlama ve genelleştirme sürecinin cereyan ettiği yer de, kuramdır. Kuramın temel

aracı da kavramlardır. Dolayısıyla bilimsel kuramlar, hem içinde oluşturuldukları toplumsal sistemin ideolojisinden etkilenir, hem de bu ideolojiyi etkilerler. Nesnel gerçeklik kavramının kendisinin, öznenin keyfi iradesinden bağımsız, yasa koyucu da dâhil, toplumun en azından belli bir kesimi açısından yasaların eşit derecede bağlayıcı sayıldığı, yani hukukun görece nesnel bir nitelik kazandığı toplumsal sistemlerde ortaya çıkması bu açıdan öğreticidir.

Üçüncü önemli etken de, bilimin bir toplumsal etkinlik olarak örgütlenip yürütülmesidir. Bilim, oluşturduğu ve kullandığı kavramlar açısından egemen ideolojiyle olan ilişkisinin yanı sıra, üretici güçlerin önemli bir unsurunu oluşturduğu için, egemen sınıflar, bilimin gelişimini tarih boyunca kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirmeye çalışmıştır. Toplumsal sistemlerin yükseliş dönemlerinde bilimin önü açılıp ilerlemesi sağlanırken, bu sistemlerin çöküş dönemlerinde bilimsel gelişimin de önünün tıkanması rastlantısal bir olay değildir. Çünkü önünde kurulacak bir gelecek olan toplumsal sistemler bilgiye gereksinim duyarlar, tarihsel ömrünü tamamlamış toplumsal sistemlerde ise bilgi ile gerçeklik arasındaki ilişkiyi kurtarma ihtiyacı doğar.

Bilimsel Devrim ve bu devrimin bizi ulaştırdığı çağdaş bilim anlayışı, insanlığın o zamana kadar oluşturmuş olduğu birikim tem-

linde mümkün olmuştur. İlkel insanın var olan her şeye amaçlılık yükleyen yönünden, herhangi bir amaç taşımaksızın kendiliğinden var olan bir nesnel gerçeklik kavramına ulaşmak da; bilgi edinmede algısal ve doğrudan gözlemlerin tekiliğinden, bugünün bilimsel kuramlarını mümkün kılan bir soyutlama ve genelleştirme yetisine erişmek de; çok uzun süren deneme yanılma süreçlerinden, bilimi insanlığın elinde geleceği kurmanın en önemli aracı ve yol göstericisi olarak kavrayan bir toplumsal yetişkinlik düzeyine

yükselmek de, çok uzun bir mücadele ve birikim süreci sayesinde gerçekleşmiştir. Bilimsel Devrim öncesi bilimin gelişimini de, Bilimsel Devrim sonrası, bu devrimin kazanımlarını ortadan kaldırmaya yönelen yoğun çabaları da, böyle bir tarihsel perspektif içinde değerlendirmek gerekir.

Bilim ve Ütopya: Teori günlük dilde, kanıtlanmaya muhtaç bir önerme, sadece bir iddia anlamında kullanılıyor. Akıllı tasarımcılar buradan yola çıkarak "akıllı tasarımcı" da bir teori, evrim de bir teori, iki teori de eğitim müfredatına alınmalıdır" gibi bir iddia ileri sürüyorlar. Bilim literatüründe kullanılan teoriyi biraz açar mısınız? Bilimsel bir teori hangi süreçleri içermektedir?

Prof. Dr. Semih Koray: Kuramın bilim açısından kazanmış olduğu işlev vazgeçilmezdir. Kuramsız bilim olmaz. Aslında "kuram" sözcüğü, Türkçe'de teori kavramının kurmak kökünden türetilmiş son derece isabetli bir karşılığıdır. Çünkü bi-

limde kuram, nesnel gerçekliğe ait ilişkilerin kavramlar aracılığıyla zihnimize yeniden kurulmasından başka bir şey değildir. Burada üç önemli unsurdan söz etmek gerekir. Birincisi, kuramsal düzlemde yeniden kurulan ilişkiler, nesnel gerçekliğe ait ilişkilerin zihnimize yansımalarıyla oluşuyor. Diğer bir deyişle, hareket noktasını insan zihni değil, gerçeklik oluşturuyor. İkincisi, kuram, algısal ve tekil bilgi dü-

Tevfik Fikret'in karakalem Darwin çizimi.

zeyinden bilimsel bilgi düzeyine yükselmek için gerekli soyutlama sürecinin gerçekleştiği yerdir. Kuramın bu soyutlama ve genelleştirme sürecindeki temel aracını da, kavramlar oluşturuyor. Zihnin bu süreçteki katma değeri, incelenen sorunsala uygun kavramların yaratılmasında kendini gösteriyor. Üçüncüsü, kurulan bu kavramsal "model"i'nin çözümlenmesi sonucunda yapılan çıkarımların doğruluğu, nesnel gerçeklikle sınanarak ölçülüyor. Bu sınavı geçemeyen bir kuram, bilimsel olarak geçerli bir teori sayılmıyor. Dolayısıyla bu şekilde kuramın kullandığı kav-

ramların ve bu kavramsal yapının içerdiği ilişkilerin, gerçekliği yansıtip yansıtmadığı sınanmış oluyor.

Bu çerçevede ele aldığımızda, "akıllı tasarım" bir yaklaşım biçimidir, ama bir kuram adayı değildir. Çünkü canlıların gelişimini, sürekli oluşan ve yok olan canlı türlerini, mevcut canlı türlerinin kökenini açıklamaya yönelik herhangi bir kavramsal yapı oluşturma zahmetine girmemektedir. Ama bazı kutsal kitaplarda yer alan yaratılış öyküleri, bu açıdan kuram adayı sayılabilir. Çünkü insan ve diğer canlı türlerinin oluşum ve gelişimine ilişkin bir sav ortaya atıyorlar. Ancak bu yaratılış savları da en basit gerçeklik sınavlarından bile geçememektedir. Dolayısıyla geçerli bir kuram sayılmaları söz konusu bile değildir.

Esasen "akıllı tasarım"ı savunanların Evrim Kuramı'na karşı çıkma gerekçeleri, bütün bilimsel kuramlar için geçerlidir. Çünkü bütün bilimsel kuramların temelinde, herhangi bir öznenin iradesinden bağımsız kendiliğinden var olan bir nesnel gerçeklik anlayışı yatmaktadır. "Akıllı tasarım"ı savunanlara göre, Evrim Kuramı, "sadece bir kuram"sa, Görecelik Kuramı da, Kuantum Kuramı da, bütün diğer bilimsel kuramlar da, "sadece birer kuram"dan ibarettir. Hatta Newton'un Mekanik Kuramı, "sadece bir kuram" olmanın ötesinde, aşılarak geçersiz hale gelmiş bir kuramdır. O zaman akıllı tasarımcıların fizik müfredatında da, akıllı tasarımın bu kuramlarla birlikte yer almasını savunmaları gerekir. Henüz böyle bir istemde bulunmamalarının nedeni, olsa olsa hiçbir kutsal kitapta, yaratılış öyküsüne koştur ve fiziği konu alan bir söylencenin bulunmamasıdır. Aslında biyolojinin yanı sıra jeolojinin de "akıllı tasarım"çıların tepkisine konu olması, kuşkusuz bir rastlantı değildir. Dolayısıyla "akıllı tasarım", Evrim Kuramı'nın değil, bilimin bir alternatifi olarak ileri sürülmektedir. Dolayısıyla bilimi temel ve yol gösterici olarak kabul eden bir eğitimin içinde yeri olamaz.

Bilim ve Ütopya: Yeni Kantçı Rickert, olgular dünyasının tekillikler dünyası olduğunu, doğa bilimlerinin bu tekillikler dünyası hakkında bu dünyaya hiçbir şekilde uymayan şablonlardan ibaret olan genellemeler ürettiğini belirterek, genelleştirici doğa bilimlerinin bu tutumuyla gerçeklikten uzaklaştıklarını belirtir. Bu konudaki fikirlerinizi öğrenebilir miyiz?

Prof. Dr. Semih Koray:

Rickert, bilime genelleme yapmayı yasaklıyor. Bilginin tekil olgulara ilişkin tekil bilgi olarak kalması gerektiğini ileri sürüyor. Önce bilimin Rickert'in bu yasağına neden aldırmadığını ve genellemelerini neye dayanarak yaptığını ele alalım. Soruyu şöyle de sorabiliriz: Bilim, tekil olguların ardındaki nedensellik ilişkilerine nüfuz edebilir mi? Çünkü ister doğaya, ister topluma ilişkin olsun, bilim bu nedensellik ilişkilerini ortaya çıkardığı ölçüde genellemeler üretir. Bilimde bu nedensellik ilişkilerinin ifadesini bulduğu yer

de, kuramdır. Kuramın bu nedensellik ilişkilerine dayanarak yaptığı çıkarımlar ve öngörüler, deney ve gözlemle pratikte sınanır.

Peki bilimin gerçekliğe yüklediği nedensellik ilişkileri gerçeklikle sınıyanıyorsa, Rickert, bilimin genellemelerinin "dünyaya uymadığı", ya da bilimin "bu tutumuyla gerçeklikten uzaklaştığını" neye dayanarak söylüyor? Kuşkusuz Rickert'in bu görüşleri yeni değildir. Pozitivizmin ve dar deneycililiğin çeşitli türleri, bu görüşleri değişik biçimlerde öteden beri ileri sürüyorlar. Bunların hepsinin dayandığı ortak payda, sözde bilimin olgulara dayanma ilkesinden ödün verilmesini engellemek amacıyla ileri sürdükleri, gerçekliğe yüklenen nedensellik ilişkilerinin gerçeklikle sınınamayacağı savıdır. Bu görüşe göre, nedensellik ilişkileri salt insan zihninin ürünüdür ve pratikte sınınamayacakları için gerçekliğe yüklenmeleri bir yakıştırma dan öteye geçemez. O zaman da, olgular dünyasını tekillikler dünyası olarak görmekten başka çare kalmaz.

Nedensellik ilişkileri nesnel gerçeklik-

ten mi, yoksa insan zihninden mi kaynaklanır? Ya da daha genel olarak, insanın zihinsel çıkarımlarında temel aldığı mantık kuralları, salt insan zihninin bir ürünü müdür, yoksa bunlar nesnel gerçekliğe ait ilişkilere içkin bazı kurallılıkların insan zihnine yansması sonucu mu oluşmuştur? İnsanlar, zihinleri mantıkla donanmış olarak doğmazlar. Mantık, hem tek tek kişiler, hem de insanlığın bütünü açısından, gerçeklikle ilişki içinde nesnel gerçekliğin işleyişine egemen olan kurallılıkların kavramlaştırılması yoluyla sonradan edinilen bir özelliktir. Dolayısıyla bilimsel kuramların içerdiği nedensellik ilişkileri de, nesnel gerçekliğin insan zihnine yansmasının bir ifadesidir.

Bilimin esas gücü, yaptığı genellemelerde ve bunun kendisine kazandırdığı öngörü yetisindedir. Bilime genelleme yasağı koyarak öngörü yetisini ortadan kaldırmaya çalışmak, bilimin etki ve gücünü budamayı hedeflemektedir. Rickert ve benzerlerinin amaçladığı da, zaten budur.

Bilim ve Ütopya: Bilimsel faaliyetin hedefi olgular hakkında genel yasalara varmak olarak ifade edilir. Deneyssel yöntemler ile varılan genellemeler tüm örnekleri tüketmiyor. Bilimsel yasalar kesinsizlik taşıyan genellemelerden mi ibarettir? Bu durum bilimsel bilgiye güvensizlik sonucunu doğurur mu?

Prof. Dr. Semih Koray: Bilimin genel yasalara varma konusunda izlediği yol üstünde daha önce yeterince durduk. Doğaya ya da topluma ait nedensellik ilişkilerini keşfettiğiniz zaman, elde ettiğiniz genelleme, söz konusu nedensellik ilişkileri çerçevesine giren tüm örnekleri kapsıyor. Deney ve gözlemle "tüm örnekleri tüketme koşulu", ancak bu tür nedensellik ilişkilerini reddettiğiniz zaman ortaya çıkar. Bu da, bilimin içini tamamen boşaltır. Sonuç çıkarmak için her bir tekil olguyu deney ya da gözlemin konusu yapmayı şart koşarsanız, herhangi bir sonuç çıkarmayı olanaksız hale getirirsiniz. O zaman bilim, sadece geçmiş için, yaşanmış olan için geçerli; gelecek için, henüz yaşanmamış olan içinse geçersiz hale gelir. Çünkü yaşanmamış olan bir durum, henüz deney ya da gözlemin konusu edilmemiştir. O durumu deney ya da gözlemin konusu yaptığınız zaman da, artık işi ten geçmiş olur. Herhangi bir bilimsel

Rickert ve benzerlerinin amaçladığı, bilime genelleme yasağı koyarak öngörü yetisini ortadan kaldırmaya çalışmak, bilimin etki ve gücünü budamayı hedeflemektedir.

öngöründe bulunmak imkansız hale gelir. Çünkü öngöründe bulunma hakkınız, ancak olgu geçmişte kaldığı zaman doğar. Özetle bilim işlevsiz bir kayıt tutma etkinliğine indirgenir.

Burada bilimde bir deneyin geçerli sayılabilmesi için, başkaları tarafından da yinelenebilir olması gerektiğini anımsatmakta da yarar vardır. Yani deney bir örnekte uygulandığı zaman, bütün diğer benzer örneklerin tüketilmesi gerekmeseyse de, deneyin bu tür her örneğe uygulanabilir olması gerekir.

Doğa, bir bulmaca değildir. Bulmacanın, çözmeye uğraşan ister başarılı, ister başarısız olsun, bir çözümü vardır. Oysa doğanın "çözümünü" oluşturan mutlak bir bilgi, ulaştığımız anda doğanın bütün gizlerini gözlerimizin önüne serecek sihirli bir formül mevcut değildir. Bilimsel bilginin göreceliği, böyle sihirli bir formül var da, ne kadar yaklaşırsak yaklaşalım biz ona tam ulaşamıyoruz türünden bir görecelik değildir. Bilimsel bilginin göreceliği, doğanın deviniminin sonsuzluğundan ve doğanın kendisinin sürekli bir değişim içinde olmasından, yani sihirli ya da mutlak bir formülün bulunmamasından kaynaklanır. Dolayısıyla bilimde, bilinenler arttıkça bilinmeyenler azalmaz. Tam tersine bilginiz ilerledikçe bilinenle bilinmeyen arasındaki cephe genişlediği için, bilimin araştırma gündemine dâhil edilen yeni bilinmeyenler artar. Diğer bir deyişle, eğer bilimsel bilginin göreceliğinin bilime olan güvensizliği arttırması söz konusuysa, bilim ilerledikçe, bilime olan güvenin daha da azalması gerekir. Buradan bilimin ilerlemesiyle, bilime olan güvenin azalacağı değil, ama bilimin bilinmeyene yönelişte bir yol göstericiye, yani felsefeye olan ihtiyacının artacağı şeklinde bir sonuç çıkar.

Bilim ve Ütopya: Öznenen bağımsız, kendi içinde bir düzen ve yasalılığa sahip bir dış dünya tasarımı, Galileo'dan beri doğa bilimlerinin dayandığı temel tasarım oldu. Bilim adamlarının farkında olmasalar da- bu kabulde çalışmalar yaptığı ifade ediliyor. Sizce öznenen bağımsız bir dış gerçeklik var mıdır? Böyle bir kabul bilim dışı mıdır?

Evrım Kuramına karşı kutsal ittifak: Yahudi din kurulu Sanhedrin üyesi İsraili bir grup haham ile Adnan Oktar birarada. "Akıllı tasarım", Evrım Kuramı'nın değil, bilimin bir alternatifini olarak ileri sürülmektedir.

Prof. Dr. Semih Koray: Öznenen bağımsız nesnel gerçekliği yadsıdığınız anda, bilim olanaksız hale gelir.

Geriye doğa yasası diye bir kavram kalmaz. Bilimsel Devrim'in insanlığın önünde yeni çığır açan en önemli katkılardan biri de, doğa yasası kavramıdır. Doğa yasası kavramını mümkün kılan şey, kendiliğinden varolan gerçekliğin nesnelliğidir.

"Dış gerçeklik" deyimi, gerçekliğin özneye olan dışsallığını belirtmek için, özneye gerçeklik arasına kalın bir çizgi çekiyor. Bilimsel Devrim döneminde, örneğin gök cisimlerinin devinimlerini gözleyen öznenin bu gözleme etkinliğinin gerçeklik üstünde kayda değer bir etkisi söz konusu değildi. Dolayısıyla özneye nesne arasına bir duvar örmenin sakıncası yoktu. Bilimi mümkün kılanın, ilkel insandan bu yana var olan her şeye amaçlılık yüklemeye tutumunun üstesinden gelme olduğunu düşünürsek, ilerleme açısından esas önemli olan duvarın niteliğinden çok, böyle bir duvarın örülmesiydi. Ancak daha sonraki dönemdeki gelişmelerle, gerek doğa, gerekse toplum bilimleri, artık öznenin kendisinin de, üstünde etkide bulunduğu nesnenin, yani nesnel gerçekliğin ihmal edilemeyecek bir parçasını oluşturduğu durumları kapsar hale gelmiştir. Bu nedenle, nesnel gerçekliğin öznenen olan bağımsızlığını, özneyi nesnel gerçeklikten yalıtın deyimlerle ifade etmekten kaçınmak yerinde olacaktır. Dolayısıyla "dış gerçeklik" yerine "nesnel gerçeklik"ten söz etmenin daha uygun olduğu kanısındayım.

Bilim ve Ütopya: Bilimsel duyarlılığa Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

sahip olduğunu belirten bazı çevreler, bilim insanları, felsefeciler öznenen bağımsız bir dış gerçekliğin varlığını kabul etmenin bilim dışı olduğunu savunuyor. Bağımsız bir dış gerçekliğin varlığının yadsınması bizi bilimezcilik ve bilim dışı bir dayanağı savunma gibi sonuçlara götürür diyebilir miyiz? Bağımsız bir dış gerçekliği yadsımak bilimi olanaksız kılmaz mı?

Prof. Dr. Semih Koray: Nesnel bir gerçekliğin varlığını kabul veya reddetmek, tarih boyunca felsefede ana çatışma eksenini,

materyalizm ile idealizm arasındaki temel ayrımı oluşturmuştur. Burada görece yeni olan, Bilimsel Devrim sonrasında, en önemli temsilcilerinden birini pozitivistizmin oluşturduğu kimi çevre ve akımların nesnel gerçekliği "bilim adına" yadsımaya başlamış olmalarıdır. Demokratik devrimlerle feodalizmi yıkarak iktidarı ele geçiren burjuvazi açısından, artık bilimin hayata olan etkilerini kilise ve din aracılığıyla dizginleme imkânı kalmamıştı. Oysa burjuvazi, özellikle de işçi sınıfının hem eylemi, hem de programıyla tarih sahnesine çıkmasından sonra, bilim ile gerçeklik arasındaki bağı karartmaya ve denetim altına almaya şiddetle ihtiyaç duymaya başlamıştı. O zaman tek yol olarak, bilimi, sözde bilime dayalı gerekçelerle etkisizleştirmeye çalışmak kalıyordu.

Bilimde doğruluk ölçütü olarak deney ve gözlem tartışılmaz bir konuma gelmiş olduğu için, bulunan altın formül, deney ve gözlemle elde edilebilecek bulguların, sadece doğrudan uygulandıkları tekil olguları kapsayabileceği, bu bulgulardan bunun ötesine geçen sonuçlar çıkarmanın ise, bilimin deney ve gözlemle sına- ma ölçütünden sapmak anlamına geleceği idi. Bu dâhiyane formüle göre, öznenin kendisinin, öznenen bağımsız bir dış gerçekliğin varlığını sinayacak bir deney düzenlemesine ya da gözlemde bulunmasına da imkan olmadığı için, artık nesnel gerçekliğin varlığının kabulü bilim dışı ilan edilebilirdi.

Deney ve gözlem, doğa bilimlerinde gerçeklikle sınamanın araçlarıdır. Ancak nesnel gerçeklik yoksa, o zaman gerçeklikle sına- ma ölçütünün kendisi anlamsız

hale gelir. Ortak ölçüt ortadan kalktığı için, artık herkesin deneyi de gözlemi de kendine göredir. Deneyin yinelenebilir olması anlamını yitirir. Aynı deneyi tekrarlayan iki farklı öznenin, aynı şeyden mi söz ettikleri konusunda anlaşmaları bile imkansızlaşır. Ölçüt artık nesnel olmaktan çıkıp, öznelleşmiştir. Peki ama o zaman kendi işlevini, dolayısıyla kendi varlık nedenini nesnel gerçekliğin varlığına borçlu olan deney ve gözlemle, nesnel bir gerçekliğin varlığının sınanamaz olmasının ne anlamı kalır?

Özneden bağımsız bir dış gerçekliğin varlığının kabulünü, gerçekten bilim adına bilim dışı ilan etmek gerektiğini düşünenler varsa, bunlar duyarlılıklarını yanlış düzlemde ve yanlış noktada gösteriyorlar demektir. Çünkü nesnel gerçekliğin varlığı, bilimin bir bulgusu değil, ön koşuldur. Nesnel gerçekliğin varlığının ele alınacağı düzlem, felsefe düzlemidir.

Bilim ve Ütopya: Bir bakış da şu: Bizim tanıdığımız "gerçeklik" değil, "gerçeklik" hakkındaki öznel izlenimlerimiz, duyularımızdır. Böyle olunca biz "gerçekliği" değil onun duyularımıza gelen "görünüş" ünü bilebiliriz. Gerçekliğin ne kadarını bilebiliriz? Bir sınır koymak doğru mu?

Prof. Dr. Semih Koray: Nesnel gerçeklik kavramı, materyalizm ile idealizm arasındaki denek taşıdır. Nesnel gerçekliğin varlığını reddettiğiniz zaman, ister açıkça yoktur deyin, ister var mı yok mu bilinemez deyin, ister teolojiye dayanarak karşı çıkın, ister üstünü "bilim adına" olguculukla örtmeye çalışın, zorunlu olarak varacağınız yer, öznel idealizmdir. Özne dünyayı duyuları aracılığıyla algılar. Nesnel gerçekliği reddetmek, bu duyuların gerçekliğin insan zihnine yansımaları olduğunu yadsımayı gerektirir. Bu yadsımayı yaptığınız anda da, elinizde ilk hareket noktası olarak alabileceğiniz öznenin zihninde oluşan duyular demetinden başka bir şey kalmaz. Ama her bir özne de dünyayı ancak kendi zihniyle algılayabileceği için, herkesin bilip tanıyabileceği sadece kendi zihnindeki duyulardır. Özneden ve onun algılarından bağımsız, dola-

yısıyla her özne için aynı olan ve her öznenin algılarının kaynağını oluşturan ortak bir referans noktası kalmaz. O zaman herkes kendi zihnindeki gerçeklikle baş başa kalır.

"Zevklerin ve renklerin tartışılmasına" söyleminin kapsama alanı her şeyi, gerçekliğin tamamını içine alacak biçimde genişletilmiş olur. Aslında kavramların taşıyıcısı olan sözcükler de öznelleşir. Herkesin imge ve kavramlarının doğum yeri kendi zihni olduğu için, gerçeklik, aralarında karşılaştırma yapmanın olanaksız hale geldiği öznel dünyalardan oluşur.

Nesnel gerçekliğin varlığını, yani materyalizmi hangi gerekçeyle olursa olsun yadsımanın zorunlu olarak varacağı yer, işte bu öznel idealizmdir

Bilim ve Ütopya: Bilimsel süreç ile ortaya koyulan bilgi türünün diğer bilgi türlerinden üstün olduğu gibi bir iddianın yanlışlığı savunuluyor. Teolojik bilgi ile bilimsel bilgi aynı değere mi sahiptir? Düşüncelerinizi alabilir miyiz?

Prof. Dr. Semih Koray: Materyalizmi, dolayısıyla nesnel gerçekliğin varlığını, dolayısıyla da bilimi reddettiğiniz zaman zorunlu olarak vardığınız öznel idealizmin dünyasında, her "bilgi" türü aynı derecede muhterem sayılır. Bilimsel bilgi ile teolojik bilgi, ileri ile geri, doğru ile yanlış arasındaki ayrımlar, artık bunları ayırt etmenin nesnel bir ölçütü kalmadığı için, buharlaşıp yok olur. Bunların hepsi, öznel beğeni ve seçimin konusu haline getirilir. Yani "demokrasi" adına bilimle bilim dışı-

na eşit muamelenin uygun zemini oluşturulmuş olur. En önemlisi de, bilimden özgürleşilip, bilimin bağlayıcılığından kurtulunmuş olur. Bu Bilimsel Devrim'in kazanımlarının tasfiyesi programıdır.

Burada altı çizilmesi gereken önemli bir nokta da, içinde yaşadığımız dönemde, burjuva gericiliğinin bilimi "bilim adına" etkisizleştirme çizgisiyle, Ortaçağ'ın bilimi din adına etkisizleştirme çizgisinin, Bilimsel Devrim'i ve Aydınlanma'yı tasfiye programında yeniden açık bir ittifaka girmiş olmalarıdır. Bu, emperyalizmin ideolojik düzlemde tarihte ne kadar gerici unsur varsa hepsini birden savaş alanına sürdüğünün bir göstergesidir.

Bilim ve Ütopya: "İslamın Darwinleri" kapağını Prof. Dr. Mehmet Dağ "...Bilim ve Ütopya dergisinin son sayısında yapıldığı gibi, Darwin'in öncülerinin İslam dünyasında ortaya çıktığı savı, anılan düşünürlere söylemediklerini söyletmek, onların metinlerini zorlamak olur. Çünkü bu düşünürlerin amacı bugünkü anlamda olumsal bilimlere kurmak değil, Tanrı merkezli (odaklı) bir teoloji (Tanrı bilim) oluşturmaktır."(Bilim Teknoloji.....) şeklinde eleştirmişti. "Bu düşünürlerin amacı bugünkü anlamda olumsal bilimlere kurmak değil" diyerek bir eleştiri yapmanın kendisi bilimsel bir tutum değildir diyebilir miyiz?

Prof. Dr. Semih Koray: Bilimin tarihsel gelişimini bilimsel bir bakış açısıyla ele almak, bu gelişimi tarihsel bir yaklaşımla ele almayı gerektirir. Bu da, bilgi alanındaki her gelişmenin kendi tarihsel koşulları içinde oynamış olduğu nesnel rolle değerlendirilmesini zorunlu kılar. Aksi takdirde, sadece bilgi alanında değil, toplumsal gelişmenin bütün alanlarında, kendi koşulları içinde insanlığın önünü açmış olan ilerlemeler, bugünden bakılınca, kendi koşulları içinde de gerici nitelikteki tutumlarla aynı kefeye konup "geri" ilan edilebilir.

Bilgi edinme süreci, her dönemde, o dönemin mevcut ideolojisinden hem etkilenmiş, hem de o ideolojiyi etkilemiştir. Mevcut toplumsal sistem ve egemen ideoloji, bilgi edinme

Özneden bağımsız, kendi içinde bir düzen ve yasalılığa sahip bir dış dünya tasarımı, Galileo'dan beri doğa bilimlerinin dayandığı temel tasarım oldu.

süreçlerinde kullanılabilir olan kavramları hem sunar, hem de sınırlar. İslam Devrimi'nin yükseliş döneminde, her devrimin yükseliş döneminde olduğu gibi yeni bir hayatın, geçmişten hazır olarak devralınmamış bir geleceğin kurulması söz konusudur. Önünde kurulacak bir gelecek olan toplumların bilgiye gereksinimi, o toplumları doğayı ve toplumu incelemeye yöneltilir. Ama bu yönelim, zamanın ideolojisiyle sınırlı bir yönelim olur.

Bilim ve Ütopya'nın İslam'ın Darwinleri olarak sunduğu düşüncüler, canlıların ya da toplumun gelişimindeki evrim unsurlarını doğa ve toplumdaki olgulara bakarak keşfetmekte, ama aynı zamanda bunu İslam düşüncesiyle uyumlu hale getirmeye çalışmaktadırlar. Cahız, farklı bölgelerde yaşayan güvercinler arasında görülen farklılıkları yaşam koşullarındaki farklılıklara uyum unsuruyla açıklamaya yönelmekte; Biruni, Hindistan'da toprağın belli katmanlarındaki taşların yuvarlaklığından ya da Arabistan çöllerinde yine toprağın belli katmanlarında çakıl taşı ve deniz kabuklularının kalıntılarına rastlanmasından hareketle bu kara parçalarının bir zamanlar denizle kaplı olduğu sonucuna varmaktadır. Bu düşüncüler, bu gözlemlerinden hareketle canlıların gelişimi ya da dünyanın oluşumuna ilişkin evrim fikrini ortaya atmakta, ama evrimi, bugünün terimlerini kullanırsak, "akıllı tasarım"ın bir unsuru olarak sunmaktadırlar. Ama bugünün "akıllı tasarımı", ne kadar bilim karşıtıysa, o günün ancak akıllı tasarım çerçevesinde ifadesini bulabilen evrim kavramı da, o kadar bilim yandaşıdır.

Bilimsel bakış açısı, bilimdeki gelişmeleri, o gelişmeleri gerçekleştirenlerin öznel eğilimleriyle değil, insanlığın ilerlemesi açısından yaptıkları nesnel katkılarla değerlendirmeyi gerektirir. Newton'un Mekanik Kuramı'nın bilimin gelişmesinde, bilim ve doğa yasası kavramlarının yerleşik hale gelmesinde oynadığı rol açıktır. Newton'un yaşamının son dönemlerinde kendini astrolojiye vermesi, onun katkılarının bilimin gelişiminde oynadığı nesnel rolü kuşkusuz etkilemez. Evreni betimleyen, ilk hareket ettirici rolünü yüklediği Tanrı'yı, maddeye ilk hareketi verdikten sonra mekanik yasaları karşısında eli kolü bağılı kalan ve artık hareketin devamı-

na müdahale edemeyen biri olarak resmetmesi, olsa olsa Newton'un da zamanın ideolojisinden nasıl etkilendiğinin bir göstergesi sayılabilir. Çünkü bu resim, meşruti monarşinin gökyüzüne yükseltilmesinden başka bir şey değildir.

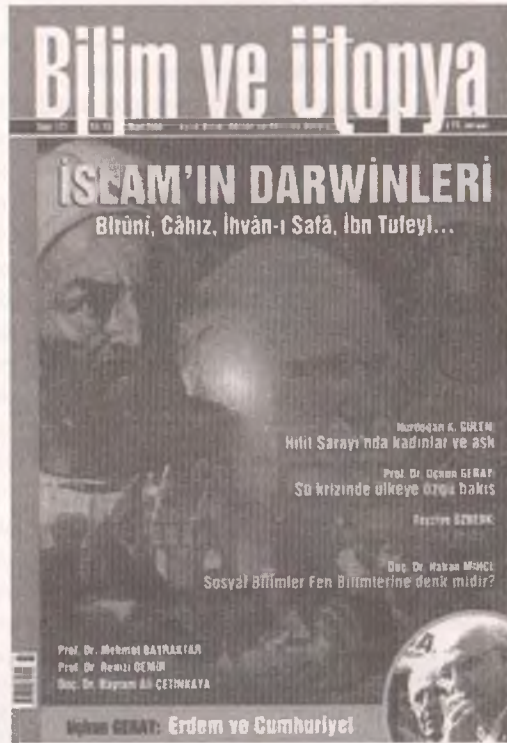
Türk-İslam Ortaçağı, karanlık bir dönem olarak nitelendirilen Batı Ortaçağı'nın aksine, aydınlık bir çağdır. Bu dönemde, Türk-İslam düşünceleri ve bilgileri, sosyoloji, cebir, tıp, devlet yönetimi, otomasyon gibi birçok alanda önemli katkılarda bulunmuş, insanlığın bilgi dağarcığını, Batı'da Rönesans'ın ve Bilimsel Devrim'in üstünde yükseldiği düzeye yükseltmişlerdir. Bilim ve Ütopya dergisinin bu konudaki yayınları, günümüzde bu konu-

Cahızlar ve Biruniler Türk-İslam Ortaçağı'na aitken, günümüzde Darwin ve bilim karşıtlığının başını çeken "akıllı tasarımcılık" Batı kaynaklıdır.

Bilim ve Ütopya: Bütün bu durumların yarattığı sonuçları günümüz açısından değerlendirir misiniz? Günümüzde karşılaşılan bilim dışı, bilim karşıtı tutumların nedeni nedir?

Prof. Dr. Semih Koray: Çökmekte olan, insanlığın ilerlemesine yapabileceği katkıları tüketmiş bulunan, insanlığın önüne koyabileceği hiçbir gelecek tasarısı kalmayan, bütün kaygısı bugünü yarın yeniden üretebilmeye indirgenmiş olan bir sistemin, hayatı bilimin etkilerinden arındırmaya çalışması son derece doğaldır. Emperyalizmin bilime karşı olan programının temel unsuru da budur. Gerek bilimin kazanmış olduğu toplumsal itibar, gerekse kapitalist sistemin üretici güçlerin bir parçası olarak belli açılardan bilime duyduğu ihtiyaç, emperyalizmin bilim programını, bilimi dar uzmanlık alanlarına hapsedip, bütünüyle teknik nitelikte sıradan bir etkinliğe indirgeme biçiminde şekillendirmektedir. Emperyalizm açısından temel sorun, gelişmesinin önündeki tek engel haline geldiği insanlığın, bilimi, geleceği kurmanın temel aracı olarak yeniden keşfetmesini engellemektir. O zaman bilimin, toplumun ve hayatın kıyısında, cürmü kadar yer yakan, gerçekliğe ve geleceğe ışık tutmayan, içine kapatıldığı dar alanda tekil olgularla uğraşan bir etkinliğe indirgenmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda şekillenen "bilgi çağı", bilgiyi metalaştırmış, hemen ve doğrudan paraya ya da güce dönüşmeyen bilgiyi çağıdışı ilan etmiştir. Emperyalizm, Bilimsel Devrim'in tasfiyesini tamamlayarak, bilimden arındırılmış bir bölgede edilgin seyirciler konumuna sokulmuş geniş kitleler için yeniden Aydınlanma'yı yakıcı bir ihtiyaç haline getirmiştir. Bugün emperyalizmin insanlığın üstüne ördüğü kabuğu kırarak yeni bir uygarlığın yolunu açmak için, bilimi yeniden hayat-taki en gerçek yol gösterici haline getirmek gerekmektedir.

Bilim ve Ütopya da, bu amaçla ülkemizde bilimi maddi bir güç haline getirmeyi ve bilimi toplum hayatının merkezine çekmeyi hedeflemektedir.

daki en zengin başvuru kaynaklarından birini oluşturmaktadır. Ülkemizde de, evrim dışındaki alanlarda bu bilgilerin oynadığı öncü rolün kabulünde Batı-merkezliliğin etkisi dışında ciddi bir direnç görülmezken, evrim konusundaki öncülüklerinin yadsınmasında gösterilen özel duyarlılık dikkat çekicidir. Bunun genel nedenleri üstünde daha önce durduğumuz için, burada mevcut resmi yansıtmakta yararlı olduğunu düşündüğüm tek bir noktaya değinmekle yetineceğim. Evrim unsurlarını bilim gündemine taşımadaki paylarıyla ancak gurur duyabileceğimiz

Bilim felsefesi açısından

Akıllı tasarım düşüncesi

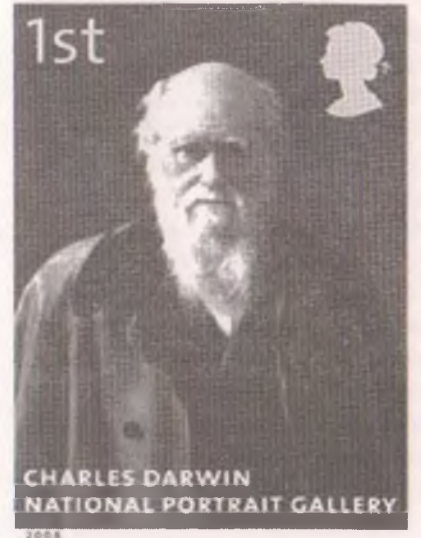
Metodolojik doğalcılık bilimin inceleme alanına sadece doğal yollarla incelenebilecek olayların girdiğini, bunların açıklanmasında da sadece doğal mekanizmaların kullanılmasını öngörür. Yani metodolojik doğalcılık bilimin nasıl yapılması gerektiğiyle ilgili bir tezdır. Akıllı tasarıma yöneltilen başlıca eleştiri de metodolojik doğalcılığın dışında kaldığı için bilim dışı olduğudur.

Evrim teorisi savunucuları ise akıllı tasarımın kendisinden önceki yaratılışçılık gibi bilimsel bir teori değil dinsel bir görüş olduğunu, bu sebeple yaratılışçılık gibi akıllı tasarımın da fen derslerinde yeri olmadığını savunuyorlar.

Modern akıllı tasarım düşüncesi ABD'de 1990'larda ortaya çıktı. Bunun başlıca sebebi yaratılışçıların 1980'lerin başlarından itibaren mahkemelerde ardarda yenilgiye uğramalarıydı. Yaratılışçıların okullarda evrim teorisinin öğretilmesini engellemek, o olmayınca evrim teorisiyle beraber yaratılışçılığın da öğretilmesini sağlamak amacıyla yaptıkları girişimler hep ABD'de anayasanın 1. maddesindeki laiklik ilkesine takıldı. Mahkemeler hep evrim teorisinin bilimsel bir teori olduğu için fen derslerinde okutulabileceğine, yaratılışçılığın ise dinsel bir görüş olduğu için laik devlet okullarının fen derslerinde okutulamayacağına hükmetti.

Bunun üzerine hedef evrim teorisindeki maddeci ve doğalcı çağrışımlarına sahip olmayan, yaratılışçı dünya görüşüyle kolayca uzlaşabilecek bir alternatif görüşün evrim teorisine rakip bilimsel bir teori olarak lanse edilmesi haline geldi. Bu çabanın sonucu akıllı tasarımın görüşünün ortaya atılması oldu. Son 10 yıldır evrim karşıtlarının hukuk düzeyinde-

ki çabaları akıllı tasarımın da evrim teorisi gibi bilimsel bir teori olduğunu ve bilimsel açıdan en az onun kadar sağlam olduğunu, aynı zamanda evrim teorisiyle uzlaşamayacağını ve dolayısıyla onun rakibi olduğunu kabul ettirmeye yönelik. Bu sayede evrim teorisine yer verilen derslerde bilimdeki tartışmaları yansız bir şekilde yansıtmak ve evrime eleştirel bakabilmeyi sağlamak adına akıllı tasarım görüşünün de okutulması-

* Dr. Hasan Bahçekapılı: Doğu Üniversitesi Psikoloji Bölümü

Onur İyilikçi: Boğaziçi Üniversitesi Psikoloji Bölümü

Dilek Çelik: Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Adli Tıp Enstitüsü Sosyal Bilimler Doktora Programı

Şule Güney: Psikolog

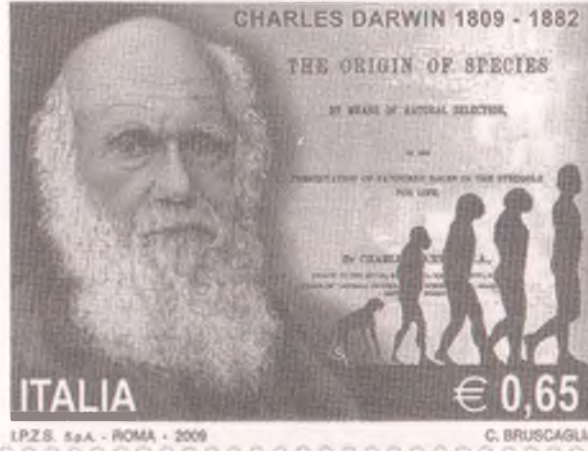
nı sağlamayı amaçlıyorlar. Evrim teorisi savunucuları ise akıllı tasarımın kendisinden önce yaratılışçılık gibi bilimsel bir teori değil dinsel bir görüş olduğunu, bu sebeple yaratılışçılık gibi akıllı tasarımın da fen derslerinde yeri olmadığını savunuyorlar.

Bu yazıda akıllı tasarımın okullarda öğretilmesinin uygun olup olmadığı konusunu doğrudan ele almıyoruz. Onun yerine tartışmaların merkezinde yer alan, akıllı tasarımın "bilimsel" olup olmadığı konusunu, bilimselliğin ve bilimsel yaklaşımın ne olduğunu modern bilim felsefesinden hareketle sorgulayarak ele alıyoruz. Amacımız günlük hukuki ve siyasi tartışmalardan bir adım geriye gelerek konuya daha felsefi bir açıdan yaklaşmak, bu sayede günlük tartışmaların iki taraf için de daha rasyonel yürümesini ve daha verimli olmasını sağlamak.

Akıllı tasarımcıların iddiaları

William Dembski, Michael Behe, Philip Johnson gibi akıllı tasarım savunucularının görüşlerini savunmak için kullandıkları ana argüman şu şekilde özetlenebilir (1):

1. Evrim teorisindeki kavramsal araçlar biyolojik özelliklerin kalıtımı, yön-

lendirilmemiş çeşitlilik ve doğal seçimden ibarettir.

2. Evrim teorisinin açıklayamadığı birçok biyolojik olgu vardır ve bunların başında karmaşık biyolojik yapılar gelmektedir.

3. Evrim teorisi sadece geçici olarak değil, elindeki kavramsal araçlar söz konusu olduğunda prensip itibarıyla bu tür yapıların ortaya çıkışını açıklayamaz.

4. Eldeki veriler akıllı (ancak bilinçli bir varlığın işe karışması sonucu oluşabilecek) tasarım fikrinin yeterli bir açıklamaya ulaşabilmek için kaçınılmaz olduğuna işaret etmektedir.

Ayrıca akıllı tasarımcılar evrim teorisini savunucularının, açıklayıcı gücü bakımından akıllı tasarım fikri evrim teorisinden üstün olmasına rağmen bunu kabul etmeye yanaşmamalarını evrimcilerin "doğalcılık" (naturalism) fikrine dogmatik bir şekilde bağlı olmalarına bağlamaktadırlar. Dolayısıyla akıllı tasarımcıların felsefi düzeydeki argümanları büyük ölçüde doğalcılık fikrini metafiziksel bir dogma sayıp reddettikleri eleştirilerden oluşur.

Bilimde doğalcılık ve diğer metafiziksel prensipler

Akıllı tasarımcıların iddialarını değerlendirebilmek için önce kısaca doğalcılıktan ne kasdedildiğine, bilim tarihinde nasıl

bir rol oynadığına ve gerçekten bilim adamları tarafından dogmatik bir şekilde savunulup savunulmadığına bakmak yararlı olur.

Doğalcılık modern bilim felsefesinde en az iki ayrı anlamda kullanılmaktadır. Metodolojik doğalcılık bilimin inceleme alanına sadece doğal yollarla incelenebilecek olayların girdiğini, bunların açıklanmasında da sadece doğal mekanizmaların kullanılmasını öngörür. Yani metodolojik doğalcılık bilimin

nasıl yapılması gerektiğiyle ilgili bir tezdur. Ontolojik doğalcılık ise evrende sadece doğal olayların ve mekanizmaların var olduğunu öngörür. Yani ontolojik doğalcılık neyin gerçekten var olduğuyla ilgili metafiziksel bir tezdur. Ontolojik doğalcılık da zaman zaman bilim adamları ve bilim felsefecileri tarafından savunulsa da modern bilim açısından asıl vazgeçilmez sayılan metodolojik doğalcılıktır. Akıllı tasarıma yöneltilecek başlıca eleştiri de metodolojik doğalcılığın dışındadır kaldığı için bilim dışı olduğudur.

17. yüzyıldan itibaren önem kazanan metodolojik doğalcılığın modern bilim için nasıl bu kadar önemli bir prensip haline geldiğine ve neden aslında vazgeçilmez bir dogma olmadığına bilim tarihinde kısa bir yolculuk yaparak bakalım.

Metafiziksel prensipler tarih boyunca bilimsel açıklama geliştirme çabalarına yol göstericilik etmiştir. Bunun en ünlü örneklerinden biri 17. yüzyıl mekanistik felsefesindeki cisimler arasında uzaktan etkinin mümkün olmadığı prensibidir. Newton'ın 17. yüzyılın sonlarında ortaya attığı evrensel çekim yasası ise gök cisimlerinin birbirlerini uzaktan etkilediğini öngörür. Newton'ın kendi ifadesiyle ("hypotheses non fingo") nasıl mümkün olduğunu açıklayamadığı bu etki ve onu içeren yasa, açıklama ve öngörü gücü bakımından o kadar başarılı olmuştur ki bilim dünyası kısa sürede yasayla beraber uzaktan etki prensibini de kabul etmek zorunda kalmıştır. Yani teorisinin ampirik verileri açıklama gücü metafiziksel

1) Sarkar, S. (2007). *Doubting Darwin? Creationist designs on evolution*. Blackwell.

prensipten vazgeçilmesi sonucunu getirmiştir.

Bir diğer örnek klasik fizikteki zaman ve mekânın birbirinden bağımsız olduğu ve Eukleides geometrisinin mekânın doğru bir tasviri olduğu prensibidir. Bunlar doğrudan test edilebilecek fikirler olmamalarına rağmen aksini iddia etmek sağduyuya o kadar aykırı görünüyordu ki felsefeci Kant tarafından bile bilimin temelinde yatan ve onu mümkün kılan çok temel doğrular olarak görülmüşlerdir. Fakat bilindiği gibi 20. yüzyılda Einstein'ın genel relativite teorisi bu prensiplerden vazgeçerek o ana kadar fizik için açıklanamayan bir sorun olan görünen Merkür'ün yörüngesinden sapması gibi olguları açıklamıştır. Teori metafiziksel görüşlerimizde çok radikal bir değişiklik gerektirmesine rağmen açıklama ve öngörü başarısı nedeniyle kısa zamanda bilim dünyasında kabul edilir hale gelmiştir.

Son olarak, Darwin'in doğal seçim yoluyla evrim teorisi de o zamana kadar sorgulanmadan kabul edilen bazı prensiplerden vazgeçilmesini gerektirmiştir. Bunların başında da adaptasyonun, işlevselliğin amaçlılık olmadan ortaya çıkabileceği kabulü gelir. Darwin çevreye uyum sağlayan, hayatta kalma ve üreme işlevlerine hizmet eden karmaşık yapıların bilinçsiz, amaçsız, mekanistik bir süreç sonucunda ortaya çıkabileceğini, önerdiği teorik mekanizmayla ve onu destekleyen verilerle göstermiştir. Bu sayede de "tasarımcı olmadan tasarımın mümkün olamayacağı" prensibinin terk edilmesini sağlamıştır.

Görüldüğü gibi bilimde yöntemsel ve metafiziksel prensipler zamanında ne kadar vazgeçilmez görülürse görülsün ampirik kanıtlardan hareketle değişebilmektedir. Doğalcılık prensibi de bu bakımdan farklı değildir. 17. yüzyılda bilimsel devrim dediğimiz dönemden beri doğaüstü açıklamaların bir kenara bırakılmasını sağlayan doğalcılık prensibi o zamandan günümüze kadar bilimin göz kamaştırıcı başarılarına eşlik etmiştir. Fakat daha büyük başarıların önünü açacaksa bilim dünyası doğalcılığın terk edilmesine de razı ola-

caktır. Burada belirleyici olan gene eldeki ampirik verilerin en iyi nasıl açıklanacağıdır. Ve birazdan göreceğimiz gibi akıllı tasarım savunucularının evrim teorisine alternatif doğalcı olmayan açıklamalar getirmek için sundukları ampirik veriler doğalcılığın terk edilmesini gerektirmekten çok uzaktır.

İndirgenemez karmaşıklık ve akıllı tasarım

Karmaşık biyolojik yapılar evrim teorisyenleri için yeni bir kavram değil. Doğal seçim yoluyla evrim karmaşık yapıların doğal yollarla nasıl ortaya çıkmış olabileceğini açıklama potansiyeli taşıdığı için Darwin'in zamanından beri bilim adamlarının ilgisini çekmiştir. Ve Darwin'den bu yana geçen zaman içinde evrim teorisi birçok karmaşık yapının ortaya çıkışını başarıyla açıklamıştır.

Akıllı tasarımcılara göre indirgenemez karmaşıklık özel bir karmaşıklık türüdür. Buna göre indirgenemez derecede karmaşık bir sistem birbiriyle koordinasyon içinde çalışması gereken birçok parçadan oluşur ve bu parçalardan bir tanesinin eksik olması durumunda bile sistem tamamen iş göremez hale gelir. Dolayısıyla böyle bir sistemin evrimsel süreç içinde tesadüf eseri ortaya çıkan yararlı mutasyonların seçilmesi yoluyla adım adım oluşması mümkün değildir. Böyle bir sistem akıllı bir tasarımcı tarafından belli bir amaca yönelik olarak bi-

linçli bir şekilde tasarlanmış izlenimi vermektedir. Ve ortada daha iyi bir doğal açıklama yoksa gerçekten akıllı bir tasarımcının işe karıştığını en iyi açıklama olarak kabul etmek bilimsel yaklaşımın gereğidir. Açıkça söylemeseler de akıllı tasarım savunucularının akıllı tasarımcı derken doğaüstü, tanrısal bir varlığı kastettikleri herkes tarafından tahmin edilebilir.

İndirgenemez karmaşıklık prensipte ciddiye alınabilecek bir eleştiridir. Gerçekten de biyolojik bir yapının indirgenemez derecede karmaşıklığa sahip olduğunun ispatlanması ortodoks Darwinci (yani doğal seçilime dayalı) yaklaşım için ciddi bir sorun oluşturabilir. Bununla birlikte bu ilkenin temel sorunu henüz indirgenemez karmaşıklıkta bir yapının gösterilememiş olmasıdır. Örneğin, akıllı tasarımcıların ikonu haline gelmiş olan bakteri kamçısının biyolojik fonksiyonlarını gerçekleştirebilmesi için 30 kadar proteinin aynı anda işlevsel olması gerekmektedir. Behe'nin iddiasına göre, herhangi bir bileşenin eksikliği duru-

munda çalışmayacak ve bu sebeple daha az bileşene sahip fonksiyonel bir yapıya indirgenemeyecek olması yüzünden bakteri kamçısının varlığı doğal seçim süreçlerince açıklanamaz. Oysa bakteri kamçısının homologue olan 3. tip sekretuar sistemi, bakteri kamçısında da bulunan 10 temel protein bloğu ile çalışır. Buna ek olarak, yeni çalışmalar bakteri kamçısının kullandığı protein gruplarının içinde başka işlevsel protein grupları da saptamıştır. Başka bir deyişle bakteri kamçısının çalışma sistemi çok karmaşık olmasına rağmen indirgenemez değildir.(2)

Bir başka ünlü örnek kanın pıhtılaşmasında rol oynayan biyolojik süreçlerle ilgilidir. Benzer bir biçimde bu süreçlerin de indirgenemez bir karmaşıklığa sahip olduğu iddia edilmiştir. Ancak yapılan genetik çalışmalar yunus ve balinalarda kanın pıhtılaşmasına yönelik faktörlerden birinin, kirpi balığında ise üçünün eksik olduğunu, ancak bu canlıların pıhtılaşmayla ilgili bir sorun yaşamadığını göstermiştir. Bu bulgular, karmaşık bir sistemin daha basit bir parçasının da benzer işlevler taşıyabileceğini göstermiş ve sistemin evrimsel tarih içinde adım adım gelişebileceği fikrini desteklemiştir.(3) İndirgenemez karmaşıklıkla ilgili örnekler bunlarla sınırlı değildir ancak şimdiye kadar ortaya atılan her örnek evrim teorisi çerçevesinde açıklanabilir durumdadır.

Diğer taraftan, gerçekten indirgenemez derecede karmaşık bir sistemin keşfedilmesi de evrim teorisi için aşılamayacak bir sorun olmayabilir. İndirgenemez karmaşıklığa Darwinci açıdan iki tür açıklama getirilebilir. Bunlardan birincisine göre adım adım ortaya çıkan bir sistem sonradan indirgenemez derece-

parçaları olan A' ve B tek başlarına işlevi yerine getirebilecek durumda değiller. Diğer bir deyişle A'B sistemi indirgenemez derecede karmaşık hale geldi. Sistemi ilk olarak bu aşamada gözleyen biri bunun adım adım Darwinci bir süreç sonunda ortaya çıkamayacağını düşünebilir. Oysa sistem aslında tam da bu şekilde ortaya çıkmıştır.(4)

İkinci Darwinci açıklamaya göre indirgenemez derecede karmaşık bir sistemin daha az karmaşık önceki halleri başka bir işlevi yerine getirdikleri için seçilmiş olabilir. Dolayısıyla bugünkü karmaşık sistem daha az karmaşık eski formlardan evrimleşmiş olabilir. Buna verilebilecek en iyi anlaşılmış örneklerden biri kuş tüyüdür. Kuş tüyüne sahip olmayan hiçbir kuş bilindiği kadarıyla uçmamaktadır. Kuşların dinazorlardan, kuş tüyünün de dinazor pullarından evrimleştiğini biliyoruz. Fakat pul-kuş tüyü arası yapılar uçuşu sağlayacak aerodinamik özelliklere sahip değildir. Bu durumda kuş tüyleri bir tür indirgenemez derecede karmaşık sistem olarak görülebilir. Fakat gene biliyoruz ki kuş tüyü uçuşu sağlama dışında ısı kaybına karşı yalıtım özelliğine de sahiptir. Pul-kuş tüyü arası formlarda da bu özellik kısmen vardır. Dolayısıyla pullardan kuş tüyüne adım adım geçiş muhtemelen yalıtım avantajı kazandırdığı için başlamıştır ve belli bir aşamada kuştüyü artık bir başka işlev olan uçuşu da sağlar hale gelmiştir.(5)

Özet olarak, Darwinci görüşün prensip itibarıyla açıklayamayacağı indirgenemez derecede karmaşık bir sistem henüz keşfedilmiş değildir. Bu da eldeki verilerin Darwinci görüşün ve benzeri doğalcı açıklamaların dışına çıkılmasını ve akıllı tasarım görüşünün benimsenmesini gerektirmediği anlamına gelmektedir.

Akıllı tasarıma karşı kullanılmaması gereken eleştiriler

Akıllı tasarım görüşünün ampirik ve kavramsal açılarından ne şekilde eleştirilebileceğini kısaca görmüş olduk. Bu kısmıda evrim teorisi savunucularının akıllı tasarımı özellikle felsefi yönden eleştirmeye giriştiklerinde sık kullandıkları ve zayıf oldukları için aslında kullanmalarının daha uygun olacağı bazı argümanlara bakacağız.

Başta da gördüğümüz gibi, akıllı tasarımın fen derslerinde okutulmasının uygun olup olmadığının tartışıldığı bir ortamda akıllı tasarım görüşünün ve savunucularının dinsel bir motivasyona sahip olduğunu göstermek etkili bir strateji olabilir. Fakat akıllı tasarım görüşünün bilimselliğinin bilim felsefesi açısından tartışıldığı bir ortamda bu sağlam bir argüman değildir. Bilim felsefesinde bilimsel bir görüşün kaynağıyla gerekçelendirilmesi arasında bir ayrım yapılır. Ve görüşün bilimselliğiyle, sağlamlığıyla, doğruluğuyla ilgili bir tartışma ancak gerekçelendirme düzeyinde yapılabilir. Yani görüş ortaya atıldıktan sonra savunulması/gerekçelendirilmesi ampirik veriler ve bilimsel düşünüş kullanılarak yapılır. Bu açıdan zayıf olan bir görüşün bilimselliği sorgulanabilir. Fakat kaynağı (ortaya atılma sebebi) bir kutsal kitap olduğu, dayanaksız bir tahmin olduğu, hatta bir rüya olduğu gerekçesiyle bir görüşün bilimselliği sorgulanamaz. Bu bakımdan akıllı tasarımın bilimselliğinin felsefi açıdan tartışıldığı bir ortamda dinsel kay-

de karmaşık hale gelmiş olabilir. Mesela A yapısının, bir işlevi, mükemmel bir şekilde olmasa da yerine getirebildiğini varsayalım. Daha sonra buna B yapısı ekleniyor ve ortaya çıkan AB sistemi işlevi daha iyi yerine getiriyor. Bir sonraki aşamada A mutasyona uğrayarak A' haline geliyor ve A'B sistemi söz konusu işlevi daha da iyi yerine getirdiği için evrim tarafından seçiliyor. Fakat artık sistemin

2) Miller, K. (2008). *Only a theory: Evolution and the battle for America's soul*. Viking Books.

3) Miller, K. (2008). *Only a theory: Evolution and the battle for America's soul*. Viking Books.

4) Sarkar, S. (2007). *Doubting Darwin? Creationist designs on evolution*. Blackwell.

5) Sarkar, S. (2007). *Doubting Darwin? Creationist designs on evolution*. Blackwell.

naklı olma eleştirisi sağlam bir argüman değildir.

Akıllı tasarımı ortaya çıkaran akıllı tasarımcının gözlenemiyor olması da kendi başına akıllı tasarım görüşünün bilimselliğini zedeleyen bir husus değildir. Bilimde doğrudan gözlenemeyen mekanizmaların açıklama amaçlı olarak sık sık kullanıldığını görürüz. Modern fizikte gözlenemeyen parçacıkların, fizik deneylerinde ortaya çıkan etkilerin açıklanması amacıyla kullanılması buna bir örnektir. Burada önemli olan, gözlenemeyen mekanizmayı ileri süren teorinin bu mekanizmanın ne tür şartlarda ne tür gözlenebilir sonuçlar ortaya çıkaracağıyla ilgili test edilebilir tahminler yapabilmesidir. İşte bu bakımdan akıllı tasarım düşüncesi gerçekten sorunludur. Zira akıllı tasarımcının zihnini okuyabilecek bağımsız bir yöntemle sahip olmadığımız için akıllı tasarım görüşü zaten gözlediğimiz etkilerin ötesinde başka ne gibi etkiler gözlememiz gerektiğiyle ilgili kolayca tahmin yapamamaktadır. Bu yüzden de bu görüş kamuoyunda bu kadar ses getirmesine rağmen bilimsel alanda hâlâ önemli bir araştırmaya kaynaklık edebilmiş değildir.

Son olarak, Popper'ın "yanlışlanabilirlik" prensibinin basit halinin akıllı tasarıma karşı kullanılması da güçlü bir eleştiri niteliğinde değildir. Yukarıda gördüğümüz gibi doğrudan yanlışlanamayacak metafiziksel ve metodolojik prensipler bilimin kendisinde de vardır. Dolayısıyla yanlışlanamayacak yönleri olan bir teori doğrudan "bilim dışı" olarak sınıflandırılmaz. İkincisi, modern bilim felsefesi bize, yaptığı tek bir öngörünün bile yanlış çıkması durumunda bilimsel bir teorinin anında reddedilmesi gerektiğini söylememektedir. Duhem-Quine tezi olarak bilinen prensibe göre teorinin öngörüsüyle ampirik veri arasındaki uyumsuzluk teorinin yanlış olması dışındaki sebeplerden de kaynaklanıyor olabilir.(6) Bu yüzden bir teorinin yanlışlan-

ması Popper'ın zannettiği kadar basit bir süreç değildir. Son olarak, akıllı tasarımı yanlışlanamaz olduğu gerekçesiyle bilim dışı saymak ve daha öte bir değerlendirmeye tabi tutmamak bu görüşün bilimin kısılcısından fazla kolay bir biçimde kurtulması anlamına gelmektedir. Astroloji bugün yanlışlanamaz olduğu için değil, tam tersine öngörülerini defalarca test edildiği ve yanlış çıktığı için bilim dışı sayılmaktadır. Aynı stratejiyi akıllı tasarıma karşı kullanmak, prensipte yanlışlanabilir bir teori olduğunu varsayarak bilimsel açıdan ciddiye almak, ve yaptığı öngörülerin sürekli yanlış çıktığını ampirik verilere dayanarak göstermek akıllı tasarıma karşı çok daha güçlü bir eleştiriyle ortaya çıkmayı sağlayacaktır.(7)

Sonuç: Bilimsel tavrı

Günümüz bilim felsefesinde bilimin doğasıyla ilgili görüşler son derecede çeşitlidir.(8) Bu yüzden bilimin amacıyla veya bilimselliğin kriterleriyle ilgili 20. yüzyılın ilk yarısında mantıksal pozitivizmin hakim görüş olduğu zamanlardaki gibi rahatça iddialar ortaya atabilecek durumda değiliz. Fakat gene de birçok bilim felsefecisi bilimin ana amaçlarından birinin ampirik verileri ve bilimsel yöntemin mantığını kullanarak varolanın

en iyi açıklamasını sunmak olduğunu kabul edecektir. Bu yüzden bilimsellik adına evrim teorisi savunulurken gözden kaçırılmaması gereken şey bilimsel tavrın evrim teorisine değil bilimsel düşünüşe bağlı kalmayı gerektirdiğidir. Diğer bilimsel teoriler gibi evrim teorisi de ispatlanmış, doğruluğu kesin olarak gösterilmiş bir teori değildir. Yakın gelecekte elde edilecek araştırma bulgularının birikerek bizi evrim teorisinden vazgeçip yerine başka bir teoriyi benimsemeye sevketmesi ihtimal dahilindedir. Bu yüzden evrim teorisini dogmatik bir şekilde savunmaktan ziyade şu anda varolanın en iyi açıklaması olduğu için savunmak, daha iyi bir açıklama ortaya çıktığında da evrim teorisini terketmeye hazır olmak gerekir. Bilimsel tavrın gereği budur.

Kaynaklar:

- 1) Godfrey-Smith, P. (2003). *Theory and reality: An introduction to the philosophy of science*. Chicago University Press.
- 2) Miller, K. (2008). *Only a theory: Evolution and the battle for America's soul*. Viking Books.
- 3) Pigliucci, M. (2002). *Denying evolution: Creationism, scientism, and the nature of science*. Sinauer Associates.
- 4) Sarkar, S. (2007). *Doubting Darwin? Creationist designs on evolution*. Blackwell.

(6) Godfrey-Smith, P. (2003). *Theory and reality: An introduction to the philosophy of science*. Chicago University Press.

(7) Pigliucci, M. (2002). *Denying evolution: Creationism, scientism, and the nature of science*. Sinauer Associates.

(8) Godfrey-Smith, P. (2003). *Theory and reality: An introduction to the philosophy of science*. Chicago University Press.

Birbirinin zıddı olan tasarımlar:

Akıllı tasarım-Evrımsel tasarım

Yaratılış ve akıllı tasarım konusunda direktme özellikle Amerika'nın gericiileri ve sömürge zihniyetinde olanlarca sürdürülüyor. Bu konuda Türkiye'de yapılan ve karşılıksız dağıtılan yayınların bedelinin 21 milyon TL olduğu belirtiliyor. Kaynağı? Bilinmiyor...

Bazı bireylerde kalıtsal bir nedenle ortaya çıkan sorunlar "Anomali" ya da "Hastalık" olarak adlandırılır. İyi bir tasarımda bu anomalilerin hiç olmaması ya da çok seyrek olması beklenir. Hâlbuki bugün tıbben her insanda doğuştan en az 10 anomalinin olduğu söylenir. Bu normal tasarlanmış bir arabanın beklenilmeyen bir arıza göstermesi gibi bir şeydir. Kâğıt üzerinde böyle bir hata beklenmez; imalat sırasında ortaya çıkar. Dolayısıyla buna üretim hatası denir ve suç tasarlayıcısına yüklenmez. Akıllı tasarıma göre bir canlının tasarlanmasından ölümüne kadar geçen süreçler doğaüstü güç tarafından denetlenmektedir ve dolayısıyla hem tasarım aşamasında hem de üretim süreci içerisinde -biz fani varlıkların kusuru olmadan- ortaya çıkabilecek tüm aksaklıklardan doğaüstü güç sorumludur. Ancak hem yetkili ve her şeye kadir ol hem de hata yap ikilemini çözemeyen dogmatikler, çıkarı "Takdiri ilahi", yani doğaüstü gücün isteği ya da takdiri olarak sunarak hem kendilerini hem de karşılarındakileri kandırmanın yolunu bulmuşlardır. Eli-

mizde olan ya da olmayan gelebilecek her olumsuzluğun faili ya da sorumlusu bulunmuştur: Bir türlü hesap soramayacağımız, ulaşamayacağımız, ne eder ne yaparsa iyidir diye inandığımız Doğaüstü Güç; çoğumuza göre Tanrı. Böylece insanlık tarihi boyunca kusurumuz olsun ya da olmasın uğradığımız her zararı büyük bir tevekkül (kabul) ile benimseyeceğimiz bir felsefeye saplanmış olduk.

Ancak herkeste her zaman görülen, yani bir anomali olarak değil de, genel bir tasarım hatası olarak herkesin gözlediği yapı ve işleyişlere ne diyeceğiz; bu sefer "Takdiri ilahi" demeyle atlataamayız. Çünkü takdir, birçok seçeneğin arasında birisine layık görülen bir şeyi ifade eder. Yani başımıza bir bela gelmişse, yüce Tanrı o iş için beni seçmiş

Bir kusur herkeste bulunuyorsa, o takdiri ilahi olmaktan çıkmış, genel bir tasarım kusuru olmuştur. Bu tasarım kusurları eğer her şeyi bilen ve her şeye kadir bir varlık tarafından yapılmışsa kulları olan bizler için iyi niyetinden kuşku duyabiliriz.

demektir. Dogmaya inanıyorsanız yapacağınız bir şey olamaz, kabul edeceksiniz. Eğer inanmıyorsanız nedenini araştıracaksınız, gerekirse er ya da geç çaresini bulacaksınız. Ancak, bir kusur sadece bir toplumun birisinde değil de herkeste bulunuyorsa, o takdirde ilahi olmaktan çıkmış, genel bir tasarım kusuru olmuştur. Bu tasarım kusurları eğer her şeyi bilen ve her şeye kadir bir varlık tarafından yapılmışsa, o zaman bu varlığın, kulları olan bizler için iyi niyetinden kuşku duyabiliriz. Çünkü hiç kimse durup dururken kitle halinde eziyet etmeyi amaçlamaz. Bunun tanımı psikolojide ya da sosyolojide hoş olmayan çok ağır bir tanımdır...

Gelin görün ki, ortalığı akıllı tasarım velvelesine veren birçok insan (bunların arasında ne yazık ki bilim adamı; hatta bilimlerin bilimi diyebileceğimiz biyoloji alanında çalışanlar), aşağıda yüzlerce sinin arasından verilmiş sadece birkaç genel kusurun neden doğaüstü güç tarafından reva görüldüğünü bir türlü açıklayamıyor. Moleküler ya da hücre düzeyine indiğimizde hatalı tasarımla ilgili onlarca örnek verebiliriz. Ancak bu örnekler çok akademik kalacağından, bu konuda yeterince bilgisi olmayanlar anlamakta zorlanabilir diye verilmemiştir. Doğuştan yüksek tansiyon, şeker hastası, çeşit çeşit yetmezlikler, kas ve kemik bozuklukları ve benzer onlarcasını kişiye özgü olduğu genel bir durumu yansıtmadığı için -genel bir tasarım hatası olarak- gündeme getirmeyeceğiz. Bu nedenle vereceğimiz tasarım hatalarına ilişkin örnekler özellikle hemen herkesin her zaman tanık olduğu çocuklardaki bazı kusurlardan -yani genel tasarım hatalarından- seçilmiştir. Bunun nedeni, akıllı tasarımcıların, ortaya çıkmış kusuru, ergin kişinin suçlarına -günahlarına- bağlamasından kurtulmak içindir.

1. Çocuk büyüten ve gecelerini uykusuz geçiren herkes şunun farkındadır. Çocuklar doğduklarının ilk birkaç ayında bazen çok daha uzun süre gaz sorunu yaşayarak ailelerini ve kendilerini perişan ederler. Bu gaz ya anadan geçer ya da çocuğun sindirim sistemindeki ta-

sarım hatasından kaynaklanır.

Ancak bir evrimciye sorarsanız, ağaçtan ağaca atlarken anasının sırtına yapışarak, her sıçrayışta sürekli gazını çıkaran bir canlının böyle bir sorunu olmamıştır. Bu nedenle primat yavruları gaz sancıları çekmez. Ne zamanki doğal yaşamdan ve doğal evrim sürecinden ayrıldık, bu sorun karşımıza çıktı. Ancak evrimsel yapısal değişim, sosyal evrime ayak uyduramadığı için, zamanında gerekli önlemler oluşmadı.

2. Çocukların iç kulak ile ağız arasındaki östaki borusu, normalden kısa olduğu için ağızdaki mikroplar sık sık orta kulağa geçer ve bir sürü soruna neden olur. Primatlarda bu sorun var mı; büyük bir olasılıkla yok.

Ancak bir evrimciye sorarsanız, sosyal gelişmeleri öğrenebilmek için, kafası beklenilenden çok daha büyük olarak dünyaya gelmeye zorlanmış bir çocukta bu sorunun ortaya çıkması kaçınılmazdır. Acaba doğaüstü güç insanın sosyal yaşama geçişini bilemiyor muydu? Yoksa böyle bir ödüle karşı ceza mı uygulamaya kalkıştı?

3. Çocukların, özellikle kız çocuklarının idrar kesesini dışarıya bağlayan kanal erişkinlere göre kısa olması nede-

niyle sık sık idrar yolları hastalıklarına tutulmaktadır. Ne olurdu bu boruyu biraz daha uzun olarak yaparak yaratsaydı?

Ancak bir evrimciye sorarsanız, dört ayağının üstünde gezen bir canlı için bu kısıtlılığın büyük bir sakıncası yoktu; ne zaman ki, yere inip de ilk olarak otura otura sonra iki ayağımız üzerinde gezmeye başladık; oturduğumuz yerdeki mikroplar çok daha kolay içlere kadar girebildiği için bu sorunlar ortaya çıktı. O zaman sormazlar mı, beni iki ayağım üzerine kaldırırken, bu boruyu niye bir iki santim uzatmadın?

4. Penisteki sünnet derisi çoğunluk herhangi bir soruna neden olmadan doğum olmasına karşın, bir kısmında idrar yapamayacak derecede kapalı olduğu için önemli sorunlara neden olmaktadır. Bu derinin erişkin olmadan kesilmesi ise Musevi ve İslam inancına göre Tanrı'nın isteğidir. Bu derinin atılması sırasında, yine bu iki dinin de ortak olarak birleştiği inanca, yani çocukların suçsuz olarak doğduğu inancına karşın, milyonlarca çocuğun sünnet işlemi sırasında mikrop kapmasından dolayı ölmesini nasıl açıklayacaksınız? Günahsızların ceza çekmesi hiçbir öğretilde hoş karşılanamaz.

Ancak bir evrimciye sorarsanız, bu deri kapalı durarak idrar yollarının ve penis başının olası enfeksiyonları önlemek için meydana gelmiştir. Doğal ortamda er ya da geç normal işlevini görmeye başlar; ancak bezlere sarılmış kapalı ortamda yetiştirilen bir bireyde bu aksaklığın giderilmesi zor olur.

5. Bugün hangi çocuk doktoruna gi-

Bugün hangi çocuk doktoruna giderseniz gidin, çocuğa bakmadan D vitamini de içeren bir ilaç yazıyor. Bunu muhakkak almalısınız diyor. Burada birisi yanılıyor, ya doktor ya da doğaüstü güç... Çünkü akıllı tasarım olsaydı, ana sütü ile birlikte bu maddeler de verilmiş olacaktı.

derseniz gidin, çocuğa bakmadan D vitamini de içeren bir ilaç yazıyor. Bunu muhakkak almalısınız diyor. Burada birisi yanılıyor, ya doktor ya da doğaüstü güç. Çünkü akıllı tasarım olsaydı, ana sütü ile birlikte bu maddeler de verilmiş olacaktı.

Ancak bir evrimciye sorarsanız, insan, güneş ışığının çok yoğun olduğu Doğu Afrika'da evrimleştiğinden D vitamininin oluşması için ek bir kaynağa ihtiyaç duyulmamıştı. Ne zaman ki kuzeye yayıldı, eksiklik ortaya çıktı. Düzeltilebilir miydi? Çok basit birkaç önlemle bu eksiklik giderilebilirdi. Zaten canlıların hemen hepsi (bizden başka yer değiştiren iki memeli hariç) bulundukları yerde kaldıkları için gerekli D vitaminini sentezlemektedirler. Bunu yer değiştiren insan yapamadığı için, gittiği yerde özellikle güneş ışınlarının eksikliğinden dolayı bozukluk ortaya çıkmaktadır. Eğer akıllı tasarımcıların inandığı gibi insanoğlu orta kuşakta bulunan bir yerde dünyaya inmiş olsaydı, böyle bir eksikliği yaşamayacaktı. Demek ki bir enlem-den öbür enleme geçince akıllı tasarım akılsız tasarım haline dönüşmüştür. Niye

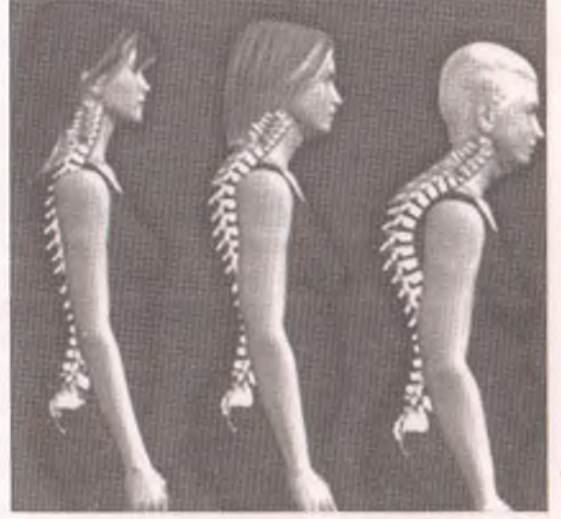

Yirmi yaş dişlerimiz daha çok ot yediğimiz dönemde öğütme işinde kullanılıyordu; yiyeceklerimizi pişirerek daha yumuşak hale getirince doğal seçim ile ortadan kaldırma sürecine sokulmuştur.

düzeltilmemiş? Doğa akılla değil, seçenekleri rastlantıyla seçtiği için her zaman doğru yolu bulamaz; bu nedenle de bu güne kadar jeolojik dönemlerde bağrında barındırdığı yaklaşık 20 milyon (belki 100 milyon) canlı türünü bu akılsız tasarıma kurban etmiştir.

Aynı şekilde çocuk -yani hiçbir günah ve kusur işlememiş bir varlık- doğar doğmaz başlayan neredeyse okula gidinceye kadar her ay tekrarlanan bir aşı furcasını düşündünüz mü? Hepatit-B, tüberküloz, çiçek, çocuk felci, kabakulak, kızamık, kızıl, zatürree, ishal, boğmaca; daha neler gelecek bilemiyoruz. Diyorum ki duygularımızla hareket etmeyelim; biraz düşünelim. Bir doğaüstü güç, insana hiçbir canlıya nasip olmayan inayetlerde bulunuyor. Örneğin ölümden sonra gidebileceği her iyiliğin mevcut olduğu bir cennet vaat ediyor (başka hiçbir canlıya cennet vaat edilmemiştir), onlara peygamberler gönderiyor, kitaplar indiriyor, akıl veriyor, fikir veriyor (kullanamıyorsak bu bizim sorunumuz). Gel gelelim ki, virüs ve bakterilere bizi kurban ediyor. Niye? Gerçek biyologlar ve özellikle evrimciler bunun yanıtını biliyor? Akıllı tasarımcıların da her şeye fikir yürüttükleri gibi buna da bir çıkış yolu bulacaklarından kuşkunuz olmasın.

Evrimciye sorarsanız? Doğa kimseye öncelik ve farklı bir statü tanımamıştır. Her canlı gibi bizim de parazitlerimiz olacak. Doğada bulunan canlılar hiçbir canlının gözünün yaşına bakmaz. Hele hele Eşrefi Mahlûk gibi bir özel durumu hiç tanımaz, insanı diğer canlılardan kesinlikle ayırmaz, ona özel bir imtiyaz tanımaz. Doğanın işletim sisteminde boş bulduğun yere yerleşeceksin, seni sınırlayan bir etken ortaya çıkıncaya kadar da sonun kadar da kullanacaksın ilkesi insan için de geçerlidir. Böylece geçmişte diğer canlıların tümünün başına geldiği gibi (bu nedenle her canlının paraziti ve mikrobik hastalığı vardır), insan vücudunu da boş bulan, parazitliğe eğilimli birçok canlı, gittikçe

Osteoporoz kırk yaşını geçmiş herkesin korkulu rüyasıdır. Her şeyi bilen doğaüstü güç, kemiklerin içine her besinimizde bolca bulabileceğimiz kalsiyumu neden yerleştirmemiş?

ilerleyen bir etkinlikle insan vücuduna yerleşmeye ya da bu ortamda üremeye ya da geçici olarak kullanmaya başladı ve çeşit çeşit parazitlik ve hastalıklar ortaya çıktı. İnsanoğlu bunların bir kısmının çaresini bularak bu fırsatçıları tümüyle yok etti (çiçek hastalığının etmeni gibi) ya da hareket yeteneklerini iyice kısıtladı (bağırsak parazitleri, çocuk felci, kızamık, kabakulak... gibi), bir kısmının da henüz çaresini bulamadı (AIDS gibi). Böylece evrimci size sonuç olarak şunu söyleyecektir: Hastalıkları ve kusurları önlemenin yolu yalvarmadan ve dualardan değil bilimsel araştırmalardan geçer diyecektir.

6. Hemen hemen hiçbir işleve sahip olmayan 20 yaş dişlerimiz çoğumuzun korkulu rüyası olmuş; birçoğumuza kötü günler yaşatmıştır. Dogmatikler bunun için kem kûm bir şeyler söyleseler de hiç kimse inandırıcı bir açıklamasını yapamamaktadır. İnançlara göre insan aynen yaratılmışsa, evrimleşmemişse, 20 yaş dişleri de insanın başına bela olarak verilmiştir.

Ancak bir evrimciye sorarsanız, bu dişler otçul (daha çok ot yediğimiz) dönemde öğütme işinde kullanılıyordu; daha sonra omnivor (yani her şeyi yer hale geçince), özellikle de yiyeceklerimizi pişirerek daha yumuşak hale getirince gerek kalmadığı için doğal seçim ile ortadan kaldırma sürecine sokulmuştur.

Evrim, sabırlı ve sürekli bir işleyişin adı olduğu için de, hemen ortadan kaldırılammış, zamana bırakılmıştır.

7. Osteoporoz (kemik erimesi). Bugün kırk yaşını geçmiş herkesin korkulu rüyasıdır ve geçici de olsa tedavisi için önemli harcamalar yapılmaktadır. Her şeyi bilen doğaüstü güç, ömrümüzün ortalarında neden bizi oluşturan iskeletin içini boşaltsın ve kırıklarla uğraştırsın. Bunların içine her besinimizde bolca bulabileceğimiz kalsiyumu yerleştirme gücü mü olacaktı? Yoksa bu da mı takdiri ilahi hanesine yazılacak?

Ancak bir evrimciye sorarsanız, kemikler işlev gördüğü sürece ve doğada güç kullandığı sürece sağlıklı kalır; sürekli kitap okuyan ve dua eden birinin, kemikler (bu bağlamda kaslar) üzerindeki tonus (basınç etkisi) azalacağı için içini boşaltması kaçınılmazdır. Evrim, gerçekler üzerinden işlev yapar, acımasızdır, tarafsızdır; duygular ve sevgiler üzerinden değil...

8. Elli yaşını geçmiş her erkeğin aklı prostatındadır. Çoğunluk doğru dürüst işeyemez, olur olmaz yerde işemeye kalkışır; bu nedenle kana kana bir şey hatta su bile içemez. Tuvaletin başında dakikalarca bekler. Daha sonra eşeysel işlevleri aksadığı için karısından azar ıtır; aşağılanır; semavi dinlerin üstün varlık olarak tanımladığı o erkek süklüm püklüm bir kediye (kedi bile denmez olsa olsa pisik demek gerekir) dönüşür ve daha da vahimi er ya da geç kanserleşmeye başlar. Doksan yaşına gelmiş bir

insanın %90 prostat kanseri olma olasılığı vardır. Dogmatikler akıllarını kutsal kitaptaki bilgilerle bozdukları ve prostat da bu kitapların bulunduğu dönemde bilinmediği için birkaç yakın ayet ve hadisle belki geçiştirebilirler; ancak en iyisi bu konuya hiç değinmemektir...

Ancak bir evrimciye sorarsanız, o size der ki, prostat bezi, sahneye çıkarken ozmos, yani su geçişlerini düzenleme gibi bir görevi üstlenmek için ortaya çıkmıştı; ancak zamanla başka işlevleri de yüklenince, olması gerekenden fazla bir görevi daha üstlendi ve başarılı da olamadı. Eğer bir varlığı korkularından arındırmak için tasarım yapmış olsaydınız, iki paralık bir sifinkter (kapak) ile bu sorunu çözerdiniz. Ancak, evrim gelecek için plan kurmaz, o anda gereksinme duyulan şeyleri en iyi şekilde seçmeye kalkışır. Bu nedenle de evrim her zaman mükemmeli bulamaz.

9. Menopozu girmiş her kadının rahim kanseri ve meme kanseri korkulu rüyasıdır. Çocuk yapma yetisini yitirmiş ve başka bir görevi kalmamış bir organın vücuttan kaldırılması çok zor biyolojik işlem değildir. Böyle bir korkuyu insanlara yaşatmanın ne anlamı var?

Ancak bir evrimciye sorarsanız, o size der ki, doğa bir canlının üreme gücünü yitirmiş bir bireyi barındırmak gibi bir lüksü olmadığı için uygun yöntemi geliştirme denemesine girişmemiştir.

10. Neredeyse her üç kişiden biri omurga rahatsızlığı çekmektedir. Diğer canlılara bakıyorsanız beli kayan canlı yok gibi. İnsana eziyet niye? Akıllı tasarımcılar "Tanrının verdiği organı korumak gerekir" diye bir yaklaşımla konuyu savsaklamaya kalkışır.

Ancak bir evrimciye sorarsanız, o size der ki, bir zamanlar dört ayak üzerine yürüyen atalarımız, ağırlığı tüm omurgaya dağıttığı ve onu da dört noktadan toprağa verdiği için böyle bir sorunla

Bir zamanlar dört ayak üzerine yürüyen atalarımız, ağırlığı tüm omurgaya dağıttığı için böyle bir sorunla karşılaşmadı. Ancak iki ayağı üzerine kalkınca, 4.-5. omurlara büyük bir baskı oluşturdu.

karşılaşmadı. Ancak iki ayağı üzerine kalkınca, ağırlık merkezi 4.-5. omurların arasına yoğunlaştı, burası da yeterince kasla desteklenemediği ve evrim mekanizması deneme-yanılma yöntemi ile çalıştığı yani çok ağır işlediği için bu kadar kısa süre içinde gerekli önlemi geliştiremedi. Böylece öne uzattığımız iki elimizle tutacağımız bir kiloluk bir yük, kaldıraç misali 4.-5. omurlara 20 kiloluk bir baskı oluşturdu.

11. Hemen hiçbir hayvanda görülmeyen fıtık ve özellikle kasık fıtığı niye insanlarda görülüyor diye düşünebilirsiniz. Akıllı tasarımcılar ancak bir önceki yanıtı verebilirler.

Ancak bir evrimciye sorarsanız, o size der ki, bir zamanlar dört ayak üzerine gezdiğimiz için iç organlar özellikle testislerin vücut dışına çıktığı kanala (inguinal kanala) basınç yapmıyordu; ne zaman ki iki ayak üzerine kalktık, iç organlar basınç yapınca, özellikle belirli bir yaştan sonra bağırsaklar bu kanaldan dışarıya sarmaya başlar. Evrimsel gelişme bu aksaklığı niye düzeltmedi? Ya bir çıkar yol bulamadı ya da geliştirmek için yeterince zaman bulamadı. Akıllı bir tasarım olsaydı hem bu sorunu hem de yukarıdaki sorunu bir çırpıda çözecek çareyi yürürlüğe koyardı.

Neredeyse her üç kişiden biri omurga rahatsızlığı çekmektedir. Diğer canlılara bakıyorsanız beli kayan canlı yok gibi. İnsana eziyet niye? Akıllı tasarımcılar "Tanrının verdiği organı korumak gerekir" diye bir yaklaşımla konuyu savsaklamaya kalkışır.

12. Eskiye ait insan fosillerine bakıyoruz; çürük diş hemen hemen yok (biraz da erken öldüklerinden dolayı); ancak ne zaman ki besinlerini öğütüp, pişirmeye ve özellikle de tahılla beslenmeye başlıyorlar, o zaman diş çürükleri ortaya çıkıyor. Doğaüstü güç insanı vahşi bir hayvan gibi doğada dolaşsın diye mi tasarladı? Uygarlığa geçeceği ve geçişte yaşanacak sorunlar tahmin edilemez miydi? Akıllı tasarımcılara sormanıza gerek yok; çünkü onlar bulunan bunca insana ait fosili zaten insan neslinin atası olarak kabul etmiyorlar. İnsanın zembille gökten indiğine inanıyorlar.

Ancak bir evrimciye sorarsanız, "diş çürümeleri neden oluyor?" diye, o size der ki, tahılla beslenme, mayalanmaya bağlı olarak ağızda asidik tepkimelerin ve aşınmaların meydana gelmesini tetiklediği için olmuştur diyecektir. Bu tasarım hatasını giderebilmek için de akşam-sabah macunlarla fırçalama yoluna gideriz.

13. Akşam sabah hamdolsun verdiğin nimetlere diye dua ediyoruz. Bu kadar çeşitli yiyecek verdiği için. Pekâlâ, yaklaşık 400.000 bitki olmasına karşın niye daha çok çeşitli meyve ve sebze sunmadığını bir türlü aklımıza getirmiyoruz. Çünkü olandan başkasını düşünmüyoruz. Düşünebilmeniz için evrim mantığına sahip olmanız gerekir; o da bizde yok.

İnsan oluştuktan çok daha sonraki devirlere bakacak olursak, bugün nimet olarak tanımladığımız sebze ve meyvelerin ve keza hayvanların hiç birini göremeyiz. Doğa; elmayı, armudu, kirazı, kayısıyı, portakalı, şeftaliyi, mısırı, domatesi, salatalığı, kabağı, nohudu, şeker pancarını, karnabaharı, lahanayı, kıvırcığı, marulu, Çin marulunu, kırmızı lahanayı, Montofon ineğini, Holstein ineğini, Legorn tavuğunu ve bugün kullandığımız daha onlarca ürünü bugünkü haliyle evrimleştirmemiştir. Ama her devirde evrim mantığına sahip insanlar olduğu için "akıllı tasarım ürü-

nü olarak belirtilen" verimsiz varlıkları insani tasarımla çok daha kullanılabilir ve verimli hale getirdiler. Siz; domatesi, şeftaliyi, elmayı, portakalı ve yukarıda yazılan bitki ve meyveleri doğaya bırakın belirli bir süre sonra asıllarına döneceklerdir, yani evrimsel tasarıma. Montofon ineğinin, Holstein ineğinin ve Legorn tavuğunun zaten doğada üreme şansı olmayacaktı. Kıvırcığı, marulu, karnabaharı, lahanayı, Çin marulunu, aysbergi, süs lahanalarını, brokoliyi, kırmızı lahanayı doğaya bırakın yıllar sonra yumruları sadece bir fındık bilemedin ceviz kadar kalmış Brüksel lahanasına döndüğünü göreceksiniz. İnsan olmasaydı mısır bitkisi ise hiçbir zaman olmayacaktı. Doğa insanı düşünerek bunları evrimleştirmede için, bizim amacımıza en uygun şekli vermedi. Akıllı bir tasarımda Eşrefi Mahlûka neden en iyisinin sunulmadığını merak etmiş olmalısınız. Ne de olsa insan olmanın en önemli özelliği merak etmektir. Daha iyi bir tasarımın yapılma zevki insana mı bırakılmış dersiniz (böylece akıllı tasarımcılara zor zamanlarda kullanabilecekleri bir açıklama da vermiş oluyorum).

Bir evrimciye sorarsanız, size şöyle yanıt verir: Bütün bu değerli yiyeceklerimiz doğada bugünkü haliyle bulunmuyor. Doğal işletimin hatalarla dolu olmasından dolayı, anormallikler, örneğin poliploidi dediğimiz kromozom çoğalmaları nedeniyle bugünkü sulu ve iri meyveler oluşuyor ya da doğaüstü gücün bi-

Çoğumuzun irkildiği yılan, doğanın dengesinin sağlanması için en önemli canlı gruplarından biridir. Yılanlar olmasa kemiriciler doğadaki bütün dengeleri allak bullak eder. Dolayısıyla kimin yararlı kimin yararsız olduğuna doğanın işletim sistemi karar verir.

zim için esirgediği kalıtsal kombinasyonları insanlar ıslah yoluyla kendisi yapıyor.

14. Doğada birbiri için zararlı çok sayıda canlı vardır. Ancak bir canlıya zarar veren bir tür başka bir canlı için yararlı işler yaparsa; ya da tersi. Örneğin çoğumuzun irkildiği yılan, doğanın dengesinin sağlanması için en önemli canlı gruplarından biridir. Yılanlar olması kemiriciler doğadaki bütün dengeleri allak bullak eder. Dolayısıyla kimin yararlı kimin yararsız olduğuna doğanın işletim sistemi karar verir.

Ancak bazı canlı türleri örneğin çiçek, veba, humma, sıtma ve benzer onlarca, doğada başka hiçbir canlıya şu ya da bu şekilde yarar sağlamıyor. Biyolojik döngülerinin varsa ara kademelerinde de sağlamıyorlar. Bu canlılar sadece insanları hasta etmek için evrim-

leşmiştir (akıllı tasarımcılara göre yaratılmışlar). Bir doğaüstü güç bu kadar canlı türü içinde en çok değer verdiği ve Eşrefi Mahlûkat olarak kitaplarında tanımladığı bu türe bu kadar eziyeti, korkuyu ve ıstıرابı neden reva görmüştür dersiniz? İnsanlık tarihinden bu yana milyarlarca insan (bunların içinde günahsız olarak bildiğimiz çocuklar) ömrünün baharını bile görmeden bu canlılarca öldürüldüler. Sizce böyle bir tasarım akıllı tasarım mıdır? Sus sus öyle söyleme Tanrı'nın işine karı-

şılmaz- günahkâr olursun demeyle ne zamana kadar yorumlama yetinizi bastıracaksınız?

Bir evrimciye sorarsanız size şöyle bir yanıt verir: Zararlı denen bu canlı türleri de bir zamanlar doğada kendi ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde serbest yaşıyorlardı; ancak bir gün enzimlerinden birini ya da bir kaçıını yitirince, onu sağlayacağı bir canlıya musallat oldu ve bu eksikliğini ondan gidermeye başladı. Bu bağımlılık sonunda yarı ya da tam bir asalaklığa dönüştü.

Dünya tamamlanmamış bir tasarımdır

Van Gogh

Evrim öğretisi bilimsel düşüncüyü tetikler; akıllı tasarım köreltir

Bir anlamda dünya tamamlanmamış bir tasarım olduğu için evrim sürmektedir. Eğer her şey mükemmel tasarlanmış olsaydı, evrimleşmeye gerek duyulmayacaktı. Halbuki canlı daha iyi daha etkili daha uyumlu yapıyı kazanabilmek için 3.8 milyar yıldır daha yetkin olmayı aramaktadır, yani evrimleşme çabası içerisindedir. Bir zamanlar denizanelerinin daha sonra balıkları daha sonra kurbağagillerin daha sonra sürüngenlerin daha sonra kuş ve memelilerin ortaya çıkışı bu tasarımı daha başarılı hale getirmektedir. Tanrısal bir tasarımda ilk olarak basitini yapma, daha sonra kullana kullana daha etkilisini geliştirme gibi bir mantık olamaz. Bir taraftan Tanrı'nın her şeye kadir olduğuna ve deneme yanılma yöntemiyle doğruyu bulma gibi bir savurganlığa gerek duymayacağına inanma, diğer taraftan da za-

İnsanları yaşatmak için ilaçları kullanıyorsunuz. Akıllı Tasarımcıların mantığıyla Tanrı tasarımına karşı gelerek ve o tasarımın hatalarını ilaçlarla düzelterek...

man içinde organizasyon bakımından gittikçe daha gelişmiş canlıların dünyada sırasıyla yer aldığını, organizasyon bakımından ilkel olanların zamanla ortadan kalkıp yerini daha gelişmiş organizmalar bıraktığını gözleyip de evrim fikrine inanmama, ancak akıllı tasarımcılara yakıştır.

Ancak inanıp inanmama sadece basit bir kabul meselesi değildir. Doğanın bazı şeyleri eksik bıraktığının farkına varma, onu daha mükemmel hale getirme dürtüsü yaratıyor; o da bilimsel merak ve araştırmaları geliştiriyor ve bu duyguyla beslenen toplumlar yaratıcı oluyor; sonuçta da egemen oluyor. Tutucu toplumların tarihe damgasını vurmamasının kökünde bu tutuculuk yatıyor. Batı'nın sömürgeci tutumunun sürebilmesi için de yaratılış ve akıllı tasarım yaklaşımının uygun şekilde bu ülkelere ihracı gerekiyor.

Hemşerim ve yakın dostum olan ressam Prof. Dr. Zafer Gençaydın, bir gün bana, "Biliyor musun Ali, Ortaçağda doğması ve Ortaçağ mantığında yaşaması gereken birçok insan, herhalde yanlış bir planlamadan dolayı ne yazık ki zamanımızda doğmuştur; doğmakla da kalmamış bir kısmı üniversitelerde hoca olmuşlar", dedi.

*Ah, Tanrı dünyayı yeniden yarataydı,
Yaratırken de beni yanında tutaydı;
Derdim: "Ya benim adımlı sil defterinden,
Ya da benim dilediğimce yarat dünyayı."*

Ömer Hayyam

Daha önce değindiğimiz gibi, evrim

gelecek için plan kurmaz, tasarım yapmaz; o anda elde bulunan nesneleri ya da özellikleri yine o anda gereksinme duyulan şekilde seçmeye kalkışır. Bu nedenle de evrim her zaman mükemmel bulamaz. İşte bu nedenle dünyada bu güne kadar yaşamış canlıların %96'sı yeni değişimlere çözüm yolu bulamadığı ya da daha önce başarılı bir şekilde geliştirdiği özellikleri ile devam edemediği için yaşam sahnesinden silinmiş, yerlerini daha başarılı olanlara bırakmışlardır. Burada dogmatikler ile evrimciler arasında düşünce bakımından çok derin bir fark vardır. Dogmatikler, bu cümleden dinciler, akıllı tasarımcılar ve benzeri görüşte olanlar başarılının (güçlünün) tanımını farklı anlarlar. Bu nedenle de doğanın işletim sistemini bir türlü anlayamazlar. Hatta bir televizyon tartışmasında, bir biyoloji profesörü (o günlerde Biyologlar Derneği'nin de başkanıydı), bana dönerek "Hoca hoca, ne diyorsun, bir bakteri bir filden daha güçlü mü ki daha başarılı diyorsun." Dogmatiklerin güçten kastı, kas gücü ile sınırlıdır. Esasında bu görüşleri sonlarını da hazırlamaktadır. Çünkü gücü, sosyal yaşamda silah, anarşi, terörizm, para ve kaba kuvvet olarak bilirler. Halbuki bir evrimci, kas ve kemik gücüne dayanmayan bilgi ve becerinin daha üstün olduğunu gözlemleri ile öğrenmiştir. Bir virüsün bir fili yok edeceğini bilir. Çünkü evrimsel seçimde kaba güç değil (bu güç ancak aynı türün bireyleri arasında daha sağlıklıyı -erkek kavgaları gibi- seçme için kullanılan evrimsel bir yöntemdir), çevrenin koşullarını en iyi kullanan, kalıtsal materyalini gelecek kuşaklara en hızlı ve en çok aktaran (çoğalan) ve başka bir türü kullandığı ince yöntemlerle alt edenler ayakta kalır; yapamayanlar elenir.

Akılsız tasarımın en akıllıca yönü, akılsız olmasıdır. Hiçbir zaman tasarlayarak bir şey oluşturmaz. Tek amacı vardır: Olabildiğince çok çeşit üretmek. Bunun için israftan kaçmaz, daha doğrusu onu israf olarak görmez. Bu nedenle bir balık özelliği birbirinden farklı bir milyon yumurta bırakır. Bir tanesinin ortama uyum yapması başarıdır. O seçmeyi doğaya bırakır; bu nedenle doğal

Evrimsel seçimde çevrenin koşullarını en iyi kullanan, kalıtsal materyalini gelecek kuşaklara en hızlı ve en çok aktaran (çoğalan) ve başka bir türü kullandığı ince yöntemlerle alt edenler ayakta kalır; yapamayanlar elenir.

seçilim diyoruz. Üç beş bireyin yaşayabileceği bir ortama milyonlarca yumurtanın bırakılmasının başka ne anlamı olabilirdi? Bu nedenle kural olarak doğada yavrularını eksiksiz ya da kayıpsız büyüten hiçbir canlı yoktur diyebiliriz. O zaman bugünkü koşullarda neredeyse insanların doğurdukları çocukların hepsi yaşıyor diyebilirsiniz. Tam bir Akıllı Tasarımcı mantığı. İyi de o çocukları yaşatmak için doğada hiç olmayan ilaçları ve aletleri kullanarak onları başarabiliyorsunuz. Yani Akıllı Tasarımcıların mantığıyla Tanrı tasarımına karşı gelecek ve o tasarımın hatalarını ilaçlarla aletlerle düzelterek...

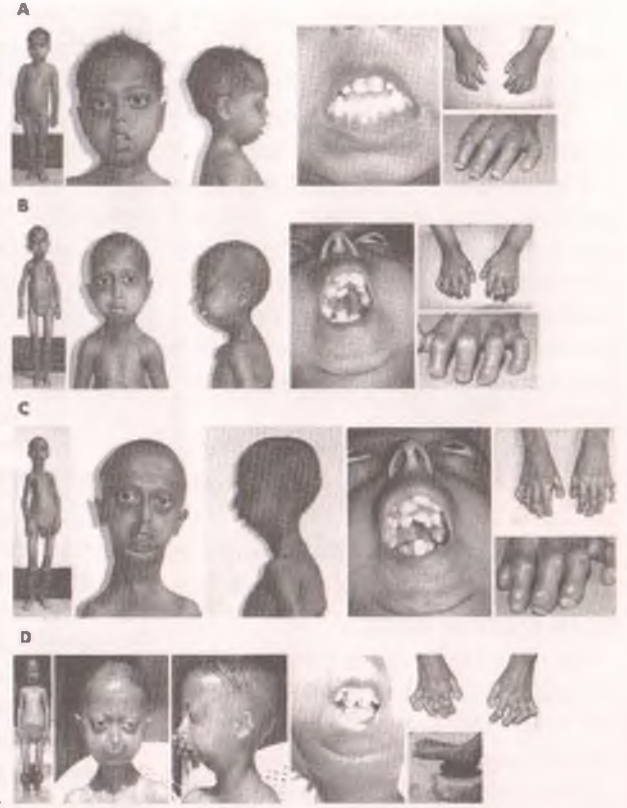
Tasarım hatasına yer yoktur. Doğa mükemmel bir mühendis değildir; varsayılan bir doğaüstü güç gibi her şeyi bilen, planlayabilen ve geleceği gören bir işletim sistemi de değildir. Var olanı kullanarak o günkü koşullara en iyi uyumu yapacakları seçen bir sistemdir. Bu nedenle doğanın işletim sisteminde keşke şöyle olsaydı özlemini dile getiremeyiz. Çünkü istek, ancak akıllı bir varlık tarafından yerine getirilir; akılsız olan bir yapı tarafından değil. Doğanın akli yoktur; onun akli evrimin işleyiş tarzı ve yöntemidir. Bu nedenle, ancak doğaüstü güçlere dua ederiz. Geçmişte doğal güçlere de (güneşe, aya, yıldızla, fırtına-

Doğa mükemmel bir mühendis değildir; varsayılan bir doğaüstü güç gibi her şeyi bilen, planlayabilen ve geleceği gören bir işletim sistemi de değildir. Var olanı kullanarak o günkü koşullara en iyi uyumu yapacakları seçen bir sistemdir. Bu nedenle doğanın işletim sisteminde keşke şöyle olsaydı özlemini dile getiremeyiz.

ya, ateşe ve yüzlercesine) dua ettik; yararını görmediğimiz için hemen hemen büyük bir kısmımız bu yakarmayı bıraktık; bu sefer sekiz cihetten münezzeh (yani önde, arkada, sağda, solda, altta, üstte, içte ve dışta bulunmayan) varlıklara yöneldik; dilerim bu sefer başarırız... Sesimizi ve yakarışlarımızı duyan olur...

Doğadaki bazı mekanizmaları anlayabilmek için evrim kavramı ve bilgisi kaçınılmazdır (dogmatiklerin böyle bir bilgiye ihtiyaçları yoktur, olmayacaktır da). Örneğin kendi kendinize sorabilirsiniz, niye bir balık bir milyon yumurta meydana getiriyor da ancak 3-5 tanesi erginliğe ulaşabiliyor. Bir insan doğal ortamda 10 çocuk doğuruyor da ancak 1-2 tanesi erginliğe ulaşabiliyor. Bu bir savurganlık, materyal, zaman ve imkân yitirilmesi değil midir? Akıllı tasarım en az malzeme ile en çok üretim yapmanın adıdır. Hâlbuki doğa bu bakımdan inanılmaz derecede savurgandır. İşte bunun neden böyle olması gerektiğini ancak evrim bilimi bize veriyor. Çünkü akıllı bir tasarımda, her şey önceden planlanır ve tasarlanır. Eğer Ay'a gidekseniz ona göre bir uzay gemisi, Mars'a gidekseniz ona göre "bir" uzay gemisi tasarlırsınız. Ne bir eksiği ne bir fazlası vardır ve bu yapılar akıllı tasarımlardır.

Doğa bizim bildiğimiz akla sahip olmadığı için, sorunun altından kalkabilmek için (böyle bir ifade de doğru değildir; çünkü bu da bir akli ifade eder; esasında öyle olduğu için bize akıllı gibi görünüyor) çeşit yaratma peşine düşmüştür. Bu nedenle bir canlı birbirinden özellikleri bakımından kademe kademe farklı olan çok sayıda döl üretme stratejisini geliştirmiştir. Bir milyon tohumdan biri ya da bir milyon yumurtadan sadece biri, daha önce hiç karşılaşamayan bir

Şimdilik insan soyunda adı konmuş 9.000 çeşit kalıtsal hastalığın olduğu bilinmektedir.

ortamda başarılı özellikleri kombine etmiş ise, o ayakta kalır diğerleri elenir. Sadece insan için örnek verelim: Her çiftleşme sırasında 300 milyon sperm üretilir, kural olarak sadece biri döllenme işlevini yapar. Ancak bu spermelerin ve yumurtaların sayıca çokluğu aynı bir dişiden ve aynı bir erkekten özellikleri bakımından farklı 70 trilyon çocuğun meydana gelmesini sağlar. Bu incirde de böyledir, narda da böyledir, balıkta da böyledir. Bir önceki paragrafta verdiğimiz uzay gemisi örneğini buraya taşırsak, önceden amaçladığımız inilecek gök cismine göre gemi planlanmadığını, binlerce, milyonlarca gemi yapıp uzaya gönderildiğini, bunlardan birinin ya da birkaçının bir rastlantı olarak bir gök cisminin inmesi ve taşıdığı özellikleri açısından orada gelişebilecek durumda olması halinde, yeni bir uygarlığın, biyolojik açıdan yeni bir türün doğuşu gerçekleşir. Böyle bir çeşitlilik zorunluluktur; çünkü gelecekte neyle karşılaşacağını bilmeyen bir sistem, çıkış yolunu olasılıkları ve çeşidi artırma ile bulabilirdi. İşte doğanın bu savurganca görülen işle-

tim sistemi, böyle bir nedenle korunmuştur. Ne kadar akıllı bir sistem olursa olsun, gelecekte ne olacağını tam kestiremez ve bu da yok olmayla sonlanabilir. Evrimcilerin düzensizlikler içindeki düzen dediği sistem; rastgele seçim bu nedenle başarılı olmuştur. Bu, düşüneyemeyen bir sistem için mükemmel bir stratejidir. Akıllı tasarım olsaydı, her ortama göre kalıtsal bir birleşim imal edilirdi. O zaman da niye bundan 600 milyon yıl önce balık, 500 milyon yıl önce sürüngen, 300 milyon yıl önce memeli, 50 milyon yıl önce insan dünyada bulunmuyordu diye sorarlar? Çünkü doğa rastgele, deneme-yanılma ile ancak bu kadarını başarabildi. Akıllı bir tasarım olmuş olsaydı, bu kadar zahmetli bir yolu aşmaya gerek olmayacaktı. Aksini doğada kanıtlayan tek bir örnek yoktur.

En çok sevilen ya da değerli şey özene bezene tasarlanır ve dikkatle imal edilir. İnsan Tanrı gözünde en değerli varlık olmasına karşın en çok defekti (bozukluğu) olan tür gibi görünüyor. Şimdilik insan soyunda adı konmuş 9.000 çeşit kalıtsal hastalığın olduğu bilinmektedir. Bir fabrika düşünün ki; herkesi kapsayacak bir tasarım hatasından değil (onu daha sonra ele alacağız), sadece kişilere özgü tasarım ve imalat hatasından dolayı 9.000 çeşit bozukluğu olan ürün imal ediyorsunuz ve buna da akıllı tasarım diyorsunuz. Ya akıllılığı bilmiyorsunuz ya da tasarım ne demektir onu bilmiyorsunuz. Sıkıştığınızda takdiri ilahi diyorsunuz.

Bunlara kullanıldığı zaman ortaya çıkan "yaşlanmaya bağlı hastalıklar" dâhil değildir. Bu hastalıkların sayısı büyük bir olasılıkla yeni tanımlarla birlikte on binlerin üzerindedir.

En ilginç olanı da hekimlerin büyük bir kısmının akıllı tasarıma sıcak bakmalarıdır. Bu, kendi mesleklerini bile tanımıyorlar anlamına gelir. Doktorluk, kalıtsal ya da sonradan ortaya çıkan bir eksikliğin giderildiği meslektir. Çoğunluk da tasarım hatalarının düzeltilmeye çalışıldığı bir meslektir. Akıllı bir tasarımı, oransal olarak bir anlamda çok daha zayıf akıllı sayılabilecek birileri düzeltiyor.

Ancak bütün bunları görebilmek be-

lirli bir sezinlemeyi, bilgiyi ve en önemlisi sadece insana özgü olan yargılamayı gerektirir. İnsan doğası gereği ben merkezli (antroposentrik) olduğu için, her şeyi kendi çıkarı açısından değerlendirir. Ben yaşıyorsam ve özellikle de iyi yaşıyorsam, bu çok iyi kurulmuş tanrısal bir düzenin sonucunda olmaktadır. Ancak, henüz erginliğe ulaşmadan ölen kardeşlerim için böyle bir yargı geçerli değildir. Benim çocuklarımdan eli yüzü düzgün ise, bu tanrısal akıllı bir tasarımın sonucudur; ancak komşunun bütün aileyi ömür boyu sıkıntıya sokan sakat doğmuş çocuğu "Tanrının benim halimden şükretmem için yapmış olduğu bir düzenlemedir". Tanrısal tasarımda acaba bencillik ve narsislik bir ön koşul mudur?

Pekâlâ, bu kadar insan neden doğanın mükemmel bir düzen içinde işlediğine inanıyor ve her şeyin mükemmel olduğuna inanıyor? İlk olarak insanı insan yapan empati yoksunluğundan. Çünkü başkasının kusuru, eksikliği ve derdi onu ilgilendirmiyor. Bu kadar kusuru görmezlikten geliyor. Ancak en önemlisi, normalin ve anormalin ne olduğunu tam bilmiyor, tanımlayamıyor. Örneğin diyor ki bak ne güzel yiyecekler verilmiş

Türkiye'de yapılan ve karşılıksız dağıtılan yayınların bedelinin 21 milyon TL olduğu belirtiliyor. Kaynağı? Bilinmiyor...

Akıllı tasarımcılar!

Evrimde basitten

karmaşıklığa giden yolu

öğrenmediğiniz sürece sizin

hiçbir şeyi anlama ve görme

şansınız olamayacaktır. Ya

öğrenin ya da yoldan çekilin.

yememiz için. Şimdi ben soruyorum, ne verilseydi aynı şeyi söyleyecektiniz. Başkasını bilmiyorsun ki. Ne güzel renkleri görüyoruz diyorsunuz? Başka renkleri tanımıyorsunuz ki bu yargıya sarılıyorsunuz. Gördüğümüz renkler ışık bandının yüzde biri bile değil; akıllı bir tasarım olsaydı biz çok daha zengin renkleri görecektik. Ancak bir evrimci bizim sadece 3 rengi neden görebildiğimizi biliyor; bu nedenle daha fazlasını da talep etmiyor. Tanrısal bir tasarımda daha fazlasını talep edebilirdik. Ancak bir evrimci görme pigmentlerinin olduğu dönemde, güneş ışınlarının en yoğun mavi, yeşil, kırmızı bantlarda yeryüzüne ulaştığını bu nedenle böyle bir tasarımla yetindiğini biliyor. Eğer bu dönemde X, alfa, beta ışınlarıyla da karşılaşmış olsaydık, onları da tanıyacak sistemi geliştirebilirdik ve bugün çoğu ortamda ortaya çıkan radyasyonu önceden görebilirdik ya da onlara dayanıklı bir kalıtsal molekül geliştirebilirdik. Bu cümleden bir şeyi özellikle vurgulamak istiyorum: Her şeyi büyük bir tasarım olarak görenlerin, "bu da beklenen bir şeydir, şaşılacak nesi var ki" diyebilecekleri bir tasarımları var mıdır? Önünü ve arkasını, nedenini bilmediğiniz, nasıl oluştuğunu bilmediğiniz her şey, yani basitten karmaşıklığa doğru giden yolu yani evrimsel süreci tanıma-dığınız sürece, uca ulaşmış her şey sizin için mucizenin bir ürünü olarak görülecektir. Bu basit bir hesap makinesini bile anlayamayan birinin bilgisayarı anlamaya kalkışması kadar sığ bir yaklaşımdır. Akıllı tasarımcılar! Evrimde basitten karmaşıklığa giden yolu öğrenmediğiniz sürece sizin hiçbir şeyi anlama ve görme şansınız olamayacaktır. Ya öğrenin ya da yoldan çekilin.

Eğer akıllı tasarımla yetinmeye kalkışsaydık ne uzaya gidebilirdik ne denizlerin dibine inebilirdik. Bizim tasarımı, ancak dünyanın yüzeyinde ince bir katmanda yaşamaya izin veriyor. İnsanı değerli bir varlık olarak niteleyen yüce bir yaratıcı bizi evrensel bir karantinaya niye sokmuş dersiniz? Bütün bu ortamlarda yaşayabilecek bir donanım verebilirdi. Ancak insan bu dünyanın çocuğu olduğu için, evrimleşerek oluştuğu için ne bulduysa onunla yetinmiştir. Evrim geleceği tahmin edemez, göremez; ancak çeşidini artırarak olası bir uyumun gerçekleşmesini sağlayabilir. Bunu da her zaman başaramaz. Bazen de belirli bir dönem için başarır; ancak kazandırdığı özellikler değişen koşullar yüzünden o canlıyı çıkılmaz sokağa sokarak ortadan kalkmasına neden olur.

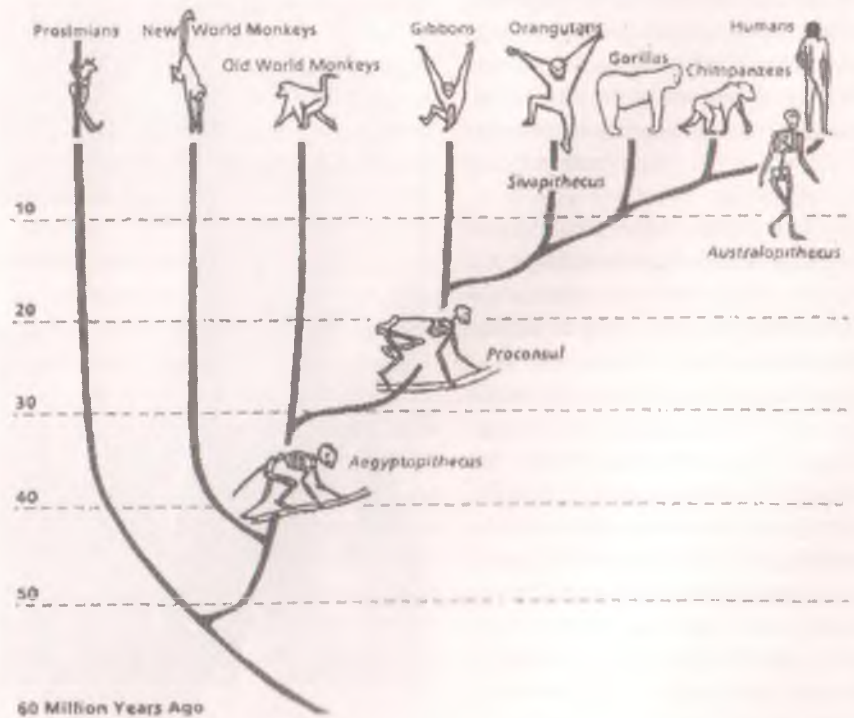
Ancak, en önemli yargı ve yanılgı, yine akıllı tasarımcılardan elde edilebilir. Çünkü akıllı tasarımcıların hemen hepsi bütün bu sistemin mükemmel olduğunu savunur ve dayandıkları inançlar ise insanı evrenin efendisi olarak kabul eder ve onları "Eşrefi Mahlûk", yani mahlûkların efendisi olarak görür. Bu demektir ki, insan yapılabilecek ve elde edilebilecek her güzelliğe layıktır. Bu özellikleri insandan esirgemek, Eşrefi Mahlûk dediğimiz varlığa kötülüktür.

O zaman gelin sizinle bir biyolojik oyun oynayalım. İnsanı yeniden tasarlayalım. Sürekli kendini onarmayla ölümsüzlük olabiliirdi; ancak o zaman dinsel öğretideki öbür dünya sorgulamasından kaçmak anlamına gelirdi ki, bu dinsel öğretilerin belini kırar. Çünkü dayandıkları en önemli dayanak öbür dünyada görülecek hesabın cezası ve ödülüdür. Bu güzel tasarımı tutucuların hiçbiri kabul etmeyeceği için rafa kaldıralım. Öyle bir tasarım yapalım ki, hem dini öğretiler zarar görmesin hem de herkesin işine yarasın. Bilindiği gibi zaman insan için en önemli değer olmuştur. Yapacağımız işi ne kadar hızlı ve doğru yaparsak o kadar başarılı olur, rahat ederiz. O zaman vücudumuza -bize inanılmaz katkılarda bulunacak- hiçbir zararı olmayacak yeni bir tasarım ekleyelim derim. Örneğin, doğada, en az 500 canlı türünde

İnsan bu dünyanın çocuğu olduğu için, evrimleşerek oluştuğu için ne bulduysa onunla yetinmiştir. Evrim geleceği tahmin edemez, göremez; ancak çeşidini artırarak olası bir uyumun gerçekleşmesini sağlayabilir. Bunu da her zaman başaramaz. Bazen de belirli bir dönem için başarır.

çok az enerji kullanarak (kullanılan enerjinin %99'u ışığa çevrilerek) ışık çıkarma mekanizması Eşrefi Mahlûk biz insanlara sorunsuz monte edilebilirdi. Keza doğada, örtülerle açılıp kapanabilen çok sayıda göz yapısı da bilinmektedir. O zaman bir insanın bir parmağının ucuna, açılıp kapanabilen, aynı zamanda bir ışık sistemiyle desteklenmiş, hatta büyütme ve küçültme yeteneği olan bir göz sistemi yerleştirilebilirdi. Bunun biyolojik olarak olmaması için hiçbir ne-

den yoktur. Bugün sistemi yeniden tasarlama görevi en basit bilgisi olan bir biyologa verilse bile bunu rahatlıkla başarabilir. Böyle bir ek yapının insanoğluna kazandıracığı olanakları ve zamanı düşünebiliyor musunuz? Bir makineyi sökmeye gerek kalmadan inceleyebilirsiniz; bir doktor parmakla vücudun herhangi bir deliğinden girerek ışıklı ortamda dokuları ve yapıları inceleyebilir; bir mekâna girmeden anahtar deliğinden içeriye inceleyebilirsiniz. Sayısız olanak kazandırır. İnsanoğlu bugünkünden çok daha rahat yaşardı, çok daha ilerlemiş olurdu. Nasıl oluyor da basit bir adam bu denli yararlı bir sistemi düşünebiliyor da, her şeyi bilen bir varlık, bu imkânları bizden esirgemiş oluyor? İnsan üzerinde buna benzer onlarca -yaşamı kolaylaştıran- düzeltme yapılabilir ve yeni tasarım monte edilebilir. Bence akıllı tasarımı savunanlar -onu bilgisiz, beceriksiz ve egoist duruma düşürerek- inandıkları Tanrı'ya hakaret etmiş oluyorlar. Kaş yapayım derken göz çıkarıyorlar. Eşrefi Mahlûk ile sefil mahlûk arasındaki ince çizgiyi anlayamıyorlar. Bazen bu kadar kanıt karşın birilerinin hâlâ akıllı tasarıma tutunmuş olmasını, doğrusu "yine de Tanrısal bir tasarım" olarak ka-

Basitleştirilmiş bir primat evrim modeli.

bul etmeye mecbur kalıyorum; çünkü doğa bu kadar hasarlı düşünce sistemi olanları bu kadar uzun süre sahnede tutmazdı; tutamazdı; ancak doğaüstü bir gücün yardımı ile böyle bozuk bir sistem borusunu öttürmeye devam edebilirdi.

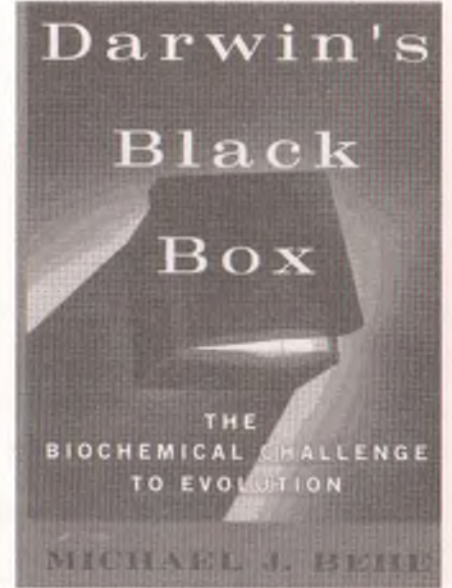
İsterseniz insanların keşke diye başladığı başka bir isteği irdeleyelim. Zaman zaman konuşmalar sırasında "keşke insanlar 1000 yıl yaşasaydı" deriz. Ancak neden yaşamadığımızı bir türlü yorumlamaya yanaşmayız. Çıkış yolu bulamayınca da "bu kadar uzun yaşasaydık dünya insandan geçilmezdi" diye bir de "güya" çevreyi koruyor tavrını takınırız. Hâlbuki o zaman da senede bir değil, hormonlarımız 100 yılda bir çocuk yapacak düzenleme yapabiliirdi; dünyadaki düzen bozulmadan devam edebilirdi. Ya şimdi? Yaşadığımız birkaç on yılın yarısından çoğunu sürekli ölüm korkusu ile geçiriyoruz; yazık değil mi bize?

Eşrefi Mahlûk olarak dünyaya indiği söylenen bu önemli türün, antropolojik açıdan ilk insani özellikler gösterdiği dönemlerde ortalama ömür uzunluğu en fazla 20, Taş Devri'nde ortalama ömür uzunluğu 25, yazıyı bulduğu dönemde ortalama ömür uzunluğu 35, bu satırların yazarının doğduğu yıllarda (1945) yani penisilinin henüz bulunmadığı bulundu ise de yaygınlaşmadığı yıllarda doğduğu ülkede ortalama ömür uzunluğu 43 yıldır. Neyse ki inanılan Tanrı tasarımıyla yetinmeyen insanoğlu, kendi -ek- tasarımı geliştirerek ortalama ömür uzunluğunu kimi ülkelerde 80 yıla kadar çıkardı.

Hücrelerimizin hepsi yenilenebilirdi; kök hücreler ile yenisi yapılabilirdi; bozulan organlarımız atılıp yenisi yerine konabilirdi. Bütün bunların biyolojik sis-

temde yapılmaması için hiçbir neden görülüyor. Ama yapılamıyor. Üstelik her canlının belirli bir süre yaşayıp, o sürenin sonunda istese de istemese de ölmesi için sistemin içine ölüm genleri sokuşturulduğunu biliyoruz (apoptozis). Örneğin bir domates fidesine ne kadar iyi bakarsanız bakın bir sezonun sonunda ölür. Bir tavuk en fazla 8-10 yıl yaşatılabilir; ancak benzer yapıya sahip bir kartal neredeyse 100 yıl yaşayabilir. Ölüm genleri neden canlıların içine sokuldu? Bile bile öldürme cinayet sayılır. Bu kadar acımasız bir yapı canlılara neden reva görüldü dersiniz? Bunu sadece evrim öğretisinden geçmişler anlar; evrim karşıtları ise kafa yormamak için ona kader derler. Böylece dogmatiklere göre çekirgelerin, solucanların, birgünsineklerinin, kartalların ve tavukların kaderi çizilmiş olur. Evrimciler bunun evrimin bir gereği olduğunu ve bir canlının evrimleşebilmesi için muhakkak kendi kalıtsal bileşiminin ortadan kalkarak (böylece hem işgal etmiş olduğu yeri gelecek kuşaklar yararına boşaltmış olur hem de kendi kalıtsal bileşimini gen havuzuna sokmayarak gelecek kuşakların gen havuzunun sulandırılmasını önler), yeni kalıtsal kombinasyonlarla (bileşimlerle) donatılmış yumurta ve yavrularının doğal seçilime uğrayıp daha üstün kalıtsal bileşime sahip olanların seçilimi ve yeni türlere dönüşümü sağlar. Böylece kısa yaşayan tavukgiller çeşit değiştirme şansını yakaladıkları için dünyaya egemen olurken, uzun yaşayan kartalgiller evrimleşme güçlerini oransal olarak azalttıkları için ortadan kalkma eğilimine neden girdiklerini de anlamış oluruz. Yani evrim kavramı, özünde, canlıların sadece belirli bir zaman aralığında yaşamasıyla da açıkça kanıtlanmış oluyor; tabii anlayanlar için...

Eğer kadcercilikten kurtulup, doğanın işletim sistemini insanların da tümüyle anlayıp, taklit edebileceklerini ve daha iyisini geliştirebileceğini kitlelere inandırırız, -yani akıllı tasarıma körü körüne saplanıp kal-mazsak- birkaç yüz yıl sonra ölümsüzlüğü yakalamamız çok da zor olmayacaktır.

Akıllı tasarım 1990'larda bir grup Amerikalı bilim adamınca ortaya atıldı. İlk büyük çıkış, Lehigh Üniversitesi'nden biyokimya profesörü Michael J. Behe'nin 'Darwin'in Karakutusu: Evrime Karşı Biyokimyasal Başkaldırı' kitabıyla oldu.

ABD'de geleneksel yaratılış düşüncesinin, 1987 yılında (Edwards-Aguilard davasında) Anayasa Mahkemesi'nin aldığı kararla devlet okullarında okutulması Anayasaya aykırı olduğu gerekçesiyle yasaklanmıştır. Bu dava sürecinde Nobel Ödülü kazanmış 72 bilim adamı, 17 eyalet bilim akademisi ve 7 bilimsel organizasyon yaratılışın dini dogmalardan ve inançlardan oluştuğunu ve bilimsel olmadığını belirten bir yazı yayınladılar.

Akıllı tasarım yaklaşımı ise, 1990'larda bir grup Amerikalı bilim adamınca ortaya atıldı. İlk büyük çıkış, Lehigh Üniversitesi'nden biyokimya profesörü Michael J. Behe'nin 'Darwin'in Karakutusu: Evrime Karşı Biyokimyasal Başkaldırı' kitabıyla oldu. Behe, "canlı hücrelerinin Darwin zamanında içeriği bilinmeyen bir karakutu olduğunu, hücrenin detayları anlaşıldığında ise burada çok karmaşık bir tasarımın ortaya çıktığını anlattı. Buna göre, canlılardaki karmaşık sistemlerin doğal seçilimle ve mutasyonla, yani bilinçsiz mekanizmalarla ortaya çıkması olanaksız, bu da hücrenin bilinçli bir şekilde tasarlandığını gösteriyor" demiştir.

Bugün karmaşık görünen her sistemin evrimsel yaklaşımda bir basit köke indirilebildiğini görüyoruz. Zaten evrim öğretisi karmaşık sistemlerin zaman dilimi içerisinde basite nasıl indirilebileceğini araştıran bir alandır. Bugün bakterilerde flagellum olarak bilinen ve bir çeşit kamçı gibi hareket eden bir yapının dibinde ona hareket sağlayan, karakutu olarak adlandırılan ve karmaşık görünen sistemi anlamak istiyorsanız, bunun yolu inanmadan değil, yine bilimsel araştırmalardan geçer. Tapınak yapmak için yaptığınız bağışlardan ve ruhban sınıfı ayırdığınız kaynaklardan çok az bir kısmını bu merakınızı gidermek için ayırırsanız, bunun nasıl oluştuğunu da öğrenmiş olursunuz.

Yaratılış ve akıllı tasarım konusunda direktme özellikle Amerika'nın gericileri ve sömürge zihniyetinde olanlarca sürdürülüyor. Bizimkiler farkında mı dersiniz? Mütedein (kendi halinde inanç sahipleri) olanlar ilk bakışta "Yaratılış ve Akıllı Tasarım Yaklaşımları"na geleneksel görüşlerine ters düşmediği için karşı çıkmıyorlar. Ancak, Amerika'nın bu kirli amaçlı zihniyeti, bizim gibi ülkelerde, özellikle satılmış kişilerce organize ediyor ve yaygınlaştırıyor. Bu konuda Türkiye'de yapılan ve karşılıksız dağıtılan yayınların bedelinin 21 milyon TL olduğu belirtiliyor. Kaynağı? Bilinmiyor... Emniyet araştırıyor mu? Haşaaa... Halkı aydınlatmakla yükümlü basın araştırıyor mu? Onlar aylarca birçok mahkemede yargıç olarak, başkan olarak çalışmış; sonunda da uzun yıllar Anayasa Mahkemesi başkanlığı yapmış, daha sonra da Cumhurbaşkanlığı yapmış, Ahmet Necdet Sezer'in taksitle ve kredi ile de olsa, mütevazı de olsa nasıl bir ev aldığını araştırmanın peşindeler...

Akıllı tasarım akımı, tarihin en câni ve kanlı katillerinden biri olarak tanımlayabileceğimiz Amerika'nın eski Başkanı Bush'un müntesip olduğu (bağlı olduğu) Kalvinist Kilisenin öncülüğünde başlatılmıştır ve akıllı tasarım zırvası bizzat Bush tarafından defalarca telaffuz edilmiştir. Kilise, akıllı tasarımın ve yaratılışın okullarda okutulması için defalarca yüksek mahkemeye başvurmuştur. Diyelim ki böyle bir yaklaşımı kendi

Akıllı tasarımın görünürde çok sinsi bir siyasi boyutu da var.

Amerika'da ortaya çıkan bu eğilimin zaten tarihten gelen çok geçerli bir temeli vardı:

Kadercilik. Batının vahşi kapitalizminin sömürü düzeni kurabilmesi için, bu kadar köklü ve kapsamlı bir öğreti biçimi bulunamazdı.

inançlarını güçlendirmek açısından bir amaç olarak görmüş olabilirler. Ancak aynı kilise (kiliseler birliği) Amerika Irak'a saldırırken şöyle bir karar aldı. İsa, hem Tanrı'dır hem Tanrı'nın oğludur ve hem de Mesih'tir. Bunu kabul etmeyenler, buna iman etmeyenler biidraktır (idrak ya da anlama yeteneği yoktur); biidrakler insani sayılmazlar ve biidraklar üzerinde operasyon (burada öldürme ya da belki tıbbi deney yapma bile olabilir) yapma insanlık suçu sayılmaz. Böylece Irak'taki katliam da meşru bir zemine oturtulmuş oluyordu. Ancak, bu yaklaşımdan "Akıllı-Akısız Tasarım"la ilgili önemli bir sonuç da çıkarılabilir. Demek ki "Akıllı Tasarım"a inanmış Kalvinist Kilise, Tanrı'nın kendi inançlarının dışındakileri (Müslümanlar, Budistler, Ateistler vd. hatta Hristiyan olup da başka mezheplere mensup olanları bile) yani dünya nüfusunun yaklaşık beşte dördünün bozuk mal olarak çıkarıldığını kabul ediyor. Bir anlamda akısız tasarımı, üretim bozukluğunu tescil ediyor. Böyle bir kabul, onların İsrail'deki, Gazze'deki, Irak'taki, Afganistan'daki, Vietnam'daki, Somali'deki katliamlara duyarsız kalmasını sağlıyor. Zaman zaman Müslüman ya da diğer bir dinden olup da Kalvinistlerin bu fikrine dört elle sarılanları gördüğümde, Kalvinist Kilisesi'nin "Biidrak" tespiti ne inanacağım geliyor...

Akıllı tasarımın görünürde çok sinsi bir siyasi boyutu da var. Amerika'da ortaya çıkan bu eğilimin zaten tarihten gelen çok geçerli bir temeli vardı: Kadercilik. Kadercilik, geçici olarak insanları rahat-

latmış; ancak uzun vadede çıkmaza sokmuş; ancak en önemlisi sömürü düzenine karşı çıkamayacak kadar gözlerini kör etmişti. Batının vahşi kapitalizminin sömürü düzeni kurabilmesi için, bu kadar köklü ve kapsamlı bir öğreti biçimi bulunamazdı. Son birkaç on yıl içerisinde sinsi organizatörler harekete geçti; ülkesindeki akıllı tasarımcılar "kurulu düzene karşı çıkmayan munis vatandaşlar olarak" sömürülecek ülkelerin vatandaşları da hem meşgul edilecek hem de kolayca güdülebilecekti. İşbirlikçileründen hazırıldı. Bu ülkelerde dini inançları bugüne kadar sömürü aracı olarak kullanan sayısız insan vardı. Bunların, oynanan oyunu fark etmesi de mümkün değildi; çünkü kul kültürü ile yetişmişlerdi; söylenene tartışmadan iman etmeleri başından beri inandırılmıştı.

Böylece dünyada ne olup bitiyordan haberi olmayan, aklını öbür dünya ile bozmuş, bilimsel gelişmeleri zındıklık olarak tanımlayan, lidere körü körüne bağlı bir kesim yaratıldı. Daha doğrusu böyle bir kesim vardı, sayıları artırıldı. Sömürü düzeni tarihtekinin aksine bu sefer kansız olarak kuruldu. Dönün bir dünyaya bakın, öbür dünya işlerine daha çok zaman ayıran ülkelerin hepsi açık ya da kapalı sömürgeci.

Bir toplumun hepsinin aydın olması arzulanır; ancak bu şimdilik hayal gibi görünüyor. O zaman bilimi rehber yapmış, yaratıcı, kurulu düzeni tenkit edebilen, yeni seçenekler sunabilen, toplumu geleceği hazırlayabilen insanların öne geçirilmesi yavaş da olsa yine de bir gelişmenin lokomotifleri olabilir. İşte bu lokomotiflerin de önünün kesilmesi hem ülke içerisinde inançları sömüren zümre için hem de ülke dışında yağmalamaya, sömürmeye ant içmiş ülkelerin geleceği için gerekir. Işığını ve yol göstericisini yitirmiş bir toplumun sindirilmesi, sömürülmesi ve yönlendirilmesi zor olmayacaktır. İşte bu nedenle Türkiye ve Türkiye gibi ülkelerde, evrim kavramını özümsemiş ve onu, topluma yolunu bulması için ışık gibi tutacak insanları saf dışına atmak gerekirdi; onu da yeni kuşak gerici, yani Akıllı Tasarımcılar yapıyor.

"Eğer Akıllı Tasarım" olsaydı, "Akıllı Tasarımcılar" olmayacaktı.

Evrin bilimi ve

Yaratılışçılık/akıllı tasarım

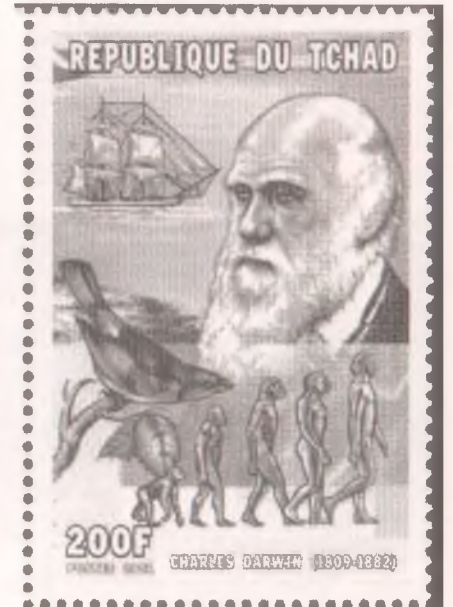
Evrin için tek alternatif “rastlantısal fiziksel süreçler” olsaydı böyle bir durumda akıllı tasarım argümanına inanmak şaşırtıcı olmazdı. Fakat Darwin bu sorunun diyalektik çerçevesini tamamen değiştirmiştir. O'nun “doğal seçim yoluyla evrin” varsayımı üçüncü bir seçenektir; bu varsayım akıllı bir tasarımcıya gerek duymadığı gibi, doğal seçilimi “rastlantısal bir süreç” olarak da görmez.

Canlılar, süper yeteneklere sahip yardımsever bir mühendis tarafından tasarlanmamıştır. Tam tersine, mevcut bir canlı atalarında bulunan özelliklerin değişime (seçilime) uğraması sonucu ortaya çıkan özelliklere sahiptir.

Evrin, kısa ve öz tanımıyla “zaman içindeki değişimlerdir”. Hem cansız (inorganik) ve hem de canlı (organik) sistemlerdeki değişim süreçleridir. Daha çok canlıların bilimsel evrin süreci, ters açıdan bakanlarca (metafizik ve benzeri gibi nedenlerle) eleştirilip bilim dışı savlara hedef olmaktadır. Böylece bilimsel duruş ve pırıltılar amaçlı olarak yıpratılmaya çalışılmaktadır. Ayrıca kozmolojik evrin süreci hakkındaki hipotezler de (Big Bang = Büyük Patlama ya da Steady State = Sabit Durum hipotezleri vb. gibi) dinsel ilişkisi açısından ele alınmakta, madde ve enerjinin orijinal kaynağı çeşitli kesimlerce tartışılmaktadır. Fiziksel ve biyolojik evrin süreçleri mekanizmaları açısından birbirlerinden farklı nitelikler taşımaktadır (Bu ayrıntılar bu yazının kapsamı dışında kalmaktadır).

Biz bu kısa yazımızda yalnız biyolojik Evrin Kuramı'nı (olgusunu) ve evrin karşıtlığını tartışacağız. Charles Darwin (1809-1882) bilindiği gibi yaşamın nasıl evrimleştiğine dair “doğal seçim” kuramını ileri sürmüştür. Daha sonra Her-

bert Spencer (1820-1903), Darwin'in anlayışını genelleleyebileceğini ve her şeyin nasıl evrimleştiğini gösteren ilkelere saptayabileceğini düşünmüştür.(1) Sober'e göre, bu kadar geniş ve çeşitli varlıkların tek ve bütünsel bir kuramla açıklanması çekici olsa da evrimsel biyoloji çok daha alçak gönüllü iddialara sahiptir. Canlılar dünyasındaki “evrin”, biyologlar için standart ve dar anlamı-

1) Sober, E.(2009), *Biyoloji Felsefesi*, İmge Yayınları

la, bir popülasyonda (bireylerden oluşan topluluk, toplum) bulunan genlerin oranlarında değişim olduğunda meydana gelir. Daha özetle anlatmak gerekirse şöyle ifade edebiliriz: Popülasyonda yeni bir gen ortaya çıktığında (mutasyon) veya eskisi yok olduğunda veya genlerin yapısı- bileşimi ve/veya oranları değiştiğinde o popülasyonun evrimleştiği söylenir. Evrim süreci çoğu kez milyonlarca yıllık bir süreçte gerçekleşebileceği gibi, kimi durumlarda çok daha kısa süreler içinde kendini gösterebilir (örnek: antibiyotiklere direnç). Yine burada değinmekte yarar vardır ki evrim olayı birey düzeyinde

doğduğunu, batıdan battığını anlatmaya çalışmak gibi bir şey). Dayanakları kutsal kitaplar, amaçları dinleri savunmak. Sanki toplumların dinsel inançlarını savunma görevi kendilerine verilmiş özel görevliler gibi. Topluluklar içindeki her bireyin kendine göre bir inancı ve dini vardır ve bu inançlara saygı duyulması gerekir. Ayrıca dinler ve bilimlerin nihai amacı insanların mutlu yaşamalarına katkı yapmak olduğuna göre, çağlar geçtikçe kazanılacak bilimsel bulgulardan ve teknolojik ilerlemelerden yararlanmayı sanırım hiçbir din yasaklamamış olmalı. Eğer siz

tıp biliminden yararlanıp biyoloji biliminden yararlanmamayı tercih ederseniz kendinizle çelişkiye düşmez misiniz? Kökeni ABD'li Hristiyan köktendinci bir grubun geliştirdiği bilimsel yaratılışçılık ve arkasından bilimsel/akıllı tasarım modelleri ülkemize de ihraç edilmiştir ve dinsel (ve belki politik) görünümüne büyük

maddi desteklerle sürdürüldüğü kanısını uyandırmaktadır. Sanki kutsal İslam dininin kendi kutsal kitabı yokmuş gibi, geçmişimizde Türk-İslam düşünürleri hiç olmamış gibi, Müslümanlığı Hristiyan öğretisi ile karmaya çalışmak neyin nesi oluyor? İslam felsefesini, düşüncesini yorumlayarak genişleten ve yayan Türk-İslam düşünürlerinden yalnız birkaçını burada analım: Nazzam (ölümü: 835 veya 845), Cahız (776-

869)'dan başlayarak İbn Miskeveyh (970-1035), Biruni (973-1051), Mevlana (1207-1273), Kınalızade Ali Efendi (1510-1572) ve Erzurumlu İbrahim Hakkı (1703-1772)... (2) Türkiye'de yayınlanan "Yaratılış Atlası"nın 1.cildi bana da gönderildi, ikinci cildi elime geçmedi. Üniversitemde Evrim derslerini okuturken öğrencilerimin sorusu üzerine bu çok kalın ve hacimli, resimli ve pahalı ofset kuşe kağıda basılmış kitaba zaman zaman bilimsel içerik içinde değinmek zorunluluğu doğdu. Yetkili bir arkadaşımın hesaplamasına göre tek bir atlasın maliyeti o günkü değeri ile 300TL. Türkiye'de en az 20.000 adet bedava postalandığını varsayarsak

20.000x300TL= 6.000.000 TL, yani o günkü kullanımı ile söylersek 6 trilyon lira eder. Ayrıca Fransa, Almanya gibi ülkelerin dillerine çevrilen ve o ülkelere 2 cilt olarak gönderilen Atlas miktarını ve çevirmen ve postalama ücretlerini de ilave edersek toplam maliyeti hesaplamak olanaksız. Bunların kaynağı merak ediliyor. Bunun parası ile kaç köyümüze okul, sağlık ocağı vb. açılabilirdi diye düşünüyorum da...

Bu atlastaki temel yaklaşım modeli ve argüman şöyledir: Bir sayfasında bir hayvan ya da bitkinin fosil-literatürden alınmış- resmi var, yan sayfada da ona benzeyen ve bugün yaşamakta olan bir akraba türün resmi var (Evrim bilimine göre bu son resim, yaşam ağacının jeolojik devirlerdeki örneğinin günümüzdeki temsilcisidir). Fosillerin iç anatomik

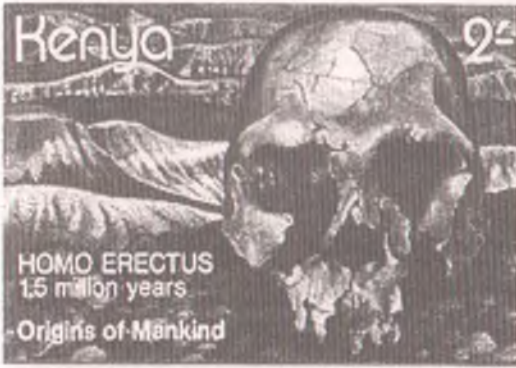
değil popülasyon içinde gerçekleşir.

Ancak bilimsel evrim olgusu, bu konuda eğitimi/uzmanlığı olmayan ya da mevcut bilimsel kanıtları inatla reddetmeyi meslek edinen bağnaz-dogmatik kesimlerce sürekli çarpıtılmaktadır. Bir takım yalan yanlış, aşırı ve çarpıtılmış yazı ve görüşler, yansızlığını yitirmiş değerlendirmeler basında ve medyada sıkça görülmektedir (Bu karışıklığın bilim dışı olmasına rağmen evrimcilere ve evrim eğitimine farkında olunmasa da bir katkısı olmuştur. En azından evrim bilimciler, bu bilimi öğretmek görevi dışında yeni bir görev üstlenmişler gibi görünüyor; o da, karışık görüşler ortamında bile bilimsel doğruların nasıl savunulması gerektiğini pekiştirmişlerdir. Adeta güneşin doğudan

(2) Bu düşünürlerin ayrıntılı görüşleri Bayraktar, M. (2001): *İslamda Evrimci Yaratılış Teorisi*, Kitabiyat Yayınları ve Bayraktar, M. (2009), *Bilim ve Ütopya*, Sayı:177, Mart 2009'dan okunabilir.

yapıyı, moleküler ayrıntıyı ve özellikle omurgasız canlılarda birçok özelliklerini göstermeyeceğini burada belirtmek gerekir. Bu iki sayfadaki fotoğrafların birbirine benzeştiği ve fosil örneğinin hemen altında da kaç milyon yıl önce yaşamış (kaç yaşında) olduğu yazılmış. Bu sayfalardaki bu iki resimden şöyle bir argümana varılıyor: "Madem ki bu canlı bunca milyon yıldır değişmeden kalıyor, o halde evrim yoktur. Bu canlılar ilk kez ayrı ayrı yaratıldığından beri değişmeden kalmaktadır". Böylece ve bu mantıkla akıllı tasarım ve yaratılışçı görüş savunulmaktadır. Burada bir cümle ile değinmek zorunlu oluyor: Bu kitap/atlas,

hem jeoloji denen yerbilimini ve hem de paleontoloji denen eski yaşam bilimini yok saymaktadır.

Bu yaklaşım bana bazı mantık ve felsefecilerin eski çalışmalarını anımsattı.(3) Önce, William Paley'in Doğal Teoloji (1802) adlı eserinde ortaya konulan yorumlarının burada ele alınıp tartışılması gerektiğini düşünüyorum. Paley'in örnek bir argümanında birisi saat, diğeri ise canlı varlıklar hakkındaki iki farklı argümanın karşılaştırılması yapılmaktadır: Bunlardan birisi "akıllı tasarım", ikincisi ise "rastlantısal fiziksel süreçler"dir.

Birinci önerme: Saat karmaşıktır ve zamanı gösterme işlevine uygundur.

Olasılıklar:

a¹: Saat, akıllı tasarım ürünüdür.

b¹: Saat, rastlantısal fiziksel süreçlerin ürünüdür.

Paley'in iddiası: a¹ olasılığı b¹'e göre daha büyük olasılıktır (Fark edilebileceği gibi olasılıklar amaca dönük ve yanlı olarak seçilmiştir). İkinci önerme: Canlı varlıklar karmaşıktır ve yaşama ve üreme işlevlerine uygundur.

a²: Canlı varlıklar, akıllı tasarımın ürünüdür.

b²: Canlı varlıklar, rastlantısal fiziksel süreçlerin ürünüdür.

Paley, birinci önermedeki saat konusunda kendisiyle aynı düşüncede olanların buradaki a² seçeneği için de kendisiyle aynı düşüncede olmaları gerektiğini savunur.

Öte yandan, felsefeci David Hume'un "Doğal Din Üzerine Diyaloglar" (1779) adlı eserinden Paley'in argümanına cevaplar çıkartabiliriz. David Hume eserinde Paley'in argümanının canlı varlıklar ile insanların yaptığı (cansız) şeyler arasındaki bir benzeşime dayandığını, Paley bu argümanı kullanmadan önce ortaya koymuştur. Bunun da yanlış çıkarımlara götüreceğini belirtir.(4)

Hume, önce 2 adet kendi "öncüllerini" veriyor ve sonra da "sonuç"u çıkarıyor:

Öncüller (örnek):

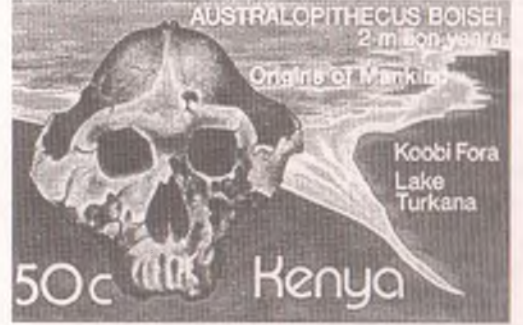
1; Saatler akıllı tasarımın ürünüdür.

2; Saatler ve canlılar benzerdir.

Sonuç: Canlılar akıllı tasarımın ürünüdür.

Bu argüman, en iyi açıklama çıkarımı değil, benzeşime dayalı ya da tümevarımsal bir argümandır. Benzeşim (analog olma) argümanını bu şekilde anlarsanız çok şey değişir. Oysa saatler cansızdır, metal ve camdan yapılmıştır, nefes almaz, büyümmez, metabolizması yapmaz, üremez. Buradaki saati insan yapmıştır.

"Eğer tasarım argümanı,

benzeşime dayalı bir argüman olsa o zaman öncüllerin sonucu ne ölçüde desteklediğini sormamız gerekir. Öncüller, sonucu çok büyük ölçüde akla yatkın mı yapmaktadır, yoksa sadece zayıf bir düzeyde mi desteklemektedir? Hume'a göre "benzeşime dayalı argümanların zayıf ya da güçlü olması, konu aldıkları nesnelerin ne kadar benzeştikleri ile ilgilidir".(5) Sober buna örnek olarak benzeşime dayalı şu iki argümanı karşılaştırmamızı ister:

Birinci argüman; Öncüller: İnsanlarda kan dolaşımı vardır.

İnsanlar ve köpekler benzerdir.

Sonuç: Köpeklerde kan dolaşımı vardır.

İkinci argüman; Öncüller: İnsanlarda kan dolaşımı vardır.

İnsanlar ve bitkiler benzerdir.

Sonuç: Bitkilerde kan dolaşımı vardır.

Hume'a göre, birinci argüman ikincisinden daha kuvvetlidir, çünkü insanlar bitkilerden daha çok köpeklerle benzer (İnsan ve köpek sistematik bilimine göre memeli hayvanlar sınıfına girerler).

(3) Sober, E. (2009), *Biyoloji Felsefesi*, İmge Yayınları
 (4) Sober, E. (2009), *Biyoloji Felsefesi*, İmge Yayınları
 (5) Sober, E. (2009), *Biyoloji Felsefesi*, İmge Yayınları

Eğer tasarım argümanı (Paley'in yaptığı gibi) bir benzeşim argümanı ise Hume'un argümanı gerçekten yıkıcıdır, yok edicidir.

Bu durumda Paley'in yanlışlığı ortaya konmuş savlarına bir nazire yaparsak şöyle bir örnek oluşturabiliriz:

Öncüller: Fosiller akıllı tasarımın ürünüdür.

Fosiller ve bugünkü canlılar benzerdir.

Sonuç: Bugünkü canlılar akıllı tasarımın ürünüdür (Bir başka ifadeyle 'evrim yoktur' ve buradaki yaklaşım Yaratılış Atlası'ndaki yaklaşım tarzını yansıtmaktadır).

Bu son ve Paley'in önce verilmiş olan iki argümanı tündengelimli bir argüman değildir. Böyle bir argümanda eğer öncüller doğru ise sonuç kesin olarak doğrudur. Öncüller doğru değilse sonuç yanlıştır.

Eğer evrim için tek alternatif "rastlantısal fiziksel süreçler" olsaydı böyle bir durumda akıllı tasarım argümanına inanmak şaşırtıcı olmazdı. Fakat Darwin bu sorunun diyalektik çerçevesini tamamen değiştirmiştir. O'nun "doğal seçim yoluyla evrim" varsayımı üçüncü bir seçenektir; bu varsayım akıllı bir tasarımcıya gerek duymadığı gibi, doğal seçilimi "rastlantısal bir süreç" olarak da görmez.

Jacob'a göre, doğal seçim bir "tamircidir".(6) Canlılar, süper yeteneklere sahip yardımsever bir mühendis tarafından tasarlanmamıştır. Tam tersine, mevcut bir canlı atalarında bulunan özelliklerin değişime (seçilime) uğraması sonucu

ortaya çıkan özelliklere sahiptir. "Doğal seçim yoluyla evrim" varsayımı ile "tasarım" varsayımı arasındaki bu karışıklık son derece önemlidir. Bu iki kuram, canlı varlıklar hakkında oldukça farklı sap-tamalarda bulunmaktadır (Yine burada ayrıntıya girmeyelim).

Evrimi savunmak

Futuyma "Evrim" adlı kitabında bu konuyu şöyle ele alıyor: "İnsanları evrimi kabul etmeleri için nasıl ikna etmeli ya da ikna etmeye çalışmamalı mı sorusu, evrimsel bilimin içeriğinin anlatılmasını esas alan bu kitabın konusu değildir. Bu konuyu Brian ve Sandra Alters, "Defending Evolution: A Guide to the Creation/Evolution Controversy"(2001)-Evrimi Savunmak: Yaratılış/Evrim Karşıtlığına bir Rehber- adlı kitaplarında ele almıştır. Bu yazarların belirttiği gibi, "özellikle bütün kaderlerinin belli bir inanç sisteminin parçası olduğunu düşünen pek çok insan için dinsel inanç bilimsel kanıtın önüne geçmektedir". Evrimin bilimsel tutarlılık içinde yeni yeni kanıtlarla ortaya

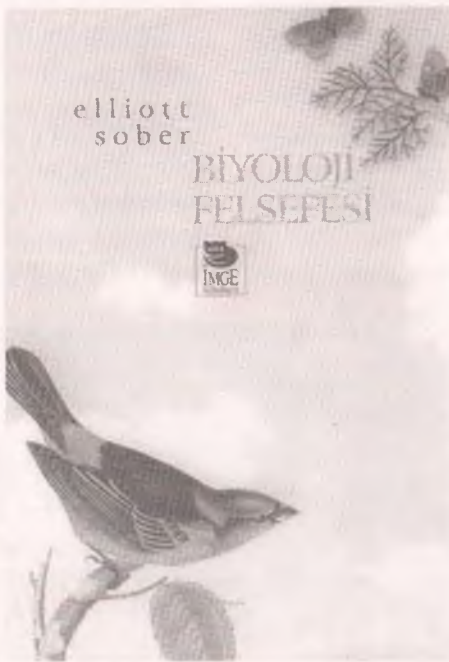

lim yorumuyla değiştirmek istemektedir".(8)

Evrim Bilimi'nin yararları

Evrim tüm biyolojinin temelidir ve biyoloji bilimi evrim kavramı olmaksızın anlam taşımaz. Evrimi anlamak fizik ya da kimyayı, gökbilimi anlamak kadar günlük yaşamla ilgilidir. Evrimsel biyolojideki araştırma sonuçları ve yeni bulgularla insan yaşamı doğrudan ve dolaylı olarak etkilenmektedir. Sağlık ve tıp alanındaki birçok konuların anlaşılması (insanların aynı ilaca karşı farklı tepkiler vermesi, aşı geliştirilmesi, kimi bulaşıcı hastalıkların kökeni ve tedavisi-AİDS örneğinde olduğu gibi, temel doku uyumu-kompleksleri vb.), evrim bilimindeki ilerlemelerle yakından ilişkilidir. Ayrıca ana başlık olarak değinmek gerekirse, evrim bilimi tarım ve doğal kaynaklar, canlıların çeşitliliği, çevre ve doğal korumacılık ile doğayı ve insanı, çeşitli insan topluluk ve inanışlarını anlama alanlarında çok önemli katkılar yapmaktadır. Evrim ve genetik biliminin katkılarından yararlananlar hızla kalkınmalarını sürdürüyorlar, bizler de o kıtalardan salınan hastalıkların aşı ve ilaçlarını ithal etmeye devam ediyoruz.

"Evrimin ahlaki ve gayri ahlaki içeriği yoktur ve evrimsel biyoloji estetik ve etik için felsefi bir temel oluşturmaz ve evrim insan türünün hem benzerliklerini hem de farklılıklarını anlamamıza ve takdir etmemize yardımcı olarak insan özgürlüğüne ve onuruna hizmet edebilir".(9)

6) Jacob, F. (1977), *Evrim ve Tamircilik*, Science 196, Sf. 1161-1166

7) Forest, D. ve Gross, P. (2004): *Creationism's Trojan Horse: The Wedge of Intelligent Design*. Oxford University Press.

8) Futuyma, D. J. (2008), *Evrim*, Çev. Editörleri: Kence, A. ve Bozcuk, A. N., Palme Yayıncılık

9) Futuyma, D. J. (2008), *Evrim*, Çev. Editörleri: Kence, A. ve Bozcuk, A. N., Palme Yayıncılık

Evrimin sürekliliği içerisinde Her fosil ara formdur!

Fosillerin çok büyük bir kısmı henüz toprak altında bulunmaktadır, bunun dışında pek çok canlının kalıntısı fosilleşme şansı bulmadan çürümekte, yine büyük bir kısmının kalıntısı da ölüm sonrasında diğer canlılar tarafından tümüyle tüketilmektedir. Ancak tüm bu olumsuzluklara rağmen yine de fosil araştırmalarında hiç de azımsanamayacak kadar canlıya ait fosil örnekleri toplanmaktadır.

Bilim ve Ütopya: Fosil nedir? Fosilleşme için nasıl ortamlar gereklidir?

Doç. Dr. İsmail Özer: Jeolojik zamanlarda yaşamış olan canlıların günümüze kadar ulaşabilen kalıntılarına fosil adı verilir. Fosiller bize yaşam tarihinin geçmişi ve canlıların yaşadıkları dönemdeki çevre şartları konusunda bilgiler verirler. Dünyanın oluşumundan itibaren günümüze kadarki zaman sürecini, adına jeolojik zamanlar dediğimiz bölümlere ayırmaktayız ve bu zaman dilimlerinde ortaya çıkmış, yaşamış ve yaşamını yitirmiş olan pek çok canlıya ait kalıntılar bazen uygun ortamlar bulabildiklerinde milyon yıllar boyunca çürümeden günümüze kadar ulaşabilmektedirler. Canlılar öldükleri zaman genellikle çürürler, ancak bazı durumlarda ölüm anından hemen sonra belirli çevresel etkenlere maruz kalırlarsa çürümeden fosilleşme şansına sahip olabilirler ve bu sayede günümüze kadar ulaşırlar. Fosilleşme için en uygun ortamlardan bazıları bataklık alanlar, volkan tüfleri ve buzullar olarak sayılabilir. Ancak ölüm sonrasında

yumuşak dokunun çürüme sürecinde kalıntının hava ile irtibatı kesilirse değişik ortamlarda da fosilleşme mümkün olabilmektedir. Bu sayede kalıntının kemik, diş, kabuk, boynuz gibi sert iskelet parçaları taşlaşmış halde milyonlarca yıl çürümeden toprak altında saklanabilmektedir.

Bilim ve Ütopya: Yaşamış olan bütün türlerin fosillerine ulaşmak mümkün müdür?

Doç. Dr. İsmail Özer: Dünyanın milyonlarca yıllık geçmişi içerisinde yaşamış olan bütün canlı türlerine ya da bunların tüm bireylerinin kalıntılarına ulaşmak mümkün değildir. Yukarıda söylediğimiz gibi kalıntılar ancak bazı özel ortamlarda fosilleşme şansına sahip ol-

Türkiye coğrafik olarak Avrupa, Asya ve Afrika arasında bir köprü görevi görmektedir. Bu yapısı nedeniyle canlıların her dönemde tercih ettikleri bir coğrafi yapı sergilemektedir.

Sivas Halimhanı-Hayranlı kazısında bulunan gergedan fosili.

maktadırlar. Araştırmalar devam ettikçe bulunan fosillerin çok büyük bir kısmı henüz toprak altında bulunmaktadır, bunun dışında pek çok canlının kalıntısı fosilleşme şansı bulmadan çürümekte, yine büyük bir kısmının kalıntısı da ölüm sonrasında diğer canlılar tarafından tü-müyle tüketilmektedir. Ancak tüm bu olumsuzluklara rağmen yine de fosil araştırmalarında hiç de azımsanamayacak kadar canlıya ait fosil örnek toplanmaktadır.

Bilim ve Ütopya: Harun Yahya ve destekçileri bütün türlerin aynı anda yaratıldığını savunmaktadırlar. Bu durumda bulunan fosillerin yaşları önem kazanmaktadır. Fosillerin yaş tahminleri nasıl yapılmaktadır ve güvenilir sonuçlar elde edilebilir mi?

Doç. Dr. İsmail Özer: Fosil araştırmalarında kullanılan yaşlandırma metodlarının bir kısmı organik materyale doğrudan uygulanmakta, bir kısmı da fosilin içerisinde korunduğu tabakanın yaşlandırılması şeklinde uygulanmaktadır. Her iki yöntemde de oldukça güvenilir yaş tahminleri yapılabilmektedir. Radyokarbon tarihlendirmeleri, radyometrik tarihlendirmeler, paleomanyetik tarihlendirmeler, aminoasit resevizasyonu, fizyon izleri, obsidiyen hidrasyon analizi, elektron spin rezonans, dendrokronoloji gibi değişik materyallere uygulanabilen ve değişik zaman dilimlerini tarihlendirmeye olanak sağlayan tarihlendirme metodları sayesinde kronolojik olarak fosilleri en eskiden en yeniye doğru sıralamak ve bunlar arasındaki olası evrimsel bağlantıları takip edebilmek mümkündür.

Bilim ve Ütopya: Türleşme nedir? Türleşme olması için nasıl ortamlar gerekir?

Eohippus (Eosen dönem)

Pliohippus (Pliosen dönem)

Mesohippus (Oligosen dönem)

Equus (Pleistosen dönem)

Merychippus (Miyosen dönem)

En eski at fosillerinde 5 toynaklı bir morfolojik yapı gözlenirken, zaman içerisinde bunların önce üç toynağa, sonra da günümüzdeki gibi tek toynağa doğru bir evrim geçirdikleri fosil örnekleriyle kanıtlanmıştır.

Doç. Dr. İsmail Özer: Türleşme, bir türün iki ya da daha fazla türü meydana getirmesi olarak tanımlanabilir. Türleşme olabilmesi için popülasyondaki genetik varyasyonu değiştirebilen mekanizmaların meydana gelmesi gerekmektedir. Örneğin doğal seçilim, eşeysel seçilim, izolasyon, genetik sürüklenme ve mutasyon gibi mekanizmalar popülasyonun gen havuzundaki genetik varyasyonu azaltıcı ya da artırıcı etkiye yol açarlar ve bu etki de zamanla bir tür içerisinde farklı grupların ortaya çıkmasıyla sonuçlanabilir.

Bilim ve Ütopya: Ara formlar var mıdır? Ara formlar evrim açısından ne anlama gelmektedir?

Doç. Dr. İsmail Özer: Fosil araştırmalarında birçok geçiş fosili (ara form) bulunmuştur. Örneğin, modern kuşlar ile dinozor ataları, balinalar ile karasal ataları arasında pek çok ara form bulunmuştur. Ara formlar iki soy arasında yer almaktadır. Yani bazı özellikleriyle A soyuna, bazı özellikleriyle de B soyuna benzemektedir. Bu fosillere her taksonomik seviyede rastlamak mümkündür. Herhangi bir türe ait fosiller hem ata türün hem de yeni ortaya çıkacak olan türün ortak özelliklerini taşıyabilir. Yukarıda da değindiğimiz gibi canlıların bir kıs-

mına ait kalıntılar fosilleşemedikleri için günümüze kadar ulaşamamaktadır. Bu nedenle zaman zaman fosil kayıtlar arasında bazı boşlukların olması da normaldir. Benim de kazılarına katıldığım ve Prof. Dr. Erksin Güleç'in bilimsel başkanlığı altında 2002 yılından beri gerçekleştirilen Sivas / Halimhanı – Hayranlı Kazısı'nda Üst Mi-yosen dönemde yaşamış olan hippari-

on'lara ait fosiller bulunmaktadır. Günümüzdeki atların 9 milyon yıl önceki atalarına ait bu fosiller üç toynağa sahip olmaları açısından oldukça önemlidir. En eski at fosillerinde 5 toynaklı bir morfolojik yapı gözlenirken, zaman içerisinde bunların önce üç toynağa, sonra da günümüzdeki gibi tek toynağa doğru bir evrim geçirdikleri fosil örnekleriyle kanıtlanmıştır.

Aslında evrimin amacı önceden planlanmış belirli bir türü ortaya çıkarmak olmadığı için bizim bulduğumuz tüm fosiller jeolojik zamanlar içerisindeki canlıların değişimlerini yansıtmaktadırlar. Yani ara form tanımından yola çıkarak hem ata türün hem de kendi türünün özelliklerini ortaya koyan özellikler sergilemektedirler, yani bir anlamda her fosil evrimin sürekliliği içerisinde bir ara formdur.

Bilim ve Ütopya: Türkiye kıtalar arasında köprü niteliğinde. Dolayısıyla önemli bir göç yolu. Bu nedenle fosil açısından zengin bir ülke diyebilir miyiz?

Doç. Dr. İsmail Özer: Türkiye gerçekten de coğrafik olarak Avrupa, Asya ve Afrika arasında bir köprü görevi görmektedir. Bu yapısı nedeniyle de milyonlarca yıldır, kuzeyden güneye, güneyden kuzeye, doğudan batıya ve batıdan do-

ğuya doğru canlıların göçlerine sahne olmuştur. Anadolu'ya özgü türleri de sayarsak eğer dünya üzerinde canlıların her dönemde tercih ettikleri bir coğrafik yapı sergilemektedir. Ülkemizde yıllardır sürdürdüğümüz fosil araştırmalarında yüzlerce fosil lokalitesinin varlığı tespit edilmiştir ve bu alanlardan bazılarında kazı çalışmaları yıllardır devam etmektedir. MTA Tabiat Tarihi Müzesi elemanları ve Üniversiteler tarafından gerçekleştirilen araştırmalarda on binlerce fosil kalıntı bulunmuştur. Fosil kalıntıların sayısı ve tür çeşitliliği açısından Türkiye'nin oldukça zengin bir potansiyele sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Bilim ve Ütopya: Türkiye'de insan evrimine veya memeli evrimine ışık tutacak önemli fosiller ya da ara form olarak nitelendirebileceğimiz fosiller bulundu mu?

Doç. Dr. İsmail Özer: Türkiye'de hem insan evrimine yönelik olarak, hem de diğer memeli hayvanların evrimine yönelik olarak kazı ve araştırmalar yapılmaktadır. Doğrudan insan evrimine yönelik olarak Hatay / Samandağ / Üçağzılı Mağarası'nda Prof. Dr. Erksin Güleç başkanlığında gerçekleştirilen kazılarda AMS Radyokarbon tarihlendirmesine göre 29-41 bin yıl öncesine ait kültür tabakaları bulunmuştur. Bu tabakalarda dönem insanları tarafından yapıp kullanılmış çoğunluğu çakmaktaşı aletler, insanlar tarafından avlanmış hayvanlara

ait kalıntılar, denizel materyaller ve bu mağara sakinleri insanlara ait iskelet kalıntıları bulunmaktadır. Elde edilen kalıntılar bizlere hem dönem insanların morfolojik yapısıyla ilgili bulgular, hem de bu insanların davranışlarının anlaşılabilmesine yönelik önemli ipuçları vermektedir. Çünkü bu mağarada süslenme amaçlı olarak toplanmış ve delik açılmış binin üzerinde deniz kabuğu bulunmuştur. Bu kalıntılar bizlere o dönem insanların artık süslenmeye başlayarak kendilerini diğer bireylerden farklılaştırmaya çalıştıklarını ve kendi benliklerinin farkına varmaya başladıklarını göstermektedir. Memeli evrimine ışık tutacak olan ve aynı zamanda insanın hominoid atalarına ait kalıntıların da ele geçtiği diğer kazılar ise bölümümüz hocaları tarafından gerçekleştirilmiş olan Çandır (Ankara), Paşalar (Bursa), Sinap (Ankara), Çorakyerler (Çankırı), Haliminhani-Hayranlı (Sivas) kazılardır ve memeli hayvanlara ait binlerce fosil kalıntı bulunmuştur.

Ülkemizde yapılan kazılarda da yukarıda söylediğim gibi ara form fosillere rastlanmıştır. Üç toynaklı at bu örneklerden sadece bir tanesidir. Aynı zamanda günümüzde Anadolu'da yaşamayan hominoid, fil, gergedan, zürafa gibi pek çok karasal memeliye ait kalıntılar bize Anadolu'nun milyonlarca yıl önceki paleoekolojik durumu hakkında bilgi vermekte ve günümüzdekinden çok farklı bir ekolojik yapıyı göstermektedir.

Bilim ve Ütopya: Peki, bu kadar zengin fosil kaynağına sahip ülkemiz evrime inmayan ülkeler arasında ikinci sırada. Bu durumu nasıl değerlendiriyorsunuz ve sizce evrim eğitimi ülkemizde nasıl olmalıdır?

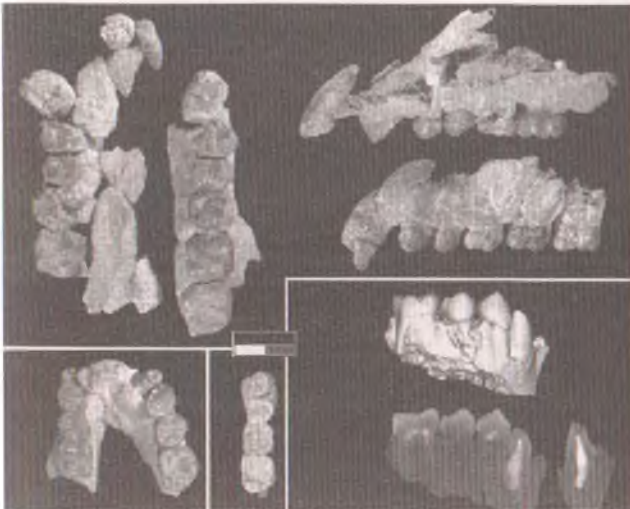
Doç. Dr. İsmail Özer: Türkiye gibi fosil potansiyeli oldukça

Prof. Dr. Erksin Güleç.
Hatay Üçağzılı Mağarası kazısı esnasında.

zengin olan bir ülkede fosillerin sergilenemedikleri müzelerin olmaması bu konudaki en büyük eksiklik olarak tanımlanabilir. Çünkü müzelerde sergilenen olan ve bugün yaşadığımız coğrafyanın milyonlarca yıl önceki halini gösteren kalıntılar insanlara dünyanın ve canlıların zaman içerisinde nasıl birer değişim gösterdiğinin somut kanıtları olacaktır. Ülkemizin taşıdığı fosil potansiyeliyle orantıladığımız zaman bugün pek çok ilde Doğa Tarihi Müzelerinin bulunması gerekmektedir. Ayrıca bugün üniversitelerde anlatmaya çalıştığımız evrim konulu çalışmalar, dünyadaki diğer ülkelerde olduğu gibi ilköğretim düzeyinde anlatılmaya başlanmalıdır. Bu sayede ilk ve orta öğretim aşamasında konunun temelini alacak öğrenciler, üniversite aşamasında artık tümüyle araştırmaya yönelebilecekler ve bugün fikir sahibi olmadıkları pek çok konuda bizzat kendi araştırmaları sayesinde bilgi sahibi olabileceklerdir.

Bilim ve Ütopya: Zaman ayırdığınız ve bilgilerinizi paylaştığınız için çok teşekkür ederiz.

Çankırı Çorakyerler kazısında ele geçen hominoid fosil örnekleri.

Evrimin kayıp halkaları tamamlanıyor:

Anchiornis huxleyi ve Darwinopterus

Geçtiğimiz aylarda iki yeni fosil bilim dünyasına tanıtıldı. Biri dinazorlar ile kuşlar arasında kayıp halka olan *Anchiornis huxleyi*, diğeri uçan dinazorların evriminde önemli bir aşamayı temsil eden *Darwinopterus*.

Charles Darwin 150 yıl önce 'Türlerin Kökeni' adlı kitabında evrim kuramını açıkladığından bu yana canlıların evrimi ile ilgili tartışmalar devam ediyor. Bu tartışmaların bir ayağını ise canlıların evrimindeki 'kayıp halkalar' oluşturuyor.

Canlıların evrimleşme sürecinde günümüzde artık soyu tükenmiş olan birçok ara form veya geçiş türü olarak adlandırılan canlı vardı. Bu türler günümüzde ancak fosilleri bulunarak tespit edilebilir. Fakat bir canlının fosilleşmesi çok zordur; geçmişte yaşamış canlıların ancak çok az bir kısmı fosilleşebilmiştir, bunların ise yine çok az bir kısmı bulunabilmiştir.

Bundan dolayı birçok canlının veya canlı grubunun, evrimsel geçmişindeki ara formlar henüz bilinmiyor. Bunlar, evrim zincirindeki kayıp halkalar olarak adlandırılıyor.

Geçtiğimiz aylarda iki yeni fosil bilim dünyasına tanıtıldı. Biri dinazorlar ile kuşlar arasında kayıp halka olan *Anchiornis huxleyi*, diğeri uçan dinazorların evriminde önemli bir aşamayı temsil eden *Darwinopterus*.

Anchiornis huxleyi

Kuşlar ile dinazorlar arası bir geçiş türü olan *Archeopteryx* 'Türlerin Kökeni'

yayınlandıktan iki yıl sonra Almanya'da bulundu. *Archeopteryx*'in keşfinden sonra kuşların evrimine ilişkin uzun bir süre yeni bir şey bulunmadı. Son on-onbeş yılda ise, kuşların evrimine ışık tutan, birkaç farklı tüylü dinazor fosili bulundu. Bu fosillerin hepsi *Archeopteryx*'ten daha gençti, dolayısıyla *Archeopteryx* bilinen ilk tüylü dinazor olma özelliğini koruyordu.

Bu, geçen yıl Xing Xu ve arkadaşlarının Çin'in Liaoning eyaletinde geç Jura dönemine ait tüylü bir dinazor fosili bulmalarıyla değişti. Bulunan bu yeni türe, kuşlar ile dinazorların evrimsel akrabalığına ilk dikkat çeken bilim adamı olan Thomas Henry Huxley'in adı verildi.

Anchiornis huxleyi olarak adlandırılan bu canlı *Archeopteryx*'ten en az 20 milyon yıl daha eskiydi. Bu canlı, uçabilen kuşlar ile uçamayan dinazorlar arasındaki boşluğu dolduran önemli bir halkaydı.

Anchiornis, küçük, ilkel bir Troodontid dinazorudur. Sadece 34 cm boyunda ve 110 gr ağırlığındadır. Üçgen

kafatası ve uzun bacakları diğer troodontidlerle paylaştığı bir özelliktir. Troodontid'lerin aksine uzun ön bacakları vardı, ön bacaklarının uzunluğu arka bacaklarının %80'i kadardı. Bu, *Archeopteryx* gibi ilkel kuşlarla benzer bir durumdur ve uzmanlara göre uzun ön

Araştırmacılar, *Anchiornis*'in özelliklerine sahip bir türün o dönemde yaşamış olmasını, kuş benzeri dinazorların kuşların atası olamayacak kadar geç bir dönemde ortaya çıkmış olduğu iddiasını geçersiz kıldığını söylüyorlar.

bacak uçmak için gerekli bir yapıdır.

Anchiornis'in kol eklemleri de, diğer Theropodlar ile kıyaslandığında kuşların eklemlerine daha çok benzerlik gösterir.

Anchiornis'in arka bacaklarının oranları kuşlardan çok, daha ilkel Theropod dinozorlarına yakındı. Bacakları hızlı koşmaya uygun uzunluktaydı, fakat ayakları ve hatta parmakları bile tüylerle kaplı olması *Anchiornis*'in iyi bir koşucu olma olasılığını ortadan kaldırıyor.

Microraptor ve başka ilkel Paravianlar'daki gibi *Anchiornis*'inde modern kuşlardaki gibi kol ve ellerinde bulunan tüylerden oluşan büyük kanatları var. Aynı şekilde arka bacaklarında da uçuş tüyleri var. *Anchiornis*'in ön kanadı 11 birincil ve 10 ikincil tüyden oluşuyordu. *Microraptor*'un aksine, *Anchiornis*'in ön kanadının birincil tüyleri ile ikincil tüyleri yaklaşık aynı uzunluktaydı, bu da daha yuvarlak bir kanada yol açıyordu. Bu kanat yapısı göreceli olarak daha küçük, ince ve yuvarlak uçluydu; daha sonraki akrabası olan *Microraptor*'a göre daha zayıf aerodinamik özelliğe sahipti. *Microraptor* ve *Archaeopteryx*'te, ön kanadın en uzun tüyleri kanadın ucuna yakındı, böylece kanat daha uzun, dar ve sivri uçlu oluyordu. *Anchiornis*'te ise en uzun kanat tüyleri göğse yakındı, bu da kanadın en geniş bölgesinin orta kısmı olmasına, uca doğru incelen, daha yuvarlak ve uçmaya daha az uyumlu bir yapıya yol açıyordu.

Anchiornis'in arka kanatları tibia (kaval kemiği) bölgesinde bulunan 12-13 uçuş tüyü ve metatarsus (tarak kemiği) bölgesinde bulunan 10-11 uçuş tüyünden oluşuyordu. *Microraptor*'un aksine, arka kanadın en uzun tüyleri gövdeye yakın olanlardı. Ayak tüyleri kısaydı ve neredeyse ayak kemiklerine dik bir şekilde aşağı doğru yönelmişti.

Bilinen diğer mezozoik dinozorların aksine, *Anchiornis*'in pençeleri hariç tüm ayakları, arka kanatları oluşturan tüylere göre çok daha kısa olmakla birlikte, tüylerle kaplıydı.

Vücudunun geri kalanı iki tip daha basit ve ince tüylerle kaplıydı. Hayvanın tüm kafası, boynu, göğsü, bacakların üst kısımları ve kuyruğun yarısı uzun, ince tüylerle kaplıydı. Kuyruğun geri kalanı uçuş tüylerinden oluşuyordu.

Araştırmacılar, bu özelliklere sahip bir

türün o dönemde yaşamış olması, kuş benzeri dinozorların kuşların atası olamayacak kadar geç bir dönemde ortaya çıkmış olduğu iddiasını geçersiz kıldığını söylüyorlar.

Bir paleo-ornitolog olan Alan Feducia, *Anchiornis*'in "ilk kuşların evrimiyle ilgili son derece karmaşık yapboza göz kamaştırıcı bir parça eklediğini" belirtiyor.

Darwinopterus

Geçtiğimiz aylarda bilim dünyasına sunulan başka bir 'kayıp halka' fosili ise *Darwinopterus* olarak adlandırılan bir Pterosaur. Charles Darwin'in 200. doğum yılı anısına *Darwinopterus*, Darwin'in kanadı, adı verilmiş bu fosil bu yılın başlarında Çin'in kuzey doğusunda bulundu. Bu fosiller 160 milyon yıl öncesine, yani orta ve geç Jurassic dönemine ait olarak tarihlendi.

Pterodactyl veya Pterosaur'lar olarak da bilinen uçan sürüngenler mesozoik dönemde, 220-65 milyon yıl öncesi, göklerin hakimiydiler.

Bilim adamları Pterosaur'ları iki farklı gruba ayırıyorlar: Uzun kuyruklu ilkel türler ve onların ardıları kısa kuyruklu gelişmiş türler. Bu iki grup arasında, Darwin'in zamanından beri bilinen büyük bir evrimsel boşluk vardı.

Proceedings of the Royal Society B: Biological Sciences adlı dergide özellikleri yayınlanmış olan *Darwinopterus* tam olarak bu boşluğa denk geliyor.

Uzun pençeleri, sivri dişleri ve esnek boynu karga büyüklüğündeki bu Pterosaurun bir doğan gibi havada uçan başka canlıları avladığını düşündürüyor. Avları arasında, daha sonra kuşlara evrilecek olan tüylü dinozorlarda yer alıyordu.

Darwinopterus'un gelişmiş Pterosaur'lara benzer bir kafatası ve boynu vardı, iskeletin geri kalanı ise uzun bir kuyruk dâhil olmak üzere ilkel türlerle aynıydı.

Fosili inceleyen uzmanlardan Dr. David Unwin, *Darwinopterus* fosiline çok şaşırdığını belirtiyor. "Boşluk doldurucu ola-

rak her zaman orta özelliklere (orta uzunlukta bir kuyruğa sahip, ne çok uzun ne de çok kısa) sahip bir tür bekledik."

Darwinopterus'un jeolojik yaşı, gelişmiş ve ilkel özelliklerinin kombinasyonu, ilkel atalarından gelişmiş Pterosaur'ların evrimleşmesine dair önemli ipuçları sunuyor.

"İlk başta evrimleşme hızlıydı, kısa bir zaman diliminde birçok değişiklik meydana geldi. Sonra, kafatası, boyun ya da kuyruk gibi önemli yapıları oluşturan özellik grupları (araştırmacılar tarafından modül olarak adlandırılıyor) birlikte evrimleşmiş gibi görünüyor. Fakat *Darwinopterus*'un gösterdiği, bütün bu modüllerin aynı zamanda değişmediğidir. İlk önce kafa ve boyun evrimleşti, sonra gövde, kuyruk, kanat ve bacaklar. Doğal seleksiyon, normalde beklendiğinin aksine, burun veya dişin şekli gibi, tek tek özellikler yerine modülleri bütün halinde etkilemiş ve değiştirmiş gibi görünüyor. Bu, tartışmalı bir konu olan göreceli olarak hızlı bir evrimleşme olan 'modüler' evrim düşüncesini destekliyor."

Araştırmacılar, bu düşüncenin doğrulanması için daha çok kanıta ihtiyaç olduğunu söylüyorlar. Ama eğer doğrulanırsa sadece gelişmiş Pterosaur'ların ilkel atalarından nasıl türediğini değil, hayvan ve bitkilerin kısa bir zaman diliminde nasıl evrimleştiklerini açıklayabiliriz. Dinozorların soyu tükendikten sonra memelilerin hızlı evrimi buna bir örnektir.

Darwinopterus avlanırken.

Kaynak:

- 1) Nature, A pre-Archaeopteryx troodontid theropod from China with long feathers on the metatarsus, Ekim 2009
- 2) "New Feathered Dinosaur Found; Adds to Bird-Dino Theory", www.nationalgeographic.com, 2009
- 3) "ODD NEW PTEROSAUR: 'Darwin's Wing' Fills Evolution Gap", www.nationalgeographic.com, 2009
- 4) "New Type Of Flying Reptile: Darwin's Pterodactyl Preyed On Flying Dinosaurs", www.sciencedaily.com, 2009
- 5) "Feathered dinosaur older than earliest bird", www.newscientist.com, 2009

15 yıllık hasret sona erdi...

İnsanoğlu uzak atasıyla buluştu!

Anatomik olarak Ardi ile şempanzeler arasında çok fark var. Dolayısıyla Ardi, anatomik açıdan değerlendirildiğinde şempanze, kendisinden önceki türlere ve tarihlendirilmesine bakıldığında ise ortak ata değildi. Tim White'ın dediği gibi, "O bizim atamızdı".

Charles Darwin'in doğumunun 200. ve "Türlerin Kökeni" adlı kitabının 150. yılı kutlamaları sebebiyle evrim kelimesini bu yıl daha fazla

duyduk, evrim tartışmalarına hepimiz dahil olduk. Ardarda gelen yeni fosil haberlerinin yanı sıra Darwin yılının en güzel haberi kuşkusuz Tim White'ın 15 yıldır beklenen insan ailesinin en eski üyelerinden biri olan *Ardipithecus* ile ilgili çalışmasıydı. Science dergisinde yayımlanan ve 11 ayrı çalışmayla aktarılan iskelet, bulunan 125 kemik parçasının birleştirilmesiyle ortaya çıkarıldı.(1) Şimdi farklı disiplinlerden birçok araştırmacı bilinen en eski insanın potansiyel atasının iskeletini tanıtıyorlar. Bu iskelet Etiyopya'nın kuzeyinde bulunan Aramis'ten ele geçen 4,4 milyon yıl yaşında *Ardipithecus ramidus*'a ait. Bu önemli iskelet varsayılan en eski Hominid (iki ayak üzerinde dik yürüyebilen insan ve insansılar ailesi) değil ama en eski türlerin neredeyse eksiksiz olanı. Dişlerin ve kemiklerin çoğu, pelvis (leğen kemiği), el ve ayak kemikleri de dahil ol-

mak üzere iskeletin birçok parçası bulundu.

Ardi'nin ortaya çıkışının kısa öyküsü

Middle Awash'ta kazıları halen devam eden Kaliforniya Üniversitesinden Tim White ve ekibi, ilk olarak 17 Aralık 1992'de *Ardipithecus*ın dişleriyle karşılaştılar. Bunlardan bir tanesi süt molar dişleri hala üstünde olan çocuğa ait bir alt çeneydi. Çene türemiş özellikleri bakımından *Lucy (Australopithecus afarensis)* ile benzerlik gösteriyordu. Molar diş ise çok ilkel ve kazı ekibi *Lucy*'den daha eski ve daha ilkel bir Hominid bulduklarını biliyorlardı. 15 yıl önce Nature'da ki tebliğlerinde parçalar halindeki fosillerin Hominid olduğunu bildirmişlerdi.(2) Fakat bunu kanıtlayabilmek için daha çok fosile ihtiyaç vardı.

Kasım 1994'te ise el parmak kemiklerinden iki parça bulundu. Onu takip eden zamanda pelvis, bacak, ayak bilek ve ayak kemiklerinden parçalar, kol ve el kemiklerinin birçoğu, dişleriyle birlikte alt çene ve kafatası da bulunan parçalar arasındaydı. Yaklaşık bir yıl sonra

Ardi'nin pelvisinin üst kısmı Afrikalı büyük maymunlardan daha kısa ve daha geniştir. Böylece gövdenin kütle merkezini aşağı indiriyordu. Bu da yürümek için gerekli bir özellik olan, tek bacak üzerinde dengede kalmasını kolaylaştırıyordu.

1) Ann Gibbons, A New Kind of Ancestor: Ardi Pithecus Unveiled, Science (2009)

2) Tim White, D. Gen Suwa, and Berhane Asfaw, Nature, 371:306-312, 1994

buluntulardan iskeletin yapısı anlaşılma-ya başlanmıştı.

İskeleti bulup ortaya çıkarmak üç sezon sürdü. Fosillerin tamamına yakını bulmak için kazı alanı neredeyse emeklenerek tarandı. Son olarak, bulunan 150000 civarında bitki ve hayvan fosillerinin dışında, *Ar. ramidus*'a ait 110'dan fazla örnek kataloglandırıldı. White, fosil parçalarını temizlemek için yıllarca Addis Adaba'da bulunan Etiyopya Ulusal Müzesi'nde fırça, şırınga ve dişçi malzemeleri eşliğinde genellikle mikroskobun altında çalıştı. Müze elemanlarıyla da birlikte her parça titizlikle çalışıldı ve ekip iskeleti bir araya getirdi. Bu arada White'in öğrencilerinden Gen Suwa ve Kent State Üniversitesi'nden anatomist Owen Lovejoy, pelvis ve ezilmiş kemiklerin görüntüsünü uzun bir çalışmanın ardından bilgisayar ortamında yeniden yapılandırdılar. *Ardi'nin* iskeletinin tarihlendirilmesi ise Los Alamos Ulusal Laboratuvarı'ndan Jeolog Giday WoldeGabriel tarafından arazinin volkanik katmanları kullanılarak yapıldı.

Anatomik yapısı

İsmi *Ardi* (İsmi ilk olarak *Australopithecus ramidus* olarak belirlendi fakat sonra iskeletin diğer parçaları da bulunmaya başlayınca *Ardipithecus ramidus* olarak değiştirildi.) olan iskeletin, küçük ve narin yapılı olmasından dolayı, bir kadının iskeleti olduğu düşünülüyor. Bazı araştırmacıları şaşırtan, kadın iskeletin şempanzeye veya gorile ya da yaşayan herhangi yakın primat akrabalarımızdan birine benzemediği idi. Bu Afrikalı büyük maymunlar ve insan arasında bir geçiş değildi. Erken Hominidlerin yeni tipi *Ar.*

ramidus'un kalıntıları ne şempanze ne de tam olarak insandı. Ormanlık alanda yaşıyordu. 120 cm uzunluğunda ve yaklaşık 50 kg ağırlığındaydı. Boyutlarıyla neredeyse bir şempanze kadardı. Besinlerini fındık, böcek ve ağaçlarda yaşayan küçük memeliler oluştuyordu. Hareket sistemi yaşayan maymunlar gibi knuckle walking (parmak eklemlerinin üzerine basarak yürüme hareketi) ya da ağaçlarda salınım değildi. İki ayak üzerinde dik durabiliyordu. *Ardi'nin* yüzünün alt kısmı şempanzeden biraz daha az dışarıdaydı. Kafatasının alt kısmı ise önden arkaya kısaydı ve denge noktası omurga hizasındaydı. Bu da onun dik durabildiğini göstermektedir. Göz çukurlarının üstündeki çıkıntı gibi kafatasının bazı özellikleriyle günümüzdeki şempanzelerden oldukça farklılık gösterir. Beyin hacmi ise *Australopithecus*'lara oranla daha küçüktü. Bunun yanı sıra, White ve ekibi, *Ardi'nin* kafatasının Brunet'in Çad'da bulunduğu 7 milyon yıllık *Sahelanthropus tchadensis*'in kafatasıyla benzer özellikler gösterdiğini fark ettiler.

Ardi'nin pelvisi mozaik gibiydi. Pelvisinin üst kısmı Afrikalı büyük maymunlardan daha kısa ve daha geniştir. Böylece gövdenin kütle merkezini aşağı indiriyordu. Yürümek için gerekli bir özellik olan, tek bacak üzerinde dengede kalmasını kolaylaştırıyordu. Pelvisin alt kısmı ise Hominidlerden ziyade Afrikalı büyük maymunlara daha çok benzerlik göstererek hala çok büyük ve ilkel idi. Birçok araştırmacı pelvisin özelliklerinin iki ayaklılık için gerekli olan anatomik detayları göstereceğine kuşkuyla yaklaşıyorlar.

Ardi'nin üst köpek dişleri oldukça kısaydı. Daha sonraki Hominidlerin hepsi gibi şempanzelerde görülen kama benzeri görünümünden yoksundu. Diş minesini ise *Ardi'nin* meyve, fındık ve yaprak ağırlıklı beslendiğini göstermektedir.

Ardi'nin ayak yapısı da mozaik gibiydi. Ayakları ilkel idi. Ayak başparmağı yaşayan maymunlardaki gibi ayrıktı. Bu da

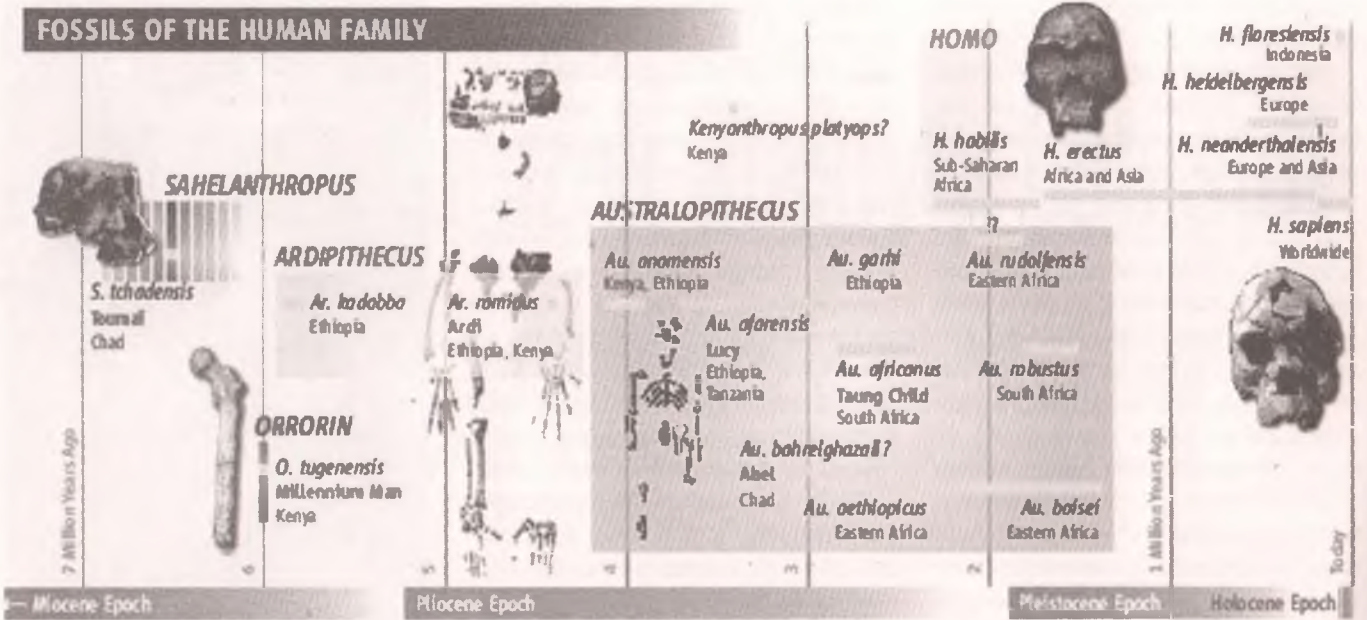

dalları kavramasına izin verecek bir özellikti ama iki ayaküstünde yürüyenlerdeki gibi diğer dört ayak parmağının taban kısmı kendisini ileriye itecek kadar güçlüydü. Kolları uzun fakat parmakları kısaydı. Ayak başparmağının ayrı olması ve el ve ayaklarının ilkel özelliklerini göz önüne alarak *Ar. ramidus*'un *Lucy* kadar iyi dik yürüyemediğini, büyük olasılıkla kötü bir koşucu olduğunu ve hala zamanının çoğunu ağaçlarda geçirdiği söylenebilir ama Afrikalı büyük maymunlar gibi parmak eklemlerinin üzerine basarak yürümedikleri salınma hareketi, dik olarak tırmanma ya da süspansiyon hareketi yapmadıkları parmaklarının anatomisinden anlaşılmaktadır.

Kalıntılara bakarak *Ardi'nin* iki ayaküstünde duruş formu insanla kıyaslandığında orta seviyededir. Atalarımız büyük olasılıkla açık savanlık alanlara ve ormanın dışına doğru hareket ettikleri zaman ayaklarının üstünde dik olarak durdular ama bu *Ardi'nin* hala ağaçlarda yaşarken neden iki ayaküstünde durma gereksinimi duyduğunu anlatmıyor. Anatomist Owen Lovejoy buna karşılık olarak basit bir cevap veriyor: yiyecek ve seks için.(3)

Ardipithecus ramidus'un el (solda) ve ayak (sağda) kemikleri.

Yakın türlerle benzerliği

1974 yılında bulunan 3,2 milyon yıllık *Lucy* (*Australopithecus afarensis*) iskeletinden sonra araştırmacılar *Lucy*'den önce neyin geldiğini merak ediyorlardı. *Lucy*'nin boyutları yaklaşık olarak bir şempanze kadar, beyin kapasitesi ise şempanzeden çok az büyüktü. Uzun kolları ve eğri elleri onun hala ağaçlara tırmanıyor olabileceğinin ipuçlarını veriyor, ayak yapısı ve başparmak özelliği ise yerde yürümeye adaptasyon sağladığını gösteriyordu. *Lucy*'den önce yaşamış insan ailesinin en eski üyesi, *Lucy* gibi iki ayak üzerinde yürüyor muydu yoksa onların eklemeleri şempanze ve gorillerinki gibi miydi? Ağaçlarda salınım hareketi mi yapıyorlardı yoksa açık alanda kendileri için tehlikeli ortamlarda mı yaşıyorlardı? *Ardipithecus*'un ortaya çıkışından itibaren bu soruların cevapları, her ne kadar bazı çevrelerce tatminkar olduğu düşünülmese de, verilmeye çalışıldı. Tartışmalar ağaçtan yere geçişin başlangıcı gibi iki ayaklılığı tanımlamanın da ne kadar zor olabileceğini gösteriyor.

Ardi'den önce bilinen üç tür daha var. *Ardi*'nin daha erken türlerinden olan *Ar. kadabba* 5.5 ile 5.8 milyon yılla tarihlendirilir ama yalnızca dişleri ve iskelet kemiklerinin bazılarında bilinmektedir. *Ar. kadabba*'nın köpek dişleri ve diğer dişle-

ri, üçüncü bir eski tür olan, Kenya'dan bilinen ve 6 milyon yıl öncesine tarihlendirilen *Ororin tugenensis*'e benzemektedir. Aynı zamanda *Ororin*'in femuru (üst bacak kemiği) dik yürüdüğünü, humerusu (üst kol kemiği) ise salınım hareketi yapmadığının ipuçlarını verir. Bazı araştırmacılar bu üç türün yukarıda sayılan ortak özelliklerinden yola çıkarak tek cinsten değerlendirilmeleri gerektiğini düşünmektedirler. *Ardipithecus*'un ve diğer eski Hominidlerin sınıflandırması ne olursa olsun, bir sonraki Hominid cinsi olan *Australopithecus*'lara büyük bir sıçramayı temsil ettikleri düşünülüyor. Örneğin, *Lucy*'nin beyni *Ardipithecus*'un beyninden çok az büyük olsa da, *Lucy*'nin türü, *Au. afarensis*, iki ayaklılığa tam uyum sağlamıştı. İnsanlar gibi dik yürüyebiliyordu, farklı habitatların içine giriyorlardı, buna ağaçsız savanlık alanlar da dahil. *Lucy*'nin direk atası genel olarak kalıntıları çok az olan *Au. anamensis* olarak kabul ediliyor. *Au. anamensis*'in tibiasının (kaval kemiği) gösterdiğine göre 3,9 ile 4,2 milyon yıl önce Kenya ve Etiyopya'da dik yürüyebiliyorlardı. *Au. anamensis*'in atası için önde gelen adaylardan biri de *Ardipithecus*'tur. Ekip henüz *Au. anamensis* ile *Ar. ramidus* arasında bir ilişki kurmadı, daha fazla fosil çıkmasını bekliyorlar. Şimdilik *Ardi*'nin anatomisine ve

hareket sistemine odaklanmış durumdadır.

Son olarak şunu belirtmek gerekir ki, bulunan fosiller ve yapılan genetik çalışmalarla, şempanze ve insanın yaklaşık 7 milyon yıl önce ayrıldığı ve farklı iki çizgide evrimleştiği bilinmektedir. Şempanzeler bizim çok yakın akrabalarımız olabilirler ama bu ortak atamızın tam olarak şempanze benzeri olacağı anlamına gelmiyor. Yukarıda da belirttiğimiz gibi anatomik olarak *Ardi* ile şempanzeler arasında çok fark var. Dolayısıyla *Ardi*, anatomik açıdan değerlendirildiğinde şempanze, kendisinden önceki türlere ve tarihlendirilmesine bakıldığında ise ortak ata değildi. Tim White'ın dediği gibi, "O şempanze değil bizim atamızdı".(4)

Kaynaklar:

- 1) Ann Gibbons, A New Kind of Ancestor: *Ardipithecus* Unveiled, *Science*, 2009
- 2) Before 'Lucy,' There Was Ardi: First Major Analysis Of Early Hominid Published In *Science*, *Science Daily*, 2009
- 3) "First ape woman suggests human ancestors may have started walking in pursuit of sex", *www.dailymail.co.uk*, 2009
- 4) "Ardipithecus: We Meet at Last", *www.discover-magazine.com*, 2009
- 5) "Fossil Ardi reveals the first steps of the human race", *www.guardian.co.uk*, 2009
- 6) *Antropoloji Sözlüğü, Bilim ve Sanat Yayınları*, 2003
- 7) Tim White, D. Gen Suwa, and Berhane Asfaw, *Nature*, 371:306-312, 1994
- 8) Tim White, D. Gen Suwa, and Berhane Asfaw, *Nature*, 375:88, 1995
- 9) *www.scientificamerican.com*

3) "First ape woman suggests human ancestors may have started walking in pursuit of sex", *www.dailymail.co.uk*, 2009

4) Ann Gibbons, A New Kind of Ancestor: *Ardipithecus* Unveiled, *Science*, 2009

Afet İnan ve Türk antropoloji tarihindeki yeri

İnan'a göre tarihin, bugün anlaşıldığı mânâda bir değer kazanabilmesi için, konusu olan insan toplumunun, zaman ve mekân içinde her yönden incelenmesi gerekiyordu; çünkü tarih, geçmişteki insan toplumlarının hayatı ve kültürü hakkında mukayeseli bir bilgi verebilirse, görevini yapmış olacaktı; aksi takdirde olayları sıralayan bir "hafıza ilmi"nden öteye gidemezdi.

Türk Bilim Tarihi'nin en ilginç dönemlerinden birisi, hiç kuşku yoktur ki 1923-1938 yılları arasındaki on beş yıllık "Atatürk Dönemi"dir. Bili-

min hakiki bir mürşit haline getirilmeye ve toplumsal hayatın bütün alanlarına yayılmaya çalışıldığı böyle bir uyanış döneminde, gerek Doğa Bilimleri ve gerekse İnsan Bilimleri alanlarında, çok önemli bilimsel kurumlar kurulmuş ve çok önemli bilimsel çalışmalar yapılmıştır. Evrensel değerler çerçevesinde "Türk Ulusu"nu yapılandırmak ve "Türkiye Cumhuriyeti"ni güçlendirmek maksadıyla Türklerin morfolojik karakterlerini belirlemeye yönelik olarak kadın ve erkek toplam 64.000 denek üzerinde gerçekleştirilmiş olan "antropometri anketi"ni de, bunlar arasında anmak ve nesnel bir biçimde tartışmak gerekir.

İşte bu makalemizde, söz konusu araştırmamanın mimarlarından Afet İnan hakkında kısa bir malumat verilecek ve ardından onun Türkiye Halkının Antro-

polojik Karakterleri ve Türkiye Tarihi, Türk Irkının Vatanı Anadolu (64.000 Kişi Üzerinde Anket) adlı doktora tezinin Türk Antropoloji Tarihi açısından önemi gösterilmeye çalışılacaktır.

Hayatı ve eserleri

Tarih yazıcılığının önde gelen isimlerinden Afet İnan (1908-1985), Selanik'e

Afet İNAN

1923-1938 yılları arasındaki on beş yıllık Atatürk Dönemi, bilimin hakiki bir mürşit haline getirilmeye ve toplumsal hayatın bütün alanlarına yayılmaya çalışıldığı bir uyanış dönemidir.

bağlı Kesendire'de doğdu. Balkan Savaşı sırasında ailesiyle birlikte önce İstanbul'a ve oradan da Adapazarı'na göç etti. Babası İsmail Hakkı Bey, orman müfettişi olarak görev yaptığı için Ankara, Mihaliççık, Biga, Alanya, Elmalı'da bulundu ve 1922 yılında orta öğrenimini bitirdi. Sonra Bursa Kız Öğretmen Okulu'na üçüncü sınıf talebesi olarak girdi ve 1925'te buradan mezun oldu. Aynı tarihte İzmir'deki Redd-i İlhak Okulu'na öğretmen olarak atandı; ama üç hafta sonra İzmir'e gelen ve bir çay toplantısında kendisiyle tanışan Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'ün isteği üzerine görev yeri Ankara'ya aktarıldı ve sonra Fransızca eğitimi için İsviçre'ye gönderildi.

Afet İnan, 1925-1927 yılları arasında Lozan'daki Rochemont Okulu'nda eğitim aldı. Yurda döndükten sonra İstanbul'daki Notre Dame de Sion Lisesi'ne girdi. Buradaki derslerde okutulan ve Türkleri kötüleyen ders kitaplarından çok etkilendi. Bu konuda Atatürk'e bilgi verdi ve onun teşvikleri üzerine Türklerin dünya tarihindeki gerçek yerini ve uygarlığa yapmış oldukları katkıları belirleme yönünde çalışmalar yapmaya başladı.

1929-1930 öğretim yılında Ankara Musiki Muallim Mektebi'nde tarih ve yurt bilgisi dersleri veren Afet İnan, 23 Nisan 1930'da Türk Ocakları'nın Altıncı Kurultayı'na Aksaray delegesi olarak katıldı. Atatürk'ün isteği üzerine kurultayın dör-

*Afet İnan Cenevre Üniversitesi'nde.
(1939)*

düncü ve son toplantısında, tarihimizin yeni bir yöntem çerçevesinde incelenmesi gerektiğini savundu ve "Türk tarih ve medeniyetini ilmî bir surette tetkik etmek için, hususî ve daimî bir heyet teşkiline" yönelik bir önerge sundu. Böylece 15 Nisan 1931'de kurulacak olan Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nin temelleri atılmış oldu.

1933-1935 yılları arasında Ankara Kız Lisesi'nde tarih öğretmenliği yapan Afet İnan, 1935'te Türk Tarih Kurumu Asbaşkanlığı'na getirildi ve bir sene sonra, 1936 yılında ise Türkiye Antropoloji Tetkikat Merkezi aracılığıyla fiziki antropoloji alanında doktora yapmak üzere Cenevre'ye gönderildi.

Doktora çalışmasını, 1939 yılında Cenevre Üniversitesi, Sosyal ve Ekonomik Bilimler Fakültesi, Modern ve Yakın Çağlar Bölümü'nde İsviçreli antropolog Eugène Pittard'ın (1867-1962) yanında tamamladı ve aynı yıl içinde L'Anatolie, le pays de la "Race" turque, Recherches sur les caractères anthropologiques des populations de la Turquie (Enquête sur 64.000 individus) adıyla Cenevre'de bastırdı. Sonradan bu çalışma, 1947 yılında Türk Tarih Kurumu tarafından Türkiye Halkının Antropolojik Karakterleri ve Türkiye Tarihi, Türk Irkının Vatanı Ana-

dolu (64.000 Kişi Üzerinde Anket) başlığı altında Türkçe olarak da yayımlandı.

Afet İnan, eğitimini tamamladıktan sonra Türkiye'ye döndü ve Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Tarih Enstitüsü'nde çalışmaya başladı. 1942'de doçent ve 1950'de ise profesör oldu. Çok sayıda kitap ve makale yayımladı. Kitapları arasında Türk-Osmanlı Tarihinin Karakteristik Noktalarına Bir Bakış (1937), Piri Reis'in Amerika Haritası, 1513 (1954), Eski Mısır Tarih ve Medeniyeti (1956), Mimar Koca Sinan (1956), Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler (1959), Tarih Üzerine İnceleme ve Makaleler (1960), Atatürk ve Türk Kadın Haklarının Kazanılması, Tarih Boyunca Türk Kadınının Hak ve Görevleri (1968), Medenî Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk'ün El Yazıları (1969), Mustafa Kemal Atatürk'ten Yazdıkları (1971), Devletçilik İlkesi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Birinci Sanayi Planı, 1933'ü (1972) burada anmak gerekir.(1)

Pittard ve Anadolu Antropolojisi'ne katkıları

Hiç şüphe yoktur ki Cumhuriyet Dönemi Türk Antropoloji Tarihi'nin en etkili şahsiyetlerinden birisi, 1924 yılında Paris'te yayımladığı Les races et l'histoire, Introduction ethnologique à l'histoire (Irklar ve Tarih, Tarihe Etnolojik Giriş) adlı yapıtıyla dünyada ve Türkiye'de saygın bir isim yapan Eugène Pittard olmuştur. İsviçre'nin önde gelen bilginlerinden Pittard, 1928 yılında Türkiye'de gerçekleştirdiği bir araştırma gezisi esnasında (Türk Tarihyazını Geleneği açısından önemli sonuçlar doğuracak) antropolojik ve prehistorik incelemeler yapmıştı. Nurullah Ataç'ın da refakat ettiği söz konusu gezide ortaya çıkardığı bulguları, sonradan "Découverte de la civilisation paléolithique en Asie Mineure"(2) (Küçük Asya'da Paleolitik Medeniyetin Keşfi) ile "Contribution à l'étude anthropologique des Turcs d'Asie Mineure"(3) (Kü-

Cumhuriyet Dönemi Türk Antropoloji Tarihi'nin en etkili şahsiyetlerinden birisi, 1924 yılında Paris'te yayımladığı Irklar ve Tarih, Tarihe Etnolojik Giriş adlı yapıtıyla dünyada ve Türkiye'de saygın bir isim yapan Eugène Pittard olmuştur.

1) Remzi Demir ve Doğan Atılğan, *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi ve Türkiye'de Beşerî Bilimlerin Yeniden İnşası, Elli Portre*, Ankara 2008, s. 55.

2) Eugène Pittard, "Découverte de la civilisation paléolithique en Asie Mineure", *Archives suisses d'Anthropologie générale*, Sayı 2-5, 1928-1929, s. 135-165.

3) Eugène Pittard, "Contribution à l'étude anthropologique des Turcs d'Asie Mineure", *Türk Antropoloji Mecmuası*, Sayı 8, Eylül 1929, s. 3-29.

Pittard, eşi ve Atatürk (Florya Köşkü, 1937)

çük Asya Türkleri'nin Antropolojik İncelemesine Katkı) adlı makalelerinde ve edindiği izlenimleri ise, *A travers l'Asie Mineure, le visage nouveau de la Turquie* (Küçük Asya'dan Geçerken, Türkiye'nin Yeni Yüzü, Paris 1931) adlı kitabında yayımlamıştı. Bu kitap, üç sene sonra, biraz kısaltılarak Reşat N. Nuri tarafından Türkçe'ye de çevrilmiş ve Anadolu ismiyle Ankara'da basılmıştı.(4) (Bu arada yazar olan eşi Noëlle Roger Pittard da, aynı konuda *En Asie Mineure, la Turquie du Ghazi* (Küçük Asya'da, Gazi'nin Türkiye'si, Paris 1930) adlı bir kitap ile "Anadolou. La Turquie de Kémal Atatürk" ("Anadolu. Kemal Atatürk Türkiye'si", *Revue des deux mondes*, Paris 1938) adlı bir makale çıkarmıştı).

Kieser'in de belirttiği gibi bu makalelerde, Adıyaman'da bulunan Paleolitik Dönem'e ait buluntular değerlendirilmiş ve (Ankara yakınlarındaki bir kışlada 210 asker üzerinde yapılan antropometrik ölçümlere dayanılarak) Türklerin

"brakisefal" oldukları varsayımı ileri sürülmüştü.(5)

Bundan sonra Küçük Asya'ya olan ilgisi giderek artan Pittard, 1931 yılında Paris'te toplanan XV. Uluslararası Antropoloji ve Prehistorik Arkeoloji Kongresi'nde "La race Turque: l'Europe de la race blanche devrait être prolongée en Asie et comprendre au moins l'Anatolie et la Perse"(6) ve altı sene sonra 1937 yılında İstanbul'da toplanan II. Türk Tarih Kongresi'nde ise "Les relations anthropologiques entre l'Asie Mineure et l'Europe à la période néolithique"(7) (Neolitik Dönem'de Küçük Asya ile Avrupa Arasında Antropolojik Münasebetler) adlı bildirilerini sundu ve bu bildirilerinde, (sonradan öğrencisi Afet İnan'ın doktora çalışmasında ayrıntılı bir biçimde karşımıza çıkacak) temel savları biraz daha geliştirdi.(8)

1938 yılı baharında Pittard, tekrar Türkiye'ye geldi ve 1936 yılında açılan Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin Evkaf

Apartmanı'ndaki geçici binasında, antropoloji ve prehistorya üzerine konferanslar verdi.(9)

Afet İnan'ın antropoloji çalışmaları

Pittard'ın çalışmalarından büyük ölçüde etkilenen Afet İnan, 1932 yılındaki Birinci Türk Tarih Kongresi'nde "Tarihten Önce ve Tarih Fecrinde Türk Tarihi Üzerine"(10) başlığını taşıyan bir bildiri sunmuş ve bu bildirisinde, (başka yapıtların yanı sıra) dönemin saygın tarihçilerinden ve antropologlarından J. de Morgan'ın *L'Humanité préhistorique* (Tarihöncesi İnsanlık, Paris 1921), Eugène Pittard'ın *Les races et l'histoire* (Paris 1924), René Gerin'in *Les hommes avant l'histoire* (Tarihten Önce İnsanlar, Paris 1930), Abel Rey'in *La Science orientale avant les Grecs* (Yunanlılar'dan Önce Doğu Bilimi, Paris 1930) ve André Berthelet'nun *L'Asie ancienne, centrale et du sud, orientale d'après Ptolémée* (Ptolemaios'a Göre Eski Orta, Güney ve Doğu Asya, Paris 1930) adlı yapıtlarından da yararlanarak Türk Tarihi'ne yeni bir ışık tutmaya çalışmıştı.

Bitkiler ve hayvanlar gibi insan türü-

Afet İnan, Büyük Önder Atatürk'e ithaf ettiği Türkiye Halkının Antropolojik Karakterleri ve Türkiye Tarihi, Türk Irkının Vatanı Anadolu (64.000 Kişi Üzerinde Anket) adlı başyapıtını, 1939 yılında Fransızca ve 1947 yılında ise (kendi çevirisiyle) Türkçe olarak yayımladı.

4) Profesör Pitar, *Anadolu, Türkçe'ye Çeviren: Reşat N. Nuri, Ankara 1934.*

5) Hans-Lukas Kieser, *Türklüğe İhtida, 1870-1939 İsviçresi'nde Yeni Türkiye'nin Öncüleri, Türkçe'ye Çeviren: Atilla Dirim, İstanbul 2008, s. 222.*

6) Eugène Pittard, "Beyaz İrk Avrupası Asya'ya Kadar Uzanmalı ve En Aşağı Anadolu ve İran'ı İhtiva Etmelidir", *Türkçe'ye Çeviren: Şevket Aziz Kansu, Ülkü, Cilt 8, Sayı 45, 1936, s. 196-202.*

7) Eugène Pittard, "Neolitik Devirde Küçük Asya ile Avrupa Arasında Antropolojik Münasebetler", *II. Türk Tarih Kongresi, İstanbul 1937, s. 65-84.*

8) Kieser'in bildirdiğine göre Pittard, "1933 Üniversite Reformu" olarak anılan süreçte önemli görevler üstlenen İsviçreli eğitim bilimci Albert Malche'ın Türkiye'ye getirilmesine de aracılık yapmıştı; bkz., Hans-Lukas Kieser, *İstanbul 2008, s. 225.*

9) Şevket Aziz Kansu, "Eugène Pittard, (1867-1962)", *Bellefen, Cilt 27, Sayı 105, Ankara 1963, s. 105-109.*

10) Afet İnan, *Tarih Üzerine İnceleme ve Makaleler, Ankara 1960, s. 15-36.*

nün de yeryüzünün farklı noktalarından türemiş ve yayılmış olabileceğini, yani "monogénisme"e karşı "polygénisme"i savunan Afet İnan'a göre, Paleolitik Dönem'in başlangıç aşamalarında hemen hemen bütün dünyanın karalarında "Neandertal Adamı" denilen insan türü hâkim bulunuyordu; ancak bu dönemin sonlarına doğru "muhtelif tipte" insanlar ortaya çıktı. Afrika'da, Asya'nın güney çıkıntılarında ve Avrupa'da geniş bir biçimde yayılan "insan tipleri"nden birisi, birbirinden az veya çok farklı olmakla birlikte umumen "dolikosefal"di. Avrupa'ya Paleolitik ve hatta Mezolitik Dönem'e ait yontma taş tekniğini götüren bu insanlardı. Diğer taraftan Orta Asya'da farklı bir "ırk" oluşmuştu. "Brakisefal" olan bu insanlar, Neolitik Dönem'den sonra Maden Dönemi'ne geçmiş ve bu arada tarım yapmayı ve hayvan ehlileştirmeyi öğrenmişlerdi. Mezolitik ve özellikle de Neolitik Dönemlerde, brakisefallerin dünyanın muhtelif coğrafyalarına göç etmesi sonrasında ırklar birbirlerine karışmaya ve bundan da önemlisi Brakisefal Uygarlığı, Dolikosefal Uygarlığı üzerinde egemenlik kurmaya başlamıştı.

Şu halde, Afet İnan'a göre Türkleri yakından ilgilendiren şu sorunun artık sorulması gerekiyordu: "Brakisefallerin

kaynağı olarak görünen Orta Asya'nın otokton halkı kimdi?"

Bu sorunun yanıtı çok açıktı: Bu insanlar Türklerdi ve dilleri de Türkçeydi. Ayrıca başka türden insanların bunlarla karışması da mümkün değildi; çünkü on binlerce yıl boyunca doğal engeller, bu karışmayı olanaksız kılmıştı. Öyleyse gerçek "uygarlık ocağı" Altaylardaydı ve Türklerin Batı'ya doğru göçüyle birlikte, uygarlığın birçok kazanımı, önce Orta Doğu'ya ve sonra Avrupa'ya doğru yayılmıştı.(11)

Bu bildiri (Atatürk tarafından da desteklendiği hatırlanacak olursa), başta Afet İnan olmak üzere Türk bilginlerini, bir bakıma antropoloji ve tarih araştırmalarıyla yükümlü kılıyordu. Buradan yola çıkan Afet İnan, antropolojiyle ilgili ilk önemli çalışmasını, 1937 yılında gerçekleştirdi. "Une étude anthropométrique sur 200 femmes turques en Turquie" (Türkiye'de 200 Türk Kadını Üzerinde Antropometrik Bir İnceleme, İstanbul 1937) adını taşıyan bu araştırmasında, Ankara ve çevresinde yaşayan 200 kadın üzerinde antropometrik ölçümler yapmış ve sonuçlarını grafikler halinde göstermişti. Bu çalışmasından sonra Belleten dergisinde "Türkiye Halkının Antropolojik Karakterleri Üzerinde Bü-

Afet İnan, 1935-1937 yılları arasında Cenevre Üniversitesi'nde Eugène Pittard'ın antropoloji derslerini takip ederken, çalışma gündemine şu soruyu oturtmuş görünüyordu: "Modern ırk tasniflemelerinde "Türk Irkı"nı nereye yerleştirmek gerekir?"

yük Anket ve Umumi Neticeleri"(12) başlıklı makalesini yayımlamış ve burada ise Cenevre'deki doktora çalışmalarının sonuçlarını özetlemişti.

Yukarıda bildirdiğimiz üzere Afet İnan, Büyük Önder Atatürk'e ithaf ettiği Türkiye Halkının Antropolojik Karakterleri ve Türkiye Tarihi, Türk Irkının Vatanı Anadolu (64.000 Kişi Üzerinde Anket) adlı başyapıtını, 1939 yılında Fransızca ve 1947 yılında ise (kendi çevirisiyle) Türkçe olarak yayımladı. Bu yapının çıkmasından önce ve sonra ülkemizde antropometrik ölçüme dayalı çok sayıda araştırma yapılmıştı. Bununla birlikte söz konusu araştırmaların hemen hemen tamamı, ya çok daha küçük bir coğrafi bölgede veya çok daha az sayıda denek üzerinde gerçekleştirilmişti.(13) (Mesela, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Antropoloji Bölümü öğretim üyelerinden Prof. Dr. Galip Akın'ın verdiği malumata göre, 1937 yılındaki bu araştırmadan sonra, en kapsamlı antropometrik ölçümler çalışması 2003-2007 yılları arasında aynı fakültenin öğretim üyelerinden Prof. Dr. Erksin Güleç'in başkanlığındaki bir araştırma topluluğu tarafından yapılmıştır. Bu ikinci projede, Türkiye'nin yedi coğrafi bölgesinden 1050'si erkek ve 1050'si kadın olmak üzere toplam 2100 deneğin

Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi de, Sıhhiye' deki mevcut binası yapılarına kadar 1935-1940 yılları arasında Evkaf Apartmanı'nda faaliyetlerini sürdürmüştür.

11) Afet İnan, "Tarihten Önce ve Tarih Fecrinde Türk Tarihi Üzerine", Tarih Üzerine İnceleme ve Makaleler, Ankara 1960, s. 15-36'da muhtelif sayfalar.

12) Afet Uzmay, "Türkiye Halkının Antropolojik Karakterleri Üzerinde Büyük Anket ve Umumi Neticeleri", Belleten, Sayı 13, İstanbul 1940, s. 39-51.

13) Bunların sonuçlarıyla ilgili genel bir değerlendirme için bkz., Timur Güllükin ve Başak Koca, "Cumhuriyet Dönemi'nden Günümüze Ülkemizde Gerçekleştirilen İrk Çalışmaları", Antropoloji, Sayı 14, Ankara 2003, s. 43-65.

ölçüleri alınmıştır.(14) Böylece yaklaşık 70 sene arayla yapılan bu iki ölçümün sonuçlarını karşılaştırma olanağı ortaya çıkmıştır.)

Antropometrik ölçümler

Afet İnan, 1935-1937 yılları arasında Cenevre Üniversitesi'nde Eugène Pittard'ın antropoloji derslerini takip ederken, çalışma gündemine şu soruyu oturtmuş görünüyordu: "Modern ırk tasniflemelerinde "Türk Irkı"nı nereye yerleştirmek gerekir?"

Bu sorunun bilimsel bir biçimde aydınlığa kavuşturulabilmesi için, Türkiye'nin muhtelif bölgelerinde antropometrik ölçümler yapmak suretiyle Türkler'in morfolojik karakterini belirlemek lazımdı; fakat istenen araştırmanın organizasyonu çok güç ve maliyeti çok yüksekti. Devletin desteği alınmadan, projenin gerçekleştirilmesi mümkün görünmüyordu. Bunun üzerine 1936 yılında, Afet İnan, niyetini Mustafa Kemal Atatürk'e açtı. Atatürk, öneriyi uygun buldu ve destekledi. Konu, dönemin başbakanı İsmet İnönü'ye aktarıldı ve onun da onayı alındı. 1937 ilkbaharında ilk denemeler, Ankara ve çevresinde yaşayan 200 kadın üzerinde yapıldı; sonuçları, Bükreş'te toplanan Antropoloji Kongresi'nde sunuldu ve yukarıda da belirttiğimiz gibi, "Une étude anthropométrique sur 200 femmes turques en Turquie" (İstanbul

1937) adıyla yayımlandı. Buradan çıkan sonuçlara dayanılarak çalışmaların kapsamı genişletildi.

Anketin örgütlenme işini Sağlık Bakanlığı üstlendi ve Bakan Dr. Refik Saydam (1881-1942),

sürecin sağlıklı bir biçimde işletilebilmesi için yakın ilgi gösterdi. İstatistik Umum Müdürü Celal Aybar, Prof. Dr. Şevket Aziz Kansu ve Afet İnan'dan oluşan bir heyet, araştırmada kullanılacak anket fişini düzenledi. Fiş üzerinde, en büyük baş uzunluğu, en büyük baş genişliği, en küçük alın genişliği, yüz genişliği, alt çene açığı genişliği, göz açıkları iç genişliği, göz açıkları dış genişliği, burun genişliği, ağız genişliği, ofrion çene yüksekliği, ofrion dudak kenarı yüksekliği, nazion dudak kenarı yüksekliği, nazion çene yüksekliği, burun yüksekliği, kulak yüksekliği, kulak genişliği, boy, kulaç, gövde, kulak deliği-bragma yüksekliği, ağırlık, cilt rengi, göz rengi, saç rengi, burun profili (düz, dalgalı, kavisli), göz formu ve kafanın arka kısım profili olmak üzere toplam yirmi yedi endis için yer ayrılmıştı.

Afet İnan'ın bildirdiğine göre, "Dünya antropoloji anketleri arasında en önemlilerinden birisi" olan bu ölçüm çalışmalarını, 1937-1938 yılları arasında Başbakan bulunan Celal Bayar Hükümeti de destekledi. Türkiye toplam olarak on bölgeye ayrıldı. Ölçümleri gerçekleştirmeleri için bir doktor ile bir sıhhiye memurundan oluşan on ayrı ekip kuruldu ve İsviçre'den getirtilen on takım ölçü aleti ile donatıldı. Sonra bu yirmi kişi, çalışma yöntemlerine ilişkin olarak 10 Haziran 1937 ile 19 Haziran 1937 günleri arasın-

Antropometrik ölçümler yapılırken.

da, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. Şevket Aziz Kansu'dan (1903-1983) ders aldı. Bu dersin notları da, Sağlık Bakanlığı tarafından Antropometri Tetkikleri İçin Rehber (Ankara 1937) adıyla bastırıldı. Ardından bütün ekipler, kendileri için belirlenen bölgelere dağıldılar ve 19 Haziran 1937-31 Aralık 1937 tarihleri arasında toplam 64.000 denek üzerinde ölçümler yaparak sonuçlarını anket fişlerine işlediler. Fişler tasnif ve tanzim edilmeleri için İstatistik Umum Müdürlüğü'ne devredildi. On ay kadar süren yoğun bir çalışmanın ardından fişlerin üzerindeki rakamlar ve bilgiler, cetvellere geçirildi ve Afet İnan'a teslim edildi.(15)

Ölçüm sonuçları

Bu anket sonrasında toplanan antropolojik malzeme, Afet İnan'ın da açıkça belirttiği üzere, birçok bakımdan işlenebilir ve değerlendirilebilirdi; ancak kendisinin maksadı, (kadın ve erkek birlikte) "Türk Irkı"nın morfolojik karakterlerini belirlemek olduğu için, öncelikle ırkı teşhisi mümkün kılan boy, iskelik karine, kolaç, vücut ağırlığı, baş ölçüleri ve kafa karinesi, alın genişliği, baş yüksekliği ve uzunluk karinesi, yüzün bazı karakterleri, burun ölçüleri ve burun karinesi, göz ve burun biçimleri ve kafanın arka profili, cilt, göz ve saç renkleri ile ilgilenmiş

Afet İnan'a göre, "bu anketin ilim âlemine en önemli yardımı", bugün Türkiye'de yaşamakta olan insanların bilimsel yöntemlere dayanmak suretiyle antropolojik konumunu belirlemiş olmasıydı.

14) TÜBİTAK tarafından desteklenen bu proje için bkz., "Anadolu İnsanının Antropometrik Boyutları", TÜBİTAK Proje No: SBB 3032, Proje Yöneticisi: Prof. Dr. Erksin Güleş, Araştırmacılar: Prof. Dr. Galip Akın, Yrd. Doç. Dr. Mehmet Sağır, Dr. Timur Gültekin, Araş. Gör. Yener Bektaş, Araş. Gör. Başak Koca Özer, Ankara 2005, [Başlama Tarihi: 31.12.2003, Bitirme Tarihi: 1.1.2007, Rapor Tarihi: 203.2006]. Bu bildiriyi hazırlarken, benimle bildiklerini paylaşma inceliğini gösteren Prof. Dr. Galip Akın ile Doç. Dr. Başak Koca Özer'e çok teşekkür ederim.

15) Ayrıntılı bilgi için bkz., Afet İnan, Türkiye Halkının Antropolojik Karakterleri ve Türkiye Tarihi, Türk Irkının Vatani Anadolu (64.000 Kişi Üzerinde Anket), Ankara 1947, s. 67-79.

ve yapısının "Türklerin Başlıca Irk Karakterlerinin Özeti" başlığını taşıyan son bölümünde, ulaştığı sonucu şu şekilde özetlemiştir: "Türklerin boyu, ortalama-dan az uzundur. Ekseriyet itibarıyla makroskeldirler. Çoğu, brakisefal ve leptorhiniendir. Gözlerinin ve saçlarının rengi umumiyetle ortadır. Türklerin büyük çoğunluğu, ırk ayrılmalarında Homo alpinus, diye tanınan Avrupa'nın büyük beyaz ırkına mensuptur. Aralarında yine beyaz olan Homo dinarikus, denilen ırkın mensupları da vardır." (16)

Afet İnan açısından bakıldığında, araştırmanın ulaştığı olduğu bu sonuç son derece önemliydi ve esasında Anadolu sakinlerine ilişkin olarak (biri açık ve diğeri gizli) iki temel bulguyu ortaya çıkarmıştı:

1- Açık Bulgu: Türkler, günümüz medeniyetinin kurucuları olan Avrupa'nın büyük beyaz ırkına mensuptu."

2- Gizli Bulgu: "Türkiye'de bir ırk birliği mevcuttu." (17)

Her iki bulgu da, bilimsel yönden tartışmaya açıktı; ama uluslaşma sürecine girmiş bir toplumun yöneticileri için hayati bir değer taşıdığı aşikârdı. Bununla birlikte şurasını açıkça belirtmek gerekliyordu ki Afet İnan'a göre, "bu anketin ilim âlemine en önemli yardımı", bugün Türkiye'de yaşamakta olan insanların bilimsel yöntemlere dayanmak suretiyle ant-

ropolojik konumunu belirlemiş olmasıydı. (18)

Artık bu araştırmanın sağladığı antropometrik değerler ile (Asya ve Avrupa ile bunları birbirlerine bağlayan Anadolu coğrafyalarında yapılması planlanan) arkeolojik kazılar sonrasında ortaya çıkarılacak tarih öncesi dönemlerden kalma iskeletlerin antropometrik değerleri birbirleriyle karşılaştırılabilecek ve böylece Türklerin mekândaki ve zamandaki yayılımını ve dağılımını belirlemek suretiyle Türk Tarihi'nin bilinmeyen yönlerine ışık tutulabilecekti! (19)

"Proje" gerçekten de çok etkileyiciydi ve muhtemelen Afet İnan

ile hocası Eugène Pittard tarafından birlikte tasarlanmıştı; fakat çok açıktı ki ana çizgileriyle yukarıda betimlenmiş olan bu yöntem ile Türk Tarihi'ne ilişkin doğru sonuçlara ulaşabilmek için iki temel koşulun sağlanması gerekiyordu:

1- Farklı zamanlardan ve mekânlardan, günümüze değin çok bozulmadan ulaşmayı başarmış yeterli sayıda iskelet buluntuları olmalıydı.

2- "Araştırma Yöntemi", antropometrik değerlerin karşılaştırılması sonucunda elde edilecek bilgilerin doğruluğunu sağlayacak güvenilirlikte olmalıydı.

Kısaca tekrar etmek gerekirse, üzerinde bilimsel araştırmalarımızı gerçekleştirebileceğimiz yeterli miktarda araştırma ögesi ile kesin sonuçlar verecek bir araştırma yöntemi bulunmalıydı. Oysa 1930'ların ikinci yarısına gelindiğinde, kuramın doğruluğunu denetlemeye

elverişli miktarda iskelet kalıntısı bulunmadığı ve bu maksatla tasarlanan araştırma yöntemi ise, doğrudan doğruya Türklerin Tarihi'ne değil de, onlarla aynı

Afet İnan'ın adıyla basılan 'Vatandaş İçin Medeni Bilgiler' kitabı.

antropometrik değerlere sahip olan brakisefallerin tarihine ilişkin bir fikir verdiği için, bu yoldan giderek kesin bilgiye ulaşmak mümkün görünmüyordu. Nitekim, araştırmanın temel öngörülerinden birisi olan "Anadolu'nun eski sakinleri ile yeni sakinlerinin aynı ırka mensup olduğu" hükmüyle ilgili olarak Afet İnan bile açık bir yargıda bulunmaktan kaçınmaya çalışmıştı; mesela yapının "Anadolu'nun Tarihi Çağları" başlığını taşıyan bölümünde, "Önemle kay-

detmek istediğim nokta, Türkiye topraklarının Bakır Devri'nden beri aynı ırkî vasıfları taşıyan ve Orta Asya'dan türlü devirlerde gelen bir halk ile meskûn olmasıdır. Siyasi isimler değişmiş, fakat etnik karakter, ufak tefek farklarla, çoğunluğu hep aynı kalmıştır. Bu kanaati şimdikiye kadar bulunup ölçülebilen insan iskeletleri üzerine istinat ettiriyorum." (20) derken çok daha kararlı görüldüğü halde, son değerlendirmelerini yaptığı "Netice"sinde, "Fakat asıl antropolojiyi, tarihin bir yardımcısı olarak ele alıyoruz. Bilhassa yurdumuzda, isimlerini bilmediğimiz, eski medeniyetler yaratmış ve yaştırmış olan kavimlerin, ırkî karakterleri, kalan iskeletleriyle tesbit edilebilirse, onların kimlere ve hangi ırka mensup olduğunu anlamak imkânını bulacağız. Bu suretle, ilk önce Türkiye topraklarında bugün yaşamakta olan insanların, geç-

Demircioğlu'na göre, bir doğa bilimi olan antropoloji, "tabii insan"ı, bir kültür bilimi olan tarih ise "içtimai insan"ı konu edindiği için, bu ikisini ortak bir payda altında toplamak ve birini adeta diğerinin temeline almak doğru değildi.

16) Afet İnan, Ankara 1947, s. 180.

17) Afet İnan, Ankara 1947, s. 181.

18) Afet İnan, Ankara 1947, s. 181.

19) Burada "ırk" ve "millet" kavramlarının ve bu kavramların göstermiş olduğu şeylerin birbirlerine karıştırıldıkları anlaşılmaktadır. Aynı ırka ait olan insanlar, farklı milletlere mensup olabilirler veya aynı millete mensup olan insanlar ise, farklı ırklara ait olabilirler. Bu nedenle meselâ Anadolu'nun eski sakinleri ile yeni sakinleri aynı ırka ait olsalar bile [ki sadece antropometrik ölçümlerle buluntuların ırk özelliklerini tam olarak belirlemek mümkün değildir], aynı millete mensup olmayabilirler.

20) Afet İnan, Ankara 1947, s. 56.

mişteki vatandaşlarıyla olan ilgileri meydana çıkacaktır.”(21) derken çok daha ihtiyatlı görünüyordu.

Bir eleştiri ve bir yanıt

Afet İnan'ın yapıtının Fransızca aslının yayımlanmasından dokuz sene ve Türkçe çevirisinin yayımlanmasından ise bir sene sonra, içermiş olduğu temel savlar, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi hocaları arasında incelenmeye ve tartışılmaya başlandı.(22) Tarih Enstitüsü öğretim üyelerinden Doç. Dr. Halil Demircioğlu, "Antropoloji ve Tarih" (Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, Cilt 6, Sayı 1-2, Ankara 1948, s. 49-67) başlığını taşıyan makalesinde, bu yapıta ilişkin eleştirilerini ve bunun üzerine yine aynı enstitünün öğretim üyelerinden Doç. Dr. Afet İnan ise, "Türkiye Tarihi ve Antropolojisi Üzerine" (Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, Cilt 7, Sayı 1, Ankara 1949, s. 203-235) başlığını taşıyan makalesinde, bu eleştirilere ilişkin yanıtlarını ve hatta karşıt eleştirisini yayımladı; ancak, Türk Bilim Tarihi açısından oldukça önemli olduğunu düşündüğüm bu "yazılı" tartışma, burada kesildi ve görebildiğim kadarıyla, diğer antropologlar ve tarihçiler arasında sürdürülmedi. Eleştiriler ve bunlara verilen yanıtlar ile karşıt-eleştiriler okunduğunda açıkça görülmektedir ki söz konusu tartışma, esasen çalışmanın özünü teşkil eden İkinci Ayrım'ı (yani antropometrik ölçümler ile antropolojik betimlemeler) üzerinde değil, Birinci Ayrım'ı (yani bu araştırmadan çıkarsanan sonuçların tarihi açıdan temellendirildiği yorumlar) üzerinde yoğunlaşmıştı ve bunun çok basit bir sebebi vardı; çünkü saldırıyı başlatan Demircioğlu, aslen bir antropolog değil, ama Eski Çağ Tarihi üzerinde uzmanlaşmış bir tarihçiydi. İşte bu yüzden eleştirmen, eleştiri oklarını iki öbekte toplamış

ve birinci öbeği, antropoloji-tarih ilişkisi hakkında yazar tarafından yapılmış değerlendirmelere ve ikinci öbeği ise Eski Çağ Anadolu Tarihi'nin çeşitli dönemleri hakkında yazar tarafından yapılmış açıklamalara yönlendirmişti. Çok daha önemli olduğunu düşündüğümüz için, burada bakışlarımızı, sadece birinci öbek üzerine çevirmekle yetineceğiz. Demircioğlu, bu konudaki eleştirilerine başlarken, öncelikle, "Bu anketle ırkî karakterlerini, ölçüye ve müşahedeye dayanarak tespit ettiğimiz yurdumuzun halkı, ne gibi kültürleri meydana getirmiş ve hangi siyasî adlar altında tarihte yer almıştır; onu hatırlatmaktır."(23) diyen yazarın, Anadolu'nun önceki sakinleri ile sonraki sakinlerinin (yani Türklerin) "ırkî karabetini ve hatta ayniyetini" a priori olarak zaten ortaya koyduğuna ve ondan sonra da (öyle anlaşılmaktadır ki Şevket Aziz Kansu tarafından düzenlenmiş) bir tablo ile bu önermesini kanıtlamaya çalıştığına dikkat çekmektedir.(24)

Şimdi buradaki temel mesele şudur: "Acaba bu tablonun sunmuş olduğu değerler, geçmişin sakinleri ile günümüzün sakinleri arasındaki "ırkî yakınlık ve hatta özdeşlik"i kesin olarak belirlemeyi mümkün kılacak nitelikte midir?"

Çok aşikârdır ki Demircioğlu, yazar tarafından gösterilen niceliksel kanıtları ve bu çerçevede yapılan değerlendirmeleri doyurucu bulmamış ve bu meselede hüküm verilirken "hiç değilse acele edilmiş olduğu"nu (haklı olarak) vurgulamıştır.(25)

Bununla birlikte, bu meselenin çözümü, antropoloji ile tarih bilimleri arasındaki ilişki biçiminin doğru bir biçimde belirlenebilmesine bağlıymış gibi görünmektedir. Yapıtının önsözünde, "Antropolojinin, tarih ilmine en değerli yardımcı bir zümre olduğuna inandığım için, bu kitabımda antropometri belgelerini kullandım."(26) şeklindeki ifadesinden de an-

Afet İnan'ın Türkiye Halkının Antropolojik Karakterleri ve Türkiye Tarihi, Türk Irkının Vatanı Anadolu (64.000 Kişi Üzerinde Anket) adlı yapıtı, gerek antropometrik ölçüm yöntemini yaygın bir biçimde uygulaması ve gerekse bu yöntemle derlenen bulgulara dayanarak çok önemli bir tarihi sorunu tartışmaya açması nedeniyle Türk Antropoloji Tarihi'nde seçkin bir yer edinmeyi başarmıştır.

laşılacağı üzere, Afet İnan, bu araştırmasında antropolojiyi "tarih ilmine en değerli yardımcı bir zümre" olarak görmüştü; ancak burada önemli olan antropolojiye biçilen bu "yardımcılık işlevi"nin tanımıydı. Öyle anlaşılmaktadır ki Afet İnan, antropolojinin yapacağı yardımı, tarih öncesi dönemlerden kalma iskelet kalıntıları ile tarih sonrası dönemlerden kalma iskelet kalıntıları (ve canlı bedenleri) üzerinde yapılacak antropometrik ölçümlerin karşılaştırılması yoluyla bir coğrafyada yaşayan ve farklı siyasî adlar altında örgütlenen toplumların aynı ırka (daha doğrusu aynı millete) mensup olabileceklerini veya olamayacaklarını belirlemek biçiminde yorumlamıştı. Demircioğlu ise, antropolojinin "yardımcılık işlevi"nin bu şekilde yorumlanmasına açıkça karşı çıkmıştı. Ona göre, bir doğa bilimi olan antropoloji, "tabii insan"ı, bir kültür bilimi olan tarih ise "içtimai insan"ı konu edindiği için, bu ikisini ortak bir payda altında toplamak ve birini adeta

21) Afet İnan, Ankara 1947, s. 182.

22) Türk Antropoloji Tarihi açısından son derece önemli görünen bu yapıt hakkındaki tartışmalara ilişkin olarak ayrıntılı bir araştırma yapılmamıştır.

23) Afet İnan, Ankara 1947, s. 24

24) Bu tabloda, Neolitik Dönem'den bir, "Proto-Hitit" Dönemi'nden 2, Hititler Dönemi'nden 6, Selçuklu Dönemi'nden 10 ve Osmanlı Dönemi'nden 375 iskeletin "kafa karinesi" ve "burun genişliği" gibi bazı ölçütlerinin değerleri verilmiştir; bkz., Afet İnan, Ankara 1947, s. 56.

25) Halil Demircioğlu, "Antropoloji ve Tarih", Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, Cilt 6, Sayı 1-2, Ankara 1948, s. 52-53.

26) Afet İnan, Ankara 1947, s. 1.

diğerinin temeline almak doğru değil-
di.(27)

Diğer taraftan, yine Demircioğlu'na göre, bu sorunun daha iyi kavranabilmesi için antropoloji ile prehistorya ilişkisine de kısaca bakmakta yarar vardır. Malumdur ki prehistorya, "içtimai insan"ın kendisinden yazılı eserler değil, ancak yazısız eserler bıraktığı tarih öncesi dönemle meşgul olur ve bu "tarih öncesi"nden bir tür "tarih" yapmaya çalışır; fakat günümüze ulaşan buluntuların ve belgelerin mahiyeti sebebiyle yapabildiği şey, "içtimai insan"ın yazılı belgelerinin öğrettiği şahsi ve ferdi mânâdaki tarihi değil, ancak onun yarattığı medeniyet ve kültürleri (o da zaruri olarak), "gayri şahsi", "gayri ferdi", "umumi" ve "anonim" manada ortaya koymak ve eğer varsa "kültür inkişafı"nı belirleyerek "anonim kültür tarihleri" yapmaktır.(28)

Buradan da şu sonuç çıkar ki Anadolu Prehistoryası'nın, kaçınılmaz olarak Türklerin tarih öncesi dönemlerini aktardığı savlanamaz; çünkü bu dönemden günümüze ulaşan buluntular, "buluntu sahiplerinin milleti"ne ilişkin güvenilir bir bilgi veremez.(29)

Afet İnan, "Türkiye Tarihi ve Antropolojisi Üzerine" başlığını taşıyan cevabi makalesinde, kısaca belirtmek gerekirse, antropoloji ile tarih arasındaki ilişkiyi yukarıda betimlediğimiz biçimde yorumlamakta ısrar etti ve çeşitli kaynaklardan alıntılar yapmak suretiyle bir yorum yanlış yapmadığını vurguladı. Mevcut sorunun "bizatihi akademik bir tartışmayı icap ettiren bir mesele" olduğu teslim etti, ama insanın geçirmiş olduğu bütün aşamaların bilinebilmesi için, tarih biliminin "içtimai insan" kadar "tabii insan"ı da konu edinmesi gerektiğini ileri sürdü. Ona göre tarihin, bugün anlaşıldığı manada bir değer kazanabilmesi için, konusu olan insan toplumunun, zaman ve

mekân içinde her yönden incelenmesi gerekiyordu; çünkü tarih, geçmişteki insan toplumlarının hayatı ve kültürü hakkında mukayeseli bir bilgi verebilirse, görevini yapmış olacaktı; aksi takdirde olayları sıralayan bir "hafıza ilmi"nden öteye gidemezdi. İşte bunun içindir ki bu bilim dalı, her türlü yardımcı bilimden yararlanmak ve eski çağların yazılı belgelerle betimlenemeyecek kısımlarını da jeoloji, arkeoloji, antropoloji ve etnoloji yöntemlerinden yararlanarak yazmak mecburiyetindeydi.(30)

Acaba, Demircioğlu'nun (haklı olduğu söylenebilecek) eleştirilerine karşın, yazarın bu meseledeki ısrarının gerçek sebebi neydi? Muhtemelen Avrupa'daki antropoloji araştırmalarının II. Dünya Savaşı öncesindeki düzeyi ve yeni bir milletin inşası için ihtiyaç duyulan yaklaşım biçimi (31), antropoloji ile tarih arasındaki ilişki biçiminin böyle yorumlanmasını gerekli kılıyordu.

Halil DEMİRCİOĞLU

Sonuç

Afet İnan'ın Türkiye Halkının Antropolojik Karakterleri ve Türkiye Tarihi, Türk Irkının Vatanı Anadolu (64.000 Kişi Üzerinde Anket) adlı yapıtı, hiç kuşku yoktur ki gerek antropometrik ölçüm yöntemini yaygın bir biçimde uygulaması ve gerekse bu yöntemle derlenen bulgulara dayanarak çok önemli bir tarihi sorunu tartışmaya açması nedeniyle Türk Antropoloji Tarihi'nde seçkin bir yer edinmeyi başarmıştır. Ölçüm sonuçları, yeterince nesnel değerlendirilmemiş veya yanlış bir alana uygulanmış olabilir. Sonuçta önemli olan, ortaya bilimsel bir sorunun konması ve çözümü için bilimsel bir araştırmaya girilmesidir.

Ayrıca, söz konusu çalışma bugüne değin unutulmuş olan önemli bir tarihsel olayı, bütün yönleriyle tanıttığı ve betimlediği için de son derece kıymetlidir: Buradan öğrendiğimize göre, Cumhurbaşkanlığı Atatürk ve Cumhuriyet Hükümetleri, antropolojik bir araştırmanın gerçekleştirilebilmesi için devletin bütün olanaklarını seferber etmişler ve sonuçta bir doktora öğrencisinin tezi için gerekli olan bulguların toplanmasını sağlamışlardır. Bu destek, yapının "64.000 Türk Üzerinde Yapılan Antropolojik İncelemeler" başlıklı bölümünün sonunda Afet İnan tarafından şöyle dile getirilmiştir: "Toplanan rakamlarla vücuda gelen büyük iş için hükümet bütçesinden mühim bir para da ayrılmıştır. Esasen hükümet teşkilatı ve parası olmasa, bu işi başarmak ne bir cemiyet ne de bir şahıs işi olabilirdi. (...) Bu anket, Atatürk Devri'nin büyük bir işidir; Atatürk'e ve onun hükümetine şükran ve minnet duygularımı kaydetmek isterim."(32)

Bu durum, "Atatürk Dönemi" Türk Bilim Tarihi'nin, bütün yönleriyle ve ayrıntılarıyla yazılması gerektiği konusundaki inancımızı daha da güçlendirmiştir.

27) Demircioğlu, Ankara 1948, s. 55-56.

28) Demircioğlu, Ankara 1948, s. 56-57

29) Bu konuda Kieser'in eleştirisi için bkz., Hans-Lukas Kieser, *Türklüğe İhtida, 1870-1939 İsveçresi'nde Yeni Türkiye'nin Öncüleri, Türkçe'ye Çeviren: Atilla Dirim, İstanbul 2008, s. 213-228.*

30) Afet İnan, "Türkiye Tarihi ve Antropolojisi Üzerine", Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, Cilt 7, Sayı 1, Ankara 1949, s. 209-210.

31) Emperyalist saldırının kültürel ideolojisine karşı, nasyonalist savunmanın kültürel ideolojisini kurabilmek ve bu bağlamda Türklerin, Anadolu Coğrafyası'nın otokton halkı olduğunu savlayabilmek için antropoloji ile tarih arasında böyle bir ilişkinin kabulü gerekiyordu.

32) Afet İnan, Ankara 1947, s. 78.

Antropoloji ve prehistoryayı diriltten bir devlet başkanı: Kemal Atatürk

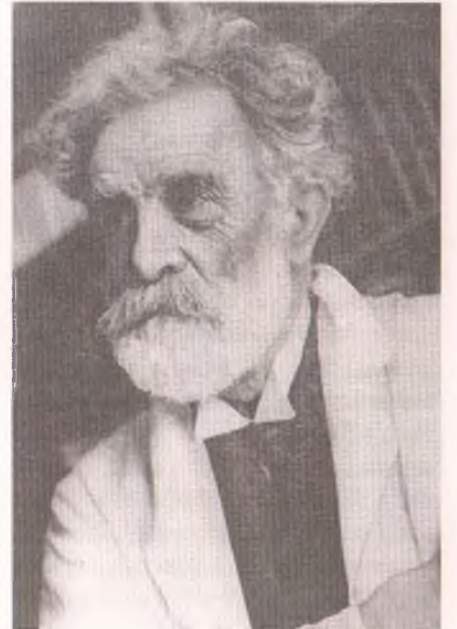
Ne zaman yeni bir buluntu ortaya çıkarılsa, hemen Atatürk'e konu hakkında bir rapor sunuluyordu. Atatürk bu keşiflerin her birini büyük bir sevinçle karşılıyor ve halkının kökenleri üzerindeki düşüncelerine eklemeler yapıyordu.

Anadolu'daki araştırmalarım başladıığım tarih olan 1928'den 1938 ilkbaharına kadarki dönemde, Atatürk ile birçok defa karşılaşma talihine ve onuruna eriştim. Vefatının ertesinde, anılarımdan bazılarını anlattım. Türk ulusunun önderinin başlıca düşünsel ilgi alanlarını oldukça yakından öğrenme fırsatını buldum.

Eugène Pittard (1867-1962) Türk bilim ve kültür tarihinde önemli bir yere sahiptir. Cenevre Üniversitesi'nde antropoloji profesörü olarak görev yapmış olan Pittard'ın Türkiye'ye karşı ilgisi Afet İnan aracılığıyla Atatürk ile tanışması sayesinde perçinlenmiştir. Ulu Önder'in antropoloji ve prehistorya alanlarına karşı duyduğu yoğun merak ve bu alanları Türk biliminin kalbine yerleştirme arzusu, Prof. Pittard'ın Türkiye'de önemli antropolojik ve etnolojik çalışmalara ve araştırmalara imza atmasını sağlamıştır. Ancak, Prof. Pittard'ın büyük bir bilim adamı olmasının ötesinde en kayda değer yönü hiç kuşkusuz, Atatürk Devrimleri'nin yakın tanıklarından biri olmasıdır. Bir Avrupalı gözüyle, Türkiye Cumhuriyeti'nin bilimin rehberliğinde emin adımlarla ilerlemesini değerlendirmiş ve Atatürk'ün üstün devlet adamlığı niteliklerini övmüştür. Aşağıda çevirisi sunulan ve Paris'te basılan *Revue Anthropologique* (Antropoloji Dergisi)'in, 1939 yılının 1-3. (Ocak-Mart) sayısında yer alan "Un Chef d'Etat, animateur de l'anthropologie et de la préhistoire: Kemal Atatürk" başlıklı makale, bu konuya adanmış önemli bir değerlendirme çalışması niteliğindedir.

Yukarıda ismi yazılı insan gerçek anlamda imparatorluklar yaratmıştır. Devlet Kurucuları Panteonu'nda önemli bir yere sahip olacaktır. Atatürk'ün gerçekleştirdiği dönüşümlerin derinliğini, kapsamı-

nı ve faydasını anlamak için, Türkiye'nin 1911'den bu yana az da olsa tarihini bilmek gereklidir. Dergimizin siyasetle ilgisi olmadığı için, ben de Atatürk'ün ulusal çalışmalarının bu bölümüne değinmeyeceğim. Bununla birlikte, bu olağanüstü insan hakkında burada yine de söz edilmesi gereken birkaç nokta vardır. Bizi yakından veya oldukça yakından ilgilendirdiği için bunlardan yalnızca üç tanesini ele alacağım: 1- Gerçekleştirdiği dil reformu; 2- Irklar sorununa ve nedensellik bağlantısı yoluyla Türk ulusunun en uzak kökenlerine ve yurttaşlarının ait olduğu ırka duyduğu daimi ilgi; 3- İç ve dış siya-

Eugène PITTARD (1867-1962)

setten arta kalan zamanlarda, özellikle de son yıllarda, Anadolu'nun Paleolitik Çağ'dan günümüze uzanan tarihine dair araştırmalar yürütmek konusundaki büyük kaygısı.

Anadolu'daki araştırmalarıma başladığım tarih olan 1928'den 1938 ilkbaharına kadarki dönemde, Atatürk ile birçok defa karşılaşma talihine ve onuruna eriştim. Vefatının ertesinde, anılarımdan bazılarını anlattım.¹⁾ Türk ulusunun önderinin başlıca düşünsel ilgi alanlarını oldukça yakından öğrenme fırsatını buldum. Ancak, bir kez daha, yukarıda andığım noktalara değineceğimi belirtmeliyim, çünkü bunlar (basit tasarılar değil) hayata geçirilmiş uygulamalardır.

1. Dil reformu

1928'den itibaren Türkler, o zamana değin yazılı ifade aracı olarak kullandıkları Arap alfabesini bırakarak yerine Latin harflerini kullanmaya başladılar. Bu, diğer ülkelerde önemi yeterince kavranılmamış toplumsal bir devrimdi. Söz konusu büyük değişim gerçekleştirildiği sırada oradaydım ve Anadolu'nun büyük bir bölümünde yarattığı etkileri gözlemledim. 1928 yazında, 14 milyonluk bir halk, -Muzaffer- Gazi'nin sesine kulak vererek, değişime onay verdi. Bu değişimi anlamlandırabilmek için Türk halkının içinde bulunduğu ahlaksal ve ulusal koşulları tahayyül etmeliyiz, çünkü söz konusu koşullarda böyle bir değişimi onaylamak bir görevdir. Bir an – Bilgelik timsali- bir gücün, bizi yarından itibaren Latin alfabesi yerine Arap alfabesini kullanmak zorunda bıraktığını farz edelim!... O zaman devrimin kapsamını anlarız...

Arap alfabesini öğrenme zorunluluğu halkın eğitilmesi için neredeyse aşılması imkansız bir engel oluşturmaktaydı ve Türkler uzun zamandır bu engelin farkındaydılar. Hiç kuşkusuz, Arap yazısı çok zarif ve çok sanatsal bir yazıdır. Heykeltıraşlar veya ressamılar tarafından birçok defa süsleme unsuru olarak kullanılmıştır, ama öğrenilmesi çok güçtür. Sesli harfler yoktur. Türkçedeki sekiz sesli harfe karşılık yalnızca üç harf vardır. Yazılması ve okunması sıkıntı yaratır. Duydu-

ğuma göre, Türkçe el yazısında harfler sık sık birbirine karıştırılıyormuş. Türkçenin birçok farklı sesi aynı harf ile karşılanıyormuş. İstanbul'da matbaacıların Arap harflerini dizmek için 612 tipografik bölmeye gereksinimi varmış. Latin alfabesi için gereken bölme sayısı ise sadece 28'miş (büyük harfler ve sayılarla birlikte bu sayı 70'i buluyormuş). 1928 reformundan önce, Türkiye'de yaşayan Türk vatandaşı Yunanlar, Yahudiler ve Ermeniler Türkçeyi zaten kendi harfleriyle yazıyorlardı.

Bazı ilerici insanlar, Arap dilini çağdaş gereksinimlere uyarlamak için birçok defa değişim önerisinde bulunmuşlar ancak söz konusu tasarılar akademik toplantılarda tartışılmanın ötesine geçememişti. Eğer Gazi -Mustafa Kemal Paşa- reform yapılmasını emretmeseydi, bu konu üzerindeki tartışmalar son bulacağı benzemiyordu. İlk olarak ne yapılması gerekiyorsa onu yaptı ve bu reformun derinde yatan nedenlerinin ve ülkenin entelektüel, toplumsal, ekonomik ve siyasal geleceği üzerindeki etkilerinin kavranmasını sağladı. Sonra reformu kabul ettirdi. Öncesinde yaptığı konuşmada, şu sözleri söyledi: "Ahenkli ve zengin olan dilimiz yeni Türk harfleriyle daha da güçlenecektir. Yüzyıllardır beynimizi demir bir cendere içinde sıkıştırıp duran anlaşılmaz işaretlerden kurtulmanız gerektiğini iyi anlamalısınız... Bu amaç için bütün vatandaşlarımızı uğraş vermeye çağırıyorum. Bir iki yıl içinde, bütün Türk toplumu yeni harfleri öğrenmelidir. Ulusumuz, yazısıyla, kültürüyle, uygar dünyasının seviyesinde olduğunu gösterecektir."

Öyleyse, bu değişim sayesinde, bilim ve sanatlar herkesin erişimine açık olacaktı; "böylece, toplumsal varlığımız kalkınacaktır" deniliyor. Milli Eğitim Bakanı, "Dilimizi yeni harflerle yazmak; yeni harfleri öğrenmek bir an bile aklımızdan çıkarmamamız ve kayıtsız şartsız yerine getirmemiz gereken bir vatan borcudur" diye konuşuyor. Diğerleri ise, "Dilimizin üzerinde kalıcı bir dövme, Asya tarzı bir kulluk ifadesi gibi duran Arapça ve Farsçadan kurtulmalıyız" iddiasındalar. Cumhurbaşkanı'nın kararının ardından çalış-

Halkevleri-Türk Ocakları her yerde Latin harfleri öğreniminde okulun tamamlayıcısı haline geldi.

malar hemen başladı. Tanık olduğum ortak mutabakatı hiçbir zaman unutmayacağım: Ankara'da, Bursa'da, Eskişehir'de, İzmir'de, Kütahya'da, Afyon Karahisar'da, Kayseri'de ve diğer yerlerde. Diyarbakır'da genç bir bahçıvana harfleri bizzat ben öğrettim ki randevumuza iki saatlik yürüme mesafesinden geliyordu. Ülkenin tamamı cesaretle işe koyulmuştu. Atatürk ise bakanlarına, milletvekillerine, memurlarına, sokaktaki insanlara bizzat kendi ders veriyordu. Sivas'ta meydana kara bir tahta kurdurmuş ve halkın öğretmeni olmuştu.

Bu seferberlik bütün ülkeye mantıklı bir düzen içinde yayıldı. Yeni harfleri ilk olarak eğitim müfettişleri, eğitimciler ve Bakanlığın idari personeli öğrendi. Eğitimden geçen müfettişler diğer yörelerde görevlendirildiler. Halkevleri -Türk Ocakları- her yerde okulun tamamlayıcısı haline geldi. İstanbul Üniversitesi Beyazıt Meydanı'nda (üniversite binalarının önündeki meydana) hoparlörlerle konferanslar düzenlendi. Ve başlangıçta Üniversite'deki kimi profesörler reforma sıcak bakmadığı için, Mustafa Kemal değişimi İstanbul'da ilan etti!

Elbette, böyle bir yenilik için, ülkenin karışık organik yapısı göz önünde bulundurulduğunda, bazı şeyleri fazla zorlamak gerekiyordu. Bir günden ertesi-ne, böylesine derin değişimlerin gerçek-

1) *Journal de Genève*, 24 Kasım 1938.

leşmesini beklemek mümkün değildi. Resmi kurumlar ve gazeteler reformun dozunu büyük bir ustalıklarla ayarladılar. Ticaret Odası'nda bütün imzaların bundan böyle Latin harfleriyle atılması kararı alındı -ufak da olsa, bu bir başlangıçtı. Gazeteler ise önce bazı başlıkları ve bazı satırları, sonra bütün bir paragrafı Latin harfleriyle basmakla işe başladı ve sonraki günlerde Latin harfli sütunlar Arap harfli sütunların yerini aldı. 1928 yılının Ağustos ayı boyunca, halk olağanüstü bir coşku içerisinde yeni harfleri öğrenmek için âdeta birbiriyle yarıştı. Memleketin birçok yerinde, Bursa'da, Malatya'da, Elazığ'da ve Kayseri'de her yaştan öğrencilerin ister gerçek ister gönüllü öğretmenlerin derslerini nasıl büyük bir dikkatle dinlediklerini gördüm. Saçlarına ak düşmüş kadınlar genç kızlarla omuz omuza yeni harfleri defterlerine özenle yazıyorlardı. Kahvelerde, mermer masaların üstü yeni harflerin deneme tahtasına dönmüştü.

Ağustos ayının sonunda, vapurların isimleri yeni harflerle yeniden yazılıp boyandı. İstanbul Belediyesi, Arap harfli sokak levhalarını Latin harfli levhalarla değiştirdi. Üniversite'nin Rektörü, "Harf Devrimi'nin sonuçları sadece edebiyatta değil, bütün bilim dallarında olumlu olacaktır: Teknik terimler günbegün çoğalacaktır. Artık Arapça veya Farsça terkipler kullanılmayacağından, uluslararası bilim

terimleri dilimizde rahatlıkla okunabilecektir. Oysa, bugüne kadar, söz konusu terimlere Arapça veya Farsçada karşılık bulmak için bilim adamları büyük zorluklarla karşı karşıyaydılar. Bu yıldan itibaren Üniversite'de eğitim yeni harflerle yapılacaktır" diyerek yazılı beyanatta bulunuyor. Ulusal basımevi alfabe ve imlâ kitapları basmak için gece gündüz çalışıyor: Başlangıç olarak, 400 000 yeni alfabe kitabı ile 250 000 okuma kitabı basıldı. Yazı makineleri de değiştiriliyor. Bilimsel sözcüklerin yazılışını belirlemek üzere bir profesörler komisyonu oluşturuldu.

Kısaca, şunu söyleyebilirim ki, İstanbul'dan Diyarbakır'a, Sivas'tan Konya'ya, gittiğim her yerde, ülkenin istikbali için yerine getirilmesi zorunlu olduğu söylenen görev için seferber olan bir halkla karşılaştım. Ve Türkiye tarihinde unutulmaz bir gün olan 1 Aralık 1928'de, Türkiye Cumhuriyeti'nin Türkçe yayınlanan bütün gazeteleri Latin harfleriyle basıldı.

Kuşkusuz, okumuş birçok insan, bu dil devriminden derin bir yara aldı. Tanıdığım bir şair bir anda okuması yazması olmayanların seviyesine iniverdi. Doğal olarak, buna karşı çıkanlar oldu; bugüne artık hepsi geride kaldı. Eğitim programında bir Dil Antropolojisi kürsüsüne yer veren Paris Antropoloji Okulu, bu olayla yakından ilgilenmiş olsa gerek.(2)

Böylesine müthiş bir toplumsal dönüşümü Mustafa Kemal'in kendi ulusu için gerçekleştirdiği açıktır. Padişahlar otoritelerini halkın cehaleti sayesinde sağlıyorlardı. Atatürk ise, kendisini seçenlere yapabileceği en büyük iyiliğin onlara eğitimin yolunu açmak olduğuna inanıyordu. O, ilhamını demokrasiden alan bir okotratçı.

2. Türk "ırkı"nın tarihöncesi ve tarihsel kökenleri

Cumhurbaşkanlığı görevi boyunca Atatürk, Türkiye'deki nüfusun kökenleri ve uygarlık tarihiyle yakından ilgilendi. Konunun dönüp dolaşıp bu noktaya gelmediği bir tek konuşmamız olmamıştır. Arkadaşımdan ve eski öğrencilerim-

1928'de, Orta Anadolu'nun güneyinde yaptığım bir araştırma gezisinde, o zamana kadar Anadolu topraklarıyla ilgisi olmadığı düşünülen Paleolitik Çağ uygarlığını keşfetmişim. Adıyaman'da yaptığımız keşifler, Atatürk'ün yoğun ilgisiyle karşılaştı. Ankara'da Üniversite'de ve Halkevinde verdiğim birçok konferansta dinleyicilerim arasında kendisini görmekten büyük bir onur duydum.

den, Irklar ve Tarih adlı kitabımın Atatürk'ün ilgisini çektiğini ve bazı bölümlerde yazabildiklerimden daha fazlasına vâkıf olduğumu duymuştum. 1928'de, Orta Anadolu'nun güneyinde yaptığım bir araştırma gezisinde, o zamana kadar Anadolu topraklarıyla ilgisi olmadığı düşünülen Paleolitik Çağ uygarlığını keşfetmişim (J. de Morgan da bu topraklarda yalnızca Neolitik Çağ uygarlığının kalıntılarını bulmanın mümkün olduğunu düşünüyordu). Adıyaman'da yaptığımız keşifler, Atatürk'ün yoğun ilgisiyle karşılaştı. Ankara'da Üniversite'de ve Halkevinde verdiğim birçok konferansta dinleyicilerim arasında kendisini görmekten büyük bir onur duydum.

Manevi kızlarından Afet Hanım'ın başkan yardımcılığını yürüttüğü Türk Tarih Kurumu'nu kurdu ve hayatının sonuna kadar Kurum'a katkıda bulundu. Tarihe duyduğu ilgi platonik türden bir ilgi değildi. 1937 yılının sonbaharında, davetli yabancı profesörlerin katılımıyla İstanbul'da düzenlenen Türk Tarih Kurumu'nun 2. Kongresi'nde gördüğüm Cumhurbaşkanı'nı hâlâ hatırlıyorum. Yalnızca açılış oturumuna değil, bütün oturumlara

2) Bugün, Arap yazısı halen özel bir okulda, Çin veya Japon yazısı nasıl öğretilirse öyle öğretiliyor. İstanbul Güzel Sanatlar Okulu'nda, çok yetenekli bir Arapça öğretmeni var. Öğrencileriyle yaptığı çalışmaları gördüm. Aynı öğretmenleri gibi yetenekli birçok öğrenci var. Dolayısıyla, Arap yazısı Türkiye'de tamamen unutulmayacaktır.

katılmıştı. Bu vesileyle, Dolmabahçe Sarayı'nda açılışını yaptığı serginin önemli bir bölümü Türk tarihinin bütüncül manzarasını veren İlkçağ'a ve sonraki dönemlere ait buluntulara ayrılmıştı. Eski Hitit İmparatorluğu sitlerinde yapılan kazılar en fazla Atatürk'ü heyecanlandırıyordu. Anadolu'da birçok sit alanı O'nun sayesinde ortaya çıkarıldı ve önemli keşifler yapıldı. Meselâ Alacahöyük'te. Son yıllarda Türk müzeleri, Türklerin haklı olarak uygarlıklarının temelini yerleştirdikleri bu uygarlıkla ilgili buluntularla zenginleşmeye başladı. Gelecekte Eskiçağ bilginleri için bu müzeler zorunlu bir hac mekânı haline gelecektir.(3)

Yabancı bilim adamları Hitit uygarlığının göz kamaştıran merkezi Boğazköy'e eğitim amaçlı geliyorlardı. Cumhurbaşkanı tarafından teşvik edilen Türk bilim adamlarının da kendi topraklarında araştırma alanlarına sahip olmaları kadar doğal bir şey olamazdı. Ve bu müthiş maceraya atılma ve bunu gerçekleştirme onuruna Türk Tarih Kurumu erişti. Alacahöyük'ün kısmen de olsa ortaya çıkarılmasından bu yana -çünkü kazılar henüz tamamlanmamıştır-, yeni arkeolojik sit alanları bulundu. Bu alanlardan bir tanesi olan Pazarlı'da hem kazı başkanlığı hem de Ankara Müzeleri müdürlüğü yapan Dr. Hamit Koşay, bize çalışmaların

Daha önce de söylediğim gibi, Hititlere gösterdiği yakın ilginin temelinde, bu insanların atalarının, öncelikle Avrasya'nın, sonrasında ise bütün dünyanın tarihöncesi dönemini etkileyen büyük neolitik uygarlığı başlatmış olabileceklerine karşı duyduğu haklı inanç vardı.

hâlihazırdaki durumuna ve diğer sit alanlarına ilişkin bilgiler verdi.

Amacım, Türk Tarih Kurumu üyelerinin umutlarını besleyen bütün buluntuları burada anlatmak değil. Anadolu tarihinin başlangıcını öğrenmek için yapılan atılımda Cumhurbaşkanı'nın sahip olduğu doğrudan ve önemli katkısı vurgulamak istiyorum sadece. Ne zaman yeni bir buluntu ortaya çıkarılsa, hemen Atatürk'e konu hakkında bir rapor sunuluyordu. Atatürk bu keşiflerin her birini büyük bir sevinçle karşılıyor ve halkının kökenleri üzerindeki düşüncelerine eklemeler yapıyordu. Halkına ve halkının sahip olduğu üstün niteliklere müstesna bir saygı duyuyordu. Kurtuluş Savaşı sırasında bu niteliklerden faydalanmıştı. Kendisi de orta sınıfa mensup bir aileden geliyordu ve çoğunluğunu Anadolu köylüsünün oluşturduğu ulusunun sahip olduğu enerji ve akıl birikiminin farkındaydı. Geçmişin güç veren azameti -Hititler, Selçuklular ve Osmanlılar- Atatürk'e göre yeni Türkiye'yi bekleyen parlak geleceğin garantisiydi. Daha önce de söylediğim gibi, Hititlere gösterdiği yakın ilginin temelinde, bu insanların atalarının, öncelikle Avrasya'nın, sonrasında ise bütün dünyanın tarihöncesi dönemini etkileyen büyük neolitik uygarlığı başlatmış olabileceklerine karşı duyduğu haklı inanç vardı. Göçebe avcılarının yerleşik hayata geçerek çiftçiliğe ve çoban-

lığa başlamasıyla son bulan ve eşine başka hiçbir yerde rastlanmayan bu toplumsal devrim, Anadolu ovalarında veya yakın civarda bir yerlerde, tahıllı keşfedilen insanlar tarafından gerçekleştirilmiştir. Ne yazık ki bu insanların isimleri günümüze ulaşmış değil. Onların soyundan gelen Hititlerse, ismine vâkıf olduğumuz en eski uygarlık. 4. binyılda yaşamış Hititlerle günümüz Türkleri arasında, her ne kadar kuşaklar arasında bugün bile önemli boşluklar varsa da, bir bağlantı kurmak mümkündür. Türk arkeologlarının görevi bu boşlukları doldurmaktır. Atatürk ile birçok defa bu derin toplumsal dönüşümler ve bunların İlkçağ Avrupa uygarlık tarihi üzerindeki yansımaları hakkında konuştum. Avrupa'ya yeni bir uygarlık getirenler büyük bir olasılıkla Neolitik Çağ'da yaşamış Anadolu halk topluluklarıdır.

3. Büyük antropolojik araştırma

Türk nüfusunun kökenlerini mümkün olabildiğince iyi tanımak kaygısı, Atatürk'ü etnik ve ırksal sorunlarla yakından ilgilenmeye yöneltti. Balkan Yarımadası'nda yaptığım bazı araştırmaların sonucunda, Türklerin antropolojik özellikleri hakkında bir iki inceleme yayınlamıştım. Atatürk de bunlardan haberdar olmuştu. 1928'de Anadolu'da bulunduğum sırada, önceki araştırmalarıma ek olarak Ankara'da konuşlanmış ordulardaki subayların da yardımıyla 200'den fazla Türk'ün üzerinde ölçümler yapmıştım.

Adıyaman'da İlkçağ'a ait bilinen en eski avadanlığın keşfinden bu yana, köken araştırmaları iki koldan ilerliyordu. Anadolu topraklarının eski sakinlerinin morfolojik özellikleriyle yeniden keşfedilen uygarlıkların unsurları arasında bir bağ kurmaya çalışmak gerekiyordu. Ne yazık ki bugüne kadar bulunabilen en eski iskeletler Hititlere aittir ve sayıları da fazla değildir. Alişar'da Amerikalıların, Alacahöyük'te ise Türklerin yaptığı kazılar sonucunda ortaya çıkarıldılar. Bu malzemeler geçici belge niteliğindedir. Bir gün bu belgelerin sayısı arttığında, bun-

3) Alacahöyük'te yapılan kazılarla ilgili, siyah - beyaz ve renkli levhaların süslediği güzel bir çalışma mevcut: (Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Alacahöyük Kazıları, Remzi Oğuz Arık'ın 1935 yılındaki çalışmalara ön hazırlık raporu, Ankara 1937). Fransızca kaleme alınan bu yapıt, o tarihte İstanbul Müzeleri Müdürü olan merhum Halil Edhem'in önsözleriyle taçlandırılmıştır. Kitapta, ortaya çıkarılan objelerin tasvirleri ve açıklamaları ile daha önceki yıllara ait araştırmalara atıflar bulunuyor. Yazarları arasında G. Perrot ve Ernest Chantre adında iki Fransızın da yer aldığını hatırlatmakta fayda vardır.

ları yaşayan nüfus üzerinde yapılan araştırmalar sonucunda ortaya çıkan morfolojik belgelerle karşılaştırmak gerekecektir. Oysa, neredeyse hiç tanınmayan böylesine büyük bir ülkeye oranla yaşayan nüfus hakkında bilinenler hâlâ çok azdır. Örneğin Chantre'in, von Luschhan'ın araştırmaları ile kendi araştırmalarım, sonunda devasa bir resmin ortaya çıkacağı tuval üzerindeki birkaç fırça darbesinden başka bir şey değildir. Dolayısıyla, Anadolu'da yaşayan insanların bütününü kucaklayan ayrıntılı bir envanter çıkarılmalıydı ve Atatürk'ün talimatları doğrultusunda bu gerçekleştirildi. Cumhurbaşkanı'nın manevi kızlarından Afet Hanım eğitim için ve antropolojik araştırmalar ve teknikler hakkında bilgi edinmek amacıyla Cenevre'ye gönderilmişti. Türkiye'yi antropoloji alanında -umarım, yakında- en tanınmış ülke haline getirecek olan araştırmaların hangi basamaklardan geçtiği böylece anlaşılabilir.

Ulu Önder'in teşvikiyle, çok büyük bir antropolojik araştırmanın adımları atıldı. Anadolu'nun yönetsel bölgelerine göre görev dağılımı yapıldı. Bu önemli düzenlemenin ayrıntılarına başka bir sefer değinmeyi düşünüyorum, dolayısıyla burada yalnızca işin özünü ele alacağım. Kadın ve erkek 62.000'den fazla denek incelendi ve ölçüldü, birçoğunun fotoğrafı çekildi. Ölçüm sayısının yeterli olduğu görüşüne varıldıktan sonra, öncelikle genç hekimlerden oluşturulan ekipler Prof. Şevket Aziz Kansu tarafından antropolojik yöntemler konusunda eğitildiler ve Türkiye'nin batı ve doğu bölgelerinden örnekler toplamakla görevlendirildiler.

Ancak veri toplama işi ne kadar önemli olsa da, yapılacak işin yalnızca ilk basamağını oluşturmaktadır. Ortalamaların bulunması, oranların hesaplanması, tablo ve grafiklerin hazırlanması işi, devasa sayı yığınlarının hesaplanması ve bilginin düzenlenmesiyle yükümlü başka ekiplerin de oluşturulmasını zorunlu kılıyordu. Elde edilen belge sayısı yanıltıyorsa bir milyonun üzerindeydi. Söz konusu görev Ankara'da bulunan İstatistik Bürosu'na verildi. Kurumun Müdürü

sayesinde, böylesine inanılmaz bir işin ne kadar büyük bir düzenle ve bilinçle gerçekleştirildiğine bizzat tanık oldum. Ekipler belli bir süre eğitim aldıktan sonra işe koyuldular. Aylarca çalıştılar. Ben bu satırları yazarken bu devasa girişimin hangi aşamada olduğunu tam olarak bilmiyorum. Tahminime göre ya tamamlandı ya da tamamlanma aşamasına geldi. Artık değerlendirmeler başlayabilir. Bu işle Afet Hanım görevlendirilmişti ve herhalde birkaç ay içerisinde ilk sonuçlar ortaya çıkacaktır.(4)

Hiç kuşkusuz dünya genelinde çok daha fazla sayıda insan üzerinde yapılmış antropolojik araştırmalar mevcuttur. Meselâ Amerikalı Gould'un istatistikleri aklıma geliyor. Fakat, Anadolu'da yürütülen antropolojik çalışmaların farkı, 60.000 insanı incelerken en belirgin karakter özelliklerine sahip insanların seçilmiş olmasıdır. Özellikle üzerinde ısrarla durulması gereken nokta, araştırmada çok sayıda kadına yer verilerek, cinsler arası bir karşılaştırma yapma olanağını sağlayacak olmasıdır. Eğer yanıltıyorsa, antropoloji tarihinde ilk defa cinslerin karşılaştırılmasına yönelik bu kadar bol malzemeye sahibiz.

Dolayısıyla, bu antropolojik istatistiklerin sonuçları yalnızca etnolojik bağlamda değerlendirilmemelidir; hiç kuşkusuz

Hiç kuşkusuz dünya genelinde çok daha fazla sayıda insan üzerinde yapılmış antropolojik araştırmalar mevcuttur.

Meselâ Amerikalı Gould'un istatistikleri aklıma geliyor.

Fakat, Anadolu'da yürütülen antropolojik çalışmaların farkı, 60 000 insanı incelerken en belirgin karakter özelliklerine sahip insanların seçilmiş olmasıdır.

Prof. Şevket Aziz Kansu öncelikle genç hekimlerden oluşturulan ekipleri antropolojik yöntemler konusunda eğitti ve Türkiye'nin batı ve doğu bölgelerinden örnekler toplamakla görevlendirdi.

bize cinslere, ırklara ve çevreye göre genel insan morfolojisi incelemelerinde, karşılaştırma yaparken kullanılabilecek önemli temel bilgilerin yer aldığı çok sayıda veri sunacaktır. Böylesine bir çaba içerisinde bulunan Türkler şuna inanmalıdır: Gelecekte bütün ülkelerde, bu araştırma bir başvuru kaynağı olacaktır. Gereksinim duyulan bilgiler hiç tereddütsüz bu araştırmadan alınabilecektir. Deneyimlerime dayanarak bu alanda ne kadar eksik olduğumuzu ve bazı durumlarda vardığımız sonuçların bu eksiklikten ötürü ne kadar değişken olduğunun farkındayım. Bundan böyle araştırma sonuçları daha sağlam bir zemine oturtulabilir.

Eğer Atatürk'ün bizzat kendisi böylesine olağanüstü bir araştırma için talimat vermemiş olsaydı, istenilen bilgiler ancak parça parça toplanabilecek ve bu çok uzun yıllara yayılacaktı.

Zaten dünyanın her yerinde, en azından devletin kendiliğinden herhangi bir bilimsel girişimde nadiren bulunduğu Avrupa'da durum bundan ibaret değil midir? Her türlü araştırmayı kendi olanaklarımızla gerçekleştirmek zorunda değil miyiz? Ne yazık ki olanaklarımız da kısıt-

lı. Hal böyle olunca, kendi yağımızla kavrulduğumuz içindir ki, zamanda ve mekanda insanın ve tarihin daha iyi tanınması konusunda ağır adımlarla ilerlemekteyiz.

Ümit edelim ki başka devletler de Türkiye'yi örnek alsın. Atatürk'ün ismi, gelecek kuşaklar boyunca, devamlı olarak bu araştırmayla anılacaktır.

Olayı etraflı bir biçimde ele aldığım da, dünyanın herhangi bir yerinde, Atatürk gibi günlük siyasi kaygılarının yanı sıra yoğun ve dinamik bilimsel kaygılar da duyan başka bir devlet adamı var mıdır diye sık sık kendime sormuşumdur. Böyle bir soruyu soruyorsam, büyük sa-vaş sonrası Türkiye tarihini bildiğim içindir. On yıl, sadece on yıl öncesinin, 1928 yılının Ankara'sını hatırlıyorum... Ve bugünün Ankara'sına bakıyorum. Bütün ilerlemeleri, bütün değişimleri, maddi ve entelektüel hayat düzenindeki bütün yenilikleri gözümün önünden geçiriyorum. Müzelerin, enstitülerin, yüksek okulların, hastanelerin, bankaların, fabrikaların, bulvarların, Çubuk Barajı'nın kuruluşuna, ormanların oluşumuna neredeyse birebir tanık oldum... O zamanlar, Türkiye'nin uluslararası alanda üstlendiği -daima barışçıl olan- siyasi rolü de anımsıyorum. Ve kendi kendime hayranlık verici bir olayla karşı karşıyayız diyorum: İçte ve dışta çeşitli sıkıntılarla uğraşan, buna karşın bizzat kendisi düşünmenin ve çalışmanın örneğini vererek ülkesinde bilimi geliştirmeyi başaran bir adam! Atatürk bir gün bana üç yıl boyunca dil sorunlarını araştırdığını söylemişti. Türk dilindeki güncel sözcüklerin ve diğer Avrupa dille-

rindeki sözcüklerin kökenlerini eski Türk lehçelerinde, Uygur dilinde ve izlerini sürebildiği en eski zamanlara kadar araştırmıştı.

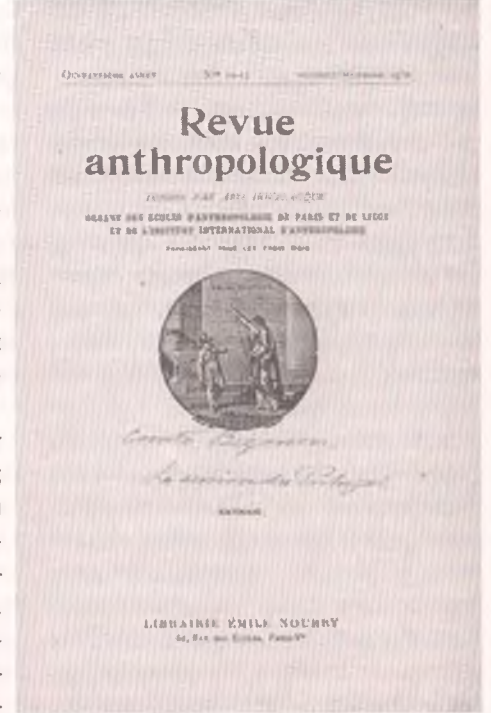
1938 Nisanında Atatürk ile son kez görüşme onuruna eriştim. Acı çekiyordu. Kötüye giden sağlık durumuna rağmen, Saray'da, Türkistan halkının nereden geldiği ve günümüz Anadolu'suna yerleşmek için izledikleri güzergah konusunda konuştuk. Son görüşmemiz aklıma geldikçe hâlâ heyecanlanıyorum.

Atatürk vasiyetinde servetinin bir bölümünü Türk Tarih Kurumu'na bıraktı; hayatının son yıllarında tüm arzusu bu alanda hâlihazırda çok etkin olan Kurum'un araştırmalarını daha da arttırmasıydı -ki misyonu da zaten buydu. Bu halk Atatürk'e birçok kez maddi anlamda destek vermişti. Bu desteğin ülkeye hizmet olarak geri dönüşü Atatürk'ün vefatından önce gerçekleşti. Kendi servetini bağışlayarak Tarih Kurumu'nu kazılara veya arşiv araştırmalarına devam etmekle yükümlü kıldı.

Atatürk'ün adı, bilginin ilerlemesine kişisel araştırmaları ve yayınlarıyla katkıda bulunan insanların listesinde yer almasa da, Türkiye'de ölümsüzleşen bu isim, bilimin, birçok disipliniyle, özellikle de antropoloji ve prehistorya alanında, sonsuz bir minnettarlık duyması gereken devlet adamlarının arasında yer almalıdır.

Bükrüş'te yapılan Uluslararası Antropoloji Kongresi sırasında, gelecek toplantının nerede yapılacağı konuşulurken, Atatürk Türk misafirperverliğini gösterdi. Öneri büyük bir heyecanla kabul edildi. Ankara'da düzenleme komitesi oluşturulurken, Cumhurbaşkanı toplantıyı himayesine almayı kabul etti. Fakat, Atatürk gibi bir insan için, böylesi bir himaye yalnızca isminin zikredilmesinden ibaret olamazdı. Kongre'nin düzenlenmesiyle bizzat kendisi ilgileniyordu. İlk girişimler ve kararlar önce O'nun onayından geçiyordu. Kişisel olarak, bilimsel katkılardan ve tartışmalardan çok şey bekliyordu ve bunları günü gününe takip etmek istiyordu.

Öldüğü gün, bazıları 1939 yılında İstanbul'da yapılacak olan Uluslararası

Antropoloji ve Prehistorik Arkeoloji Kongresi'nin ciddi biçimde yara aldığını düşündüler. Umuyorum, inanıyorum, hatta neredeyse eminim ki böyle olmayacak. Atatürk'ün halefi, Merhumun sadık dostu İsmet İnönü 20 yıldan fazla bir süredir hep O'nun yanındaydı; sefiyle aynı zihniyete sahiptir. Savaşta ve barışta durmadan vatanının maddi ve manevi yüküklüğü için çalışan İnönü de Türkiye tarihinin her yönüyle yoğun bir biçimde ilgilenmektedir. Bağımsızlık için yapılan savaşlar (kendi ismiyle anılan İnönü Savaşı'nı kazanmıştır), Lozan Antlaşması ve o günden beri sürdürmekte olduğu Büyük Meclis Başkanlığı bu anlayışın birer göstergesidir. Artık Türkiye'nin en yüksek makamında oturan İnönü bütün bilimsel etkinliklerin doğal olarak en güçlü destekçisi olacaktır. Atatürk'ün yolunda ilerleyecektir. Kongre'de hiç kuşkusuz Atatürk'ün yerini dolduracaktır. Yakın bir gelecekte bu konuda hiçbir kuşku kalamayacaktır.

Çok sayıda katılımcının yer alacağı bu toplantının resmi açılış gününde, dünyaya nam salmış bir gölge Medis'in üzerinde gezinecektir. Bütün katılımcılar, olağanüstü meslek yaşamı ve bilime kazandırdığı benzersiz atılımlar sayesinde Atatürk'ün hatırasını heyecan ve takdirle yadedeceklerdir.

1938 Nisanında Atatürk ile son kez görüşme onuruna eriştim. Acı çekiyordu. Kötüye giden sağlık durumuna rağmen, Saray'da, Türkistan halkının nereden geldiği ve günümüz Anadolu'suna yerleşmek için izledikleri güzergah konusunda konuştuk.

Buffalo Bill sendromu

Buffalo Bill, değişimi şişman kızları kaçırap zayıflattıktan sonra, derilerini yüzerek o deriden kendisine kelebek biçiminde elbise dikip üzerine giyinerek gerçekleştirebileceğine inanmıştır ve bu saplantı onu tekrar tekrar cinayet işlemeye iter. Ama bu beyhude bir çabadır, çünkü aslında Buffalo Bill neyin kendisini rahatsız ettiğinin farkında değildir, kişiliğindeki rahatsızlık veren tarafları somut fiziksel nedenlere indirgemıştır.

Kuzuların Sessizliği eserinde, insan eti yiyen psikiyatr Dr. Hannibal Lecter, polisin aradığı seri katil Buffalo Bill için, "Billy transseksüel olduğunu düşünüyor, olmaya çalışıyor, hatta pek çok şey olmaya çalıştı. Aslında o kendi kimliğinden nefret ediyor ve bunun kendisini transseksüel olmaya ittiğini sanıyor ama onun sorunu çok daha vahim. O, imreniyor, imrenmeye mahkûm, onun doğası bu." der. Buffalo Bill değişmek, yeni birisi haline gelmek istemektedir, kurbanlarının ağzına yerleştirdiği kelebek kozasında, kurt'un kelebeğe dönüştüğü değişime hayrandır. O da, bu değişimi şişman kızları kaçırap zayıflattıktan sonra, derilerini yüzerek o deriden kendisine kelebek biçiminde elbise dikip üzerine giyinerek gerçekleştirebileceğine inanmıştır ve bu saplantı onu tekrar tekrar cinayet işlemeye iter. Ama bu beyhude bir çabadır, çünkü aslında Buffalo Bill neyin kendisini rahatsız ettiğinin farkında değildir, kişiliğindeki rahatsızlık veren tarafları somut fiziksel nedenlere indirgemıştır.

Kolay mıdır insanın kendisini sevebilmesi? Kolaysa ne kadar sevmelidir, kolay değilse kendisini sevmesini engelleyen nedir? Kendimizi yeterince ve başkalarına zarar vermeden sevebilmemizin birçok içsel ve dışsal şart vardır. Neyse ki toplumda Buffalo Bill gibi, çocukluk travmalarından kalan derin psikopatolojiler taşıyan bireylerin sayısı

Değerleri elinden alınmış, ülküsüz bırakılmış, kendine güveni yok olmuş, tereddüt içindeki insan, aynadaki zavallı surat Buffalo Bill gibi insanların derisini yüzmekten medet umacak kıvama gelmiştir artık.

çok değildir; ancak günümüzde bireyler, dışarıdan kendilerine yöneltilen psikolojik saldırılarla travmatize edilerek kendilerini sevebilmeleri için sunulan reçeteleri hazırlayan mercilerin dilediği ölçüde kendilerini sevebilmektedirler. Yani kendimizi ne kadar sevebileceğimiz artık dışımızdan kontrol edilen bir değişkene endekslenmiştir. Travmatize edilen bireyler önce tereddüt duyguları içine sürüklenmekte,

sonra kendilerine olan güvenlerini yitirmekte, sonra da Buffalo Bill gibi imrenmeye mahkûm hale gelmektedirler. İmrenmeye mahkûm hale gelen bireyi, belli estetik ölçülere, fiziksel görünüme, giyim kuşam biçimine ve hatta belli bir yaşam biçimine mahkûm etmek kolaydır artık. Hatta sadece kendisini değil, başka şeyleri sevebilmelerinin de şartlarını oluşturmaktadır bu merciler. Toplumunu travmatize etme süreci değerlere, güvenilen kurumlara saldırılarla başlamaktadır. Örneğin: 12 Eylül için Ali Sirmen'in yazdıklarına bakalım: "12 Eylül dönemi sona erdiği zaman Türkiye, siyasi güçler ve sivil toplumu sinmiş, siyasi partileri parçalanmış, gençliği ve yurttaşları yıldırılmış, tümüyle "depolitize" edilmiş, edilgen insanlar topluluğu haline getirilmişti."(1) Ataoğulları ise, "12 Eylül 1980 öncesindeki birkaç yılda tırmandırılan toplumsal gerilimin, siyasal cinayetlerin, bir plana göre kurgulanıp uygulandığı bugün açık seçik görülebiliyor. Darbe, ülke içindeki işbirlikçileriyle birlikte ülke dışında planlanmıştı." saptamasını yapıyor.(2) Bu saptamalar toplumumuzun ne derece sistematik ve yoğun bir zedeleme saldırısı altında kaldığını gösteriyor, tabii buna suni ekono-

mik krizleri, terörü, geliyorum, diyen doğal afetlere karşı sanki bilinçli önlem almama çabaları gibi birçok başka zedeleme etkeni de ekleyebiliriz. Birileri planlı biçimde bize saldırırken ve planlı biçimde benliğimizi kemirirken, kuantum cahili kuantumcular bize hayatta her şeyin kaotik olduğunu, bu kaotik süreci insanın kısıtlı aklıyla plan yaparak düzene sokamayacağını, en iyisi bize biçilen kadere teslim olmamızı salık veriyorlar. Saldırılarından serseme dönmüş koca bir millet, gerçekten kaderi sandığı akıllı,

Ama Buffalo Bill'inki gibi beyhude çabalar bunlar, öz değerini yitirmiş ve kendisine yabancılaşmış olduğu için artık kendisine olan sevgisini ve saygısını ebediyen sürdürebilmesi olanağı kalmamıştır. Hayatının sonuna dek hep güvensiz, hep korkak, hep imrenerek yaşamak zorunda kalacaktır.

planlı düşmana teslim olmak üzeredir. Aklimızı bir kenara bırakarak sezgilerimizle yaşamamız önerilmektedir. Bu amaçla, yaratılan zedelenmeler sonrası tereddüt ve kendine güvensizliğin yerleştirilmesine gellir sıra; artık, bireyler kendi ölçülerini kullanabilme yetisini de yitirerek sadece kendilerinden üstün gördükleri mercilerin onayladıkları şeyleri sevebilirler ve bu mercilerce onaylanmamış şeyler, düşünülmeden kötü olarak kabul edilir.

Örneğin görüyoruz ki Ankara'yı sevebilmek bazı insanlar için bayağı olanaksız bir hale gelmiş, "Ankara, Ankara Güzel Ankara" nağmeleri ile büyüyen nesiller, doğal güzellik fakiri, son 15 yılda arabaların kenti haline gelen Ankara için "Kuş olsam üzerinde uçmazdım!" gibi sözler duyduklarında irkiliyorlar. Ankara Milli Mücadele'yi, tam bağımsızlığı, birlikte ve dayanışma içinde refah dolu, eşitlikçi bir geleceğe giden millet ülküsünü ifade ettiği için "Güzel Ankara"dır; bu ülküyü ifade ettiği için sevilmiştir Ankara, estetik olarak en güzel olduğu için değil. Ama öğreniyoruz ki bu ülkü, çoktan küresel koalisyonun postmodern "Yüce Pir"inin yargıçlarıncı, parçalanmış Türkiye'nin Doğu Trakya eyaletinde yargılanmaya başlanmış(3). "Dünya Anayasası" uzmanı Şeyho Baran, bu modernist "üniter devlet", "egemen devlet", "baba devlet" kültürünün bencil bir hoyratlık olduğunu, postmodernist koalisyon yolunda, "Tek" te yani Yüce Pir'de eriyerek bu günahlarımızdan arınabileceğimizi, çok ben'li, çok parçalı, çok özneli bir Eşitlikçi Birliktekinin Doktrini'nin, kendi öznelliğini ötekinde yaşayabilen "Tek" leşmiş bireyleri oluşturarak top-

1) Cumhuriyet Gazetesi, 12 Eylül 2009

2) Cumhuriyet Gazetesi, 12 Eylül 2009

3) Schrödinger'in Kedisi (Kabus), Alev Alatlı, 15. Baskı: Mart 2003, Alfa Basım Yayıncılık, İstanbul

lumları kurtaracağını anlatır.(4)

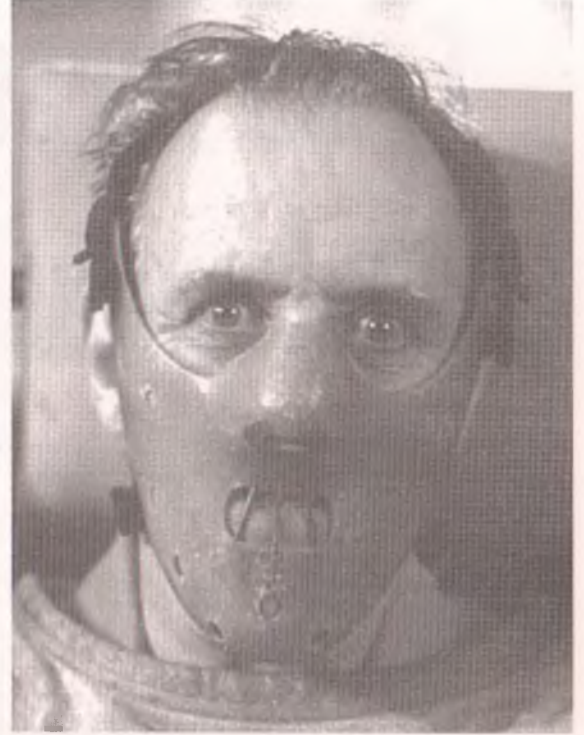
Şeyho Baran elimizden alınca ülkümü, sevmek mümkün mü Ankara'yı? Diğer taraftan çok ben'li, çok parçalı, çok öznel "Postmodern İstanbul" uzanıyorken boylu boyunca masmavi boğazın iki yakasında... Elimizden alınırsa diğer değerlerimiz, nasıl seveceğiz estetik olarak çok da güzel olmayan anamızı, babamızı, yavrumuzu, kardeşimizi, eşimizi, dostumuzu? Hatta kendimizi? Sabahları aynada çoğumuzun bir Hollywood yıldızı görmediği kesin; aynadaki zavallı surat nasıl sevebilecek kendisini? Bu zavallı suratın elinden değerlerini nörofizyolog, psikiyatr, psikoterapist Dr. Maria Evangelista, Uluslararası Af Örgütü'nün Adrianople (Edirne) İslahhanesi'nde (II. Beyazıt Külliyesi), mesleğinin kazandırdığı mahirlikle teker teker alır: "Eski Türkiyelilerin iç güvensizlikleri, dış dünyaya karşı çekingenliğe dönüştü. Bir yanda, baskın "anacıl" yönelim, diğer yanda varoluşun tek koşulu olan "babacıl" yönelim arasındaki gerilim, eski Türkiye insanının ruhunu kararsız ve güvensiz bir dengeye oturttu. Buruk, yenik, endişeli ve şaşkın bir varoluşa sebep oldu. Türkler soğuk ve yabancı dış dünyada var olabilmek, özerklik ve bütünlük iddialarını sürdürmediler."(5) "Baskın anacılık, doğanın

Bu saptamalar toplumumuzun ne derece sistematik ve yoğun bir zedeleme saldırısı altında kaldığını gösteriyor, tabii buna suni ekonomik krizleri, terörü, geliyorum diyen doğal afetlere karşı sanki bilinçli önlem almama çabaları gibi birçok başka zedeleyici etkeni de ekleyebiliriz.

bir alet olarak kavranmasını ve kullanılmasını, teknolojik gelişimi, yerleşik düzene geçilerek çevrenin egemenlik altına alınmasını, hatta kalıcı kent kültürleri oluşturmayı engellemektedir. Bunu gerek Türkiye'de gerek mağdurların çoğunlukta olduğu diğer ülkelerde görüyoruz. Erkeksi ilke olmayınca benlik, haysiyet, vakar gibi insanoğluna özgü uyartanlar yoktur."(6) "Dünyamızda değişimi sağlayan faktör, statükodan ayrışmadır, yabancılaşmadır, sıçramalardır. Her sıçrama, sıçranılan kültürden farklı bir kültür taslağı çizer. Sıçrama eylemi, içinden çıktığı kültürü, ortak bilinci sorgular, değişmeye zorlar. Eski Türkiye'de yaratıcılık, açılmasına izin verilmeyen bir potansiyel olarak kaldı. Biz'e, biz'in beğenilerine ters düşmemeye özen gösteren Türk insanı, yeni bir şey yaratmaktansa biz'in onayladığını idame ettirmek, biz'in onayladığını taklit etmekle yetindi. Sannatta, edebiyatta, dünyaya yeni öneriler sunamamış olmalarının nedeni de budur."(7)

Artık aynadaki zavallı surat, "Türk, Övün, Çalış, Güven" diyemiyor; çünkü Dr. Evangelista'lar her yerde, kafamıza bunları işliyorlar. Ali Sirmen ve Atol Behramoğlu'nun yazılarındaki gibi neden sonuç ilişkisi içeren yorumlar yok artık; bir anı geçmişinden ve geleceğinden sıyrıp toplumu künde getirmeye çalışan, saldırgan, aşağılayıcı, kendine güveni sıfırlayan, tereddüdü artıran kesitsel yorumlar var artık.

Değerleri de elinden alınmış, ülküsüz bırakılmış, kendine güveni yok olmuş, tereddüt içindeki aynadaki zavallı surat, Buffalo Bill gibi insanların derisini yüzmemekten medet umacak kıvama gel-

miştir artık. Postmodernist saldırı, bizleri artık eskimiş, köhnemiş gibi hissettiğimiz geçmişimize yabancılaşıp yeni bir "şey" olmaya iter. Aynadaki zavallı surat acilen bir motosiklet ya da bir cip almalıdır, şirketinin normlarına ve yöneticilerine tapınmalı, eşini-sevgilisini, yaşadığı şehri değiştirmeli, estetik ameliyat olmalı, üç büyüklerden bir futbol takımını ölümüne tutmalı, marka giyinmeli, aniden ırkçı Türk, Kürt, Rum, Ermeni ya da eşcinsel olduğunu fark etmeli, Osmanlı kimliğini hatırlamalı, metalcı olmalı, anarşist ya da yeşil barışçı olmalı, kendisine en uygun bir tarikata girmeli ve orada kendisine gösterilen düşmana karşı haçlı seferi ya da cihat başlatmalıdır, çünkü tutunacak dalı kalmamıştır artık. Ama Buffalo Bill'inki gibi beyhude çabalar bunlar, öz değerini yitirmiş ve kendisine yabancılaşmış olduğu için artık kendisine olan sevgisini ve saygısını ebediyen sürdürebilmesi olanağı kalmamıştır. Hayatının sonuna dek hep güvensiz, hep korkak, hep imrenerek yaşamak zorunda kalacaktır.

4) age s. 14-17

5) age s.38

6) age s.37-38

7) age s.39

İz Bırakanlar

Ernst Hirsch:

"Ne mutlu Türküm diyene"

"Hirsch, hakiki ilmin müspet metodundan başka bir araştırma vasıtasına inanmazdı. Gerçekliğin yerine ikame edilmek istenen mefhumlar demetinden, edebi ve sözüm ona 'ahlâki' safsatalardan nefret ederdi. İnsanlara bilgi yerine nasihat sunan beylik devlet teorilerinden, hukuk felsefesi yerine ikame edilmek istenen hukuk edebiyat'ından hiç hoşlanmazdı. Sarahate, kesinliğe, duruluğa düşkündü."

Hukuk ilkelerini öğrencilerinin zihnine adeta nakşeder. Metodun sonuçtan önemli olduğunu hep vurgular. Bazı öğrenciler ona, "Profesör Metod" diye takılırlar. "Hüküm vermek isteyen kimse, olanı kavramadıkça, olması lazım geleni de sağlam temeller üzerine kuramaz" der.

Ord. Prof. Dr. Ernst Eduard Hirsch, Türk üniversite ve hukuk tarihinde silinmeyen izler bırakan, Türk vatandaşı olmakla övünen, Atatürk'ü, anlayan, takdir eden bir Alman bilim adamıdır.

Hirsch, 1938 sonbaharında sona eren beş yıllık sözleşme süresinin uzatılması için başvurduğunda, Türk vatandaşlığına geçme dileğini de bildirir. Sözleşme süresi uzatılır ama Türk vatandaşı olma isteğine yanıtı, beş yıl sonra Eylül 1943'te hiç beklemediği bir zamanda alır. Sevinmiş midir? "Sevinmek ne söz, çok mutluydum ve Atatürk'ün ünlü cümlesi 'ne mutlu Türküm diyene' döküldü dudaklarımdan. Hirsch, yaşamının sonuna kadar Türk vatandaşlığını sürdürür, Almanya'ya döndükten sonra orada, Türkiye'nin fahri temsilcisi gibi çaba harcar, Türk öğrencilerine yardım eder.

Hirsch, 1933 yılında 31 yaşındayken Almanya'dan ayrılmış, Türkiye'ye davet edilen bir öğretim üyesi olarak 1933-1943 yıllarında İstanbul Hukuk Fakültesi'nde, 1943-1952 yıllarında Ankara Hukuk Fakültesi'nde çalışmış. O, başta tica-

ret hukuku olmak üzere hukuk felsefesi ve sosyolojisi, hukukta metot, fikri ve sınaî haklar derslerini vermiş. Yazdığı ders kitapları, makaleler, kanun taslakları, bilirkşi raporlarının yanı sıra örnek niteliklere sahip birçok öncü Türk öğretim üyesini yetiştirmiş ve böylece onbinlerce üniversite öğrencisi; bilimsel metot, hukukçu düşünüşü, yaşayan hukukla, kuru

Ord. Prof. Dr. Ernst Eduard Hirsch
(1902 – 1985)

hukuk bilgisi arasında ayırım yapabilme-
yi öğrenmiş.

Hirsch, zevkle dinlenen dersleri, tartışmalı seminerleri, hoşgörüsü ve davranışlarıyla, öğrencilerinin zihninde ve yüreğinde unutulmaz izler bırakan hocaların başında gelir. Hukuk ilkelerini öğrencilerinin zihnine adeta nakşeder. Metodun sonuçtan önemli olduğunu hep vurgular. Bazı öğrenciler ona, "Profesör Metod" diye takılırlar. "Hüküm vermek isteyen kimse, olanı kavramadıkça, olması lazım geleni de sağlam temeller üzerine kuramaz" der.

Hirsch, çalışkanlığı, bitmez tükenmez enerjisi, hizmet heyecanı, şevki, bilim adamı ciddiyeti, haysiyeti, insanlara karşı sonsuz sevgi ve saygısıyla, ayrıca sanatkâr ruhuyla örnek bir hoca, örnek bir insandır.

Hayat ve çalışma tek ve aynı şeydir

20 Ocak 1902'de, Hessen eyaletinde yer alan Friedberg'de doğan Hirsch'in, yaşamının ilk 18 yılı bu kentte geçmiştir. Çalışmanın baş erdem olduğunu öğütleyen ve kendileri de çok çalışkan olan ai-

Hirsch, Goethe'nin eserlerinin zihinsel ve duygusal yaşamındaki önemini sürekli vurgulamıştır.

Oğlunun parti politikalarına kayıtsızlığına kızar: "Siz gençler eğer politikayla ilgilenmezseniz, günü gelir politika sizinle ilgilenir. O zaman da iş işten geçmiş olur," der. Ne kadar haklı olduğunu 1933'de Hitler'in faşist hükümet darbesi gösterir.

le büyüklerinin etkisiyle büyümüş. Hirsch'in annesi, ev işlerinin yanı sıra bir kadın konfeksiyon mağazası işletir. Hirsch küçükken zamanının önemli bir bölümünü, orada oynayarak ya da mağaza çalışanlarına yardım ederek geçirir. Kent meclisi üyesi olan babasının da kumaş ve konfeksiyon mağazası vardır. Çevresindeki herkesin güvenini kazanmış olan baba Hirsch, karşılığında hiçbir şey almaksızın birçok kamu hizmetinde çalışır. "Kesin olan bir şey varsa bu hayat anlayışının benim de içime işlediğidir. Bütün hayatım boyunca, mesleğimin ve özel işlerimin arasında, mensubu bulunduğum küçük büyük kuruluşlar yararına gönüllü çaba göstermeyi, her zaman için, doğal görevim bildim."

Baba Hirsch, tipik bir güney Alman liberal demokratır. Oğlunun parti politikalarına kayıtsızlığına kızar: "Siz gençler eğer politikayla ilgilenmezseniz, günü gelir politika sizinle ilgilenir. O zaman da iş işten geçmiş olur," der. Ne kadar haklı olduğunu 1933'de Hitler'in faşist hükümet darbesi gösterir. "Kişiliği sayesinde, Yahudi asıllı tacirlere o zaman reva görülen nasyonal sosyalist alçaklıklara" uğramaz. Zaten çok geçmeden 1936'da bir ameliyat sonucu yaşamını yitirir. Uzun yıllar İstanbul'da yaşayan anne Hirsch ise, 1959'da Berlin'de ölür.

Hirsch sert bir eğitim yanlısı olan annesiyle, epeyce 'didişir'; babasıyla ciddi bir çatışması olmaz. O, oğlunun mantığına hitap eder, öğüt verir, onu ilk gurbete çıktığında "geldiğin yeri unutma sakın"

sözleriyle uğurlar.

Hirsch, 12 yaşındayken başlayan ve 4 yıl süren 1.Dünya Savaşında, kendi sınıfından bir-iki arkadaşıyla birlikte gönüllü olarak, yaralıların trenlerden alınıp hastanelere taşınmasında, kapı kapı dolayarak, para, eşya yardımı toplanmasında, tarım işletmelerinde -vasıfsız işçi olarak- çalışır. Bu dönemde, okul ders notları düşer ama "yurduna karşı görevlerini" yapmıştır, önemli olan tek şey de budur.

Hirsch, zihinsel ve duygusal yaşamının temellerinin atılmasında; klasik Yunan, Latin kültürünün ve Goethe'nin eserlerinin, öğretmenleri tarafından titizlikle üzerinde durularak ve tartışılarak işlenmesinin etkisini döne döne vurguluyor. Anılarım kitabı Goethe'nin şiirinden yapılan bir alıntıyla başlıyor.

"Geçer gider yeryüzünde

En güzel nimetler bile,

Zaman sınırlarını aşan düşüncelerimizle,

Yaptığımız etki düşünenlere,

Bir tek o vardır, o kalır sonsuzluğa."

Annesinden ona geçen müzik yeteneğini ve sevgisini, Hirsch ömür boyu amatör bir uğraş olarak sürdürüyor. Küçük yaşlarda başlayan ve uzun yıllar devam eden keman dersleriyle Beethoven'in Re-Majör Keman konçertosunun ilk bölümünü çalacak kadar ustalaşıyor. Uzun yıllar kemanını yanından hiç ayırmaz. Annesini izleyerek öğrendiği piyano çalmayı da sonraki yıllarda sürdürür. Türkiye'de meteliksiz bir piyaniste destek olsun diye piyano dersi alır.

Yahudi dininden Alman yurttaşı

Hirsch, "Yahudi düşmanlığını Hitler ve yandaşları 'icat etmedi', 'mevcut' buldular" diye yazıyor. "Yahudi düşmanlığı, eskiden hem Katolik Kilisesi hem de Protestan Kilisesinin önde gelenleri, hatta bizzat Luther tarafından kışkırtılmış, devlet yöneticileri de bu düşmanlığa kâh göz yummuş, kâh bunu kendi çıkarları doğrultusunda kullanmışlardır."

1.Dünya Savaşı sonrasında, Yahudi düşmanlığı yeniden alevlenir. Hem savaş yenilgisinin günahı hem de 1918 devrimi Yahudilerin sırtına yüklenmek istenir.

"Ben bir Alman olarak büyüdüm ve her zaman için kendimi bir Alman olarak hissettim. Yahudiliği hiçbir zaman ayrı bir halk olma biçiminde kavramadım. Benim için Yahudilik yalnızca 'atalarımın inancı' idi, o kadar. Gerçi liberal bir anlayışla olmakla birlikte, ben bu inançla büyütülmüştüm, bu inancı terk edip başka bir inanç benimsemeye ise hiçbir zaman gerek duymadım. Birey kendi gönlünce mutlu olma yolunu seçme hakkına sahiptir. Bu nedenle Siyonizmi reddettim, üniversitedeki öğrencilik yıllarımda da Yahudilik ön plana çıkaran kuruluşlara katılmadım. 1933'de Almanya'yı terk ettikten sonra da hiçbir Yahudi cemaatine girmedim. 1953'de Türkiye'den döndüğümde, Protestan bir Alman hanımla evlendim, daha önceki Yahudi eşimden olan oğlumu da, Protestan anneden olan üvey kızımınla birlikte vaftiz ettirdim.

... beni Alman vatandaşlığından çıkardıklarında, kültürel anlamı ile 'Alman' olmam sona ermedi. Belki hukuken ve politik olarak benim Almanlığımı son vermek mümkündü, ama 'Alman olmamı' elimden kimse alamazdı; çünkü Almanlık, benim kimliğimin bir parçasıdır."

Bilim eğitimi yapmak ister ama tacir olmasına karar verilir

Hirsch, doktor olmak ister ama doktor olan amcası bu meslekteki doluluktan söz eder, Hirsch ailesinin gelenekleri uyarınca tacir olmalıdır. Bu amaçla aile meclisi onun, en küçük amcanın Frankfurt/Main'de yeni kurumuş olan Otto Hirsch ve Ort. Bankasında staja başlamasına karar verir. Genç Hirsch bu karardan hoşlanmaz ama kabul eder. Hirsch'in soyağacında tacirler kadar öğretmen ve bilginler de vardır. O, kendinde bir öğretme yeteneğinin olduğunu fark eder, çok bilinçli olmasa da bilim eğitimi almak arzusu yüreğine yer eder.

1 Nisan 1920'de bankada staja başlayan Hirsch, hayat okulunun resmi okuldan daha zor olduğunu kavrar. Bir buçuk

Soldan sağa: FU-Rektörü Gerhard Schrenck, eski rektör Ernst Eduard Hirsch, Celal Bayar, Willy Brandt ve Wilhelm Eich (İktisadi ve Sosyal Bilimler Fakültesi dekanı). Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a fahri doktora ünvanı verilirken.

yıl süren çiraklık devresinin sonunda bankacılığın bütün aşamalarını öğrenmiştir. Yaşamdan damıttığı bu bilgiler, ticaret hukuku hocası ve yargıç olarak sürdürdüğü meslek yaşamında, her zaman işine yarar. Aynı zamanda "asla borsacı olmak istemediğini" de hisseder. Zaten Frankfurt/Main Üniversite'sine 1920 yaz sömestresi için kaydını yaptırmış, çalışarak öğrenimini sürdürebilen "emekçi öğrencilerden" biri olmuştur. Savaşta ve sonrasında yoksullaşan pek çok ailenin, çocuklarının yüksek öğrenim giderlerini karşılamaları olanaksızdır.

Hirsch, üniversite öğrencilerine tanıyan özgürlükten yararlanarak çok iyi bir Hukuk Fakültesi olan Münih'e taşınır. Münih, tiyatroları, müzik hayatı ve yürüyüş yapmaya son derece elverişli dağlarıyla, ona çok şey katar. "Münih'te tam iki sömestre süreyle, dış bağılardan ve yükümlülüklerden uzak, büyümeye, hayret etmeye, öğrenmeye ve biriktirmeye fırsat buldum. Bunu hukuk derslerinin yanı sıra sanat ve edebiyatın eşit bir şekilde yer aldığı çok geniş çerçeveli bir akademik öğrenim içinde yapabildim."

Hirsch, Mayıs 1923'te, bugünkü adı Justus-Liebig olan Giessen Eyalet Üniversitesi'nde son sömestr eğitimine başlar. Ekonomik nedenlerle yeniden baba evine döner. Enflasyon adeta şahlanmıştı. Ders ve sınavlarda başarısıyla hocalarının dikkatini çeker. Doktora tezi 15

Şubat 1924'te Fakülte tarafından "fevkalade iyi" notuyla onaylanır.

1 Nisan 1924'te, daha önce yaptığı sözleşmeye uygun olarak Otto Hirsch ve Ort. Bankasında, hukuk danışmanı olarak işe başlar. Bankacılıkta işler çok iyi gitmemektedir, bankanın kazanç marjı gerilemiştir, işten çıkarılmalar başlar. İki yıl sonra Hirsch, normal çalışma saatlerine tâbi memur niteliğinden, serbest danışman statüsüne geçer. Böylece bankadan burs niteliğinde bir para da alabilecektir.

Hirsch, Hessen Hür Eyaletinde geçerli kurallara göre tam üç yıl süren hukuk hazırlık hizmetinin başlangıç stajının birinci yılında Hessen Sulh Mahkemesine gönderilir. İkinci yıl bir avukatın yanında çalışır. Üçüncü yılda kendini Prusya hukuk hizmetine aldırır, amacı büyük devlet hukuk sınavına Berlin'de girmek yeteneklerini orada kanıtlamaktır. Artık Frankfurt am Main Üniversitenin Hukuk Fakültesi'nde doçent olmayı kafasına koymuştur. Hâkim yardımcısı sınavı, çok başarılı geçer. Prusya Adalet Bakanlığı Müsteşarı, sınavda fevkalâde büyük başarı kazanmış olan genç hukukçuyla tanışmak ister, ona hâkimlik önerir.

"Yahudi olduğum halde hem devlet hizmetine kabul edilmiş, hem de üniversite hocalığının önündeki engeller kalkmıştı."

Hirsch, 27 Eylül 1928'de Trudl Löwenick'le evlenir. Karısı, yoğun yaşamında ona hem bir eş hem de sekreter olarak destek olur, yardım eder. "...mesleki görev ve faaliyetin yükü altında evlilik hayatıma, 16 Eylül 1931'de kızımız Hannelore'nin doğumundan sonra aile hayatıma yeterli zaman ayıramadığımı, uzun uzun açıklamama gerek yok, sanırım. Karım gerçi tıpkı benim gibi o günler için erken sayılabilecek evliliğimizi, mesleğimden beklenmedik bir hız ve başarıyla yükselmenden ötürü haklı görüyor ve çocuğumuzun doğumundan sonra da benim işlerime özenle ve hiç yüksünmeksizin yar-

dımcı oluyor, bana sekreterlik yapıyor-
du.”

Yaşam boyu hâkimlik güvencesinden işsizliğe

Hirsch, 14 Ocak 1930'da verdiği ilk dersle akademik hayata başlar. Böylece bir üniversite hocasının geri alınamaz hukuki statüsüne hak kazanır. Berlin'de sınava giren sayısız, hâkim adayının başarı düzeylerini çok aşan, hatta inanılmaz gibi gözüken yüksek derecesiyle “hayat boyu” hâkimlik güvencesine de kavuşur. “Artık sırtım hiçbir zaman yere gelmez, bir kürsüye çağrılmasam bile; hiçbir şekilde azledilmesi ve iradesi dışında başka yere tayini de mümkün olmayan, kaydı hayat şartıyla bu göreve getirilmiş bir Prusya hâkimiyim,” der, ama aradan 26 ay geçmeden bu rüya biter.

Almanya'da politik durum her geçen gün kötüleşir. Hitler, 1933 Ocak ayı sonunda, Rayh şansölyesi ilan edilir. “Her türlü telkin ve demagoji aracılığıyla, rüşvetle, yozlaştırmayla, geleneksel her türlü değer ölçüsünü ayaklar altına alıp çiğneyerek, tahrip ederek ve yeni bir takım değerler ortaya atarak (...) ‘Herşeyin Üzerinde Almanya’ kurmak gibi vaatlerde bulunan Hitler, halkı iğfal” eder.

1933'te “Memuriyetin Yeniden Düzenlenmesi Kanunu” ile tüm muhaliflerin, Yahudi ve Yahudi ırkından gelenlerin memuriyetten süresiz olarak çıkarılması ve boşalan kadroların Hitler taraftarlarıyla

doldurulması sağlanır. Yıllar sonra -1981- “Federal Alman Cumhuriyetinde, hâlâ siyasi partiye bağlılık, yüksek memuriyetlere tayinde belirleyici kıstastır! Demek ki bu yolun sonuçlarını gerçi görmek mümkün, ama kavramak mümkün değil.”

Hitler'in partisi (NSDAP), 1 Nisan 1933'te Yahudi dükkanlarını, esnafı, avukatları, doktorları vb. boykot etme çağrısı yapar. Dükkanların önüne nöbetçiler dikilir. “Tek tük istisnalar dışında Alman

halkı, bu şekilde teröze edilmeye izin verdi ve medeni cesaret gösteremedi. 1938 Kasım ayındaki ‘Kristal gecesi’ değil, 1 Nisan 1933'teki ‘Yahudi Boykotu Günü’ asıl ‘Alman Utanç Günü’dür. Asıl bu gün Alman halkının NSDAP'ın keyfiliğine karşı koymaktaki zaafını ortaya çıkarmış ve Nazilerin daha da keyfi davranışlar geliştirme cüretini artırmıştır.”

*Yüreğim, yılma! Yumurta da tüylenir,
Ve uçar göklere, dar kabuğunu kırıp.*

Hirsch'in hukuk pratikleriyle ilgili bir çalışması da Naziler tarafından yakılan “yıkıcı” kitaplar arasında yer alır.

dar her şeyin normale döneceğini savunmaya devam eder.

Yurdunda çalışma olanağı imkânsızlaşan Hirsch, bir iş umuduyla Paris'e gider, ona gayet nazik bir şekilde, Fransa'da yeniden hukuk öğrenimi görmedikçe, ne hoca ne de avukat olarak çalışamayacağı söylenir. Fransızlar, ülkelerine sığınan hekimlere de aynı yanıtı verirler. Fransızcanın yanı sıra Hollandaca da bilen Hirsch'in bir umudu Amsterdam'dadır. Bir dönem orada konuk öğretim üyesi olarak bulunmuştur.

Hollanda Amsterdam Üniversitenin Hukuk Fakültesi, Hirsch'e sonbaharda yeni ders yılının başında, doçent olarak çalışabileceği bildirilir. Almanya'ya dönen Hirsch, yurtdışına çıkış hazırlıklarını yapar. İyi gitmeyen evliliği, her iki tarafın da kusurlu olduğunu kabul ettiği, boşanmayla sonlanır, karısı kızları Hannelore'yi alıp İtalya'ya gider. Hirsch, yurtdışına göçerken yanına hukuk ve edebiyat kitaplarını, kemanını, piyanosunu, notalarını, yazı masasını ve üzerinde uyuyabileceği bir divanı götürür. Kalbi kırık, ruhu yaralıdır. Yalnızca annesi, babası ve çok sayıp-sevdiği iki meslektaşıyla vedalaşır.

Alman Bilim Adamları Yardımlaşma Cemiyeti

Nisan 1933'te, Zürih'te Frankfurt/MAIN Üniversitenin Tıp Fakültesi profesörlerinden olan Philipp Schwartz başkanlığında, bir grup Alman göçmen üniversite hocası bir araya gelir ve Alman Bilim Adamları İçin Danışma Merkezi'ni daha

Yahudi Boykotu Günü"nden iki gün önce Hirsch'den önce “hâkimlik görevini yapmaması” rica edilir; şiddetle itiraz edip hâkim bağımsızlığına vurgu yapınca da kendisine o andan itibaren “resmen izinli” olduğu bildirilir. Aynı günlerde, memuriyet şatlarına eksiksiz bir şekilde uyan, sayısız hâkimin akşamdan sabaha işlerine, tazminatsız olarak son verilmiştir.

Frankfurt Johann Wolfgang Goethe Üniversitesi öğretim üyeleri, 9 Mayıs 1933'te Rektör tarafından, Öğrenci Birliğinin düzenlediği, kitap yakma etkinliğine hep birlikte katılmaya davet edilirler. Hirsch'in hukuk pratikleriyle ilgili bir çalışması da yakılan “yıkıcı” kitaplar arasında yer alır.

Alman hâkimleri ve hâkimlerin meslek kuruluşları, kendi özel statülerinin temellerini tahrip eden keyfi davranışlara boyun eğerler, olanları sessizce kabullenirler. Üniversite öğretim üyelerinin çıkarlarını temsil eden Üniversite Birliği de korkak bir tutum alır. Tüm olanlara karşın hâlâ bazı öğretim üyeleri sonbahara ka-

Frankfurt Johann Wolfgang
Goethe Üniversitesi öğretim
üyeleri, 9 Mayıs 1933'te
Rektör tarafından, Öğrenci
Birliğinin düzenlediği, kitap
yakma etkinliğine hep
birlikte katılmaya davet
edilirler. Hirsch'in hukuk
pratikleriyle ilgili bir
çalışması da yakılan “yıkıcı”
kitaplar arasında yer alır.

sonraki adıyla, Alman Bilim Adamları Yardımlaşma Cemiyetini oluştururlar. Bu örgüt, Profesör Albert Malche'den, bir grup hocaya iş bulabileceklerini öğrenirler. Profesör Malche, Türk Milli Eğitim Bakanlığı'nın isteğiyle, İstanbul Üniversitesi'nin yeniden örgütlenmesi amacıyla bir reform planı hazırlamıştır. Reform planı gereği alanında "isim sahibi" yetkin kişiler aranmaktadır, tek şart budur. Ankara'ya giden Schwartz, Türk Milli Eğitim Bakanı Reşit Galip ve reform üzerinde çalışan Türk uzmanlarla görüşür ve 30 kürsü için, hoca isimleri belirlenir. Bakan'dan aldığı sözleşme yapma yetkisiyle İsviçre'ye dönen Schwartz, bilim adamlarıyla görüşmelere başlar.

Schwartz, Hirsch'e İstanbul Üniversitesi Ticaret Hukuku Kürsüsü'nü kabul edip etmeyeceğini sorar. Hirsch, Amsterdam Üniversitesinde ancak bir yıl sonra kürsü sahibi olabilecektir. Ayrıca, Almanya sınırına çok yakın olan Amsterdam'da olmak Hitler'in yayılcı emelleri dikkate alındığında yeterince korunaklı gözükmemektedir. Türkiye'de, Hitler'den oldukça uzakta olacaktır. "Üstelik de şartlar, o günkü duruma göre iyiden de üstündü ve kısa sürede hem ailem hem de kendim için garantili bir gelir sağlamama elveriyordu." Hirsch, 4 Ekim 1933'te Cenevre'de sözleşmeyi imzalar. "Sözleşmeye göre, yalnızca öğretim ve araştırmayla değil, mesleği icra edenler için bir takım yetiştirme kurslarının düzenlenmesi ve kamuya açık çeşitli eğitici faaliyetlerin sürdürülmesiyle de yükümlüydük. Sözleşmeler beş yıllıkta."

Almanya'ya karşı savaşa giren İngiltere ve Fransa, Türkiye ile aralarındaki savunma ittifakına dayanarak, Türkiye'den devlet hizmetindeki tüm Alman uzmanları işten çıkarmasını istediklerinde, Türk hükümeti bu isteği kararlilikla reddeder. Birkaç görev yeri değişikliğiyle, tüm uzmanların savaş sonuna kadar Türkiye'de kalmaları sağlanır.

Sözleşmenin başlangıç tarihi: 15 Ekim 1933'tür. Hirsch tıpkı bir sanatçı gibi, kolunun altında iki kemanıyla yola çıkar.

Atatürk'ün ülkesinde bir hukuk hocaları

Hirsch İstanbul'un, ilk gördüğü anda, ruhunda uyandırdığı duyguları: "Mutluluk Kapısı" -İstanbul'un Osmanlıca eski adı olan Dersaadet- sözleriyle anlatıyor. 28 Ekimde Cumhuriyet'in kuruluşunun 10. Yılı'nı kutlamak amacıyla Dolmabahçe Sarayında verilen resmi davete Hirsch de katılır. Kendi ülkesinde "hor görülürken" burada ilk bin seçkin arasına katılması, onu onurlandırır. "Talihin yüzüme güldüğü bu olağanüstü ânı yaşamak, da-

Hirsch düşünceleri, Malche raporunda yer alan üniversitenin, bilimsel düşünce metodunu öğreten kurum olarak anlaşılması gerektiği görüşü ile çakışır.

ha Türkiye'deki yıllarımın başındayken nasip olmuştu bana."

Hirsch, 1934 Ocak ayı başında, İstanbul Alman Başkonsolosluğunda, bir hukuk öğrencisi olan Holde Miller'le ikinci evliliğini yapar. Hirsch'in ısrarlı çağrılarına karşın Almanya'dan ayrılmayı kabul etmeyen annesi, 1938'de mahut "Kristal gecesi"nin hem tanığı hem de kurbanı olduktan sonra, oğlunun yanına gelir.

Hirsch'in üniversite anlayışı ve derslerin Türkçe verilmesi

Hirsch'in üniversite anlayışı Profesör Malche'nin reform önerileriyle tamamen örtüşmektedir. Cenevre'den çağrılan pedagoji profesörü Malche raporunda üniversitenin, bilimsel düşünce metodunu öğreten kurum olarak anlaşılması gerektiğini belirtmiştir. Amaç İstanbul Üniversitesi'ni, gerçeği araştıran ve derinleştiren, bilgiyi toplayan, düzenleyen, çoğaltan ve yayan bir bilim yuvası niteliğinde bir bilim

kurumu düzeyine getirmektir. Yurtdışından davet edilen çoğu Alman 30 profesörle ve yine yurtdışında eğitim almış genç Türk doçentleriyle yeni bir bilimsel ruh yaratılmak istenmektedir.

"Türkiye'de bir yüksek okul hocaları olarak faaliyetimi özetleyerek değerlendirecek olursam, hukuk öğretimi metodunda Profesör Malche'nin raporunda yer alan görüş ve öneriler doğrultusunda gerçekleştirdiğim devrimi, bir numaralı hizmetim olarak en başa yazarım."

1915 ve 1918 yılları arasında Dârülfünun'da görev yapan 17 Alman hoca ve diğer yabancı hocalar, çevirmen eşliğinde kendi dillerinde ders verirler. 1933'te gelen bilim adamlarından sözleşme koşulu olarak, dili üç yıl içinde öğrenmeleri ve derslerini Türkçe vermeleri, Türkçe ders kitabı ve ders materyalleri hazırlamaları istenmiştir. Hirsch, çok büyük bir çaba, enerji ve zaman harcayarak Türkçeyi öğrenir; 1 Kasım 1936'da derslerini Türkçe vermeye başlar. Dil Devriminin en canlı biçimde yaşamakta olduğu süreçte, bu iş kolay olmaz. "Türkçe düşünmenin ritmi ve mantığı, geceleri Almanca değil de Türkçe rüya görmeye başlayacak kadar içime sindiğinde ancak, derslerde tutarlı ve rahat konuşabilmeyi başardım."

Hirsch, genç doçentlerle birlikte öz Türkçe bir hukuk terminolojisi üretme çalışmalarına katılır. "Hukukçuların çoğu, zaten uzmanlık alanlarının nesnel koşulları gereği tutucu, hatta tutucudan da öte, çoğu kez gerici oldukları için ilk söz yasa koyucunundur gerekçesiyle" bu çabaya katılmazlar.

Hirsch 1939 Temmuzunun ikinci yarısında Ankara'da yapılan ilk eğitim ve öğretim kongresine Fakültesinin temsilcisi olarak dekanla birlikte katılır. On dört gün süren bu kongreye katılmak onun için bir fedakârlıktır ama çok da öğretici olur. Fakülte tarafından temsilci seçilmesi aynı zamanda onu gururlandırır, mutlu eder. Öğrencilerinden Profesör Sulhi Dönmez onun bu verici özelliğine vurgu yapıyor: "Her zaman için, Fakültemiz uğruna kendinden istenen her hizmeti yapmaya hazırdı."

Fakülte Kitaplığı'nı kurar

"Kitaplığı olmayan bir üniversite cep-haneliği olmayan bir kışlaya benzer" diyen Hirsch, neredeyse sıfırdan başlayarak Fakülte Kitaplığını kurar. "O günler büyük çaplı kitap alımı için çok elverişliydi. Zira Leipzig'de, eski eserler satan bazı ünlü kitapçılar, nasyonal-sosyalist ırkçı kanunlar yüzünden işlerini tasfiye etmek zorunda kalmışlardı." Hazırlanan kitap sipariş listeleri bu tür kitapçılara yollar ve oldukça ekonomik bir şekilde kitap dolu yiğınla sandık Fakülteye ulaşır. Hirsch asistanlarla birlikte, 1938 yaz aylarında, bizzat çalışarak, her kitabı fişleyerek, kitaplığın düzenlenmesini yapar.

Hirsch'in önemli gördüğü diğer bir çalışma, hukuk eserlerinin bir bibliyografyasını çıkarmaktır. Önce kendi ihtiyacı için yıl yıl çıkardığı listeleri birleştirir ve 1934-1940 Türk Hukuk Literatürü Bibliyografyası olarak yayımlar.

Ankara Hukuk Fakültesi

Eylül 1943'te Türk vatandaşı olan Hirsch, Ankara Hukuk Fakültesi'ne davet edilir. Böylece yabancı uzman çalıştırmak için ayrılmış tahsisatı olmayan Ankara Hukuk Fakültesi de onun birikiminden yararlanılabilecektir. Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel'in, ona özel bir değer verdiğini Hirsch de bilmektedir. Yabancı bilim adamlarına yüksek maaş ödendiği için, Türk vatandaşı olan Hirsch'in geliri önemli ölçüde düşer. Henüz kadrolu ataması da yapılmadığından eline geçen para oldukça azdır. Ayrıca o yıllarda, Ankara'da kiralık evde çok kolay

bulunmaz. Bu nedenlerle Hirsch, Dekanın bir süre Fakülte yurdunda kalma önerisini kabul eder. "Cebeci, Ankara Hukuk Fakültesi'yle Hukuk Fakültesi Öğrenci Yurdunun yer aldığı semtin adıdır. Bu Fakültede sadece hocalık yapmakla kalmadım, hukuken henüz konuk profesör statüsünde olduğum ilk yıl zarfında, Fakülte yurdunda tıpkı bir öğrenci gibi yaşadım."

Arayıp da bulamayacağınız kadar canlı bir ortam

Hirsch, Ankara'ya taşınmamış olan ailesine, yazdığı mektuplarda durumunu, yaşam koşullarını şöyle anlatıyor: "Kalarifer iyi çalıştığından, odamda oturmak çok keyifli oluyor. Bugünden itibaren çalışma masamı gayet modern bir masa lambası süsler oldu; odama bir telefon bile bağlanacak. Dekan beni rahat ettirmek için çırpınıyor... Yemekler çok iyi hazırlanmış, özellikle en iyi cins zeytinyağı ve yağ kullanılıyor, son derece temiz. Bana bir de asistan verecekler. Kadrosu çıkmış bile, kitap işim de yavaş yavaş halloluyor.

Burada pek çok konser veriliyor. Konferans desenez, o da çok bol, yani arayıp da bulamayacağınız kadar canlı bir ortam.

Tam havama girmiş durumda ve formdayım. Öğrencilerime diyecek yok, üstelik bana hayranlar. Ömürlerinde böyle hoca görmemişler. Aralarında cin gibi akıllı ve hırslı gençler de var, sonuç olarak sorulan soruların haddi hesabı yok.

Öğrenciler iki çeşit: yatılı ve serbest. Serbest öğrenci, dememin nedeni, bu

Hirsch'in sınavlarda, pozitif bilgidenden çok hukuki kavrayış arayan tarzı, öğrencilerce yadırganır. Dönemin başbakanının oğluna yazılı sınavda 3, geçmez notu vermesi Dekanı şaşırtıp kızdırır. Dekan notu 7'ye yükseltmesini ister.

Tabii not değişmez.

çocukların yatılılar gibi, bir anlaşma yaparak, öğrenimlerini bitirdikten sonra şu kadar yıl Anadolu'da çalışacaklarına dair bir yükümlülük altına girmiş olmalarıdır. Yatılı öğrenciler, devlet hesabına okumaktalar, yurttan parasız yatıp kalkıyor, yiyecek içiyor, bir de küçük bir miktar cep harçlığı alıyorlar.

Bedensel rahatım hiç bu kadar yerinde olmamıştı. El bebek, gül bebek bakılan bu öğrencilerin arasında yaşadığım sürece, yemekten yana hiç sıkıntı olmayacak demektir. Bu genç insanların ne kadar şımarık olduklarını ve durmadan da şımartıldıklarını gördükçe şaşıp şaşıp kalıyorum.

Haftada 10 saat ders, 2 saat pratik, 3 saat seminer yetip de artıyor. Cuma günü İktisatçıların Derneğinde bir konferans vereceğim. Yanımda öğrencilerden bir muhafız gücü götürmeye karar verdim: Tartışmalar ateşli geçeceğine benziyor.

Öğrencileriyle arkadaş, dost olmayı başaran bir profesör

Akşam yemeğinden sonra, saat 20.00 ile 21.00 arası, odamın kapısına hafifçe vuruluyor, kapıda beliren bir ya da birkaç öğrenci, büyük bir nezaketle, beni biraz 'rahatsız' edip edemeyeceklerini soruyorlar.

Bu sohbetler bana, bu genç insanların ruhunda neler olup bittiği hakkında bir fikir edinme imkânını veriyor.

O sırada kurulan bağlar, bugün bile, aradan 35 yıl geçmiş olduğu halde kopmamıştır, gerçek dostluklar olarak sürmektedir."

Hasan Âli Yücel (1897- 1961)

Hirsch, Anadolu'da gittiği her yörede, hâkim, avukat, noter olan eski öğrencilerinin saygılı, şükran dolu, dostça destekleriyle karşılaşır. "Türkiye'de nereye gidersem gideyim, kader beni nereye savurursa savursun, mutlaka yardıma hazır dostlar bulacağımı düşünabilmek bana huzur veriyor."

Hirsch'in sınavlarda, pozitif bilgidenden çok hukuki kavrayış arayan tarzı, öğrencilerce yadırganır. Dönemin başbakanının oğluna yazılı sınavda 3, geçmez notu vermesi Dekanı şaşırtıp kızdırır. Dekan notu 7'ye yükseltmesini ister. Tabii not değişmez. Lozan antlaşmasının kutlandığı toplantıda, Başbakan, Hirsch'e: "...oğluma ne yapması gerektiğini gösterdiniz" der ve teşekkür eder.

"Bir sınavın anlam ve amacı, o sınav için yerinde ve yeterli bir hazırlık yapmaya zorlamasında yatar. Her kim ki, sınavları kaldırmak ya da kısıtlamak, kolaylaştırmak niyetindedir, hem tek tek öğrencilere hem de kamuya kötülük etmiş olur."

Hirsch, 1943/44 ders yılında dekan olarak önce Esat Arsebük'le, arkasından Sabri Şakir Ansay'la çalışır. "Her ikisi de, hem eski İslâm hukukunu hem de İsviçre'den ithal edilen yeni hukuku iyi bilen tecrübeli hukukçulardı. İnsan olarak birbirinin tam zıddıydılar. Arsebük, fevkalâde bir dekanı, fakültenin çıkarları uğruna, bir insan için mümkün olan ne varsa seferber etmesini biliyordu. Ansay ise, çekingen, vesveseli biriydi, herhalde dekanlık için elverişli yaradılıştan değildi."

Türk Hukuk Lûgatı

Hirsch Ankara Hukuk Fakültesi'ne, hem "hükümetin güvenilir adamı" olarak hem de Profesörler Kurulunun kararıyla davet edilir. "İlk yıl konuk olarak bulunmamı saymazsak, Fakültenin öteki öğretim üyelerinden farklı bir statü yoktu ve kendimi hiçbir şekilde dışardan biri gibi hissetmiyordum. Meslektaşlarım beni daha önceki 10 yıllık faaliyetimden dolayı tanıyorlar ve benim yardımım ve desteğim sayesinde, İstanbul Hukuk Fakültesi'nin bilimsel seviyesine erişmeyi umduklarını ve buna önem verdiklerini gizlemiyorlardı. İstanbul'daki uygulamada doğruluğu sabit olan bir takım önlemleri

Ankara'da almak hiç de zor olmadı. Özellikle derslerin yanı sıra pratik alıştırmalar da yapılması, seminerler düzenlenmesi, doktora sınıfının açılması kolayca mümkün oldu. Tabii, bütün öğretim faaliyetlerimi başından beri Türkçe olarak yürütmüş olmamın sağladığı muazzam avantajı da hesaba katmak gerek. Türkçe konuştuğum andan itibaren öğrencileri hem kendim için, hem de yöntemlerim için kazanmayı başarmıştım."

Fakülte dergisi 1944'te yayınlanmaya başlar, Fakülte Kitaplığı, Hirsch'in yönetimi ve ayrılan tahsisat sayesinde birkaç yıl içinde İstanbul'daki Fakülte Kitaplığıyla boy ölçüşecek duruma gelir. Türk Hukuk Kurumunun, 1948'de, çıkardığı Türk Hukuk Lûgatı'nın, son sözünde: "tertip, tanzim, tamamlama, tashih ve basım işlemleri Ankara Hukuk Fakültesi'nin değerli Ord. Profesörlerinden Ernest Hirsch (Türk vatandaşı olan Hirsch'e verilen nüfuz cüzdanında ismi Türkçede telaffuz edildiği gibi yazılmıştır) tarafından sağlanmıştır" diye yazar.

Hirsch, 19 Ağustos 1945'te İstanbul'da doğan oğluna Enver Tandoğan adını verir. Enver Paşa, Almanya'da

"Bir sınavın anlam ve amacı, o sınav için yerinde ve yeterli bir hazırlık yapmaya zorlamasında yatar. Her kim ki, sınavları kaldırmak ya da kısıtlamak, kolaylaştırmak niyetindedir, hem tek tek öğrencilere hem de kamuya kötülük etmiş olur."

1910-1920 tarihlerinde herkesin tanıdığı tarihi bir kişidir, üstelik Enver isminin anlamı da 'aydınlanmış' demektir. "Almanca bir küçük ismi aklıma bile getirmemişim. Türkiye'de kalmaya kararlıyım. O Türkiye ki, hükümeti beni kısa bir süre önce vatandaşlığa kabul etmiş ve Ankara'da kişiliğimi geliştirme şansı tanımıştı." Enver Tandoğan, evde Almanca, sokakta komşu çocuklarından Türkçe

öğrenir ve 1951'de Türk ilkokulunun birinci sınıfına başladığında hiç zorluk çekmez.

Eski vatan, yeni vatan

Hirsch'in Almanya'ya dönmeyi düşünmemesinin önemli nedenlerinden biri de; kız kardeşinin, sekiz yaşındaki oğlunun, eşinin ve diğer akrabalarının, dostlarının Auschwitz'de gaz odalarında öldürülmüş olduklarını öğrenmiş olmasıdır.

"Birbiri peşinden Alman üniversiteleri kapılarını yeniden açtıklarında, basında Almanya'da akademik hayatın ürkekçe de olsa, yeniden başladığına dair haberler çıktığında ve tek tek Alman meslektaşlarla tanıdıklar dönüştürme hazırlandıklarında, ben-baştan beri yaptığım gibi-bu düşünceyi reddediyordum. Ankara'da sayısız bilimsel görev ve işe boğulmuş durumdaydım."

Hirsch, 1948 yazında Münih Üniversitesi'nde misafir hoca olarak ders verme daveti alır. Cebinde Türk diplomatik pasaportuyla ve üniversiteler arasında yeniden bir kültür alışverişini başlatmak göreviyle, 1933'te terk etmek zorunda bırakıldığı, Almanya'ya gider. "Münih, Stuttgart, Frankfurt ve Wiesbaden'de geçirdiğim dört hafta boyunca edindiğim izlenimler, hiçbir şekilde içimde eski vatanıma karşı bir özlem duygusu uyandırmamıştı. Kendi alnımın teri ve bileğimin hakkıyla kazanmış olduğum yeni vatanım soluk almama bile zaman bırakmıyordu. Türk ticaret hukuku konusunda aşağı yukarı 1000 sahife kalınlığındaki ders kitabım, o sırada üçüncü baskısını yapmıştı. Pratik Hukukta Metod adlı kitabımın ikinci baskısı da henüz çıkmıştı. Ayrıca hukuk terimleri için bizzat hazırladığım Almanca-Türkçe, İngilizce-Türkçe, Fransızca-Türkçe, Latince-Türkçe

sözlükler de, Türk Hukuk Lûgatı'na ek olarak, çok şükür nihayet çıkabilmişlerdi. Fikir ve sanat eserleri konusunda yeni hazırlanan kanun taslağına yapılan ilave, yani Bern Birliği Anlaşması adıyla anılan metin, benim tarafımdan Türkçeye çevrilerek Ankara Hukuk Fakültesi Dergisinde yayınlanmıştı. Hukuk Felsefesi ve Hukuk Sosyolojisi derslerim kitap haline getirilmeyi bekliyorlardı. Dünya Üniversiteleri ve Türkiye'de Üniversitenin Gelişmesi başlıklı iki ciltlik eserim ise tamamlanmak üzereydi. Öylesine doluydum ki, sanki insanın hayatının tek anlamı, gündelik işlerin yerine getirilmesinden ibaretmişçesine çalışıyordum."

Hirsch'in bu olağanüstü çalışması bir "kendi kendinden kaçışı" göstermektedir. Yakınlarının, ülkesinin yaşadığı felaketlerin yanı sıra ailesinden -karısı, annesi, küçük oğlu ve İtalya'da yaşayan kızından- ayrı yaşamının doğurduğu sıkıntıları yaşıyor. Bu durumun evliliğinde yarattığı sorunları onarmaya çalışır ama başarılı olamaz. Sonraki yıllarda, karısının sorunları-rahatsızlığı, Berlin'de bir psikiyatri kliniğinin kapalı bölümüne yatırılmasını gerektirecek boyutlara ulaşır.

Hür Berlin Üniversitesi

Hirsch'in, 1950 yılı yaz sömestresinde, bir dönem hocalık yapmak üzere Berlin'e gitmesinin etkisi bir öncekinden farklı olur. 1948'de kurulan Berlin Freie Universität'te (Hür Berlin Üniversitesi) yeterli sayıda öğretim elemanı yoktur. Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde Şehirlik dersleri vermiş olan dostu Ernst Reuter: "İstanbul ve Ankara Üniversitelerinin kuruluşunda ön safta yer aldınız ve bu üniversitelerin gelişmesinde sizinde hizmetiniz var. Bu yirmi yılda kazandığınız tecrübelerinizin meyvelerini yeni Berlin Üniversitesinin inşasında da ortaya koymanız mümkün değil mi? Bize çok değil üç yıl yardım etseniz, köşeyi döneriz" ricasında bulunur. Hür Berlin Üniversitesi'nde ona ihtiyaç olması ve bir de dönüş yolculuğunda tanıştığı bayan 'o güne

kadarki hayatını allak bullak edecek ve yepyeni bir safhanın başlangıcı' olacaktır.

Hirsch, 1950'nin ikinci yarısında ve 1951'de Ankara'da yeniden yoğun işler içine gömülür. 1951 yılında zamanının çoğunu Parlamento binasının komisyon odalarında geçirir. Fikir ve Sanat Eserleri ve Ticaret kanunları için hazırladığı taslak metinler eski bakanların çekmecelelerinden çıkmış yeni bakanın isteğiyle Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilerek Parlamentoya sunulmuştur.

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi

"Almanya'da bir Türk Profesör"

"Almanya'nın Amerikan işgali altında ki bölgesinde bir Türk Profesör" Hirsch, Anılarım kitabının son bölümüne bu başlığı koymuş.

Hirsch, Ankara Hukuk Fakültesi Dekanı yoluyla, hiyerarşi kurallarına uyarak, Hür Berlin Üniversitesi'nde ders vermek için üç yıl süreyle ücretsiz izinli sayılmayı iki kez yazarak ister; bu istek reddedilir. Bunun üzerine, Milli Eğitim Bakanlığı'na istifasının kabulü için başvurur, dokuz ay sonra gelen yanıtta izin isteği kabul edilerek istifasının kabul edilmediği bildirilmektedir ama geç kalınmış, köprülerin altından çok sular akmıştır. Bunlar Hirsch'in, Berlin'deyken Türkiye'nin yararlarını savunmasını, Türkleri kollamasını etkilemez.

Hirsch kindar bir insan değildir. "Ben çok şey unuttum ve çok şeyin üzerinde de zaman otlar büyüdü. 'Kin' nedir bilmem. Bu benim 20 yıllık sürgünden sonra bir Alman üniversitesine geri dönme imkân veren bir eksikliğimdir" diyor.

Yetkili Türk mahkemesinden boşan-

ma kararını alan Hirsch, 10 Temmuz 1953'te Berlin'de üçüncü evliliğini yapar. Onu Berlin'e bağlayan bu önemli değişiklikten birkaç gün sonra da Hür Berlin Üniversitesi profesörleri tarafından rektör seçilir. "Çevreme birçok genç Türk hukukçu topladım. Bu gençler ya benim yanımda doktoralarını verdiler, ya da Türkiye'deki doçentliklerine hazırlandılar. Ben, karım ve oğlum, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları olarak Türk Başkonsolosluğu dosyalarında kayıtlıyız. Bugüne kadar (1981) Türkiye ile ilişkilerimi ayakta tut-

maya çaba gösterdim. Şu geçen otuz yıla yakın süre içinde Türk hukukunun meseleleri hakkında, sadece Türkçe olarak, pek çok kitap ve makale yayınlamakla kalmadım; Almanca bilimsel kitap ve makaleler kaleme alarak, Türkçe bilmeyen Alman hukukçularına Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni hukuk kültürünü tanıtmaya çalıştım."

Hirsch, Hür Berlin Üniversitesi'nde iki dönemi rektörlük olmak üzere; on dört yıl çalıştıktan sonra 1 Nisan 1967'de emekliliğini isteyerek ayrılıyor.

İstanbul Üniversitesi Senatosu, 26 Mayıs 1978'de aldığı kararla, Hirsch'e 'Fahri Hukuk Doktorluğu' diploması vererek, onun hizmetlerinin unutulmadığını gösteriyor, şükranlarını iletiyor.

Hirsch'e ithaf edilen iki Armağan Kitap var: Birincisi 1964 yılında Ankara Hukuk Fakültesi'nce; ikincisi Hirsch'in 75. yaş günü şerefine, 1977'de İstanbul Hukuk Fakültesi'nce yayımlanıyor.

29 Mart 1985'te ölen Hirsch, bir bilim adamı ve hoca olarak yaşamının son günlerinde emeklerinin takdir edildiğini görmüş, özellikle öğrencilerinin, asistanlarının sevgi, saygı ve şükran duyguları ile dolu olduklarını bilerek mutlu olmuştur. Anılarım kitabından onun bu duygularını, öğreniyoruz.

Anılarım kitabı

Prof. Dr. Yaşar Karayalçın, Sunarken başlıklı yazısında, Almanca aslı 1982'de Almanya'da yayımlanmış olan bu kitabı okuduklarında Hocanın eski öğrencileri

ve asistanları olarak, eserin dilimize kazandırılmasına karar verdiklerini açıklıyor. "Zaman sınırlarını aşan bir hayat hikâyesi Anılarım kitabının: ...yalnız hukuk hayatımız bakımından değil, üniversite ve hatta siyaset hayatımız bakımından bir hizmet olacağı hususunda birleştik.

"Weimar Cumhuriyetinin çöküş yılları, Hitler'in iktidara gelişi, hukukçuların davranışı, Atatürk Türkiye'sinin ilk otuz yılı ile ilgili görüşler ve gözlemler, hukukçu olsun-olmasın, yakın tarihle, toplum ve siyaset hayatı ile ilgilenen her aydın için yararlıdır."

Hirsch'le ilgili yazılanlardan

Prof. Dr. Hâmede Topçuoğlu

Ankara Hukuk Fakültesi'nce, 1964 yılında, Hirsch'e ithaf edilen Armağan kitabında, Prof. Dr. Hâmede Topçuoğlu, hocasının örnek niteliklerini ve çalışkanlığını şu sözlerle anlatıyor: "Akademik çalışmanın, ilmi titizliğin, fikri bağımsızlığın, işbirliği ahlâkının, mesleki dostluğun ve anlayışın en güzel örneklerini vermiş olan Hirsch'in; aziz hatıraları Fakülte Kütüphanesinden, ders salonlarından, öğrenci sıralarına kadar müessesemizin her köşesine öyle derin bir şekilde sinmiştir ki, ne Profesörün biyografisi bizde geçen yıllardan, ne de Fakültemizin tarihi onun paha biçilmez faaliyetlerinden mücerret olarak nakledilebilir.

Derslerini canlı kılmak için hiçbir emekten kaçınmazdı. Biz öğrencileri derslerinden, unutulmaz misallerinden, güncel hayattan seçilmiş olaylarından âdeta büyülenir, dersin bittiğinin farkında bile olmazdık.

Doktora seminerine katılan hukukçularda da ilk önceleri haklı bir çekingenlik hüküm sürüyordu. Hepimiz daha ziyade Hocayı dinlemek istiyorduk. Kendi fikirlerimize pek güvenemiyor, açığa vurmaya da pek cesaret edemiyorduk. Fakat ilk toplantıdaki bu ürkeklik çabuk geçti. Hocanın ilmi otoritesine karşı hissettiğimiz saygı ve bunun sonucu olan çekingenliğimiz, onun her düşünceye hürmetkâr, her tartışmaya mütehammil, kibirsiz, merasimsiz, kısaca o 'insan' şahsiyeti sayesinde çabucak izale olmuştu.

Hirsch'in her sahadaki o meşhur metodik çalışmaları bizim seminerlere de

şamildi: Toplantılarda bütün konuşmaların zabıtları tutuluyordu, bir arkadaş kâtiplik ediyor, sonra bunları teksir edip hocanın tashihiinden geçiriyor ve her birimize dağıtıyordu.

Hirsch, hakiki ilmin müspet metodundan başka bir araştırma vasıtasına inanmazdı. Gerçekliğin yerine ikame edilmek istenen mefhumlar demetinden, edebi ve sözüm ona 'ahlâki' safsatalardan nefret ederdi. İnsanlara

bilgi yerine nasihat sunan beylik devlet teorilerinden, hukuk felsefesi yerine ikame edilmek istenen hukuk edebiyatından hiç hoşlanmazdı. Sarahate, kesinliğe, duruluğa düşkündü. Sosyal gerçekliği olduğu gibi görmeden, ona süslü püslü fiistanlar biçmeye kalkan fikir terzilerini de hiç sevmezdi. O, cemiyet ilminin, ancak pozitif bir ilim haline gelmekle insanlara bir şeyler yapabileceğine inanırdı.

Cemiyet hayatının kendi kanunları anlaşılmadan, bu hayatı düzenleme teşebbüslerinden ibaret olan hukuki müdahalelerin verimsiz kalacağını daima hatırlatırdı. O, her düzene konmuş bilgi demetine ilim demeyecek kadar insaf sahibidir! Bunun içindir ki 'Hukuk Bir Bilim Kolu mudur?' başlıklı etüdünde bütün bir ömrünü tahsis ettiği hukuk ilminin, gerçek anlamı ile bir 'ilim' olup olmadığını her türlü mesleki zaaftan soyunmuş olarak tartışmış... Sonunda '...hukuk dogmatığı, hukuk tarihi, hukuk siyaseti kisvesinde tezahür eden bir kanun ve hukuk bilgisi varsa da, ilim payesine lâıyk, yani kesin ve itiraz kabul etmez temellere dayanan hakiki bir hukuk ilmi henüz mevcut değildir' demek cesaretini gösterebilmiştir!"

Prof. Dr. İlhan Arsel 1979'da yayımlan "Biz Profesörler" kitabında 1947'de Ankara Hukuk Fakültesi'nde doçentken, birlikte çalıştığı Hirsch'le ilgili kanısını şöyle dile getiriyor:

"Şayet üniversitelerimizde Hirsch gibi bir düzine hocamız olsaydı, Türkiye yepyeni bir zihniyet taşıyan ve yepyeni tutumlara sahip bir profesörler kadrosu ye-

tiştirmekte zerrece güçlük çekmezdi."

Hirsch'in öğrencilerinden Prof. Dr. Sulhi Dönmezer, 1977'de İstanbul Hukuk Fakültesi'nce yayımlanan Armağan kitabında hocasının davranışlarıyla onlara nasıl etkili bir örnek olduğunu aktarıyor:

"1938 yılının haziran ayında asistan olarak Fakültemize atandığımızda Fakülte Dekanı Kütüphanemizi düzenlemekte bulunan Prof. Hirsch'e hemen yardım ile hizmete başlamamızı istedi; gidip hocaya mülaki olduk. Çeketini çıkarmış, kollarını sıvamış, kitaplar arasında çalışıyordu. Onun yanında kütüphanenin etajerleri arasında altı ay süre ile bulunduk ve istediği şeyleri yaptık: Her kitabı elden geçirdik, kitapların numaralarını ellerimizle yazdık ve etiketlerini yapıştırdık. Bu arada 1914 yılında Almanların Fakültemize hediye ettiği ve fakat Tıp Fakültesi Amfisi altında unutulmuş kitap sandıklarını da açarak eserleri demirbaşa geçirip yerlerine koyduk. Yaptığımız işi basit sayarak bezginlik gösterdiğimiz zamanlar, işin özellikle bizim için ne kadar yarar sağladığını ilerde anlayacağımızı söylediler.

Gerçekten bu sayede kitaplarla senli benli olmayı, Kütüphanede yer alan her eseri gözü kapalı bulmayı öğrenmiş olduk ve ileri yıllarda hoca olunca, kürsümüze atanan her asistanı başlangıçta, bir yıl süre ile Kütüphane içinde oturtmayı âdet edindik. Böylece hocamızdan edindiğimiz tecrübeyi, aldığımız dersi gençlerin yetiştirilmesinde de yararlı biçimde sürdürdüğümüzü sanıyoruz ve bu metodun büyük yararlarına hâlâ inanıyoruz."

Hirsch'den birkaç gözlem ve değerlendirme:

Bir halk yası

"Atatürk'ün bedenlen ölmesi, bütün halkı, bütün tabaka ve çevreleri sarstı. Sanki gerçekten de bütün Türklerin babası ölmüştü, Atatürk'ün nâşını içeren lâhdin önünden son saygı görevini yerine getirmek amacıyla geçen insan kalabalığı öylesine muazzamdı. (...) Cenaze alayının geçtiği kilometrelerce uzunluktaki caddeler boyunca gözyaşları içinde hıçkırarak insanlar duruyordu, bütün pencereler, bütün evler ağlayan insanlarla doluydu. Kortejde yürüyen bizler için, sanki bütün İstanbul bir sel gibi akmış gelmiş ve ağlayan bir duvar oluşturmuştu. 1938 yılının o Kasım günündeki gibi içten bir halk yasını ne daha önce yaşamıştım, ne de daha sonra, bir daha böyle bir şeye tanık oldum."

Türk, Öğün, Çalış, Güven

İrkçılığı, saldırılarını yaşayarak, ruhıyla ve aklıyla tanıyan en derinden hissedilen Hirsch, milli gururun ırkçılıkla yakın uzak bir ilişkisinin olmadığını net bir şekilde değerlendiriyor. O Atatürk'ün, "kendi kopardığı İslâm geleneği bağları yerine, milli gururun üzerinde yükselebileceği ve dini öğretilerle hanedan geleneğinden arındırılmış, kökleri insanlık tarihine dayanan bir temel yaratmak için, bizzat nasıl çaba gösterdiğini" görüyor ve takdir ediyor. "Genç kuşağa daha ilkökul birinci sınıftan başlayarak telkin edilen bu ideoloji, en güzel ifadesini, Atatürk'ün Cumhuriyet ilanının 11. yıldönümünde Ankara'da bizzat açtığı anıtın üzerindeki şu sözlerinde bulur: 'Türk, Öğün, Çalış, Güven'... Bu anıt benim üzerimde öylesine büyük bir etki yapmıştı ki, daha sonraları Ankara'da profesörlük yaptığım yıllarda, kendini ezik hisseden Türk hanım asistanımı alıp bu anıtın önüne götürdüm - ve başarılı oldu!"

"Atatürk Kanunu"

1951 yılında Atatürk'e ve heykellerine yönelik saldırılar artmıştır. Bu saldırılar karşısında halkın duyduğu tepki, öfke basına yansır. İktidar partisi cezaları artırarak bu tür davranışları önlemek ister.

'Atatürk Aleyhinde İşlenen Suçlar Hakkında Kanun' adlı bir taslak hazırlar. Bu taslağa iktidar partisinden saflarından çok sayıda milletvekili karşı çıkar. "Bu kimse-ler, Ticanilere ve bunların saldırılarına besledikleri sempatiyi, birtakım anayasal endişelerin arkasında gizlemeye" çalışırlar.

Bir hukukçu olarak Hirsch'den yorum istenir, o da tartışmayı bitiren net bir yanıt yazar: "Atatürk adında bir şahıs hukuki anlamda, artık mevcut değildir. Dolayısıyla ona yasa yoluyla da bir imtiyaz sağlanması söz konusu olamaz. Söz konusu tasarıda ceza hukuku normlarıyla korunması öngörülen hukuki varlık ve şahıs olarak Atatürk değildir. Burada korunmak istenen Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusuna karşı Türk milletinde genel olarak, yaygın bulunan hayranlık ve saygı duygusudur. İşte ceza tehdidi altına konulmak istenen davranışlar, halkın içinde yaşamayı sürdüren bu saygı duygusunu, yani merhumun anısını zedelemeye müsait davranışlardır"

Yasadan umulan caydırıcı etki hemen görülür. "Böylece, bu olağanüstü

şahsiyetin anısını koruma konusunda ben de karınca kararınca bir katkıda bulunabildim."

Tek parti sistemi

Türkiye Büyük Millet Meclisi, üyeleri sadece tek bir parti mensubu oldukları halde, Hitler döneminin Alman Reichstag'ı gibi, ya da Doğu Berlin'deki Volkshammer gibi, politik nüfusu sıfır olan bir evet efendimciler topluluğu hiç değildi. Türkiye Büyük Millet Meclisi, pek çok değişik, evet hatta birbirine zıt akım ve menfaatlerin çarpıştığı, tek bir parti çerçevesi içinde enine boyuna tartışıldıktan sonra bunlar arasında bir denge ve uzlaşma sağlanan bir arenaydı. Bu niteliğiyle tek parti sistemi, Türkiye'deki işleyiş tarzıyla

hiçbir şekilde peşinde maiyeti olan bir 'Führer' devletine benzemiyordu. Bu sistem, devletin üst kademelerinden emir verilmeyen, yön verilen bir tür parlamenter demokrasiydi. Ama son karar mercei Parlamentoydu. Yasama erki de, sadece Parlamentodaydı."

"Antidemokratik kanunların" bertaraf edilmesi

Adalet Bakanı Özyörük, 1951 yılında İçişleri Bakanlığına getirildiğinde, "antidemokratik kanunların" bertaraf edilmesini görüşecek komisyona başkan olmasını Hirsch'den ister. Hirsch, bu öneriyi reddeder. "Ben 'anayasaya aykırı' kanun kavramını bilirdim. Ama 'antidemokratik kanun' kavramı tamamıyla politik bir slogandı ve söz konusu partinin rengine göre kâh öyle, kâh böyle yorumlanabilirdi. Bu düşüncemin ne kadar doğru olduğu 1950 ile 1960 yılları arasında sık sık görüldü."

Yararlanılan Kaynaklar ve Dipnotlar:

Anılarım, Ernst E. Hirsch, Çeviri: Fatma Suphi, TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları, Nisan 2000, Ankara

Üniversitelerde yeni öğretim dönemi

Büyük sermaye krizi fırsata dönüştürmek için propagandada ısrarlı görünüyor. Artan genç nüfusun yükseköğrenim görebilmesi için devletin yetersizliği, kaynaklarının kıtlığı kafalara kazılıyor. Onlara göre çare; Vakıf üniversitelerinin önünü açılması. Öğrenci harçlarının artırılması, büyük sermayenin üniversitelerdeki etkinliğinin genişletilmesi...

Toplumda başat hale gelen bakış açısına göre yükseköğrenimin yaygınlaşmasının temel hedefi çoktandır "okuyup adam olmak ve aydınlanmak" değil. Ekonomik krizlerin girdabında bunalan halk ideolojik aygıtların da yönlendirmesiyle yaşama çok daha kısa vadeli ve gündelik yarar ilkesiyle bakıyor.

Sayılar şişerken derinleşen niteliksizleşme

2008-2009 eğitim yılı biterken, sayıları 139'a ulaşan, devlet ve vakıf üniversiteleri ile enstitüler, araştırma merkezleri ve diğer yükseköğrenim kurumlarında, 2.889.070 öğrenci, 100.504 öğretim elemanı bulunuyordu. 2009 ÖSYS sonrasında öğrencilerin sayısı biraz daha artarak 3 milyon düzeyine gelmiştir (Tablo 1-3). AKP Hükümetleri döneminde öğrenci sayısındaki hızlı artış dikkat çekmektedir. YÖK yönetiminin hükümetin kontrolüne geçmesiyle birlikte bu artışın daha da hızlandığı görülmektedir.

Bu yazıda yeni bir öğretim yılına girerken sayıların ardında yatan yükseköğrenimimizdeki nitelikle ilgili sorunun özetlenmesi amaçlanmıştır.

Dışarıda gezecek 7 milyon genç Maksat diplomalı olsun!

Üniversite kapısında bekleyen, lise mezunu ve dersane bağımlısı işsizlerin sayısı hızla artarken okullaşma Tür-

kiye'de yükseköğrenim politikasının temel amaçlarından biri olarak kabul edilmiş görünüyor. Vakıf üniversiteleri kontenjanlarının boş kalmasını, YÖK tarafından bu sene düşürülmesine karşın tümüyle kaldırılmayan ÖSS'de başarı puanı eşiğine bağlayan vakıf yöneticisi bir profesör bu durumu "vatana ihanet" olarak niteliyor. Zaman zaman ortaya sürülen raporlarda Türkiye gelişmiş Batılı ülkelerle karşılaştırılarak okullaşma oranının yetersizliği vurgulanıyor. Yurttaşların ve gençlerin zihnine işlenen hedef aynı: Hayatta başarılı olmak için üniversite diploması şart.

Yurttaşların ve gençlerin zihnine işlenen hedef aynı: Hayatta başarılı olmak için üniversite diploması şart.

Oysa %20 düzeyine ulaşan işsizlik oranları içinde yükseköğrenim mezunlarının oranının giderek arttığı, üniversite diplomasının iş bulmaya yetmediği de görülüyor (Tablo 4). Ayrıca, eğitim görüldüğü alanın dışında istihdam edilmeleri de önemli bir sorun olarak yaşanıyor. Giderek daha fazla ayırına vardığımız bu acı gerçek yukarıdaki tezin üzerine gölge düşürüyor. Yine de büyük sermaye krizi fırsata dönüştürmek için propagandada ısrarlı görünüyor. Artan genç nüfusun yükseköğrenim görebilmesi için devletin yetersizliği, kaynaklarının kıtlığı kafalara kazılıyor. Onlara göre çare; Vakıf üniversitelerinin önünü açılması. Öğrenci harçlarının artırılması, büyük sermayenin üniversitelerdeki etkinliğinin genişletilmesi...

Üniversiteden beklentisi

Toplumda başat hale gelen bakış açısına göre yükseköğrenimin yaygınlaşmasının temel hedefi çoktandır "okuyup adam olmak ve aydınlanmak" değil. Sürekli ekonomik krizlerin girdabında bunalan halk ideolojik aygıtların da yönlendirmesiyle yaşama çok daha kısa vadedeli ve gündelik yarar ilkesiyle bakıyor. Yeni kurulan Üniversiteler kamu yatırımlarının tümüyle ortadan kalktığı bir iklimde o kente devlet bütçesinden kaynak

Üniversitelerimiz giderek hızlanan nitelik kaybına karşın, şişirilmiş rakamlar yanında yurtdışı yayın sayılarındaki artış diğer bir avunma kaynağıdır.

	Kız	Erkek	Toplam
Üniversiteler	1269557	1619513	2889070
Önlisans	304533	354297	658830
Açıköğretim	164869	141901	306770
Lisans	734815	940342	1675157
Açıköğretim	343087	492679	835766
İkinci öğretim	156812	241029	397841
Yüksek Lisans	57325	28681	51956
Doktora	15949	19720	35669
Tıpta ihtisas	5492	6800	12292
Türkiye toplamı	1274618	1649663	2924281

Tablo 1. 2008 – 2009 Öğretim yılı Yükseköğretimdeki öğrenci sayıları (Yükseköğretim istatistikleri, ÖSYM)

aktarılması ve ticaretin biraz olsun canlanmasına hizmet etmektedir. Lise mezunu erkekler için üniversiteye kapak atmak, askerlik görevinin ertelenmesi, genç evladının biraz daha olgunlaşmak için zaman kazanması, askerliğini yedek subay veya kısa devre olarak yapabilmesi demektir. Yaşama aynı ilkeyle bakan YÖK yöneticilerinin açıkladıkları ilk projelerden biri de açık öğrenimde okuyanlara da bu olanağın sağlanması olmuştur. Yararcılık ilkesinin en masumu, eğitim olanağı ayağa götürülüp bir olasılık kaydolabilirse öğrencinin eğitim giderlerinin gurbette okumaya göre epey azalması, taşralı yoksullar için eğitim fırsatının artmasıdır.

Uygulamanın temel ikeleri

Şu an uygulanan sistemin temeli, yükseköğrenimin kamusal niteliğinin giderek ortadan kaldırılmasıdır. Bu politika, yıllardır hem büyük sermaye gruplarının, hem de tarikatçıların değirmenine su taşımaktadır. Hedefi yükseköğrenim kapağı atmak ve diploma almak olan sistemde dar gelirli gruplar için koşulsuz destekler azalmaktadır. Bu durumda nitelikli beyinler daha ortaöğrenim döneminde tarikatçıların ağına girmekte, onlardan arta kalanları da büyük sermaye kendine çekmektedir. İlk ve orta öğretim sisteminde özellikle yönetici konumunda yerleştirilmiş bulunan tarikatçı öğretmenler bu ağa öğrenci seçen ilk elemanlardır. Bu öğrencilerin il ve ilçe merkezlerinde barındırılması, bir kısmı

bedelsiz olarak dershanelerde sınavlara yerleştirilmesi, sosyal ve kültürel çevrelerinin (kozalarının) örülmesi, tarikatın maharetle kotardığı işlerdir. Üniversite sınavına hazırlık, tercihlerin belirlenmesi, üniversitenin bulunduğu şehirde tarikat yurtlarına veya evlerine yerleştirilmesi daha sonra gerçekleşen aşamalardır.

Nitelikli beyinlerin bir kısmı ise "mükemmeliyet merkezi" olarak büyük sermaye tarafından kurulan vakıf üniversitelerinde burslu öğrenim görmektedir. Bu üniversiteler tarikat ağı içinde veya dışında üniversite kapısına kadar sınavlarda başarı göstermiş gençler için albenili seçeneklerdir.

Kamu üniversitelerinin bir kısmı bu düzen içinde eski saygınlıklarını kullanarak, ikinci diploma sözü vererek, burs ve yurt olanakları sağlayarak çekici olmaya çalışıyorlar. İngilizce eğitim vermek de bu rekabet ortamında kullanılan bir başka zorlama yöntemidir.

Bütün bu yükseköğrenim kurumlarında eğitim gören gençlerin en nitelikli olanları ise kurulan ilişkiler veya ağı yapı içinde küreselleşmenin güç merkezlerine çekilmektedir. Ulusal niteliği ve hedefleri aşındırılmış bir süreçte Türkiye bu nitelikli ve genç beyinler için çekim odağı olmaktan çıkarılmıştır.

Kamu planlaması ve desteği olmadan açılan her üniversite, bu çarkı güçlendirmektedir.

Bütün bu kaotik ortamda ana sorun, kamu yönetiminin artık dümeni tümüyle

yeşil veya büyük sermayeye bırakmış olmasıdır. Üniversitelerin kurulması ve yükseköğretim sistemimizin kısa vadeli ve siğ hesaplar dışında ortak amaç ve hedefleri yoktur. Toplumu eğitmek dersiniz eğitimin niteliğinin düştüğü, araştırmacı yetiştirmek deseniz doktora ve yüksek lisans programlarının sayı ve nitelik bakımından yetersiz olduğu, mesleğe hazırlamak dersiniz üniversite diploması olanların meslekte ehil sayılmadıkları herkesçe kabul edilmektedir.

O halde şu an yapılmakta olan iş yalnızca yükseköğretimde okullaşma oranını ve diplomalı sayısını artırmaktır. Sonuç; yöneticilerinden hocalarına, öğrencilerinden mezunlarına kadar artan bir niteliksizleşmedir.

Bu karmaşada gençlere ve ailelerine verilen mesaj kendilerini kurtarmalarıdır. Çünkü sistemin ikinci temel ilkesi, her koyunun kendi bacağından asılmasıdır. Eğitim bireyin kendi sorumluluğudur. Anayasada öyle yazsa da eğitim devletin sorumluluğunda değildir.

O halde üniversite, akademisyen ve öğrenci sayısının artmasıyla, yükseköğretimde okullaşma oranının artmasıyla öğrenmek yanlışır. Şişirilen sayılarla böbürlenmek, bilim, eğitim ve araştırma ortamındaki yıkım, niteliksizleşme ve önlenilebilir güç kaybını gizlemeye yetmiyor.

Yurtdışı yayın başarısıyla avunmak

Üniversitelerimiz giderek hızlanan nitelik kaybına karşın, şişirilmiş rakam-

lar yanında yurtdışı yayın sayılarındaki artış diğer bir avunma kaynağıdır. Kemal Gürüz'ün YÖK Başkanlığı döneminde başlayan teşviklerle uluslararası sıralamada Türkiye 40'lı sıralardan 17. sıraya kadar yükselmiştir. Doçentlik sınav yönetmeliğinde yurtdışı yayın zorunluluğu getirilmesi yanında profesörlüğe yükseltmelerde de yabancı atıf dizinlerinde yer alan dergilerde makale yayınlanmasının şart koşulması bu alanda büyük bir çabaya yol açmıştır. Ancak yayınların niceliği artarken aldıkları atıf sayılarının göreceli olarak düşük kalması, bu konuda da ciddi bir nitelik sorunu olduğunu düşündürmektedir. Bilimsel ve akademik gelişmenin, yurtdışı dergilerde yazı yazmaya indirgenmesi beraberinde birçok sorunu da getirmiştir.

Zoraki araştırmacılık beraberinde birçok etik sorunu getirmiş, aşırı macılık, aktarmacılık, para karşılığı yayın derken yurtdışı yayın konusu piyasanın bir meta ürünü olmuş "yayın garantili akademik büro"lar açılmıştır. Bilimsel düşünme ve araştırma yöntemlerini hiçbir zaman benimsememiş binlerce akademisyen "maksat yayın olsun" diyerek makale yazma veya yazdırma yoluna gitmiştir. Akademik yükseltmeler ve sınavlarda yayın sahibi olmanın özendiril-

1997-1998	1.409.627
1998-1999	1.464.740
1999-2000	1.503.981
2000-2001	1.594.642
2001-2002	1.664.364
2002-2003	1.894.109
2003-2004	1.946.442
2004-2005	2.106.351
2005-2006	2.342.896
2006-2007	2.453.664
2007-2008	2.889.070
2008-2009	2.971.744

Tablo 2. Yıllara göre son on yılda yükseköğretimdeki öğrenci sayıları (Yükseköğretim istatistikleri, ÖSYM)

mesi, akademisyenleri bireyciliğe ve yanlış rekabet anlayışına itmektedir. Yurtdışı dergilerde kısa zamanda daha çok yayın yapma hevesi de bu dergilerde rağbet gören konuları seçip, özensiz çalışmaları şişirerek kısa sürede yayına dönüştürme kolaycılığına zorlamaktadır. Bu süreç akademik ortama (eğitim-araştırma-yayın-akademik ortamın inşası ve yönetilmesi) ve topluma katkı konusuna yabancılaşmayı da beraberinde getirmektedir. Akademisyenlerimiz gerçekte kaldıramayacağı yüklerin altına sokulduğu yarışmalar için hormon kullanan halter yarışçılarına benzemektedir.

Bilimsel çalışma yöntemlerinin akademik dünyamızda zayıf kaldığının bir başka göstergesi, doktora programlarında hedeflenen sayılara bir türlü ulaş-

	Kız	Erkek	Toplam
Profesör	3746	9916	13662
Doçent	2326	5034	7360
Yardımcı Doçent	6456	12082	18538
Öğretim görevlisi	6067	9685	15752
Okutman	4384	2936	7320
Uzman	1341	1692	3033
Araştırma görevlisi	16518	18274	34792
Diğer	23	24	47
Toplam	40861	59643	100504

Tablo 3. 2008 - 2009 Öğretim yılı Yükseköğretimdeki öğretim elemanları sayıları (Yükseköğretim istatistikleri, ÖSYM)

lamamasıdır. Doktora programı açmak için akademisyen bulmakta zorlanan üniversiteler, tezsiz yüksek lisans programları açarak bu konuyu da sulandırıp yozlaştırmaktadır.

Çare: Eğitim ve bilimde ulusal politikalar, laik ve bilimsel eğitim

Yılların biriken sorunları karşısında yükseköğretim alanında gerek öğretim elemanlarının gerekse öğrencilerin giderek edilgen figüranlar durumuna düşürülmeleri de uygulanan genel politikanın bir sonucudur. Aydınlanma ve Cumhuriyet ilkelerinin kaleleri olan Üniversiteler, bir yandan hükümet ve YÖK, öte yandan yeşil ve küresel büyük serma-

yenin didikleme-lerine karşı savunmasız kalmıştır. Gardı düşmüş bir bok-sör gibi her gün yumruklanmakta, hızlı bir kadrolaşma süreci yaşamaktadır.

Bu durumdan yalnızca üniversitelerin çabasıyla çıkış mümkün görünmüyor. Eğitim, bilim ve araştırma politikalarında ülkeyi yeniden aydınlanma dönemine sokacak köklü değişiklikler olmadan bilimin ve üniversitenin öz-ğürleşmesi olanaksız. Ancak bu gerçek,

	Erkek	Kadın
Temmuz 2006	% 84,1	% 67,4
Temmuz 2007	% 83,6	% 69,8
Temmuz 2008	% 84,1	% 70,4
Temmuz 2009	% 83,2	% 70,1

Tablo 4. Yükseköğretim mezunlarında yıllara göre işgücüne katılma oranı (Kaynak: TÜİK haber bültenleri)

yaşadığımız ortamda üniversite öğretim elemanlarının ve öğrencilerin sorumluluklarını azaltmıyor. Tersine daha çok çalışmak, örgütlenmek, bilimi gerçek yol gösterici kabul eden bir düzeni hep birlikte yeniden kurmak zorundayız.

Yeni YÖK Düzeni: Akademik yaşamdan örnekler

* Yıldız Teknik Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanlığı, Prof. Dr. Özer Ozankaya'nın beş yıldan beri vermekte olduğu "SOSYOLOJİ" dersini, kendisine hiçbir bilgi vermeden bir başka öğretim görevlisine verdi. Karar tam derslerin başladığı gün, Prof. Ozankaya öğrencileriyle tanışıp ilk derslerini verdikten sonra, adı geçen bölümün sekreteri aracılığıyla telefonla bildirildi. Prof. Ozankaya bu gelişme karşısında görüşlerini şöyle açıkladı:

"Akademik özgürlüğe, öğretim üyesinin ve öğrencilerin mesleki haklarına, bilimsel eğitim ve öğretim anlayışına uygun düşmeyen bu davranış karşısında durumu bildirdiğim üniversite rektörlüğü (eğitim işlerinden sorumlu birimi) sessiz kalarak bu işlemi bir tür onaylamıştır. Bu davranış ve tutum, kanımca yeni YÖK yönetiminin üniversite anlayışının yansımalarından bir yenisidir.

Ünlü bilgin Pasteur, Fransız gençliğine yaptığı çağrıda, "Bir ulusun başından geçen kimi üzüntülü 'saatler' karşısında yürekliğinizi yitirmeyin" der. Doğru anlamı ve dürüst uygulaması ile

Ulusal Egemenlik İlkesi üzerine dayalı Atatürk Cumhuriyeti'nin yaşamında da bugünkü olumsuz uygulamalar, ancak "üzüntülü dakikalar" ölçeğinde kalacaktır.

Bu dakikaların saniyeler oranına inmesi için, genç arkadaşlarıma belirtiyim ki, basın, radyo ve TV'lerde, internet sitelerinde, türlü dernek ve kurum konferanslarında gerek Toplumbilim verilerini, gerek Atatürk Devrimi ilke ve kurumlarının ışıklarını yayma yolundaki çalışmalarımızı kuşkusuz sürdüreceğiz."

* Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dekanlığı; yıllarca vermekte olduğu "CEZA HUKUKU" dersini hiç bir bilgi vermeden Prof. Dr. Nurullah Aydın'dan alarak alanla ilgili çalışması olmayan bir başka öğretim üyesine verdi. Yine iki bölümün tüm şubelerine vermekte olduğu "HUKUKA GİRİŞ" dersini başka öğretim üyelerine dağıttı.

Prof. Dr. Nurullah Aydın'ın her iki dersle ilgili okutmakta olduğu ders kitapları varken görevlendirilen öğretim üyelerinin konuyla ilgili herhangi bir bi-

limsel çalışmaları olmadığı öğrenildi. Bu durumun akademik özgürlüğe, meslek etiğine, bilimsel eğitim ve öğretim anlayışına uygun olmayan bu davranış olduğu görüldü.

* Yükseköğretim Kurulu Genel Kurulu hukuk fakültelerinde anabilim dallarının yeniden yapılandırılmasına ve böylece Roma Hukuku Anabilim Dalı'nın kaldırılarak Hukuk Tarihi Anabilim Dalı'na bağlanmasına karar verdi. Hukuk Fakültelerinden çok sayıda öğretim üyesi kararın yürütmesinin durdurulması amacıyla Danıştay'a başvurdu. Hukukçular "Türkiye'de Hukuk Fakülteleri'nin kurulmasıyla birlikte ders programı içinde yer verilen Roma Hukuku, Türk Hukuk Devrimi'nin hukuk eğitim-öğretimindeki sembolüdür. Dini temellere dayanan Osmanlı Hukuku'nun terk edilerek, laik esaslara dayanan çağdaş Batı Hukuku'nun benimsenmesi, bu hukukun dayandığı Roma Hukuku'nun hukuk fakülteleri'nde gerek ders olarak okutulmasını gerek akademik teşkilat içinde bağımsız bir yapıya sahip olmasını gerekli kılmaktadır" tezini savundular.

Antik Dönem'de soylu sınıfın hem borç veren hem de borç alan olarak finans işlerindeki konumu

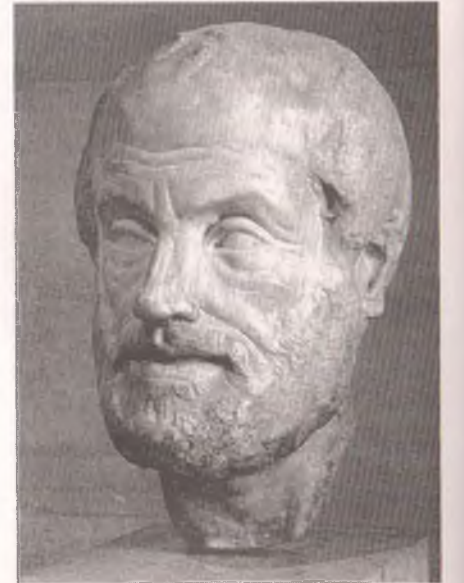
Antik Dönem'de esas zenginlik kaynağı toprak sahipliği olan soylu sınıf; para, faiz, borç alış-verişi gibi iktisadi unsurları kirli görüp küçümsemekle birlikte para ticaretinin tüm boyutlarında yer almıştır.

Para ticaretini kirli bir iş gören soylu sınıfın bazı mensupları, ki bunlar arasında hükümdarlar da bulunmaktadır, profesyonel bankerler veya tefeciler olarak görülmeseler de birer finansör olarak hem dostlarına hem de vasal devletlere sık sık borç vermişlerdir.

Antik Dönem'de soylu sınıf, her zaman hem borç verme işlerinde yer almış hem de kendi lüks harcamaları veya acil ihtiyaçları için sürekli nakit paraya ihtiyaç duymuş ve borçlanmıştı. Bu çift yanlı konumuna rağmen para ticareti soylular için, en azından düşünsel planda, kirli ve kendilerine pek yakıştıramadıkları bir iş olmuştur. Aristoteles, faizi, doğaya en aykırı servet edinme yöntemi olarak görmüştür. Aristoteles şöyle der: "...para kazanma, dediğimiz gibi iki çeşittir: Biri zorunlu ve kabul edilecek niteliktedir, bunun yönetime ilişkin olduğunu söyleyebiliriz; öteki, ticari olanı, değiş-tokuşa dayanır ve buna haklı olarak kınamayla bakılabilir. Çünkü doğadan değil, insanların birbirleriyle alışverişinden çıkmaktadır. Faizcilikten de pek çok nefret edilir ve bu nefret tamamıyla haklıdır; çünkü faiz, paranın adına varolduğu şeyin bir ürünü değil, paranın kendisinden çıkan bir kazançtır. Para bir değiş tokuş aracı olması için düşünülmüştür, faiz ise paranın kendisindeki bir artışı gösterir. Faizden, bir tahıl ürünü ya da hayvan yavrusuymuş gibi kazanç diye söz ediyoruz, çünkü her canlı benzerini

doğurur, faiz de paradan doğan paradır. Dolayısıyla, bütün servet edinme yolları arasında doğaya en aykırı olanı budur" (Aristot. *pol.* I. 10).

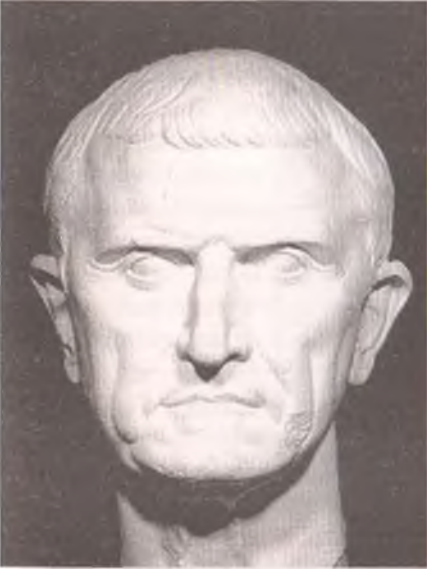
Eski Yunanların "daneion" (δανειον), Romalıların ise "debitum" dedikleri borç, Antik Dönem toplumunda "yalan"dan sonra gelen en büyük ayıp olarak görülmüştür. Herodotos bunu şöyle açıklar: "Yapılması yasak olan şeyin konuşulma-

Filozof Aristoteles

sı da yasaktır. En büyük ayıp yalandır, bundan sonra borç gelir, bu da, öbürleri arasında asıl şu nedenle ki, diyorlar, borcun arkasından ister istemez yalan da gelir" (Hdt. I. 138). Ancak söylem böyle de olsa faizli-faizsiz, teminatlı-teminatsız türlü şekillerde borç ilişkileri Eski Yunan ve Roma toplumlarında çok yaygın olarak var olmuştur. Kişilerin, devletlerin, tapınakların, hayır kurumu-vakıf vb. kuruluşların birbirlerinden ve bankerlerden borç almaları özel ve kamusal yaşamının bir parçası haline gelmiştir.(1)

Para ticaretini kirlı bir iş gören soylu sınıfın bazı mensupları, ki bunlar arasında hükümdarlar da bulunmaktadır, profesyonel bankerler veya tefeciler olarak görülmeseler de birer finansör olarak hem dostlarına hem de vasal devletlere sık sık borç vermişlerdir.(2) Soylu sınıf mensuplarının zenginliği toprak sahipliğine dayandığından, güzel evler, kadınlarla ilişkilerinde kullandıkları pahalı hediyeler ve politikada yer almak için gerekli olan masraflar gibi alışlagelmiş harcamaları için daha fazla miktarda paraya ihtiyaç duymuşlardır. Üst tabaka arasında, bitmek tükenmek bilmeyen bu istek-

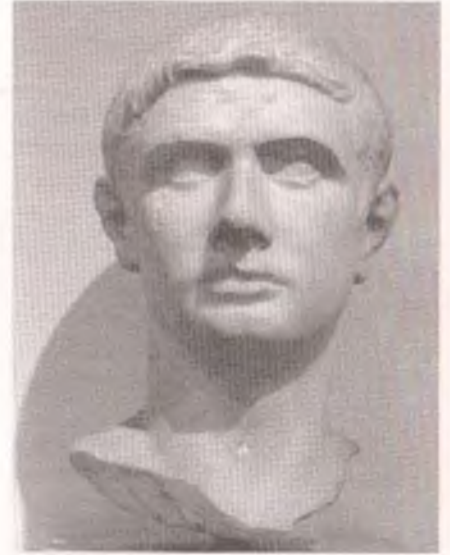
Romalı soylu Crassus

leri karşılayabilmek üzere kazanma hır-sının ortaya çıkmasının sebebi, tek zenginliğin toprak olması ve bu kesimin ciddi bir hazır nakit para yetersizliği ile karşı karşıya bulunması olmuştur.(3)

Tefecilik ve soylu sınıf

Soylu sınıf mensupları arasında faizsiz hatır kredisi (Eski Yunanca *eranos* veya *khresis*, Latince *mutua pecunia*) veya düşük faizli kredi işlemleri olabildiği gibi devletin ihtiyacı durumunda da devlette düşük faizli veya faizsiz krediler kullandırılmıştır. Ancak soylu sınıf mensuplarının zaman zaman özellikle yabancı devletlere yüksek faizle kredi verdiği de bilinmektedir. Örneğin Romalı soylu M. Iunius Brutus, parasını Kıbrıs'ta bir kent devletine (Salamis) %48 faiz oranıyla borç vermiştir (Cic. Att. V 21 vd. VI 2). Ayrıca yüksek riski nedeniyle bankerlerin finanse etmekten kaçındıkları deniz kredisi işlemlerinde soylular da yer almıştır, çünkü bu kredinin faiz oranı normal kredilerin birkaç katı yükseklikte olmuştur. Bu nedenle soylu sınıfın kreditörlüğü ile tefecilik arasındaki sınırları tam olarak çizmek gerçekte pek kolay değildir. Ancak hem antik kaynaklarda hem de çağdaş tarihçi ve ekonomistler arasında soylu sınıftan kreditörleri tefeci olarak görmek eğilimi yaygındır.

"Yasal sınırın üzerinde aşırı faiz alarak borç para verme işi yapmak"(4) demek olan tefecilik karşılığı Antik Dönem'de çeşitli sözcükler kullanılmıştır: Eski Yunan'da tefeciye *daneistes* (δανειστής) ve *toculliones*,(5) Roma'da ise *fenerator* (veya *faenerator*) denmiştir.(6) Soylu sınıftan finansörleri tefeci olarak nitelemeyen kaynaklar, dayanak olarak şu görüşleri belirtirler: Roma'da profesyonel bankerlerin sahip oldukları bazı yasal haklara, banker olmayan finansörler sahip değillerdi. Senatörler ve süvari sınıfı (*equites*) hiçbir zaman banker, sarraf, kasadar gibi bir meslek erba-

Romalı soylu ve finansör Brutus

bı görünümünde olmadılar. Senatörler ve süvari sınıfı, açık artırma (mezatçılık) işleri dışında, hiçbir zaman profesyonel bankerlerin de müşterisi olmadılar; onların mali aracılıkları, yönetici sınıf üyelerinin ihtiyaçlarıyla sınırlıydı.(7) Tanınmış tarihçi ve ekonomist M. I. Finley de soyluların borç vermesini bir tefecilik faaliyeti olarak görmez ve şöyle der: "Brutus, Crassus ve Caesar farklı bir meseledir. Bunların hepsi de büyük miktarlarda borç para verdiler ancak bunlar tefeci değillerdi. Onlar, asillere en çok yakışan iki önemli faaliyet alanı olan savaş ve siyasetin adamlarıydı. Bu tür insanların, oldukça fazla parayı hiç çekinmeden borç olarak vermelerine alışılmıştı ve acemice yapılan bu tür faaliyetler, onların bütün zamanlarını soyluluk kariyerlerini korumak için yapacakları harcamalardan alıkoymazdı. Cicero döneminde buna bir başka şey daha eklendi, ki bu şekilde para kazanmak, eyaletlerde yenilgiye uğratarak kendilerine bağlanan halka uygulanıyordu ve tamamıyla siyasiydi. Cicero bu amatörleri, hiçbir zaman *faeneratores* olarak adlandırmayı hayal bile etmemiştir... Borç para veren profesyonel tefeciler ile Cicero'nun da içinde bulunduğu

1) F. M. Heichelheim, "Anleihen" ve "Darlehen", KP, C. 1, s. 356-7 ve 1392-3; B. Laum, "Anleihen", RE, Ek C. 4, s. 24-25.

2) F. M. Heichelheim, "Anleihen", KP, C. 1, s. 356-7; Laum, a.g.y., s. 24-25.

3) M. I. Finley, Antik Çağ Ekonomisi, (Çev. H. P. Erdemir), İstanbul, 2007, s. 51.

4) Dil Derneği Türkçe Sözlük, 2. baskı, Ankara, 2005; TDK Türkçe Sözlük, 10. baskı, Ankara, 2005; Meydan Larousse Ansiklopedisi, "tefeci" maddesi, C. 19, s. 136; AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi, C. 20, İstanbul, 1986-1987, s. 479.

5) A. Böckh, Staatsaushaltung der Athenen, C. 1, 2. baskı, Berlin, 1851, s. 178.

6) H. Blümner, Die römischen Privataltertümer, (3. baskı), Beck, 1911, s. 650 vd.; S. Kabağaç ve E. Alovera, Latince / Türkçe Sözlük, İstanbul, 1995.

7) J. Andreau, "Banken", NP, C. 2, s. 434-435.

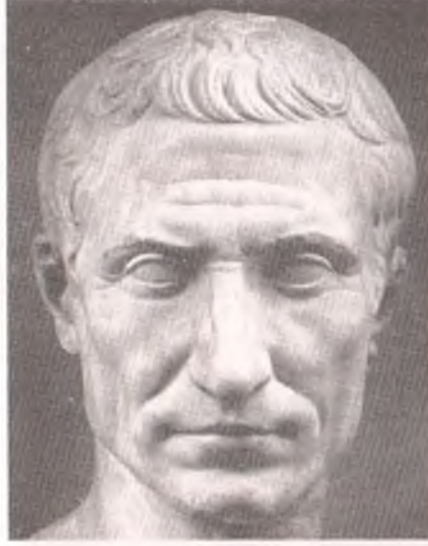
senatör grubunun borç para verme usulleri, Antik Çağ kanunlarına göre birbirinden ayrı tutulmuştur.”(8)

Değerli bilim adamları J. Andreau ile Finley’in yukarıda yer alan ve “soylu sınıf mensuplarının, değil tefeci ve banker olmak, bankerlerle dahi iş yapmamış olmalarına” ilişkin görüşleri, tartışmaya açık olsa gerektir. Zira hem Eski Yunan hem de Roma dönemlerinde bu görüşün aksi örnekler de bulunmaktadır. M.Ö. 4. yy.da Atina’da büyük bir bankanın sahibi olan Pasion’un müşterileri arasında soylu kesimden komutan (strategos) Timotheos ve hatip Demosthenes’in babasının da bulunduğu pek çok zengin kişi yer almıştır.(9) (Dem. o r. 50, 56). Roma Dönemi’nde de, aşağıda göstereceğim gibi, soylu sınıftan T. Pomponius Atticus, C. Rabirius Postumus, L. Caecilius Iucundus, Herodes Atticus gibi çeşitli bankerler bulunmaktadır.

Borç veren olarak soylu sınıf

Antik Dönem’de faizli borç verme, soylu sınıf mensupları için düzenli bir gelir demektir.(10)

M.Ö. 4. yy.’ın ünlü hatiplerinden Demosthenes’in, zengin bir kılıç ve mobilya imalatçısı olan babası Paiania’lı Demosthenes, servetinin önemli bir kısmını borç vererek değerlendirmiştir. Buna ilişkin ayrıntılar, hatip Demosthenes’in mirasla ilgili açtığı bir davadan bilinmektedir. Atina’da doğmuş olan hatip Demosthenes yedi yaşındayken babasını kaybeder. Babasından 17 talantonluk bir miras kalır. Ancak vasileri bu mirası zimmetlerine geçirdiklerinden Demosthenes büyüdükçe mirasın sadece onda birini alır ve buna karşı dava açar. Mahkemeye sunulan yeminli yazılı ifadede şu bilgiler yer alır: “Bunların yanında drakhme olarak faize yatırılmış bir talanton’luk gümüş para bıraktı ki bunlar yıllık 7 mna’dan fazla faiz getiriyordu... Evde ise 80 mna gümüş para bıraktı. Evde bıraktığı bu mallara ilaveten, Ksuthos’a gemi ipotek mukavelesi için verdiği 70 mna, Pasion’un

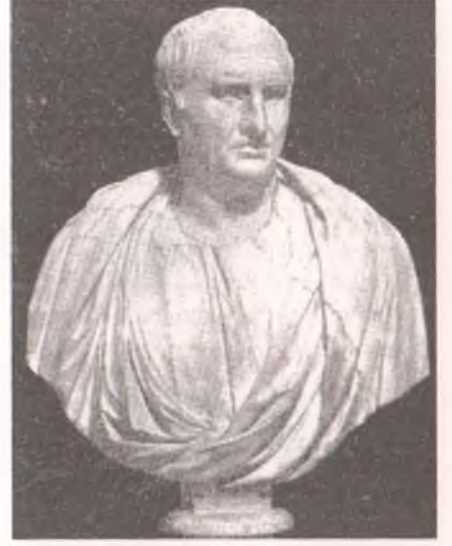

Roma hükümdarı Caesar

bankasında 2400 drakhme, Pylados’un bankasında 600 drakhme ve Demon’un oğlu Demomeles’te de 1600 drakhme parası vardı. Ayrıca çeşitli kişilerde 200’er, 300’er drakhme olarak, yatırım amacıyla verilmiş, tamamı 1 talanton’luk para vardı. Bütün bunların da toplamı 8 talanton ve 50 mna’dan fazla ediyordu. İncelerken göreceğiniz gibi bırakılan bütün mirasın toplamı aşağı yukarı 14 talanton’dur.”(11)

Bir başka örnek de hatip İsaïos’un anlatımlarında görülmektedir. Stratokles adlı bir toprak sahibinin servetine ilişkin İsaïos’un verdiği bilgiye göre, bu şahsın 2,5 talent değerindeki toprağı yılda 1200 drakhme gelir getirmektedir; evlerinin kirasından da yılda 350 drakhme kazanmaktadır. Borca verdiği 4000 drakhmeden ise %18 faiz üzerinden 720 drakhme gelir elde etmektedir; mobilya ve büyükbaş hayvanlarıyla birlikte toplam serveti 5,5 talenttir (İs. XI 41 vdd).(12)

Roma’da da soylu sınıf mensuplarının borç verme işlemlerine ilişkin pek çok örnek vardır. Cumhuriyet Dönemi sonları ile İmparatorluk Dönemi başlarında hemen hemen tüm senatör ve süvari sınıfı borç vermekteydi; hatta bunlardan bazıları, profesyonel bankerler olarak görülmeler de birer finansördüler. Genç Pli-

Romalı soylu, hatip Cicero

nus ve Herodes Atticus gibi üst tabakadan zengin insanlar faizle borç veriyorlardı. Borç verenlerin en büyüğü imparatoru. Cicero’nun dostu T. Pomponius Atticus, Crassus, Rabirius Postumus gibi zengin soylular da benzer işler yapırdı.(13)

T. Pomponius Atticus’un, her Romalı’nın esas uğraş alanı olan ziraat dışında arazi spekülasyonu ve borç para vermek şeklinde başka uğraşları da vardı. Atticus, Cicero’yla olan dostluğuyla tanınır. Çok zengin ve bilgili olan Atticus’tan, Cicero’ya yazdığı birkaç mektuptan başka bir şey kalmamıştır. Buna karşılık Cicero’nun M.Ö. 65’ten 44’e kadar Atticus’a gönderdiği 396 mektup, Cicero’nun yazışmalarının esasıdır. Cicero, Atticus’un arazi spekülasyonlarından bahseder (Cic. Att. I 6, 1. IV 8 a 1). Ancak en kazançlı ve önemli işi faizle borç para vermektir. Roma’da Atticus’tan borç alan tanınmış şahsiyetler arasında Metellus (Cic. Att. IV 7, 2), Caesar (Cic. Att. VI 1, 25), Q. Cicero (Cic. Att. VII 18, 4), M. Brutus (Nep. Att. 8, 6) ve Fulvia’nın adı geçer; ancak Atticus bunlara faizsiz borç vermiştir. Metellus’a verdiği borç ise batmıştır. Roma’da M.Ö. 110’da doğan (Nep. Att. 3, 3) T. Pomponius Atticus 77 yaşında iken üç ay beş gün süren hasta-

8) Finley, a.g.e., s. 48-49, 51.

9) E. Ildiz, “Antik Dönemde Köle Bankerler”, Bilim ve Ütopya dergisi, S. 184, s. 74-79.

10) Finley, a.g.e., s. 238.

11) Ö. Sungur, “Demosthenes- Dava Nutukları -I-”, Arkeoloji ve Sanat 87, 1998, s. 33-43.

12) H. Klotz, Die Wirtschaft der griechisch-römischen Welt, Darmstadt, 1992, s. 125.

13) H. Klotz, Die Wirtschaft des Imperium Romanum, Mainz, 2006, s. 182

lığı sonucu 31 Mart 32'de ölmüştür.(14)

"M.Ö. 58 ve 56 yılları arasında, soyluların fazilet timsali olan genç Brutus, Kıbrıs'ta Salamis şehrine %48 faizle yüklü miktarda kredi vermişti. Brutus'un parayı toplama zamanı geldiğinde, Cicero bu durumdan müteessir olmuş ve Kilikia'nın idarecisi olarak, meseleyi yasal oran olan %12 faizle çözümlemeye çalışmıştı."(15)

C. Rabirius Postumus, Cicero'nun söylevleri nedeniyle tanınan bir finansördür. Rabirius, C. Curtius'un oğluydu (Cic. 3. 45. 47) ve genç yaşta babasını kaybetmişti. Vasiyet gereği amcası C. Rabirius tarafından evlat edinildi (Cic. 38. 45). Süvari sınıfına mensuptu (Cic. 3. 11 vd. 15), kültürsüzdü (Cic. 23) fakat çok zengindi (Cic. 38); babası gibi o da (Cic. 3) bankerlik işini tüm imparatorlukta (Cic. 4. 38), Caesar (Cic. 43) ve Cicero (Cic. 47) gibi bağlantılarıyla bütün Roma dünyasında (Cic. 4. 45 47) sürdürdü. En başarıllı olduğu iş bankerlikti.(16)

Pompeii'li banker L. Caecilius Lucundus'un M.S. 1. yy.daki faaliyetleri hakkında ayrıntılar, kendisinden günümüze ulaşan belgeler nedeniyle bilinmektedir. 1875'te Pompeii'de banker L. Caecilius Lucundus'un evindeki kazılarda bir ağaç sandık içinde arşivinin bir kısmının yanı sıra kendisinin tunç büstü evinin Tablinum'un (17) sağında ve solunda ele geçmiştir. Tek tek işlemlerin tutarı 342-39.079 sestertius arasında değişmekteydi ve birkaç yılın (M.S. 52-62 arası) toplam işlem tutarı 300.000 sestertius tutmaktaydı.(18)

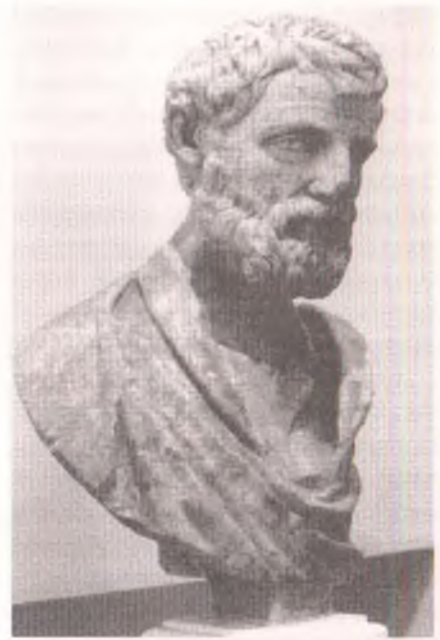
Süvari sınıfından He-

rodes Atticus, yayın, bankacılık ve tarımsal üretim konularında çalışmaktaydı ve babası da bankacılık yapmıştı.(19) Atticus'un, babasından kalan mirasa ilişkin yine babasının vasiyetnamesi doğrultusunda yaptığı işlemler, Roma Dönemi Atina'sında bankacılığın günlük yaşamın içinde ne ölçüde yer aldığı hususunda iyi bir fikir verir:

"M.S. 2. yy. Roma İmparatorluk Dönemi Attika'sındaki bankacılığa, Herodes Atticus'un babası olan ve M.S. 134'te ölen Atticus'un vasiyetnamesi güçlü bir ışık tutar. O, her Attika yurttaşına yıllık 1 mina verilmesini (Philostr. vit. soph. II 1, 5. 6) sağlayacak, en azından 6 bin yurttaşla ödenecek 6000 drakhmeyi %5 faiz geliriyle karşılayacak ölçüde asgari 120.000 mina ya da 12 milyon drakhmeye sahip bir vakıf kurulmasını vasiyet etmişti. Oğlu ve varisi Herodes Atticus, Atinalılara bir kerede 5 mina ödemeyi ve karşılığını Attika bankalarına yatırmayı önerdi. Teklif kabul edildi ve insanlar paralarını almak için bankaya gittiler. Ancak Atticus iyi hazırlık yapmıştı. Babasından

veya dedesinden borç almış olanların borç senetleri herkesin önüne konuldu. Sonuç olarak çoğu az bir parayla yetinmek zorunda kaldı ya da hiç para alamadı."(20)

Büyük bir çoğunluğu toprak sahibi olan süvari sınıfı içinde küçük bir grup olan *publicanus*'lar (devlet vergi tahsilatçıları) (21) kamu sözleşmeleri ve vergi ihaleleri ile ilgilenmenin yanı sıra genellikle vergilerini

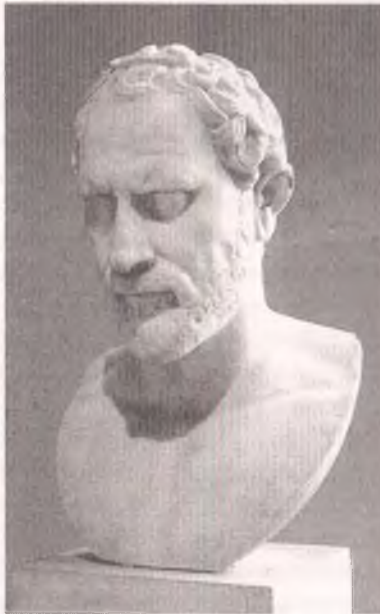

Romalı soylu, banker Herodes Atticus

ödemekte güçlük çeken eyaletlerdeki halka borç para da vermekteydiler. Bunlar hem özel işyerlerinin hem de kamu işlerinin finansmanını sağlamak üzere cemiyetler (şirket veya ortaklık da denebilir) halinde örgütlenmişlerdi. Bu *publicanus* şirketlerinde yer alan ortakların her birine partes, eğer yaptıkları iş kapsamında değilse *particulae* deniyordu (Cic. Rab. Post. 2). Her şirketin sorumlu kişisi (*maniceps*) devletle sözleşme imzalıyordu (Tac. ann. III, 31). Ayrıca her şirketin Roma'da bir yöneticisi (*magister*) vardı. Görev süreleri bir yıl olan bu yöneticiler eyaletlerle ilişkileri düzenlerlerdi (Cic. Verr. II. 74).(22)

Deniz kredileri ve soylu sınıf

Antik Dönem'de deniz kredisinin özel bir durumu vardı, çünkü krediyi verenler açısından tehlikeli bir yatırımdı; bir felaket durumunda borç alan borcundan kurtuluyor ama gemi sağ esen limana girerse, borç veren girdiği riskin karşılığı olarak olağan faiz oranının üstünde faiz alı-

Atinalı soylu, hatip Demosthenes

14) R. Feger, "T. Pomponius Atticus", RE, Ek C. 8, s. 516-517.

15) Finley, a.g.e., s. 48.

16) V. Mühl, "C. Rabirius", RE, 2. seri, C. 1, s. 25-27.

17) Roma evlerinde atrium'un arkasındaki büyük arşiv odası.

18) A. Mau, Pompeii In Leben und Kunst, Leipzig, 1908, s. 242, 465, 516.

19) Finley, a.g.e., s. 46.

20) E. Ziebarth, "Trapeza", RE, C. 12, s. 2198. H. Atticus'un vasiyeti için ayrıca bkz. P. Graindor, Un milliardaire antique. Herodes Atticus e son famille, Kahire, 1930.

21) Publicum: vergi, devlet geliri'nden türetilmiş bir sözcüktür.

22) Marcus Tullius Cicero, Pompeius'un Yetkisi Hakkında (De Imperio Cn. Pompei), (Çev. Ü. Fafo Telatar), İstanbul, 2003, s. 41'de yer alan çevirmenin notu; S. Atılan, Roma Tarihi'nin Ana Hatları I. Kısım Cumhuriyet Devri, İstanbul, 1970, s. 104; Finley, a.g.e., s. 43.

yordu.(23) Bu işi finanse etmek için özel kurulmuş ortaklıklar vardı ve bunlara *sunnautai* (συνναυται) denmekteydi.(24) Müşterilerinden topladıkları mevduatı kredi olarak kullandıran bankerlere (*trapezites*) bu ortaklıklar içinde pek rastlanmazdı. Bir bankeri deniz kredisi veren finansörler arasında gösteren tek bir kaynak dahi bulunmamaktadır. Ancak bu ortaklıklarda soylu kesimden finansörler de yer alabilmekteydi.

Eski Yunan'da Stoa okulunun kurucusu Kition'lu Filozof Zenon'a babası, kazançlı bir ticaret olan deniz işinde değerlendirmek üzere 1000 talent sermaye vermişti (Diog. Laert. VII 1,13).(25) *Triararkhos Apollodoros*, deniz kredisi faiziyle Demosthenes'ten 800 drakhme borcu, gemiler salimen Atina'ya döndüğünde ana para ve faizi ödemek koşuluyla almış ve karşılığında geminin yükünü ipotek olarak göstermişti.(26) Diğer bir örnek de Romalı Senatör Cato'dur; "her türlü tefeciliğin en fazla aşağılananı olan deniz ticareti için borç verme işi de yapan

Cato, bu iş için elli kişilik bir şirket kurmuş ve azatlısı Quintion aracılığıyla buradan bir sermaye payı almıştı."(27)

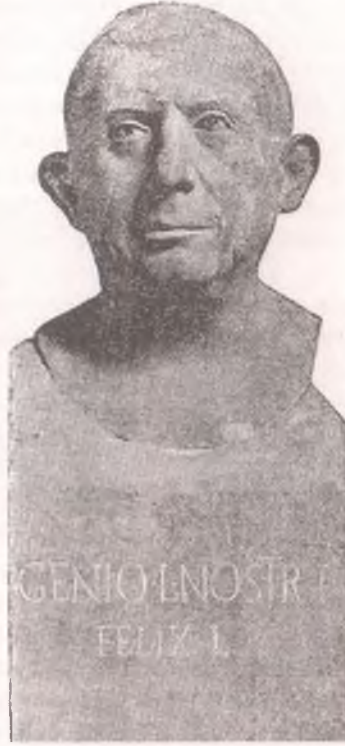
Devlet borçlanması (istikrazı) ve soylu sınıf

Eski Yunan'da soylu sınıf mensupları, ihtiyaç durumunda şehir devletlerine de borç vermişlerdir. Devlete borç para verenler, yerel kişiler olabildiği gibi yabancı devlet yurttaşları da olmuştur. Yurttaşlar veya diğer borç verenler yerel devlete veya dost devletler kendi aralarında birbirlerine faizsiz veya düşük faizle borç vermişlerdir. Devletin iç borçlanmalarında faiz oranları çeşitlilik göstermiştir. Ama diğer kredi türlerine göre faiz

oranı biraz daha düşük olmuştur. Buna rağmen faiz oranları, özel borçlanma oranlarının çok da altında kalmamıştır. Devlete borç para veren özel kişiyi ifade eden sözcük *prodaneistes* (προδανειστής). Delos belgelerinde bu sözcük kefil anlamıyla da kullanılmıştır.(28) Benzer durum Roma'da da yaşanmıştır. Roma Devleti'ne veya kent yönetimlerine borç para verenler Romalı soylular (örneğin Pompeius, Crassus, Brutus Minor, Herodes -büyük-), zengin yurttaşlar, yabancılar, dost devletler, hayır kurumları ve tapınaklar olmuştur.(29)

Hatır kredileri ve soylu sınıf

Hatır kredileri hem kişisel ilişkiler hem de toplumsal akrabalıklar çerçevesinde, yaygın olarak, olasılıkla bir faiz

Pompeii'li banker
L. Caecilius Lucundus

söz konusu olmaksızın, kısa vadeli acil ihtiyaçlar çerçevesinde gerçekleşmiştir.(30) "Atina'da karakteristik bir uygulama olan *eranos* kredileri yoluyla nakit para elde edilmek üzere bir grup *philo*i (dostlar) veya arkadaşın bir araya gelerek temin ettikleri para, normalde faiz ödemesine dayanmıyordu. İyi bir vatandaş, arkadaşlarına yardım etmeli ve diğer vatandaşların kötü durumlarından istifade etmemeliydi."(31) Erken dönemlerde *eranos* sözcüğü, yiyecek karşılığında para ödemeyi ifade eden bir terim iken Homeros'ta, yardım amacıyla verilen her bir öğünü ifade

etmiştir. M.Ö. 5. yüzyılın sonlarından itibaren *eranos* terimi, Atina'da yaygın bir tür krediyi adlandırmak için kullanılmıştır. Bu kredinin özü, toplumda tanınan bir kimsenin ihtiyacı durumunda, birden fazla kişinin küçük miktarlarda borç vermek suretiyle yardımcı olmalarıydı. Bu tür bir kredi verilmiş kimsenin, borç tutarını kısa sürede geri ödemesi gerekmekteydi.(32) Ayrıca *khresis* (χρησις) olarak anılan ve *eranos* kredilerine benzeyen özel borçlanma şekilleri de vardı.(33) Sözcük bu anlamıyla az kullanılmıştır, örneğin Polyb. XXXII 9, 4'te geçer.(34)

Eranos kredilerinin Roma'daki karşılığı *mutua pecuniat* ır. *Mutua pecunia* faizsiz hatır borcu olarak verilen para anlamına gelir ve faizli ticari borcun (*fenus*) zıddıdır. *Mutua pecunia* özellikle soylu

Romalı soylu Genç Plinius

23) Theophrastos, *Karakterler*, (Çev. C. Şentuna), Ankara, 1998, dn. 93.

24) E. Ziebarth, "Koinonia", *RE*, Ek C. 8, s. 252-253.

25) H. Klotz, *Die Wirtschaft der griechisch-römischen Welt*, Darmstadt, 1992, s. 143.

26) Böckh, a.g.e., s. 184, 186; Th. Thalheim, "Δανεισμός", *RE*, C. 4, s. 2100-2101.

27) P. Aries ve G. Duby (Yay. Haz.), *Özel Hayatın Tarihi 1, Roma İmparatorluğu'ndan 1000 Yılına*, İstanbul, 2006, s. 159.

28) Laum, a.g.y., s. 24-25.

29) F. M. Heichelheim, "Anleihen", *KP*, C. 1, s. 356-7.

30) C. Howgego, *Sikkelerin Işığında Eskiçağ Tarihi*, İstanbul, 1998, s. 23-24.

31) Finley, a.g.e., s. XX.

32) Ibid.

33) G. Thür, "Chresis (Χρησις)", *NP*, C. 2, 1997.

34) Th. Thalheim, "Χρησις", *RE*, C. 3, s. 2449.

sınıf mensupları arasında başvuru bir borçlanma şekli olmuştur.

Borç alan olarak soylu sınıf

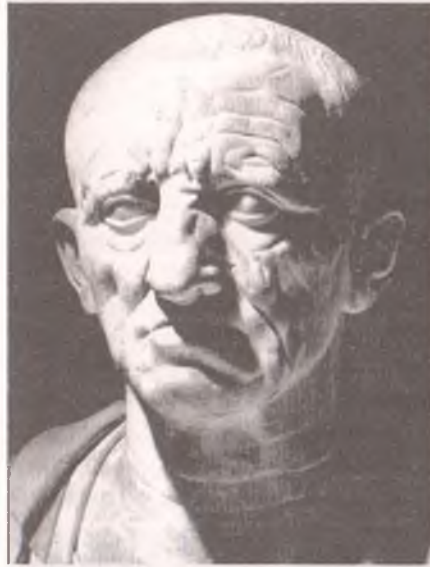
Soylu sınıf mensupları borç para verdikleri gibi, aynı zamanda yaygın olarak da borçlanmışlardır. Antik Dönem'de soylu sınıfın kredi ihtiyacı genellikle, kişinin hiç beklemediği bir zamanda, kaynaklarını kaybettiği bir dönemde, genellikle bazı özel durumlarda çok ihtiyaç duyduğu şeyleri karşılamak için alınmıştır. Bu tür harcamalar, ailevi ihtiyaçlar (mesela bir kızın çeyizi, drahoması), lüks tüketim harcamaları, vergi ödemeleri veya siyasi giderler olabilmektedir.(35)

Bu türden ihtiyaçlar nedeniyle M.Ö. 400-372 yılları arasında Attika'da soylu sınıftan pek çok önemli şahsiyet banker Pasion'dan borç para almıştır. Örneğin Peloponnesos Savaşı'ndan kısa bir süre sonra, önde gelen siyasetçi Agyrrhios (İsokr. *Trap.* 27, 31), ünlü hatip Demosthenes'in babası Demosthenes (Dem. *or.* 27, 11) ve aynı dönemin sonlarına doğru Timotheos banker Pasion'a borçlanmışlardır. Aynı bankerin yaklaşık M.Ö. 373-72'de strategos Timostheos'a birçok defa borç verdiği bilinmektedir (Dem. *or.* 49,6-32).

Roma'da da lüks tüketim ve harcamalar siyasetin doğal bir unsuru olmuştur. Piyasada nakit para azlığı, zenginliği toprağa bağlı olan çoğu soylu siyasetçi için ciddi bir baskı unsuru oluşturmıştır. Bunun sonucu olarak Roma'da siyaset alanı, karışık bir borçlanma ve garanti mekanizmasını kapsamıştır. Eğer bir kimseye kredi veren kişi, siyaset hayatından onun ayağını kaydırmak isterse, onu iflasa sürükleyebilirdi. Bu durum, o kişinin senatodan atılmasına ve topraklarının elinden alınmasına kadar gidebilirdi.(36) Kendisi de bu tür borç ilişkileri içinde olan Cicero, siyasi rakibi Marcus Antonius'u *Philippicae* Söylevleri'nde bu

tür borç ilişkilerinden dolayı sık sık eleştirir. Antonius'un Misenum'daki evi, borçları yüzünden birçok arkadaşına ipoteklidir.(37)

Cicero da Caesar'dan 800.000 sesterius borç almıştır. Bu borç sonradan, Cicero'nun Pompeius'un karargâhına ilerlemesinde büyük bir utanç oluşturmaktadır. Daha sonar M.Ö. 47 veya 46'da Caesar oldukça güçlü bir durumda iken Cicero, diktatörün sekreteri Faberius'a yüklü miktarda (miktarı kesin olarak bilinmiyor) borç vermiştir ve bu paranın tekrardan Cicero'ya dönmesi oldukça zor olmuştur, adeta hastalıklı bir sorun haline gelmiştir. Her iki borcun da faizli olup olma-

Romalı Senatör Cato

dığı bilinmiyor fakat Crassus ve Caesar'ın her ikisinin de diğer siyaset adamları arasında, siyasi olarak kendilerine fayda sağlayabilecek kimselere yüksek miktarda faizsiz kredi verdiklerine şüphe yoktur.(38) Cicero'nun borç ilişkileri şüphesiz bu kadarla sınırlı kalmamıştır; önemli bir politik şahsiyet olarak kalacağını hayal eden Cicero, büyük borçlara girip Roma'nın en lüks ve kibar semti Pa-

latinum'da şanına layık bir ev satın almıştır (*Fam.* V, 6). "Bu evi alabilmek için gereken parayı nereden bulmuştur? Aulus Gellius'un dediğine göre (N. A., XII, 12) P. Sulla'dan 2 milyon sesters ödünç almıştır. P. Sulla, diktatör Sulla'nın Catilina isyanına katılmakla suçlandırılan bir yakın akrabasıdır. Cicero onun savurmasını üzerine almış olduğu için (Cic. *Pro Sulla*, 62), bu durum umumi efkâr üzerinde hoş tesir etmemiş ve bir yıl sonra Clodius maddi imkânlarını çok aşan bir para ödeyerek Crassus'un Palatium'daki evini satın aldığı için Cicero'yu senatoda yermiştir (*Att.* I, 16, 10). Cicero, P. Sestius'a yazdığı bir mektupta para durumunun ne kadar sıkışık olduğunu alaylı bir şekilde belirterek ondan da borç bekliyor gibi görünmektedir: 'O evi 3.500.000 sesterse aldım... Ama bil ki o yüzden pek çok borçlandım, eğer alsalar, isyancı bile olacak kadar; ama bir kısmı benden nefret ettiği için beni istemez ve isyancıları cezalandırdığım için benden açıkça nefret eder. Bir kısmı da borç verenleri bir baskından kurtarmış olan birinin parasız kalmış olmasına inanmaz ve bir tuzak kurduğumu sanır. Ama yüzde altıdan bol bol ödünç bulabiliyorum; öyle ya, yaptığım iş bana şunu sağladı: İmzamızın değeri var' (*Fam.* V, 6)."(39)

Banka mevduatı ve soylu sınıf

Antik Dönem'de bankada mevduat bulundurmak veya bir banka hesabına sahip olmak kişiye saygınlık kazandırmıştır. Siyasetçiden ticaret erbabına kadar çeşitli kesimden insanların banka hesapları vardı.(40) M.Ö. 4. yy. Atina'sında banka müşterileri sadece üst tabakadan- dı: Siyasetçiler (örneğin Agyrrhios ve Midias), komutanlar (örneğin strategos Timotheos), atölye sahipleri (örneğin Demosthenes'in babası), maden ocağı işletme imtiyazı sahipleri (örneğin Mantias ve Manti-theos), zengin yurttaşlar (örne-

35) Finley, a.g.e., s. 133. R. Bogaert, "Geld", *RAC*, C. 9., s. 837-838.

36) Finley, a.g.e., s. 47.

37) Sisapo, Hispania Baetica'da cıva madenlerinin bulunduğu küçük bir kasabaydı. Bu madenler kamu ortaklığıyla işletiliyordu. Bkz. Cicero, *Philippicae* Söylevleri (I), (Çev. F. Gül Özakürk), Ankara, 1968, s. 86.

38) Finley, a.g.e., s. 48. Burada dipnot 50'de şu bilgi yer alır: "Cicero'nun M.Ö. 54'te, *Epistulae ad Familiares* 1.9.18'de Caesar'ın kendisine ve kardeşine [verdiği]... 800.000 sesterius... borcun tarihi bilinmemektedir, ancak ilk kez M.Ö. 51'de [*Epistulae ad Atticum* 5.5.2'de] tespit edilmiştir... Caesar'ın aldığı faiz miktarı, Cicero'nun Attikos'a gönderdiği iki mektupta [5.5.2 ve 5.9.2] '20.000 ve 800.000' olarak verilmekte, kesin bir rakam belirtilmemektedir". Fakat diyor Finley, "eğer 20.000, 800.000'in [aylık %2,5 oranından] faiz tutarı ise, bu, Antik Çağ'da yıllık faiz oranı olan %12'nin bir mislinden fazlaya gelir, ki bu bir ay için oldukça yüksek bir orandır."

39) A. Sarıgöller, *Cicero'nun Mektuplarında Beliren Şahsiyeti*, Ankara, 1971, s. 52-53.

40) R. Bogaert, *Grundzüge des Bankwesens im alten Griechenland*, Konstanz, 1986, s. 14.

ğin Komon ve Ksenokles), yabancı aris-tokratlar (örneğin Pontos'lu Sopaio'sun oğlu) ve özellikle toptancılar (*emporos*lar) ve ve gemi sahipleri (*naukle-ros*lar)... Theophrastos'tan sonra banka hesabına sahip olmanın kişiye saygınlık kazandırması nedeniyle Hellenistik Dö-nem'de, Mısır dışında, üst tabakadan in-sanların banka hesapları olmuştur. Klasik Dönem Atina'sında bankaya yatırılan tutarlar, müşterilerin toplumsal durumla-rına göre değişmekteydi. Bildiğimiz ka-darıyla tutarlar 600 drakhmeden 6 talen-te kadar değişiklik göstermiştir.

Kara para ve soylu sınıf

Antik Dönem'de soylu sınıf, daha az vergi vermek amacıyla gelirlerinin bir kıs-mını devletten gizlemek için bankaları kullanmıştır. Bu tür kara para işlemlerine *aphaneis* (αφανεις) denmiştir. *Aphaneis sousia* (αφανης ουσια), servetin, borç vermek suretiyle (δανεισματα İs. VIII 35, χρηα Dem. or. 38, 7) servet sahibi tara-fından gizlenebilen (yasal olmayan) kıs-mını ifade etmekteydi (Lys. XXXII 4), ki bu nakit paraydı.(41) Servetin gizlenen bu kısmı bireysel borç verme şeklinde olabildiği gibi bir bankada faizli mevduat olarak tutmak şeklinde de olabilmekteydi. R. Bogaert bunu şöyle anlatır: "Apol-lodoros Stephanos, *Stephanos'a Karşı Söylev*hde, onu şahitlerin yanlış ifadele-ri nedeniyle kovuşturduğunu, oysa εργασιαι αφανεις δια τραπεζης, yani kâr-lı (εργασιαι) ve görünmez (αφανεις)ope-rasyonların bir banka (δια τραπεζης) ara-cılığıyla yapılmış olduğu konusunda şı-kayetçi olur. Kim için görünmez? Elbette ki devlet hazinesi yani resmi el için. O halde güneş altında yeni bir şey yok: M.Ö. 4. yy.dan itibaren bankalar, gelirle-rinin bir kısmını devlet hazinesinden giz-lemek (Yunanca deyişle αφανεις) iste-yenler tarafından kullanılmıştır. Ergasiai (εργασιαι) sözcüğü, bu operasyonların parasal kazanç sağladığı anlamını içerir. Bir başka ifadeyle, banker, müşteri-sine faiz ödemektedir. *Aphaneis* (αφανεις) sözcüğü ise, bu operasyonlara, bu mev-duata, banka kayıtlarında yer verilmediği anlamına gelmektedir. Bunun anlamı şu

ki, müşteri, devlet hazinesini banka ara-cılığıyla aldatmak istemektedir ve konu-yu bankere havale etmiştir; bu durumlar-da bankerin böyle bir mevduatın varlığını inkâr ettiği de bilinen bir şeydir. Şu saptamayı yapabiliriz: Kara para, Antik Dö-nem'de bugünkü kadar riski büyük bir ya-tırım idi."(42)

Sonuç

Dönem'de esas zenginlik kaynağı toprak sahipliği olan soylu sınıf; para, fa-iz, borç alış-verişi gibi iktisadi unsurları kirli görüp küçümsemekle birlikte para ti-caretinin tüm boyutlarında yer almıştır.

Kısaltmalar

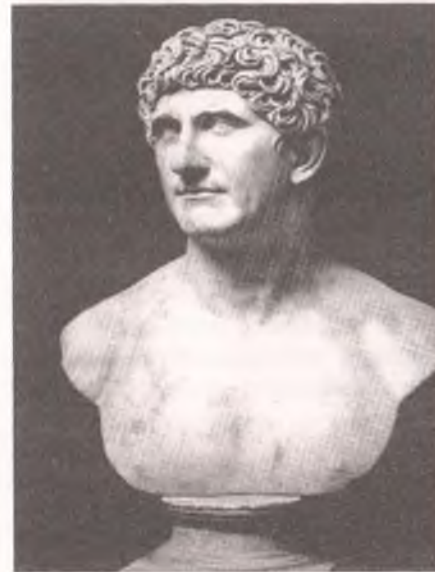
Antik kaynaklar

Aristot. *pol.*: (= Aristoteles, *politikā*). Aristoteles, *Politika* (Çev. M. Tunçay), 3. basım, İstanbul 1990.

Cic. *Att* (= Cicero, *Epistulae ad Atticum*). Kullanılan Metin ve Çeviriler: *Letters to Atticus* İng. Çev. E. O. Winstedt I-III. Londra, New York 1960-1962 (The Loeb Classical Library).

Cic. *Verr.*(= Cicero, *In Verrem*). Kullanı-lan metin ve çeviri: *The Verrine Orations*. İng. Çev. L. H. G. Greenwood I-II. Londra, New York 1959- 1960 (The Loeb Classical Library).

Cic. *Rab. Post.* (= Cicero, *Pro C. Rabi-rio Postumo Oratio*). Kullanılan metin ve

Romalı soylu komutan ve devlet adamı
Marcus Antonius

çeviri: *The Speech on Behalf of Gaius Ra-birius Postumus*. İng. Çev. N. H. Watts. Londra , New York 1931 (The Loeb Classi-cal Library).

Dem. or.: (= Demosthenes, *Orationes*). Kullanılan metin ve çeviri: *Demosthenis Orationes* (Yay. Haz.) S. H. Butcher, Ox-ford 1985, (Oxford Classical Texts).

Diog. Laert.: (= Diognes Laertios). Kul-lanılan metin ve çeviri: *Lives of Eminent Philosophers*. İng. Çev. R. D. Hicks. I-II. Londra, New York 1925 (The Loeb Classi-cal Library).

Hdt. (= Herodotos, *Historia*). Kullanılan Çev. *Herodot Tarihi* (Çev. M. Ökmen), 2. baskı, İstanbul, 1983.

Is. (= İsaïos), Kullanılan metin ve çeviri: Thalheim, Th. (ed.), *Isaei Orationes cum deperditum fragmentis*, 2. baskı (1. baskı 1903), Stuttgart 1963.

İsokr. *Trap.*: (= Isokrates, *Trapeziticus*). Kullanılan metin ve çeviri: *Isocrates* İngilizce Çev. L.V. Hook IV-IX. Londra, New York 1968 (The Loeb Classical Library).

Lys. (= Lysias) Kullanılan metin ve çe-viri: *Lysias, Orationes*, İng. Çev. C. Hude, Oxford Clarendon 1912. (Oxford Classical Texts).

Nep. *Att* (= Cornelius Nepos. *Vitae*). Kullanılan metin ve çeviri: *Vitae. Cornelius Nepos*. (Yay. Haz.) Albert Fleckeisen, Leip-zig- Teubner 1886.

Philostr. *vit. soph.*: (= Philostratus, *Vita-e Sophistarum*). Kullanılan metin ve çeviri: Flavii Philostrati Vitae Sophistarum, (Yay. Haz.) C. L. Kayser, Heidelberg 1838.

Polyb.: (= Pompeius Trogus, *Prologu-es*). Kullanılan metin ve çeviri: *The Histori-es*. İng. Çev. W. R. Paton I-IV. Cambridge, Mass.-Londra 1922 vd. (The Loeb Classi-cal Library).

Tac. *ann.*: (= Tacitus, *Annales*). Kullanı-lan metin ve çeviri: *The Annals*. İng. Çev. J. Jackson. Cambridge, Mass.-Londra 1969. (The Loeb Classical Library).

Çağdaş kaynaklar

KP: *Der Kleine Pauly*

NP: *Der Neue Pauly Enzyklopaedie der Antike, Stuttgart-Weimar*.

RAC: *Reallexikon für Antike und Chris-tentum*

RE: *Pauly-Wissowa-Kroll Real-Ency-clopädie d. class. Altertumswissenschaft*.

41) Th. Thalheim, "Αφανης ουσια", *RE*, C. 1, s. 2710.

42) Bogaert, a.g.e., s. 16-17.

Sağlıkta Ulusal Gündem

Sağlık harcamaları:

Az mı, çok mu, yerinde mi?

Türkiye "sağlıkta dönüşüm" süreciyle birlikte piyasacı sağlık anlayışını seçmiş durumdadır. Katılım ücretleri uygulaması, koruyucu sağlık hizmetlerinin öncelik olmaktan çıkartılmaya başlanması ve piyasacı anlayışın her fırsatta yerleştirilmesi çabalarıyla Türkiye'nin piyasacı ABD sisteminin izcisi durumuna getirildiği ortadadır.

"Sağlık harcamaları" özellikle bütçeden ayrılan pay bakımından öteden beri tartışılmalıdır. Bakılan pencereye göre farklı yorumlar yapılması doğal karşılanmalıdır. Sağlık ortamında üstlenilen rollere göre de farklı sesler çıkmakta beklenileceği gibi.

Sağlık harcamalarının 40 milyar dolara eriştiği günümüzde kamu tarafının delikleri tıkamak için biraz da ürküyle harekete geçtiği sırada sağlık ortamının "para kazanıcısı" konumundakilerin harcamaya niceliğini yetersiz bulması çelişkili görünse de şaşırtıcı sayılmamalıdır.

"Nicelik" tartışmasının öne çıktığı günlerde, "nitelik" konusunun neredeyse hiç gündeme gelmeyişi ilginç bir durum değil midir?

"Nicelik" ve "nitelik" in neredeyse birbirinden ayrılmaz iki önemli öge olarak eşzamanlı irdelenmesi gereği gözardı edilebilir mi?

Sağlık ortamının toplumcu olmaktan çıkartılarak, piyasalaştırılması ile birlikte kazanç odaklarının tırmanan harcamalar karşısında "daha da harcanmalı" türünden serzenişlerini anlamak olanaklıdır. Ancak, olaya daha doğru yerden baktığını

düşündüğümüz kişi ve kurumların da bu koroya katılması ya da koroya katılmaları da işin bu yanına vurgudan kaçınmaları anlaşılır gibi olmasa gerektir.

Bu türden bir seslenişe yanıt olan şu tümceler önemsenmelidir:

"Bütün bu sorulara verilecek cevap, sağlık hizmetlerinin amacının ne olduğu sorusuna verilecek cevap ile belirlenir. Bu soruya cevap verirken sağlık hizmetlerinin kamusal olması ile bu hizmetlerin özel şirketler (hastane ve kuruluşlar) tarafından verilmesi arasındaki farkın ne olduğu da açıklanmalıdır."⁽¹⁾

Yukarıdaki tümceler çok haklı olarak ve son derece yerinde bir zamanlama ile sağlığa ayrılan paranın niceliğinden önce sağlık hizmetinin oturduğu yörünge- nin tartışılması gereğini de ortaya koymuş oluyor.

Tam da bu noktada, "sağlıkta nitelik

Koruyucu, sosyal ve toplumcu niteliklerin özenle budandığı; yozlaşmaya, getirime (rant) ve ticarete açılan bir alan olarak sağlık, günümüzde bu pastadan pay alma heveslilerinin ana etkinlik alanlarından birine dönüştü.

1) "Sağlığa ayrılan paranın azlığı en önemli sağlık sorunu mu?" Uğur Yılmaz, Cumhuriyet Bilim Teknik Dergisi, 01.05.2008.

mi, nicelik mi?" sorusunun sorulması ge-
reği ortaya çıkmış oluyor.

"Koruyucu, sosyal ve toplumcu nite-
liklerin özenle budandığı; yozlaşmaya,
getirime (rant) ve ticarete açılan bir alan
olarak sağlık, günümüzde bu pastadan
pay alma heveslilerinin ana etkinlik alan-
larından birine dönüştü. Bunca nitelik
azalması ve hak kaybının, nasıl olup da
"sağlıkta dönüşüm" olarak adlandırıldığı
ve olumlu bir kisve içinde sunulduğu da
önemli. İşte, bu noktada "nicelik artı-
şı"nın aslında "nitelik kaybı"nın örttüğü
görülmemekte." (2)

Bugün gelineen noktada eline kâğıdı,
kalemi alanlar harcama patlaması karşı-
sında çareyi nereden keserim de açığı
azaltırım yaklaşımında bulmaktalar. Oy-
sa bu konudaki kırılma sağlıkta toplum-
cu ve sosyal anlayıştan sapılması ve pa-
rasalcı dönüşüme yeşil ışık yakılmasıyla
yaşanmıştır. Dolayısı ile, temel anlayış
değiştirilmeksizin ve sağlıkta harcama
patlamasını dizgenin olağan ögesi duru-
muna getiren yaklaşım sorgulanmaksızın
içine düşülen sarmaldan kurtulun-
ması olası gözükmemektedir.

Bu noktada, her ne kadar kimi za-
man yalanların ve karartmanın aracısı
olarak kullanılsa da, istatistiklere baş-
vurmakta yarar vardır. Bir sorun varsa,
kaynağı istatistik bilimi olmaktan çok
onu kendi ereklere doğrultusunda eğip,
bükenler olmalıdır.

Aynı dünyayı paylaştığımız kimi ül-
kelerin sağlığa GSYİH'dan ayırdıkları
pay, bu payın kaynağı (kamu ya da

özel), çocuk ölüm oranları, doğumda
beklenen ortalama yaşam süresi ve sağ-
lığa ayrılan paranın USD cinsinden nice-
liği yararlı ölçütler arasında sayılabilir.

2006 yılında sağlığa ayrılan GSYİH
oranı küresel ölçekte % 8.7'dir. Bu oran
Amerika kıtasında % 12.8 ile en yüksek
değere erişirken, Güneydoğu Asya'daki
% 3.4'lük pay yeryüzündeki en düşük
oranı simgelemektedir.

Küresel ölçekteki payın USD olarak
karşılığı kişi başına 716 \$'dır. Aynı değer
Güneydoğu Asya'da kişi başına 31\$
iken, Amerika kıtasında kişi başına 2636
\$'a tırmanmaktadır.

Sağlık harcamalarında dış kaynaklar
düşük gelirli ülkelerde öne çıkan bir du-
rumdur. Düşük gelirli ülkelerde bu oran
2000 yılında % 12 iken, 2006'da % 17'ye
çıkılmış durumdadır. Hatta, bazı ülkeler-
de bu oranın toplam harcamaların
2/3'üne çıkabildiği bile gözlenmektedir.

Ölüm oranlarından derlenen göster-
geler toplam nüfusun sağlığı bakımın-
dan iyi bir tablo oluşturacaktır. Bu gös-
tergeler bebek ve çocuk ölüm oranları
(sırasıyla doğum ve 1-5 yaş arası ölüm
oranları), ölüm oranları (15-60 yaş arası
ölüm oranları) ve doğumdaki yaşam sü-
resi beklentisi olarak sayılabilir.

DSÖ (Dünya Sağlık Örgütü) 2006 yı-
lı verilerinden yararlanılarak oluşturulan
Çizelge-1 (3,4) yol gösterici kimi istatis-
tiksel değerleri yansıtmaktadır.

Çizelgeden de anlaşılacağı gibi,
ABD sağlığa kişi başı temelinde en fazla
parayı harcayan ülkedir. Yine, bu har-

camanın oransal dağılımından kolaylıkla
anlaşılabileceği gibi piyasacı bir yakla-
şım sistemin omurgasını oluşturmaktadı-
r. Bugün için ABD'de bunca harcama-
ya karşılık 45 milyon kişinin sosyal gü-
venlik şemsiyesi dışında kalıyor oluşu
da tartışmaya yer bırakmayacak kadar
yalın bir gerçektir.

Her ne kadar çizelgedeki kişi başına
harcamaya bakıldığında Türkiye'nin har-
caması düşük gibi görünse de bu niceli-
ğin her geçen gün artış gösterdiği de bi-
linen bir durumdur. Zamanla istatistikle-
re çok daha belirgin şekilde yansıtacağı
gibi Türkiye "sağlıkta dönüşüm" süreci-
le birlikte piyasacı sağlık anlayışını seç-
miş durumdadır. Başlangıçtaki makyajın
son günlerde belirgin şekilde döküldüğünü
söylemekte de yarar vardır. Birinci
basamağı da kapsayan katılım ücretleri
uygulaması, koruyucu sağlık hizmetleri-
nin öncelik olmaktan çıkartılmaya baş-
lanması ve piyasacı anlayışın her fırsat-
ta yerleştirilmesi çabalarıyla Türkiye'nin

piyasacı ABD siste-
minin izcisi durumu-
na getirildiği ortada-
dır.

Ancak bu nokta-
da gündemde olan
önemli bir gelişmeye
de değinmekte yarar
vardır. Bilindiği gibi
ABD'de son hafta-
larda giderek alevle-
nen bir tartışma ya-
şanmaktadır. Baş-

ÜLKE	GSYİH %	Harcama (Devlet)	Harcama (Özel)	5 yaş öncesi ölüm	Doğumda beklenen ort yaşam süresi	Kişi başına harcama (USD)
ABD	15.3	45.2	54.8	8	78	6096
Almanya	10.6	76.9	23.1	4	80	3171
Birleşik Krallık	8.2	87.3	12.7	6	80	2560
Çin H.C.	4.6	40.7	59.3	22	74	277
Fransa	11.0	79.7	20.3	4	81	3040
İsviçre	10.8	59.1	40.9	5	82	4011
Kanada	10.0	70.4	29.6	6	81	3173
Küba	7.7	91.6	8.4	6	78	229
Norveç	8.7	83.6	16.4	4	81	4080
Türkiye	4.8	72.5	27.5	23	73	557

Çizelge-1

2) "Sağlıkta nicelik mi, nitelik mi?" Ceyhan Balcı, Cumhuriyet Bilim Teknik Dergisi, 01.08.2008.

3) "Sağlık Harcamaları neden daha yüksektir?" Recep Akdur, Bilim ve Ütopya Dergisi, Ağustos, 2008.

4) WHO-DSÖ(Dünya Sağlık Örgütü verileri) http://www.who.int/whosis/whostat/EN_WHS09_Full.pdf

kan Obama'nın seçim dönemindeki önemli söylemlerinden biri olan "sağlık reformu" kotarılmaya çalışılmaktadır. Bu reform ABD'deki sağlık anlayışını bir anda köktenci bir şekilde değiştiremeyecekse de önceki duruma göre daha sosyal bir ortam oluşturmaya adaydır. Bu reformla, hiç olmazsa şu an için sosyal güvenlik şemsiyesi dışında kalan 45 milyon kişinin korumaya alınması söz konusu olacaktır. Şu ya da bu şekilde sosyal güvenlik şemsiyesi altına alınacak olan milyonların kazanımı bile yorum gerektirmeyecek kadar önemli olsa gerektir.

Başka birçok alanda olduğu gibi sağlıkta da piyasacılığın tapınağı konumundaki ABD'nin bile bu bağlamdaki geri dö-

nüş eğilimi dikkate değer değil midir? Sistemin anayurdundaki bu yaklaşım değişikliğine karşılık bu yola olanca gücüyle yönelen Türkiye'nin yaklaşımı akılcı ve bilimsel dayanaklarla açıklanabilir mi?

Çin Halk Cumhuriyeti'nin durumu ise ayrıcalıklı sayılmalıdır. Özde sistemini koruduğu varsayılrsa da bu ülkenin son yıllardaki eğilimleri ile farklı bir yörüngeye girmiş durumdadır. Özellikle, kendisine özgü nüfus fazlalığıyla mevcut ölçülerle açıklanması olası olmayan bir konuma sahip bu ülkede toplumun sağlık konusunda giderek artan gereksinimlerinin özellikle son aylarda geçmişteki "çip-lak ayaklı doktor" uygulamasının diriltilmesi çabalarına kaynaklık ettiği söyle-

nebilir.

Diğer yandan, Avrupa ülkelerindeki yüksek kişi başına gelire karşın bu ülkelerin son yıllardaki kimi aşınmalara karşın sosyal ve devletçi sağlık politikalarındaki ısrar da anlamlı sayılmalıdır.

Çizelgede yer alan ülkelerden Küba'ya ilişkin yorum yapılmasında da yarar vardır. Her ne kadar nüfus ölçeği bakımından Küba farklı bir konumdaysa da, sağlık hizmetini toplumcu ve devletçi bir işlev olarak algılamış olan Küba'nın diğer ülkelerle karşılaştırıldığında cüce sayılabilecek niceliklerle yaratmış olduğu dev sonuçlara özellikle göndermede bulunulmasında yarar vardır. Kuşkusuz bizlerin kafasında oluşmuş değer yargıları ile karşılaştırıldığında en azından biçim bakımından Küba'daki gerçeklerin gözlerimize pek de çekici görünmediği kabul edilebilir. Ancak, tam da bu noktada öznel ve soyut ölçütlerden çok nesnel ve somut ölçütlere odaklanılmasında yarar vardır.

"Bebek ölüm oranı" ve "ortalama yaşam süresi" gibi öğelerin somutluk ve nesnellik bağlamında önemli ölçütler olduğu tartışma götürmez olduğuna göre, kişi başına harcanan yaklaşık 250 \$ ile erişilen düzey görmezden gelinemez olsa gerektir.

İşte, bu somut ve nesnel ölçütlerin de pek güzel ve açıklıkla ortaya koyduğu gibi "sağlık harcamaları" başka önemli bileşenlerinden soyutlanarak irdelendiğinde üzerinde yorum yapanı tuzağa düşüren bir kavrama dönüşmektedir.

"Sağlık harcamaları" başka birçok öğe gibi tartışılmayı hak eden bir başlıktır. Ancak, "sağlık harcaması" sağlığın temel omurgasındaki değişiklikler gözardı edilerek tartışıldığında sonuç vermesi olanaksız bir yola girilmiş olmaktadır.

"Sağlık harcamaları" olgusunun salt nicelik bağlamında tartışılmasından kaçınılması niteliğin de gündeme getirilmesi artık kaçınılması olanaksız bir zorunluluktur.

Kısacası "ne kadar?" sorusunun "nasıl?" sorusu ile de desteklenmesi gereği kuşkuyla yer bırakmayacak kadar ortadadır. (C.B.)

Nane

Ballıbabagiller ailesinden nemli yerlerde yetişen kokulu otsu bir bitkidir. Başak biçiminde beyaz, pembe, morumsu çiçekleri vardır. Yüzyıllardır bilinen vatanı Anadolu'yu içine alan Asya ve Doğu Avrupa kuşağıdır. Sümerlerde nane "nana" adı ile aşk tanrıçası olarak bilinir. Türkçeye bu şekli ile girmiştir. Mitolojide su perisi olan Menthes'e güzelliği nedeni ile yer altı tanrısı Hades aşık olur. Hades'in karısı Persephone olaydan haberdar olur ve Menthes'e bir ölüm oyunu hazırlar.

Sevgilisinin durumuna üzülen Hades onu herkes sevsin diye güzel kokulu naneye çevirerek ölümsüzleştirir.

Nanenin 90'a yakın türü bulunmaktadır. Nanenin yaprağı çiçekli dalları ve yağı özellikle önemlidir. Çorbalar, salatalara kadar hemen her tür yemekle kullanılır. Nane şifa verici etkisi ile köpek ısırmalarından arı sokmasına kadar değişik gerekçelerle tarih içinde kullanılmıştır. Halk tıbbında sindirim sorunlarında, migren, uykusuzlukta, akciğer rahatsızlıklarında kullanılmıştır. Mikrop kırıcı ve ağrı kesici etkisi vardır. Yapısında menton, mentofuran ve terpenler bulunur. Günümüzdeki kullanım alanı eczacılık, parfümeri, diş macunu, sabun şeker sektöründedir.

Nanenin bu sektörlerde kullanılması nedeni içerdiği uçucu yağlardır. Uçucu yağlar aromatik bitkilerden elde edilen eterik yağlardır. Bu yağlar ilaç ve kozmetik sanayinin temelini oluştururlar. Bu hali ile nane yağı dünyada önemli bir ekonomik değere sahiptir. Ne yazık ki ülkemizde bu olanakları kullanamamaktayız. Nane yetiştiriciliğinin desteklenmesi bu faydalı bitkinin daha fazla tüketilmesini sağlayarak ekonomiye de bir katma değer kazandıracaktır. (S.F.K.)

Şimdi okullu olduk

"Okul korkusu" aslında bir ayrılık kaygısıdır. Çocuk evinden, ana-babasından ayrılacağı için, bir bilinmeyene gittiği için kaygı duymaktadır, yoksa kaygısı çoğu zaman okul kavramının kendisinden kaynaklanmaz.

Çocuğum okula başlıyor!

Hangimizin içinde bu cümle farklı derecelerde de olsa bir heyecan yaratmıyor ve sevinç, gurur, kaygı gibi karışık duygular arasında gidip gelmiyoruz? Aynı heyecan ve karışık duyguları, hem de fazlasıyla, çocuklarımız da yaşıyor.

Yaşadığımız her hayat değişikliğini psikolojik anlamda bir stres olarak algılarız. Bu değişiklik istenene, iyiye doğru olsa bile, hiç bir sorun yaşanmasa bile bir streştir. Okula başlamada bir bireyin yaşantısındaki en önemli dönemlerdendir. Bu gerçek gözönünde bulundurulduğunda, bu stresli dönemi önemli sorunlar yaşamadan atlatan çocuklarda bile geçici bir süre davranış değişiklikleri görülmesi doğaldır. Örneğin mızımlıklar, kaprisler, uyku düzeni ve iştahta değişiklikler, çekingenlik ya da hırçınlık, önceden varolan korku ve kaygılarda artış gibi... Bunların yaşanması, endişelenilmesi gerekmeyen bir durumdur. Beklenen, anne ve babanın da sakin ve bilinçli yaklaşımıyla bu davranışların gün geçtikçe azalmasıdır. Ancak, bu davranışlar azalacağına artıyorsa ya da çocuk sanki hayatında hiçbir şey değişmemiş gibi davranıyorsa, bu durum bir sorunun başlangıç belirtisi olabilir.

"Okul korkusu" aslında bir ayrılık kaygısıdır. Çocuk evinden, anne ve babasından ayrılacağından, bir bilinmeyene gittiği için kaygı duymaktadır, yoksa kaygısı çoğu zaman okul kavramının kendisinden kaynaklanmaz. Ayrılık kaygısı ise sinyallerini genelde önceden vermiştir. Örneğin çocuk uykuya dalmakta, yalnız yatmakta zorlanıyor olabilir ya da annesinin "eteğine yapışıp",

onun bir dakika bile gözünün önünden ayrılmasına izin vermiyordur. (Bu tip davranışlar ilk üç yılın bazı dönemlerinde normal gelişimin bir parçası olarak gözlenebilir ya da diğer zamanlarda yaşadığında da bunları açıklayabilecek stres faktörleri vardır, örneğin aileden birinin rahatsızlığı ya da ölümü, sık taşınma ya da sık bakıcı değiştirme, istenmeyen nedenlerle olan diğer uzun ve sıkıntılı ayrılıklar ve çocuğun geçirdiği hastalık, operasyon gibi). Bir diğer sinyal ise, çocuğa kanbağı olan kişilerdeki "kaygı bozuklukları", evham, "panik atak" gibi rahatsızlıkların varlığıdır. Araştırmalar, böyle durumlarda ço-

cuklarda bir genetik yatkınlığın olabileceğini, yani kaygı çeşitlerinden birinin akrabalarına oranla daha fazla yaşanabileceğini göstermektedir.

Okula başlayacak çocuklara yaklaşım

Okula başlangıç döneminde sorun yaşamamak ya da bunları en hafif haliyle yaşamak için, ayrılık kaygısı olsun olmasın, tüm çocuklara yaklaşımda neler yapabiliriz?

Bilgilendirmek Okul denince çocuğumuzun gözünün önünde ne canlandırdığını kestirmek çok güçtür. Çocuğun o tablodaki boşlukları kendi hayal gücünün sınırsızlığından yararlanarak bazı korku hikayeleri ile doldurması işten bile değildir. Bu nedenle onu okula fikren ve moral olarak hazırlamak önemlidir. Okulunu ona en azından önünden geçerek göstermek, bilinmeyenin ürkütücülüğünü azaltmak için okul hakkında onu olabildiğince somut ancak basit olarak bilgilendirmek, örneğin sıralar, duvarlardaki resimler, varsa perdelerin rengi gibi mekânla ilgili bilgiler ile gelecekteki arkadaşları, öğretmenleri ve günlük aktiviteleri hakkında yüreklendirici, genel bilgiler vermek, bunları yaparken de çocuğumuza çekici ve ilginç geleceğini bildiğimiz unsurları özellikle vurgulamak bizim için son derece kolay, çocuğumuz içinse bir o kadar kolaylaştırıcıdır. Bu bilgilendirme, önceden kreş deneyimi olmayan çocuklar için daha da önemlidir. Ayrıca okul araç gereçlerini kendi seçmesi de basit ama önemli bir yardımcıdır. Biz ona en iyisi olduğunu düşündüğümüz bir şeyi alsak bile bu,

2009 Nobel Ödülleri verildi*

Telomer kopyalama koruması:

Nobel, kromozom uçlarının nasıl çalıştığını bulan bilim insanlarına verildi

Bu yılki Nobel Fizyoloji ya da Tıp Ödülü, biyolojide temel bir problem olan, kromozomların hücre bölünmesi sırasında bütünüyle kopyalanması ve bozunmaya karşı korunması konusunu çözen üç bilim insanına verildi. Nobel Ödülü sahipleri, çözümün kromozomların uçlarında -telomer- ve bunları oluşturan enzimde -telomerase- saklı olduğunu gösterdiler.

Genlerimizi taşıyan uzun ve iplik benzeri DNA molekülleri, kromozomların içinde toplu olarak bulunur. Telomerlerse bunların uçlarındaki kapaklardır. Elizabeth Blackburn ve Jack Szostak, telomerlerin içindeki özel bir DNA dizisinin kromozomların bozunmasını engellediğini buldular. Carol Greider ve Elizabeth Blackburn telomer DNA'sını oluşturan telomerase enzimini keşfettiler. Bu buluşlar, kromozom uçlarının telomerler tarafından nasıl korunduğunu ve telomerlerin telomerase tarafından sentezlendiğini gösterdi.

Telomerler kısalsa hücreler yaşıyor. Tersine, eğer telomerase etkinliği yüksekse telomer uzunluğu korunuyor ve hücre yaşlanması gecikiyor. Kanser hücrelerinde böyle bir durum söz konusu. Bu nedenle bunların sonsuz ömrü olduğu söylenebilir. Buna karşılık bazı genetik hastalıklar, hücrelerin zarar görmesine neden olan telomerase hasarı olarak biliniyor.

Mistik telomer

Kromozomlar genomumuzu DNA moleküllerinde taşır. 1930'lu yıllarda Hermann Muller (1946 Nobel Ödülü sahibi) ve Barbara McClintock (1983 Nobel Ödülü sahibi) kromozom uçlarındaki telomer denilen yapıların kromozomların birbirlerine bağlanmaları

nı engellediğini keşfetmişlerdi. Telomerlerin koruyucu bir rolü olduğunu tahmin ettiler fakat nasıl çalıştığı bir sır olarak kalmıştı. 1950'lerde bilim insanları genlerin nasıl kopyalandığını anlamaya başladıklarında ortaya başka bir sorun çıktı. Bir hücre bölünmek üzereyken, genetik kodu oluşturan, dört baz içeren DNA molekülleri, baz baz DNA polimeraz enzimi tarafından kopyalanıyor. Bu aşamada iki DNA sarmalından birisi için uç noktasının kopyalanamaması gibi bir sorun ortaya çıkıyor. Yani aslında kromozomların her bölünmede biraz kısaltmaları gerekirken gerçekte bu genellikle böyle olmuyor. Bu iki sorunun da çözümü, bu yılın Nobel Ödülü sahiplerinin telomerin işleyişini ve onu kopyalayan enzimi bulmalarıyla belirdi.

Telomer DNA'sı kromozomları koruyor

Elizabeth Blackburn araştırmacı kariyerinin başlarında DNA dizilerinin haritasını çıkarıyordu. Tek hücreli silili bir organizma olan *Tetrahymena*'nın kromozomları üzerinde çalışırken bunların sonlarında tekrarlanan bir

DNA dizisi buldu. CCCCAA şeklindeki bu dizinin işlevi belirsizdi. Aynı zamanlarda Jack Szostak da, bir lineer DNA molekülünün -bir tür mini kromozom- maya hücresine yerleştirildiğinde hızlıca bozunduğunu gözlemledi. Blackburn, bulgularını 1980'de bir konferansta paylaşıncı konunun Jack Szostak'ın dikkatini çekmesi üzerine birlikte türler arası bir deney yapmaya karar verdiler. Blackburn, *Tetrahymena* DNA'sından CCCCAA dizisini çıkardı ve Szostak da bunu mini kromozomların ucuna yerleştirip ikisini birlikte maya hücresine yerleştirdi. 1982 yılında yayımlanan sonuçlar çok çarpıcıydı: telomer DNA dizisi, mini kromozomların bozunmasını engellemişti. *Tetrahymena* organizmasının telomer DNA'sının, tamamen farklı bir canlı olan maya hücrelerindeyken kromozomları koruması, önceden bilinmeyen çok temel bir mekanizmaya işaret ediyordu. Daha sonra, o karakteristik DNA dizisiyle telomerlerin amipten insana, çoğu bitki ve hayvan da bulunduğu kesinleşti.

Telomer üreten bir enzim

Öğretim üyesi Blackburn, o zamanlar onun yüksek lisans öğrencisi olan Carol Greider ile birlikte telomer DNA'sının üretiminden sorumlu ve bilinmeyen bir enzimin olup olmadığını araştırmaya başladılar. 1984 yılının Noel gününde Greider bir hücre özü-tünde enzimatik etkinlik saptadı. Greider ve Blackburn bu enzime telomerase adını verdiler, onu saflaştırıp RNA ve proteinden oluştuğunu gösterdiler. RNA bileşeninin CCCCAA dizisini içerdiği anlaşıldı. Bu, telomer oluşturulurken şablon görevi görüyor, protein kısmıysa inşa görevini -enzimatik

etkinlik gibi- yerine getiriyor. Telomeraz, telomer DNA'sını uzatıyor ve böylelikle DNA polimeraz, kopyalama sırasında kromozomun tamamını kopyalayabiliyor.

Telomerler hücrelerin yaşlanmasını geciktiriyor

O andan itibaren araştırmacılar, telomerin hücrede hangi rolü oynadığını araştırmaya başladılar. Szostak'ın grubu, uğradığı mutasyon sonucu telomerleri yavaş yavaş kısalan maya hücrelerine rastladılar. Bu hücreler çok az büyüyorlardı ve sonunda da bölünmeleri duruyordu. Blackburn'un ekibi de telomeraz RNA'sında mutasyonlar oluşturarak Tetrahymena hücresinde benzer gözlemler yaptılar. Her iki durumda da bu, erken hücre yaşlanmasına neden oluyordu. Buna karşın, çalışan telomerler, kromozom hasarını önleyerek hücre yaşlanmasını geciktiriyor. Greider'in grubu daha sonra, insandaki hücre yaşlanmasının da telomerler tarafından geciktirildiğini

gösterdi. Bu alanda yoğun bir araştırma yürütüldü ve bugün artık telomerin, DNA sarmallarının hassas uç noktalarına koruyucu "kapak" oluşturan proteinleri çektiği biliyor.

Yapbozun önemli bir parçası: insanlarda yaşlanma, kanser ve kök hücreler

Bu buluşlar bilim çevresinde çok büyük bir etki yarattı. Birçok bilim insanı telomer kısalmasının hücre yaşlanmasının -ve hatta bütün olarak organizmanın yaşlanmasının- nedeni olabileceği tahminini yürütüyordu. Fakat bugün artık, yaşlanma sürecinin karmaşık olduğu anlaşıldı ve telomerin de aralarında bulunduğu birçok etkene bağlı olduğu düşünülüyor. Bu alandaki araştırma yoğun bir şekilde sürmektedir.

Çoğu normal hücre düzenli olarak bölünmez. Bu yüzden bunların kromozomları kısalma tehlikesi altında değildir ve telomeraz aktiviteleri yüksek değildir. Fakat kanser hücreleri sınırsız

bölünme yeteneğine sahiptir ve ona rağmen telomerleri aynen korunur. Onlar hücre yaşlanmasından nasıl kaçınıyor? Bir açıklama, kanser hücrelerinde çoğu zaman yüksek telomeraz etkinliği olduğu ortaya çıkınca belirdi. Bunun sonucu olarak, kanserin, telomeraz ortadan kaldırılarak tedavi edilebileceği önerisi getirildi. Bu alanda, yüksek telomeraz etkinliğine sahip hücreleri hedef alan klinik ilaç deneyleri dahil, birçok çalışma yapıyor.

Bazı genetik hastalıkların telomeraz hasarından kaynaklandığı biliniyor. Bunlara, kemik iliği kök hücrelerinde yetersiz hücre bölünmesinden kaynaklanan ve doğuştan gelen aplastik aneminin bazı biçimleri de dahil. Genetik bazı cilt ve akciğer hastalıkları da telomeraz kusurundan kaynaklanıyor.

Sonuç olarak, Blackburn, Greider ve Szostak'ın buluşları, hücre anlayışımıza yeni bir boyut kazandırdı, hastalık mekanizmalarına ışık tuttu ve yeni potansiyel terapilerin geliştirilmesi için teşvik yarattı.

Nobel Fizik Ödülü:

Fiber optik iletişimin ve CCD görüntü algılayıcılarının yaratıcılarına

İsveç Kraliyet Bilim Akademisi (The Royal Swedish Academy of Sciences) 2009 yılı Fizik dalında Nobel ödülünü iki çalışmaya birden verdi. Bunlardan biri, İngiltere, Harlow "Standart Telekomünikasyon Laboratuvarları" ve Hong Kong Çin Üniversitesi'nden Charles K. Kao'ya ait; "optik iletişimde ışığın fiberde iletilmesiyle ilgili sarsıcı buluşu". Diğeriyse "görüntü algılayıcı yarıiletken devre -CCD algılayıcısı- buluşu". Bunu; ABD, NJ, Murray Hill, Bell Laboratuvarı'ndan Willard S. Boyle ve George E. Smith paylaştılar.

Işığın efendileri

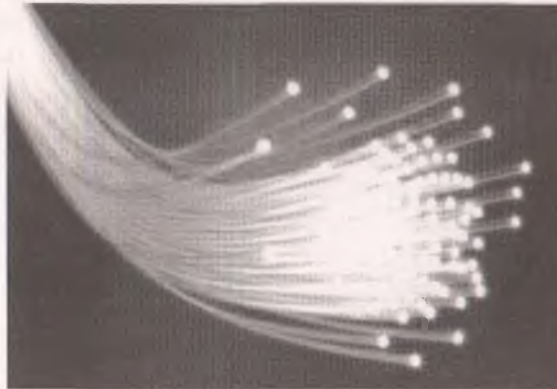
Bu yılki Nobel Fizik Ödülü, bugünün "ağ üzerinden bağlı" uygarlığının temelini oluşturmada katkısı

olan iki bilimsel buluşa verildi. Bu iki buluş hem bize günlük hayatımızda birçok pratik fayda sağladı hem de bilimsel araştırma için yeni araçlar sundu.

1966'da Charles K. Kao, ışığın optik fiber demeti aracılığıyla uzun mesafelere nasıl iletilebileceğini hesap-

layarak fiber optik alanında çığır açan bir buluş yaptı. 1960'larda kullanılan fiber demetleriyle ancak 20m iletebilen ışık sinyalleri bu buluşla ve saf bir optik fiber demeti kullanıldığında 100km'nin üzerindeki bir mesafeye taşınabiliyordu. Kao'nun azmi, diğer araştırmacılara da ilham verdi ve onların da fiber optiğin gelecekteki potansiyelini görmelerini sağladı. İlk "ultra saf" fiber optik demet ise bundan sadece dört yıl sonra, 1970'de üretildi.

Bugün fiber optik kablolar iletişim toplumumuzun "dolaşım sistemi"ni oluşturuyor. Bu düşük kayıplı optik fiberler İnternet gibi küresel ve yüksek hızlı iletişim ağlarını mümkün kılıyor. Işık, ince cam demetlerinde neredeyse iletilen her bilgiyi her yöne taşıyor. Bu sayede

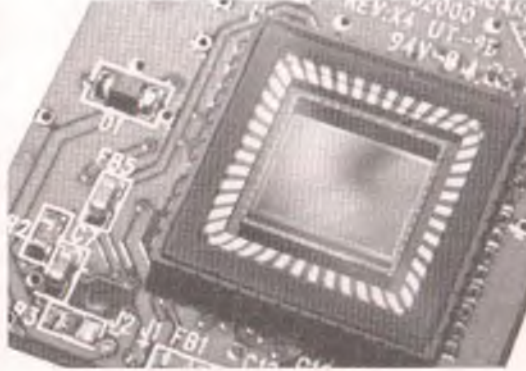

Fiber optik demeti.

yazı, müzik, resim ve video görüntüleri dünyanın bir ucundan diğerine bir saniyeden kısa bir zamanda taşınabiliyor.

Dünyanın etrafını saran fiber optik kabloları açıp tek bir demet haline getirseydik bunun uzunluğu bir milyar kilometre olurdu -dünyanın etrafını 25 bin kez sarardı- ve bu sayı her saat binlerce kilometre artıyor.

Veri akışının önemli bir kısmını dijital görüntüler oluşturuyor; ve bu da bizi ödüllü alan diğer çalışmaya getiriyor. 1969 yılında Willard S. Boyle ve George E. Smith, dijital algılayıcıyla -CCD (Charge-Coupled Device)- görüntü oluşturma tekniğini ilk olarak buldular. CCD teknolojisi, Albert Einstein'ın teorileştirip sayesinde

Bir CCD algılayıcısı.

1921 yılında Nobel ödülü aldığı foto-elektrik olaydan yararlanıyor. Bu etki sayesinde ışık, elektrik sinyaline dönüşüyor. Görüntü algılayıcısı oluşturma zorluğu, birçok noktasal sinyali (piksel) kısa bir zamanda okuyup işlemekte yatıyor. CCD algılayıcısı diji-

tal fotoğraf makinesinin elektronik gözü. Bu buluş, fotoğrafçılık alanında devrim anlamına geliyordu, çünkü artık görüntü film üzerinde değil, elektronik olarak kaydedilebiliyordu.

Dijital ortam, bu görüntülerin işlenmesini ve dağıtımını kolaylaştırıyor. CCD teknolojisi aynı zamanda insan vücudunun içinin teşhis ve mikro cerrahi amaçlı görüntülenmesi gibi birçok tıbbi uygulamada da kullanılıyor.

Bugün dijital fotoğrafçılık birçok araştırma alanında vazgeçilemez bir araç haline geldi. CCD algılayıcısı önceden görülemeyeni görülebilir kıldı. Bize hem evrendeki uzak yerleri hem de okyanusların derinliklerini kusursuz netlikte görme imkanı sağladı.

Nobel Kimya Ödülü: Ribozomların görünüşü ve atomik düzeyde nasıl çalıştıkları

"İsveç Kraliyet Bilim Akademisi" (The Royal Swedish Academy of Sciences) 2009 Nobel Kimya Ödülü'nü; İngiltere, Cambridge'teki "MRC Moleküler Biyoloji Laboratuvarı"ndan Venkatraman Ramakrishnan'a; New Haven, CT, USA, Yale Üniversitesi'nden Thomas A. Steitz'a ve Rehovot, Israel, Weizmann Bilim Enstitüsü'nden Ada E. Yonath'a; "ribozomun yapısı ve işleyişiyle ilgili çalışmaları" için verdi.

Ribozom DNA kodunu hayata geçiriyor

2009 yılı Nobel Kimya Ödülü hayatın merkezindeki süreçlerden -ribozomun DNA bilgisini hayata dönüştürmesi süreci- biriyle ilgili çalışmaya verildi. Ribozomlar tüm canlılarda meydana gelen kimyasal süreçleri denetleyen proteinleri üretir. Hayati önem taşıdıklarından ribozomlar aynı zamanda antibiyotiklerin en önemli hedefleri arasındadır.

Bu yılki Nobel Kimya Ödülü'nü ribozomun görünüşünün ve atomik düzeydeki çalışma biçiminin keşfi için Venkatraman Ramakrishnan, Thomas

A. Steitz ve Ada E. Yonath paylaştılar. Üçü de, ribozomu oluşturan yüz binlerce atomdan her birinin yerini belirlemek için X ışını kristalografisi denilen bir yöntem kullanıyorlar.

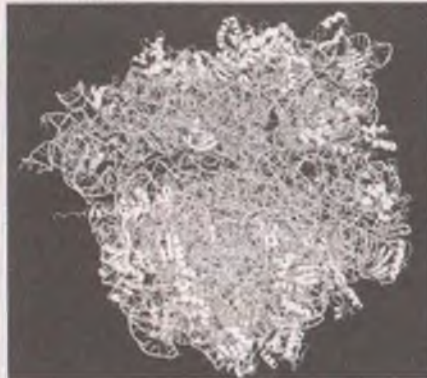
Canlıların her hücresinde DNA molekülleri vardır. Bunlar bir insanın, bitkinin veya bakterinin nasıl görüntüsü ve işleyişiyle ilgili bilgi taşır. Fakat DNA molekülü edilebilir. Başka bir molekül daha olmasa hayat olmaz.

DNA'nın içerdiği planı hayata dönüştüren, ribozomdur. Bu plana dayanarak ribozomlar; proteinleri, oksijeni

taşıyan hemoglobini, bağışıklık düzeyinin antikollarını, insülin gibi hormonları, cildimizdeki kolajeni ve şekeri parçalayan enzimleri üretir. İnsan vücudunda on binlerce protein var ve her biri farklı biçime ve işleve sahip. Bunlar yaşamı kimyasal düzlemde oluşturuyor ve denetliyor.

Bilimsel olarak yaşamı anlamak için ribozomların en temel düzeydeki işleyişinin anlaşılması önemlidir. Bu bilgi aynı zamanda günlük hayatımızda da kullanılmaktadır: günümüzde kullanılan antibiyotiklerin çoğu çeşitli hastalıkları, ona neden olan bakterilerin ribozomlarını engelleyerek tedavi ediyor. Çalışan ribozomları olmadan bakteriler hayatta kalamıyor. Bu nedenle de ribozomlar antibiyotiklerin önemli bir hedefi.

Bu yılın ödül sahiplerinden her biri çeşitli antibiyotiklerin ribozomlara nasıl bağlandığını gösteren üç boyutlu modeller geliştirdiler. Bu modeller şimdi bilim insanları tarafından, hayat kurtarmaya yardımcı olan ve insanlığın "acısını" dindiren yeni antibiyotikler geliştirmek için kullanılıyor.

Bakteriyel Ribozomun X-ışını görüntüsü

K i t a p k u r d u

Düş Yağmurları

S. Fehmi Katırcıoğlu

Düş Yağmurları'nın, yazarı Fehmi Katırcıoğlu, bir hekim; kalp damar cerrahisi uzmanı, doçent. Başarılı bir hekim olan Fehmi Katırcıoğlu'nun siyah beyaz fotoğraflarını görmüş, çok beğenmişim. Şimdi karşımıza bir şiir kitabıyla çıkıyor, üstelik bu onun ikinci şiir kitabı. Okurlarımız, Fehmi Katırcıoğlu'nu dergimizdeki sağlık yazılarından tanıyorlar. O, zor ve yoğun bir çalışmanın yanı sıra şiir yazıyor, fotoğrafla uğraşıyor, okuyor, toplumsal sorumluluklarına da zaman ayırıyor. Güç de olsa yapılması gereken bu değil midir? Ancak böyle bir hekim, hastadaki insanı görecektir onu anlayacaktır.

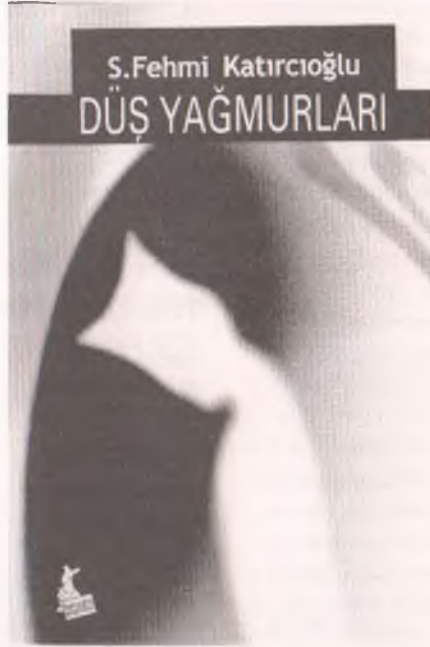
Hekimlik ve sanat denince benim ilk aklıma gelen ilk adlardan biri tadına doyum olmaz öyküler, oyunlar yazan Anton Çehov'dur.(1) O, yaşamının son yıllarına kadar bu iki çalışmayı birlikte yürütmüş. Çevresinin ısrarlarına karşın hekimliği bırakamamış. Yoksul Rus köylülerinin hekimliğini yapmasaydı, o olağanüstü gerçeklikteki insan öykülerini yazabilirdi miydi? Sanırım Çehov'un hastaları da en azından onun gibi bir hekime sahip oldukları için şanslıydılar.

Hastadaki insanı görmek

Birkaç yıl önce Atıl Behramoğlu, Cumhuriyet gazetesinde yayımlanan "Doktorlar ve Şairler" başlıklı yazısında; günümüzde hekimliğin de, şiirin de fazlaca tekniğe indirgenmiş olduğuna dikkat çekiyordu. "Doktor konusunun uzmanı olduğu kadar, insan psikolojisinin de uzmanı olmalıdır... Yaptığı iş teknik bir tanıda bulunmanın çok ötesindedir çünkü... Atıl Behramoğlu, çok haklı olarak "Şiire ve felsefeye uzak bir hekim, bence mesleğinde eksik biridir". diye yazmıştı.

Nöroloji uzmanı, yazar Oliver Sacks, Mars'ta Bir Antropolog kitabının (2) Ön-

sözünde: İnsanın dev bir böcekmiş gibi incelenmesini önerenlere karşı çıkıyor: "Onlar buna 'tarafsızca ışık tutmak' diyorlar, bence bu ölü ve insanlığından arındırılmış bir ışıktır... Renksiz bir ışığın bazen işe yaradığını reddetmiyorum, yine de bir bakıma bu bakış bilimin tam zıddıdır. Bilgi olması bir yana, bildiklerimizin bastırılmış halidir... Ben insana dışarıdan bakmaya çalışmıyorum. İçine girmeye çalışıyorum."

Fehmi Katırcıoğlu ise, niye yazdığını şöyle açıklıyor: "Zorunlu hizmete gittiğimde sistemli olarak şiir yazmaya başladım, şiir yazdıkça huzur buluyordum ve daha çok şiir yazmaya başladım. Bu süreç hâlâ devam ediyor. Büyük ozanların yaşadığı Anadolu'da benim yaptığım bireysel bir uğraş alçak gönüllülükle söylenmiş birkaç söz."

Şiir'de en çok Nâzım Hikmet, Atıl İlhan, Ahmet Arif, Cahit Külebi ve Hasan Hüseyin'den etkilendim bu günlerde de en çok Atıl Behramoğlu ve Hüseyin Haydar'ın şiirlerini okuyorum.

Şiir yazmak bence insanın içindeki düşü ortaya koymaktır. Bu düş, ya birey ya toplum ya da doğadır. Tıpkı fotoğraf gibi, özellikle siyah beyaz fotoğraf sıkıştırılmış zaman ritim ve taşıdığı görüntüyle, şiir de insanın içindeki düşsel gerçeği dışa vurur.

Doktorluk mesleği özellikle kalp cerrahisi yaşamla hesaplaşmanın zaman zaman yalnızlaşmanın yaşandığı yıpratıcı bir alan... Başarı başarısızlık yaşam ve ölüm sık düşünülen olaylar... Sözcükler ve görüntülerle başka bir dünyayı algılamak insanı yeni ve farklı yolculuklara çıkararak yaşamın daha paylaşılabılır olmasını sağlıyor. Yaşamın insana yüklediği sorumluluklara yine yaşamın özünden yanıt oluyor şiir.

Fiyodor Dostoyevski, Yeraltından Notlar kitabında (3) "İnsanın bütün işgücü, sanırım, vida değil insan olduğunu her an kendisine tanıtlamaktır" diye yazıyordu. Fehmi Katırcıoğlu'nun çabaları da bu sözlerle açıklanabilir mi?

Şiir seven sıradan bir okur olarak son sözü, sevgili şairimiz Cemal Süreya söylesin istiyorum. (4) "Şiir, hayatın ve düşüncenin köpüğü, çağın sesi, toplumun çılgılığıdır. Halkın duyarlılığıdır. Bu duruma erişmek o kadar kolay olmasa gerek. Ayrıca, bir anlatım, bir deyiş sahibi olmak da çok çileli bir uğraş sonunda ortaya çıkacaktır.

Ne demiş Şeyh Galip:

'Eskilerin biçimlerini aştım

Bir başka sözlükle konuştum.'

O 'bir başka sözlük' yapıtlarınızda ancak halkın temel sesini bulduktan sonra belirecek."

Düş Yağmurları'nın yolu açık olsun.

Fehmi Katırcıoğlu, Düş Yağmurları, Kan-guru Yayınları, Haziran 2009, Ankara, 160 sayfa

(Tanıtım: Feyziye ÖZBERK)

1) Bir Yazarın Romanı, Anton Çehov'un Yaşam Öyküsü, İrene Nemirovsky, Türkçesi: Oktay Akbal, Cem Yayınevi, Kasım 1987, İstanbul

2) Mars'ta Bir Antropolog, Oliver Sacks, Türkçesi: Osman Yener, İletişim Yayınları, Ekim 2001, İstanbul

3) Yeraltından Notlar, Dostoyevski, Türkçesi: Mehmet Özgül, Adam Yayıncılık, Şubat 1982, İstanbul

4) Aydınlik Yazıları Paçal, Cemal Süreya, Kaynak Yayınları, Kasım 1992, İstanbul

Erken Modern Dönemde Avrupa 1450-1789

Merry E. Wiesner Hanks

Avrupa tarihinin matbaa makinesinin icadından Fransız Devrimi'ne kadar geçen bölümünü kapsayan bu kolay okunan, sürükleyici kitap, erken modern dönemde insanların hayatlarındaki çeşitliliği ve Avrupa'daki gelişmelerin nasıl bir küresel bağlam içine oturduğunu yeni bir yaklaşımla anlatıyor. Doğuda Osmanlı İmparatorluğu'na, kuzeyde İsveç'e, güneyde Portekiz'e kadar Avrupa'nın tümünü, deniz aşırı sömürgelerle birlikte ele alan metin, 1450-1600 ve 1600-1789 olmak üzere iki kronolojik bölüme ayırdığı dönemi, belirli temalar üzerinden karşılaştırmalı bir bakış açısıyla inceliyor.

MÖ 600'den günümüze kadar bütün Avrupa tarihini kapsayan "Cambridge Avrupa Tarihi" dizisi içinde yer alan bu kitap, erken modern dönem Avrupa tarihine getirdiği özgün yorumlarla tarih bölümü öğrencileri için olduğu kadar, tarihe meraklı okur açısından da önemli bir boşluğu dolduracak bir başvuru eseri niteliğini taşıyor.

Haritalar, illüstrasyonlar, kronolojiler, orijinal metinlerin ve özel konuların yer aldığı kutularla zenginleştirilmiş metin, tarihi düşünerek, sorular sorarak öğrenmenin keyfini paylaşıyor.

Türkiye İş Bankası Yayınları, 2009, 754 Sayfa.

Tarihin Deltasına Yolculuk "Sina Akşin Kitabı"

Yaşar Seyman

Sadece bedensel olarak değil, ruhsal olarak da ince, zarafetiyle ilk görüşte karşısındakini etkisi altına alan bir kişi, Sina Akşin. Ankara'da bir İstanbul beyefendisi. İstanbul'dan gelip Ankara'yı seven, hukuktan gelip tarihe gönül veren bir bilim adamı. Mülkiye'nin efsane hocalarından.

Sina Hoca'nın gönül verdiği asıl şey, Atatürkçülük. Kişisel iletişimindeki nezaketiyle düşünsel üretimindeki ödünsüzlüğü, hatta kimi zaman seçkinliğe va-

ran bir katılığı en uygun biçimde kendinde birleştiren bir Atatürk sevdalısı:

"Ben Atatürk'ü bir dâhi, gelmiş geçmiş bütün Türklerin en büyüğü olarak değerlendiriyorum. Batı Türklüğünün sonu geldiğinde, Türkleri bu badireden kurtaran bir önder olarak görüyorum. Ne denli talihliyimiz ki, böyle bir insan başımıza geçti. En büyük talihsizliğimiz ise onun on-on beş yıl daha başımızda kalmamış olmasıdır. Atatürk dünya çapında bir önderdi. Sömürge halklarının esin kaynağı oldu. Platon'un sözünü ettiği "filozof kral" gibi, o da filozof cumhurbaşkanımız oldu. Kararlarını diyalektik yöntemle, tartışa tartışa alır, en doğru sonuca ulaşırdı. Bugün Atatürk yok, fakat Türkiye'yi bugün battığı çukurdan kurtaracak olan onun ideolojisi, onun çizdiği yol olacaktır.

Türkiye İş Bankası Yayınları, 2009, 334 Sayfa.

Eski Çağ'da Yakındoğu Cilt (1-2)

Amelie Kuhrt

Amelie Kuhrt'un doğuda İran ve Afganistan'dan batıda Doğu Akdeniz ve Anadolu'ya, kuzeyde Karadeniz'den güneyde Mısır'a kadar uzanan geniş bir coğrafi alanın yaklaşık üç bin yıllık tarihini incelediği iki ciltlik bu eser, kendi alanındaki en önemli başvuru kaynaklarından biri, belki de birincisidir. En eski yazılı belgeler ile Büyük İskender'in fetihleri arasında kalan bu uzun ve insanlık tarihi açısından can alıcı dönemi, son arkeolojik bulgulara, metin çözümlemelerine, eksiksiz denebilecek bir bibliyografyaya dayanarak anlatan Kuhrt, ayrıca çeşitli yorum ve metodoloji sorunlarını da mercek altına alıyor.

Üst düzey akademik bir çalışmanın aynı zamanda zevkle okunabilecek bir kitap haline de getirilebileceğini kanıtlayan bu eser, tarih bölümü öğrencileri için olduğu kadar, üzerinde yaşadığımız toprakların ve bölgenin, Mezopotamya'nın, Hititler'in, Mısır'ın ve daha birçok uygarlığın tarihi hakkında bilgilenmek isteyen okurlar için de vazgeçilmez bir eser olacak.

Türkiye İş Bankası Yayınları, 2009.

Marx'ın Değeri Ölçülebilir mi?

1988- 2006 Türkiye'si İçin Ampirik Bir İnceleme

Yiğit Karahanoğulları

Evet, Marx'ın değeri ölçülebilir. Kitap, bu yanıtı kuramsal olarak temellendirmekte ve değer kategorilerini ampirik olarak Türkiye ekonomisi için ölçmektedir. Kitabın hedefi, bu ölçümleri okuyucuyla paylaşmak ve bu ölçümlerden hareketle Türkiye'nin yakın dönem geçmişinde kriz dinamiklerine ilişkin yorumlar üretmektir. Ne var ki bu amacı gerçekleştirebilmek için Marksist iktisat kuramına dair pek çok konuda netlik kazanılması gerektiğinden, kitap boyunca adım adım bu kuramsal yapı da

çözümlemeye çalışılmaktadır. Böylece Marksist iktisadın 20. yüzyıldaki evrimine ilişkin bir değerlendirme de ortaya konulmaktadır.

"... Marksizm diğer düşünce akımlarına göre önemli bir üstünlük içermektedir; zira, maddeci tarih anlayışı ve diyalektik, toplumsal gerçekliğin farklı alanlarına bütünleştirici bir perspektif getirir.

Bu sav, Marksist sosyal bilimcilerin, bütünleştirici perspektifi daima algılamak koşuluyla, toplumsal gerçekliğin farklı alanlarını incelemeye uzmanlaşmalarının, bu türden bir işbölümünün önemini vurgulamaktadır. Yiğit Karahanoğulları, kitabıyla, bu işbölümünün politik iktisat alanında Türkiye'deki Marksist meşaleyi 21. yüzyılda taşıyacak bir bilim insanı olarak temayüz etmiştir.

Marx'ın Değeri Ölçülebilir mi? kitabı, bence, Marksist iktisadı öğrenmek, geliştirmek isteyen herkes için; tüm akımlardan iktisatçılar için büyük önem taşıyan bir yapıttır."

Yordam Kitap, 2009, 396 Sayfa.

Bir Bilim Olarak İktisat Tarihinin Doğuşu

Orhan Kurmuş

Bu çalışma, iktisat tarihinin bir bilim dalı olarak nasıl ortaya çıktığını incelemektedir. 1830'lardan 20. yüzyılın başlarına kadar uzanan bir zaman dilimi içine yayılan ve literatürde İngiliz Tarihçi Okulu adı verilen düşünce okulunu oluşturan kişilerin iktisat bilimi ve yöntemi konularındaki görüşlerinin açıklanması ve eleştirilmesi bu çalışmanın ana eksenini oluşturmaktadır.

Böyle bir konunun incelenmesinin neden önemli olduğu sorusuna şu cevap verilebilir: Her bilim dalının tarihinin araştırılması bu bilim dalının bugüne nasıl geldiği, hangi aşamalardan geçtiği bu aşamalarda hangi teorik, pratik ve kurumsal engellerle karşılaştığı, hangi bilim dallarından etkilenip hangilerini etkilediği gibi konularda aydınlatıcı bilgiler sağlayabilir. İktisat tarihinin iktisadî düşünce tarihi açısından incelenmesi bu bilim dalının nüvesinin nasıl oluştuğu, hangi düşünce temellerine dayandığını ortaya koyabileceği gibi iktisat ve tarih bilimleri ile olan karşılıklı etkileşmesini de açıklayabilir.

Bu çalışmada bu etkileşmenin iktisat ile ilgili olan yönünün ağır bastığını belirtmek gerekir. Her ne kadar, yeri geldikçe, tarih bilimi ile olan ilişkilere değinilecekse de çalışmanın asıl ağırlık noktası iktisat ve iktisat tarihi arasındaki ilişkilerdir.

İktisat tarihinin tarihi konusundaki bu özgün uzmanlık çalışması, "Türkiye'de Neoliberalizm" başlığını taşıyan geniş ve ilgi çekici önsözle sunulmaktadır.

Yordam Kitap, 2009, 302 Sayfa.

Sosyoloji

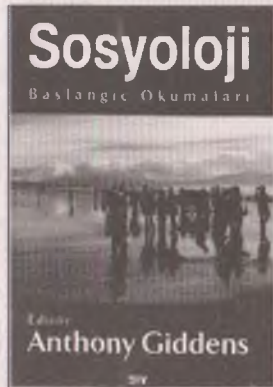
Başlangıç Okumaları

Anthony Giddens

Sosyoloji, insanın yaşamıyla ilgilenen geniş kapsamlı bir alandır. İnsanlar başkalarıyla toplumsal bağları olmadan, çocuk olarak gelişemez ya da yetişkin olarak varlıklarını sürdüremezler. Bu nedenle tüm insanlar bir topluma aittir ve toplum insanın var olabilmesinin en belirgin koşulu-
dur.

Çağdaş sosyolojinin en önemli isimlerinden Anthony Giddens tarafından hazırlanan bu kitap, sosyolojiye giriş niteliği de taşıyan kapsamlı ve ilgi çekici metinlerden oluşuyor. Toplumsal alanda karşılaştığımız pek çok olguyu, global trendlerin toplumsal yaşamımıza etkilerini sosyolojinin kendine özgü bakış açısıyla irdeliyor. Yirmi bir temel başlıktan oluşan Sosyoloji: Başlangıç Okumaları, çağdaş sosyolojik düşünce üzerine bilgi edinmek isteyen herkes için temel bir kaynak niteliğinde.

Say Yayınları, 2009, 584 Sayfa.

Felsefe Tarihi

Thales'ten Baudrillard'a

Ahmet Cevizci

Büyük Alman şairi ve düşünürü Johann Wolfgang von Goethe, "Üç bin yılın hesabını göremeyen karanlıkta yolunu bulamaz; günü gününe yaşar ancak" derken, sadece bireylerin değil, toplum ya da kültürlerin de felsefe tarihine duydukları ihtiyacı anlatmak istiyordu.

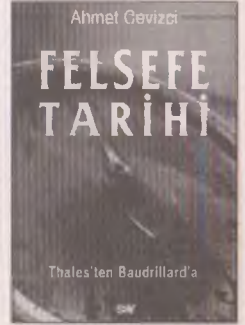
Modern dünyanın karmakarışık ve her yönüyle bunalımcı koşulları içinde insan, hayatını doğru yönetebilmek ve ona anlam katıp değer yükleyebilmek için felsefeye, büyük felsefi soruları yanıtlamaya ihtiyaç duyar. Felsefe yapmayı öğrenebilmek içinse felsefe tarihine ihtiyaç duyulur. Bunun da en önemli nedeni, büyük filozofların iki bin beş yüz yıldan beri ele aldığı konu ve soruları, hâlâ onların bize sağladığı ipuçları veya argümanlar üzerinden sorguluyor olmamızdır.

"Adaletin, mutluluğun, aşkın ne olduğu", "kimin, nasıl yönetmesi gerektiği", "siyasal bir sistemin hangi temel etik ve politik ilkeler üzerine inşa edileceği", "gerçekten var olanın ne olduğu", "bizim başkalarına karşı ne tür yükümlülüklerimizin bulunduğu" gibi soruları soranlar ilk bizler değiliz. Bu sorular, Sokrates, Platon ve Aristoteles tarafından da sorulmuş ve felsefe tarihi boyunca daha pek çok filozofun ilgi odağında yer almıştır.

İşte bundan dolayıdır ki felsefe ve felsefe tarihi, entelektüel dünyamızı zenginleştirecek, yolumuzu bulmada bize yardımcı olacak fikirlerle ve çıkartabileceğimiz derslerle doludur. Çağdaş İspanyol düşünürü George Santayana "Geçmiş hatırlayamayanlar onu tekrarlamaya mecburdurlar" sözünü tam da bunu kastediyordu.

Ahmet Cevizci'nin Felsefe Tarihi, Antik Yunan'dan Hristiyan ve İslam felsefesine, modernizmden postmodernizme kadar, işte bu iki bin beş yüz yıllık düşünce tarihini ayrıntılı, sistemli ve anlaşılır bir biçimde sunuyor.

Say Yayınları, 2009, 1344 Sayfa.

Ateşnefes

Ahmet Naim

Ateşnefes, edebiyatımızın önemli bir yazarını, bugün çoğu okurun tanımadığı usta bir öykücüyü yeniden gündeme getirmeyi amaçlayan bir derleme. Ahmet Naim, Zonguldaklıların deyimiyle "Kanca Ahmet", yaşadığı bölgenin insanından, doğasından özel bir öykü çıkarmış, edebiyatımıza renk getirmişti. Elinizdeki kitapta, Kuduz Düşünü ile dergilerde kalmış öykülerini bir arada bulacaksınız.

Zaman zaman onun adına yarışma düzenlendiğini, ödül verildiğini, zaman zaman da kitap fuarı ve benzeri çalışmaların içinde onu anma toplantılarının da yapıldığını duyar, okurum. Bu çalışmalar kuşkusuz sevindirici. Bir değerlilik örneği. Ancak üzücü bir yanı da var. Ahmet Naim'in Zonguldak'ta yaşamış, Zonguldak ve çevresinin insanlarını yazmış olmasıyla övünüp kıvanmanın bir adım ötesine geçilmesi gerekmiyor mu artık?

Can Yayınları, 2009, 176 Sayfa.

Kazanan Yalnızdır

Paulo Coelho

Kazanan Yalnızdır'da Paulo Coelho, On Bir Dakika ve Zâhir'de öne çıkan temalara geri dönüyor. İçinde yaşadığımız dünyada, lükse ve ne pahasına olursa olsun başarıya olan bağımlılığımızın, yüreğimizin sesine kulak vermemizi engellediğini anlatıyor bize.

Coelho okuru bu defa, kendi deyimiyle Süpersınıf'ın hayallerin gerçeğe dönüştüğü sinema ve moda dünyasına girebilenlerin toplandığı Cannes Film Festivali'ne götürüyor. Bu ayrıcalıklı sınıfın bazı üyeleri zirveye

ulaşmıştır ve konumlarını yitirmekten korkarlar: para, güç ve ün tehlikedir: çoğu insanın, bedeli ne olursa olsun, uğruna her şeyi yapmaya hazır olduğu değerler.

Kitabın kahramanları bu modern gösteriş dünyasında buluşur: Rus milyoner Igor, Ortadoğulu moda devi Hamid, başrol peşinde Amerikalı aktris Gabriela, hayatının vakasını çözmeyi uman dedektif Savoy ve başarılı bir mankenlik kariyerinin eşiğindeki Jasmine. Dayatılan türlü hayalin yarattığı kargaşada, kendi kişisel hayalini belirtemeyi ve gerçeğe dönüştürmeyi kim başaracak?

Can Yayınları, 2009, 384 Sayfa.

İngiliz Marksist Tarihçiler

Harvey J. Kaye

Maurice Dobb, Rodney Hilton, Christopher Hill, E.J. Hobsbawm ve E.P. Thompson... Yaratıkları gelenekle çağdaş tarih ve sosyal bilim kuramları arasında özgün bir yer edinen bu isimler 20. yüzyılda Marksist felsefeyi yeniden şekillendirdiler. İngiliz Marksist Tarihçiler bu isimlerle birlikte pek çok önemli kuramcıyı da ele alan kapsamlı bir değerlendirme. Harvey J. Kaye ayrıntılı

bir araştırma ve büyük özenle hazırladığı çalışmasında İngiliz Marksist Tarihçiler'in hepsini düşünsel ürünlerinin öne çıkan yönleriyle inceliyor. Maurice Dobb ve kapitalizme geçiş tartışması; Rodney Hilton'ın feodalizm ve İngiliz köylülüğü çalışmaları; Christopher Hill'in İngiliz Devrimi üzerine düşünceleri; E.J. Hobsbawm'ın işçiler, köylüler ve dünya tarihi görüşü; E.P. Thompson'ın İngiliz işçi sınıfının oluşumu tezi Kaye tarafından ustaca bir araya getirilmiş. Kitapta ayrıca bu grubun tarih görüşü Fransız Annales Okulu gibi diğer güçlü geleneklerle karşılaştırılırken demokratik bir tarih bilincinin ortaya çıkışına yaptıkları yadsınmaz katkı da sunuluyor.

İngiliz Marksist Tarihçiler grubu üzerine yapılan en ayrıntılı ve başarılı incelemelerden biri sayılan bu çalışma entelektüel tarihin geçen yüzyıldaki yansımalarına ilgi duyan tüm okuyucuları heyecanlandıracak. Bu tarihçiler arasında yer alan ve çağımızın en önemli tarihçilerinden biri olan E.J. Hobsbawm'ın "Sunuş"uyla...

"Bu kitap 20.yüzyıl Marksizminin tarihine, İngiliz kültürel tarihinin bir dönemine, tarihçilerin ve tarihin nasıl çalıştığının araştırılmasına kalıcı bir katkıdır."

İletişim Yayınları, 2009, 336 Sayfa.

Yüzünde Bir Yer

Sema Kaygusuz

"Gözüm!"

Bir keresinde babaannen böyle diyerek okşamıştı seni, halk dilinden türeyen bu epeski sevgi sözcüğüyle. Kendi görüp göremeyeceği her şeyi bir tek sen göresin diye mi üçüncü gözü kıldı seni? Kendinden verdiği bu göz, bakışın, algının, ışığın ve tanıklığın çok ötesinde gizil bir mirasa eğer, ne zaman fotoğraf makineni bir dübün gibi ona buna doğrultup yakın-uzak ayarı yapsan, bil ki bir mil batırıp içine akıtıyorsun onu. Devraldığın gözü imha ediyorsun. Çünkü daha bakarken değiştiriyorsun şeyleri. Çerçeveye aldığın nesne her neyse, onu dünyadan koparıp kendi betimine buluyor, hayat sabitlediğin anlardan ibaretmiş gibi, evrenin zamandan münazzah sıfatını önce insan yüzlerinde göreceğin yerde kendi yapıtında deniyorsun.

Hiç olmazsa bir kerecik "gözüm" diyerek sevsen beni, alnında bir yere koysan billur cismimi, bir sürü çerçeveler bulsak seninle, yağmalamadan muhafaza etsek şeyleri, itham ve iltifat etmeden sonsuzluğunu bulsak saliselerin; alelade ya da özel, kaba ya da zarif bütün nitelikleri düzlesek, baktığımız yerde göremediğimiz bir şey de olduğunu itiraf edip sussak birlikte, bu ağız sıklıkla hiç övünmesek, ne güzel olurdu. Yeter ki iste, sana feda olsun gözüm.

Doğan Kitapçılık, 2009, 176 Sayfa.

Ali Kemal

Belki de Bir Günah Keçisi

Orhan Karaveli

Vatan haini miydi, günah keçisi mi?

Kurtuluş Savaşı ve Mustafa Kemal'e bağışından beri muhalefet edip, açıkça işgalcilerin yanında saf tutan, Kuvvayı Milliye'ye ağır hakaretler eden, Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasından sonra da linç edilip öldürülen gazeteci Ali Kemal'in yaşamı.

Orhan Karaveli konuşulması bile zor bir konuyu, sayfalara döküyor. Ciddi bir araştırma, sorularla dolu bir hayat ve olağanüstü bir süreç...

Doğan Kitapçılık, 2009, 224 Sayfa.

Bilgi Yönetimi ve Öğrenen Örgütler

Ali Ekber Akgün/ Halit Keskin/ Ayşe Günsel

Medeniyet tarihinin başlangıcından bugüne bilgi, tüm ekonomik sistemlerin temelinde yer almaktadır. Günümüz ekonomisi Bilgi Ekonomisi olarak ifade edilmektedir. Bu ekonomide bilgi, diğer üretim faktörlerinin önüne geçerek birincil bir önem kazanmakta ve bilişim teknolojilerindeki gelişmelerin de etkisiyle bilginin üretiminde ve kullanımında büyük bir artış yaşanmaktadır. Bütün bu gelişmelere paralel olarak mikro seviyede işletmelerin makro seviyede de ulusların entelektüel sermayesinin hayati bir unsuru olarak bilginin etkin bir şekilde yönetilmesi konusu hem iş dünyasından yöneticilerin hem de akademik dünyadan araştırmacıların ilgi odağı haline gelmekte; bilgi yöne-

timi başlı başına bir disiplin olarak ortaya çıkmaktadır. Bilgi yönetimi ile yakından ilişkili bir başlık olan örgütsel öğrenme ise; bilginin üretiminde ve kullanımında büyük bir artış yaşanmakta olduğu bilgi tabanlı ekonomik sistemde işletmelerin rekabetçiliklerini sürdürebilmelerinin ve devamlılıklarını sağlayabilmelerinin temel bir koşulu olarak kabul edilmektedir. Bu açıdan kitabımız bu iki kavramı akademik bir üslup ile bir bütün olarak ele alarak bilgi yönetimi, örgütsel öğrenme konuları üzerinde bilgilerini genişletmek isteyenlere faydalı bir araç ve üniversitelerin, lisans ve lisansüstü programlarında başvurulabilecekleri bir kaynak eser olarak hazırlanmıştır.

Eflatun Yayınevi, 2009, 240 Sayfa.

Avunamayanlar

Kazuo Ishiguro

Dünyaca ünlü piyanist Ryder, önemli bir konser vermek için isimsiz bir Avrupa şehrine gelir. Birkaç gün sonra sahneye çıkacağını bilse de, bundan başka hiçbir şey hatırlayamaz; karşılaştığı herkesin niçin ondan bir şeyler istediğini, çok uzak olması gereken yerlere nasıl hemen ulaşırverdiğini, saatler sürmesi gereken bir sohbeti üç dakikalık asansör yolculuğuna nasıl sığdırdığını anlayamaz. Kendini olaylara ve çevresindeki insanlara teslim eden belleksiz piyanist, geçmişin ve geleceğin kırılan bir şimdiki anda çakıştığı sürreal bir dünyaya savrulur. Çok geçmeden, yaklaşan konser gecesinin hayatının en önemli performansı olduğunu fark edecektir.

İşlevini yitirmiş toplumsal düzenin bireyler üzerindeki yaralayıcı baskısını hemen her eserinde zarafetle ilan eden Kazuo Ishiguro, Avunamayanlar'da hayatı kontrolden çıkan bir adamın çok boyutlu hikâyesini anlatıyor.

Yapı Kredi Yayınları, 2009, 544 Sayfa.

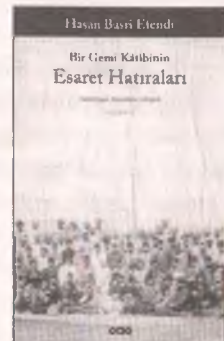
Bir Gemi Katibinin Esaret Hatıraları

Hasan Basri Efendi

6 Kasım 1914'te batırılan Mithatpaşa gemisinin kâtibi Hasan Basri Efendi'nin Sibirya'daki esaret hatıraları...

"Denize düştüğüm anda bir iki kere yuvarlandım, battım, çıktım. Çünkü güverte denizden atlamış idim. Gerçi güverte bir derece alçalmış bulunuyordu. Gemi (Mithatpaşa) ağır ağır suya giriyordu... Biz bir türlü gemiden ayrılamıyoruz. Tahtada bulunanlara bir parça gayret edin gemiden ayrılalım diyorum. Hiçbirisinde lakırdı anlamak yok. Yarabbi şimdi gemi denize girdiği anda bizi de çekecek burada öleceğiz, diye düşünüyordum."

Yapı Kredi Yayınları, 2009, 424 Sayfa.

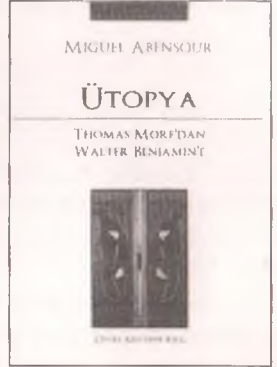
Ütopya

Thomas More'dan Walter Benjamin'e

Miguel Abensour

Thomas More ve Walter Benjamin mi? Bu iki ismin alışılmamış bir takım-yıldızda biraraya getirilmesinde şaşırtıcı bir şey var. Onları birbirine yaklaştıran öğeler – belki temel konu, yani ütopya dışında– pek az. Ancak burada yapmak istediğimiz şey, bilinmeyen bir soy bağına ortaya çıkarmak, ya da başlangıç noktasında Thomas More'un ve bitiş noktasında Walter Benjamin'in yer alacağı bir ütopya tarihi yazmak değil. Thomas More'un Ütopya'yla birlikte yeni bir retorik düzenlemeyi icat ettiği ve böylece siyasal alana benzeri görülmemiş bir müdahale denemesinde bulunduğu doğruysa da, Walter Benjamin hiçbir biçimde ütopya geleceğinin sona erişini temsil etmez: söz konusu gelenek kendini çeşitli biçimlerde açığa vurmaya ondan sonra da devam etmiştir, etmektedir. Projemiz daha ziyade ütopya'yı yazgısının iki güçlü anında kavramak: önce şafağında, sonra da Walter Benjamin'in "felaket" dediği en son tehlike karşısında.

Versus Kitap, 2009, 114 Sayfa.

Kapital

Karl Marx (Yeni Başlayanlar İçin)

David Smith

"Ne? Das Kapital'i okumak mı?" Bunu yapmak için Einstein'ın beynine ve peygamber sabrına sahip olman gerekir. Bu doğru değil. Bu komik, ele avuca sığmaz, çok yönlü ve zengin içerikli kitapta, David Smith ve Phil Evans, çok zengin resimlerle, yalın bir dil kullanarak, Kapital'in anlaşılması zor bir kitap olduğu efsanesini yerle bir ediyorlar. Elinizdeki kitap Marx'ın temel kavramlarını bayağılığa düşmeden, büyük bir beceriyle basitleştiriyor ve bunu yaparken mizahı elden bırakmıyor ve Marx'ın bu büyük eserinin bugün de son derece geçerli ve canlı olduğu gerçeğini adeta çizgi roman tadında okuyucuya sunuyor.

Kapital, Marx'ın emek, ücretler, işsizlik, fabrikalar, makineler ve metalar; para, fiyatlar ve değer; sömürü, kapitalistler ile işçiler arasındaki uzlaşmaz çelişki; işçi sınıfının insan onuruna yakışır bir yaşam, özgürlük ve iktidar mücadelesi hakkında yazmış olduğu başyapıttır.

Dünya kapitalist sisteminin büyük bir kriz içinde debelenmekte olduğu bugünlerde 15 ile 115 yaş arasındaki herkesin okuması gereken bir kitap.

Versus Kitap, 2009, 192 Sayfa.

Matematiğin B & Ü'sü

Bin yılların emeği matematik 13

Grubumuzdaki diğer arkadaşlardan geride kaldım. Şu Fermat işini halledemediğimden.

• [Kaynak kitaplarımızı abebooks'dan alıyoruz. Hemen izleniğine [sitesine] girdik. 84 kitap var. 'Des manuscrits inedit de Fermat plus 4 other offprints by Guglielmo Libri' 650 dolar; alamayız. Bütün eserleri (Oeuvres de Fermat) beş cilt görünüyor ~170 dolar ve değişik satıcılardan; belki ileride alırız. 'Diophant'a katkılar (Bemerkungen zu Diophant) ~ 45 dolar (İtalyan-cası ~ 16 dolar)...

Bu yazımızı oluşturmak için özgün kitap almaktan vazgeçtik. Fermat ile ilgili yazımızı elimizdekiler ve ulaşabildiklerimizden yararlanarak yazacağız, okurlarımız da, Fermat da bizi bağışlasın.

• Yazdıklarımız nerelerden olacak?

(1) Eric Temple Bell'in 'Büyük Matematikçiler' inden Fermat'ın yaşamının özetini alıntılayacak, bu yazılı kaynağa göre yaptıklarını listeleyeceğiz.

(2) Yukarıda yazdıklarımızı H. Wussing' in 'Vorlesungen zur Geschichte der Mathematik' (Matematik Tarihi üzerine Dersler) ve D. E. Smith'in 'History of Mathematics' i (Matematik Tarihi) ile karşılaştırarak irdeleyeceğiz.

(3) Bundan sonra da genel ağdan (internette) Fermat'ın matematiğe katkılarını (ikinci elden de olsa) ayrıntılı açıklamaya çalışacağız.

Umutumuz, ya okurlarımızdan daha açıklayıcı (özgün kaynaklardan) bilgiler gelir, ya da biz bu kaynaklara ulaşırız ve Fermat'a borcumuzu tam öderiz.

Pierre de Fermat

• (Bell'in onbeş sayfada anlattıklarına göre)

Fermat, bir deri tüccarı ile parlamentoya mensup hukukçu ailenin kızının oğlu. Toulouse'da hukuk okudu. Otuz yaşında Toulouse'a yerleşti, teyzesinin kızıyla evlendi, beş çocuk babası oldu. Kırk yedi yaşında Kral müşaviri olarak Toulouse parlamentosuna girdi. Sakin, dürüst, dengeli, duyarlı bir yaşam sonucu 64 yaşında öldü.

Avrupa'nın başlıca dillerini ve edebiyatlarını biliyordu. Yunan ve Latin filolojisinde düzeltmeler yaptı.

(Fizik çalışmalarını atlayarak, Bell'in anlatımıyla Fermat'ın matematik buluşlarına gelince)

(1) Fermat, Descartes ile birlikte analitik geometriyi icat etti. Aslında bu konuda mektuplaşmışlar da. Ama Descartes ve Fermat'ın analitik geometrileri farklı. Fermat ayrıca analitik geometrisini üç boyuta da taşımış.

(2) Fermat diferansiyel hesabın ilkelerini düşündü ve uyguladı. (Hem de Newton'un doğumundan on üç, Leibniz'in doğumundan on yedi yıl önce.) Fermat bir eğriye bir noktadan çizilen teğetin, o noktadan çizilen bir kesenin limit durumu olduğunun ve kesenin eğiminin limiti belirlenebilirse teğetin çiz-

zilebileceğini biliyordu. Newton, Fermat'ın diferansiyel hesabı kullanış biçimini bildiğini ve bunun kendisine, diferansiyel hesap yöntemini bulmada yardımcı olduğunu yazıyor.

(3) Olasılık hesabının icadını ise Fermat Pascal'la paylaşıyor.

(4) Fermat'ın (Bell'in görüşüne göre) en önemli çalışması ise (Bell'in 'Kuramsal Matematik' diye adlandırdığı) 'Sayılar Kuramı'nda.

(Şimdi Fermat'ın Sayılar Kuramındaki savlarını Bell'den özetleyerek verelim.)

(4.1) n tamsayı, p asal sayı ise $n^p - n$ p ile tam bölünür.

(4.2) p bir asal sayı ve $p = 4n+1$ ise (n tamsayı) p iki kare toplamı biçiminde yazılır.

(4.3) $2^{2^n} + 1$ bir asal sayı fonksiyonu. Yani bu formdaki tüm sayılar asaldır. Gauss ise bir düzgün çokgenin yalnız cetvel ve pergel ile çizilebilmesi için kenar sayısının (verdiğimiz biçimde) bir Fermat sayısı veya bunların çarpımı olması gerektiğini ispatlamış.

(4.4) $n \geq 3$ tamsayısı için $x^n + y^n = z^n$ eşitliğini sağlayan x, y, z tamsayı veya kesirleri yok.

(5) (Yine Bell'den öğreniyoruz ki) Fermat, savlarını kanıtlamak için 'Sonsuz İniş' diye adlandırdığı, uygulaması oldukça zor bir yöntem bulmuş. Fermat'ın bu konuda 1659 Ağustos'unda Carcavi'ye yaptığı açıklama: "Uzun zaman yöntemimi olumlu konulara uygulayamamıştım, çünkü bunlara yanaşmanın yolu olumsuzlar için kullandığım yöntemden çok daha çetin. ('Olumlu konulara uygulama'yla doğrudan ispat 'olumsuz konulara uygulama'yla ise olmayana ergi ile ispat söylenilmek isteniyor.) Öyle ki 4 ün herhangi bir katından bir fazla olan bir asal sayı iki karenin toplamından oluşmasaydı o vakit aynı nitelikte ve bu sayıdan küçük başka bir asal sayı ve böylece ondan sonra da daha küçük bir sayı,... bulunabilecekti. Bu biçimde bir sonsuz iniş yaparak $4n + 1$ türündeki sayıların en küçüğü 5 sayısına varıyoruz. Son varsayımımıza göre bu sayının iki karenin toplamından oluşmaması gerekir. Bu ise doğru değil. Buradan da (karşıtının olanaksız olduğunu ispat ederek) bu gibi bütün sayıların iki karenin toplamına eşit olduğu sonucuna varmış oluruz."

Şimdi ise Wussing'i açıyoruz, başka bir bilgi var mı diye bakıyoruz. Wussing'de Fermat adının ilk geçişi şöyle:

"Değişken büyüklüklerin matematiği, temel bir problem olan devinim probleminin matematiksel bir yansımaları oluşturuyordu. İstenilen, düşüncede ve hesaplama devinim olaylarını bilinir kılmak, devinim problemleriyle matematikte baş edebilmek için bir matematiksel yapı oluşturmaktır. Bu görev üç veya dört matematik kuşağını uğraştırdı, Descartes ve Fermat'dan Leibniz ve Newton'a yani 17. yüzyılın ortasından 18. yüzyılın ilk üçte birine." Bundan altı sayfa sonra,

"Bugün Analitik Geometri diye adlandırdığımız daha önemli adımlar 1730 larda, hemen hemen aynı zamanda iki Fransız bilginince, Descartes ve Fermat'ca atıldı. Doğaldır ki onlar da

önceki çalışmalardan yola çıktı; analitik geometrinin onlarca yaratılan formunun çok daha geliştirilmesi gerekti ve bugün tanınan biçimine 19. yüzyıl boyunca ulaştı." (Descartes ve Fermat öncesi analitik geometri çalışmalarını daha önce anlatmış-tık.) ve devamında,

"Descartes Vieta cebirinin çoğu zaman kullanışsız simgele-mesinden kendini kurtardı. Ama eski geometriden gelme amaçtan, geometrik yöntemlerle (yüksek dereceli) denklemleri çözmekten ayrılmadı. Bu nedenle Descartes'ın analitik ge-ometrinin yeni yöntemini genel amacının (geometrik problem-lerini cebri kullanarak çözenin) dışında kullandığını söyleye-biliriz... Buna karşılık Fermat koni kesitlerini ve hatta daha ge-nelde geometrik yerleri tümüyle yeni bir biçimde ele almayı amaçlıyordu ve bu nedenle de bu yeni yöntemi apaçık ve diz-geli bir biçimde oluşturmaya çalıştı." (Wussing'in ve burada bi-zim görevimiz aslında Fermat'ın bunu nasıl yaptığını göster-mek olmalı. Wussing bunu yapmamış. Biz ise özgün kaynakla-rımız olmadığından şimdilik yapamıyoruz.)

Wussing bundan sonra ayrı başlıklar altında bu iki matema-tikçiyi tek tek ele almış. 'Pierre de Fermat' başlığı altında yaz-dıkları,

"Dizgeli bir anlatım bakımından Fermat, Descartes'tan da-ha ileri gitti. Ama yine de Fermat'dan da analitik geometrinin bugünkü olgunlaşmış biçimini beklememeliyiz."

Bundan sonra Wussing, Bell'den aktardıklarımızı özetliyor. Yalnız Fermat'ın, analitik geometri üzere yazdıklarını 'At locas planos et solidos isagoge' (düzlemsel ve uzaysal (geometrik) yerlere giriş) makalesinde topladığını bildiriyor. (İşte bizim bul-mamız ve okurlarımıza sunmamız gereken özgün kaynak.) Wussing'in bu makale ile ilgili açıklamaları,

"Bugünkü adlandırmalara göre başlık yanıltıcı. Uzaysal yer-lere burada uzaysal analitik geometri denmiyor. Fermat'da es-ki çağın ayırımına bağlanıyor. Düzlemsel yerler: doğru ve çem-ber; uzaysal yerler: parabol, hiperbol, elips (çünkü uzaysal ko-ninin kesitleri); doğrusal yerler: diğer tüm eğriler (Bunları bir doğru parçası kullanarak oluşturmuş olmalıdır.) Doğrusal eğri-lere Fermat hiç değinmiyor. Yüksek dereceli eğrilerin inceleme-sinin getirdiği zorluğu küçümsüyor. Çünkü onların irdelenmesi-nin koni kesitlerinin irdelenmesine indirgenebileceğine, yani herhangi dereceden bir eğrinin ikinci derece bir eğri yardımıyla ele alınabileceğine inanıyor. (Ancak çok sonra, 1643 ve 1650 de Fermat bu düşüncesini düzeltiyor ve uzay analitik ge-ometrinin düşünsel başlangıç bilgilerine ulaşıyor.)

'Isagoge' aşağıdaki sözcüklerle başlıyor:

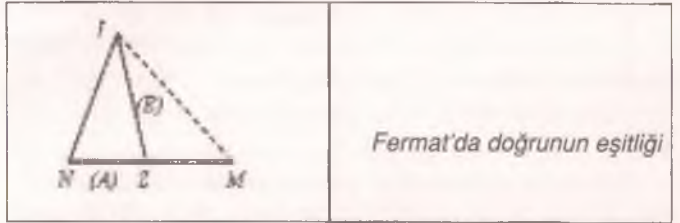
"Eskilerin geometrik yerler üzerine çok şey yazdıklarından şüphe yok. Bunun tanığı, 7. kitabının başında, Apollonios'un düzlemsel, Aristaios'un uzaysal yerler üzerine yazdıklarını açıklayan Pappos. Ama kendimizi yanıltmayalım; bu ge-ometrik yerlerin incelenmesi onlara pek de kolay gelmemiş. Bu sonuca şöyle varıyoruz: Aşağıda görüleceği gibi çok sa-yıda geometrik yeri yeterince genel açıklayamamışlar. Bu nedenle bu bilgi dalına ona en uygun, özgün bir çözümleme uyguluyoruz ki böylece gelecekte geometrik yerlere genel bir ulaşım yolu açılmış olsun."

Bundan sonra doğrudan en önemli yere geliniyor; ilk defa analitik geometrinin ilkesi açıklanıyor:

"Eğer son eşitlikte iki bilinmeyen büyüklük ortaya çıkarsa, burada bir geometrik yer söz konusudur ve bir büyüklüğün uç noktası bir doğru veya bir eğri çizgi çizer... Bu iki bilinme-yeni ise verilen bir açıda (ki bunu biz çoğunlukla bir dik açı alı-ırız) aldığımızda ve bunlardan birisi konumu, diğeri uç nok-tayı belirlediğinde bu eşitlikleri kolayca kavrayabiliriz."

Örneğin Fermat'ca doğrunun eşitliği şu şekilde ele alınıyor.

(Bir anımsatma: Fermat Vieta'nın yazış biçimini kullanıyor; yani sesliler değişkenler, bundan sonraki metindeki B ve D gi-bi sessizler sabitler anlamına (Bak aşağıdaki şekil.)

"NZM konumu verilmiş bir doğru ve N onun üzerinde sa-bit bir nokta olsun. NZ bilinmeyen bir büyüklük A ve onun üzerinde verilen bir NZI açısı üzerindeki ZI uzaklığı ikinci bi-linmeyen büyüklük E alınsın. Şimdi DA = BE ise, bu durum-da I noktası konumu verilmiş bir doğru belirler."

Bundan sonra ispat:

"Çünkü $B : D = A : E$ Böylece A'nın E'ye oranı sabit ve ayrıca Z'deki açı verilmiş olduğundan NIZ üçgeninin biçimi belli ve bunun sonucu INZ açısı. N noktası ise verilmiş ve NZ konumu belli. Öyleyse NI'nin konumu belli."

Bir açıklama daha ekleyelim: Bugünkü yazılış DA = BE ye-rine Fermat,

D in A aequetur B in E yazıyor.

Benzer şekilde Fermat, AE = Z planum biçimindeki bir eşit-liğin hiperbol, AZ = DE'nin bir parabol, $E^2 = DA$ 'nın bir parabol, $B^2 - A^2 = E^2$ 'nin bir çember, $A^2 + B^2 = E^2$ 'nin bir hiperbol belirle-diğini ispat ediyor. Sonuçta Fermat aşağıdaki savın genelde tam bir ispatını vermiş oluyor.

"Eğer... bilinmeyen büyüklüklerin hiçbirisi ikinci dereceyi geçmezse, geometrik yer düzlemsel veya uzaysal olacak..."

Bugünün diliyle: İkinci derece eğriler daima koni kesitleridir; tabii Fermat bozulmuş formları henüz bilmiyordu.

(Burada bize bir görev düşüyor: Fermat'ın bu ispatlarını bulmak ve okurlarımıza sunmak. Wussing yapmamış.)

Fermat'ın hedefi, cebirsel bir eşitlikle tanımlanmış ge-ometrik yerlerle geometriden bilinen eğrilerin özdeşliğini gös-termek. Ama yöntemi, eğrinin eşitliğinden onun özelliklerini tü-retmeyi içermiyor."

Analitik geometri üzere, Wussing'in bundan sonra yazdık-larından da birkaç not ekleyelim: Bu analitik geometri yöntemi-nin gelişmesi çok yavaş olmuş. Nedeni, düşüncenin çok yeni ve kullanılan simgelerin alışılmamış olması. Fermat'ın çalışma-ları bir süre kopyalanarak elden ele dolaşmış, ancak 1679 da basılmış; Descartes'in 'La Geometrie' sini içeren 'Discours'u

ise Papalığın yasak kitaplar listesine girmiş...

Wussing'de Fermat'ın ismi, analitik geometriden sonra, 'Sonsuz küçük yöntemlerinin oluşumu'nda geçiyor; ama birçok isimle birlikte ve yalnızca, bu konuda da çalıştığı söylenerek. Ama aynı ana başlık altında bundan on sayfa sonra da Wussing, Fermat'ın $\int_0^x x^n dx = \frac{1}{n+1} x^{n+1}$ ($n = 1, 2, 3, \dots$) bağıntısını bulduğunu ve Arşimed'in temel düşüncelerini izleyerek büyük fonksiyon sınıflarının alanlarını, şeritlere ayırarak hesaplayabildiğini söylüyor. Bu sınıflar,

$$\left(\frac{x}{a}\right)^n = \left(\frac{x}{a}\right)^m \quad \text{genel parabolleri,}$$

$$\left(\frac{x}{a}\right)^n = \left(\frac{w}{a}\right)^m \quad \text{genel spiralleri,}$$

$$\left(\frac{x}{a}\right)^n \times \left(\frac{x}{a}\right)^m = 1 \quad \text{genel hiperbollerleri.}$$

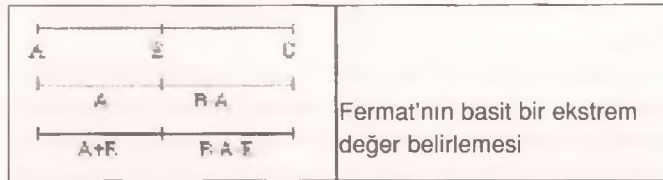
(m ve n ortak çarpansız doğal sayılar ve $m > n$)

Bugünün terimleriyle, Fermat'ca uygulanan yöntem integrasyon değişkeninin değişimi parça parça ve kısmi integrasyon; ama bunlar bir yığın özel düzenlemenin ve yorucu hesaplamaların arkasına gizlenmiş.

Birkaç sayfa sonra da Wussing, Fermat'ın teğet probleminin çözümünü çok geliştirdiğini ve daha 1628 / 29 da basit ekstrem değerleri hesapladığını, sonra 1662 de kendi ekstrem değer irdelemelerini fizik problemlerine bağlayarak ışık kırılmasında en kısa yani ekstrem ışık yolunun bulunmasında kullandığını söylüyor. (Devamını aynen alalım.)

"Başlangıçta yöntemini rasyonel sayılar için oluşturdu; ama sonra tüm genelliğinden söz etti. Tabii kesin bir temellendirme eksik; yöntem kendini başarılı uygulayışıyla kabul ettiriyor. Çoğunlukla bu tür araştırmalarında gururla." Daha genel ve daha güzel bir yöntem, kanımca verilemez. diye not düşüyor.

Aşağıdaki örnek 'Bir maksimum ve minimumu belirleme yöntemi'nden alınma (aşağıdaki şekil).

"AC uzaklığı E noktasında öyle bölünmeli ki AEC dikdörtgeni maksimum olsun.

AC uzaklığını B ile simgeleyelim, B nin ilk parçasına da A diyelim; (B den arta kalan) diğer bölüm ise B-A ve bu iki bölümle oluşturulan dikdörtgen ise BA-A² olur. Bunun en büyük değerinin bulunması isteniyor. Eğer B nin ilk parçasını A+E alırsak, ikinci parça da B-A-E ve her iki parçadan oluşan dikdörtgen

$$B \times A - A^2 + B \times E - 2A \times E - E^2$$

olacak. Bu yaklaşık olarak yukarıdaki dikdörtgene

$$B \times A - A^2$$

ye eşit olmalı. Bu eşitlikteki ortak terimleri atarsak,

$$BE \approx 2A \times E + E^2$$

elde ederiz. Bu da E ile bölününce,

$$B \approx 2A + E$$

kalır. Burada E yi silersek

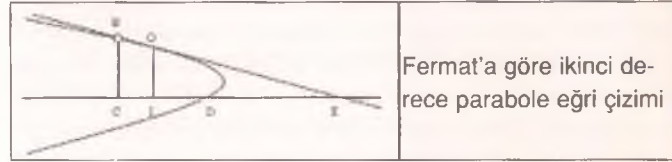
$$B = 2A$$

buluruz. Demek ki çözüm B yi yarıdan bölmek."

Bu bugünkü diferansiyel parçacığa son derece benzer. (E yerine ϵ yazdığımızı düşünelim.)

Fermat'ca (genelde de) fonksiyon değeri diye adlandırdığımız, E yakınlıktaki bir yerde bulunuyor, sonra henüz sıfırdan farklı varsayılan E ye bölünüyor ve bundan sonra E = 0 alınıyor; E çarpanlı terimler siliniyor.

Maksimum ve minimum belirleme yönteminden Fermat, eğri teğeti çizimi için bir yol da çıkarıyor. (aşağıdaki şekil.)

(Burada büyük harflerin hem uzaklıkları, hem uç noktaları simgelemede kullanılması okuyucuları yanıltmasın. Bunun yapılmasının nedeni, Fermat'ın özgün yazımıyla benzerliği sağlamak.)

D tepe noktalı ikinci dereceden bir parabole E noktasından bir teğet çizilecek olsun. Parabolün özellikleri nedeniyle $\frac{CD}{DI} > \frac{BC^2}{DI^2}$. Benzerlik nedeniyle de $\frac{BC^2}{CE^2} = \frac{DI^2}{IE^2}$. $\frac{BC^2}{CE^2} = \frac{DI^2}{IE^2}$ verilmiş, $CE = A$ aranan. Eğer $CI = E$ alırsak (yani biraz değişiklik yaparsak)

$$D : (D-E) > A^2 : (A^2 + E^2 - 2A \times E).$$

Şimdi, Fermat'ın ekstrem değer yöntemine göre işlem yaparsak, sonuçta $DE^2 - 2DAE = -A^2E$ elde ederiz; E ye bölümler de $DE + A^2 = 2DA$. DE yi silince de $A^2 = 2DA$; $A = 2D$. Buna göre de teğet belli.

(Wussing'den çok şey öğreniyoruz. Wussing bir alt paragrafta Pascal'a geçiyor ama "Fermat'ın teğet yönteminin nelerle ulaşılabileceği üzere coşkulu tartışmalar oldu, özellikle de Descartes'ı izleyenlerle. Böylece teğet problemi genel ilgi odağına yerleşti ve büyük bir ivme ile sonsuz küçükler hesabının yapılandırılmasında etkili oldu." cümleleriyle başlayarak.)

Wussing 'Matematik Tarihi Dersleri'nde (bizden daha doğru bir biçimde) matematiği konu konu ele alıyor. Bu nedenle de birçok matematik dalında veya konusunda Fermat'ın adı yine öne çıkıyor. Sonsuz küçükler hesabından on sayfa sonra 'fonksiyon kavramı'nın oluşturulmasında sabit-değişken ayrımına öncülüğü nedeniyle Fermat'ın adını buluyoruz; bundan altı sayfa sonra 'en kısa ışık yolu' ile genel matematiksel-fiziksel 'en küçük etki ilkesi'ne yol açtığını öğreniyoruz; oldukça sonra da olasılık hesabında yine Fermat var. (Ama katkısı anlatılmamış. Yalnızca Pascal'ın Fermat ile mektuplaşması sonrası olasılık bilgisini bağımsız bir matematik dalına dönüştürdüğü not edilmiş.)

(İlginçtir, Wussing 'sayı kuramı'ndan ve Fermat'ın buna katkısından hiç söz etmemiş.)

Fermat ile ilgili ilk yazımızı burada bitiriyoruz. Diğer ikincil kaynaklara geçmiyoruz. Okurlarımıza daha özgün bilgiler sunabilmek için, en azından (1) Ad locas planos et solidas isagoge (Düzlemsel ve uzaysal (geometrik) yerlere giriş), (2) Maksimum ve minimum üzere araştırmaları bulmayı planlıyoruz.

Çetin Ceviz Problemleri

Bu köşemizde, eğlenceli zekâ oyunları, matematik ve fizik soruları bulacaksınız. Sorular, çıraklık, kalfalık ve ustalık başlıkları altında zorluk derecelerine göre sıralanacaktır. Bu soruları doğru yanıtlayan 3 okurumuza Kaynak Yayınları'nın yayımladığı Pablo Neruda'nın "Kaptan'ın Dizeleri ve Yüreklere İspanya" adlı kitabını hediye ediyoruz. Yanıtlar en geç 19 Kasım 2009 tarihine kadar e-posta, faks veya posta ile dergi adresine ulaşmalıdır.

Çıraklık

Bir bakkaldan alışveriş yapan bir müşteri, kasadaki görevliye; "tanesi 9 kuruş olan sakızlardan iki tane, tanesi 27 kuruş olan kaplama kağıdından iki tane ve, fiyatlarını hatırlayamadığım bisküvitten üç, çikolatadan ise 6 paket

aldım. Borcum ne kadar?" der. Kasiyer "iki lira doksaniki kuruş" diye cevap verir. Müşteri bu hesabın doğru olamayacağını söyler. Bunun üzerine kasiyer hesabı yeniden yapar ve "Özür dilerim. Hata yapmışım" diyerek müşteriden özür diler. Müşteri hesabın yanlış olduğunu nasıl anladı?

Kalfalık

Eski Roma'da matematik çalışmaları özellikle uygulamaya dönüktü. Bu tip uygulamaya örnek olmak üzere o devirde ortaya atılan bir miras meselesi problemini aşağıda sizlere sunuyorum.

Karısı hâmile olan ölüm döşeğindeki bir Romalı zengin, bir vasiyetnâme bırakmıştır. Vasiyetnâmeye göre; eğer doğacak çocuk erkek olursa, mirasının 2/3' ü çocuğa geri kalı

dul eşine verilecektir. Eğer, çocuk kız olursa, dul eşi mirasın 2/3'ünü alacak ve gerisi kız çocuğuna kalacaktır.

Adamın ölümünden kısa bir süre sonra dul karısı biri kız biri oğlan ikiz çocuk dünyaya getirir. Böyle bir durum vasiyetnâmede gözönüne alınmamıştır. Miras ne şekilde bölünürse, vasiyete mümkün olduğunca bağlı kalınmış olur?

NOT: Birden fazla çözüm vardır.

Ustalık

Devlet demiryollarının her istasyonu diğer istasyonlarının herbiri adına da bilet satabilmektedir. Bazı yeni istasyonlar kurulduğunda, 46 adet yeni bilet takımının basılması gerekmiştir.

Bu durumda, "bazı" sözcüğünün kaç yeni istasyonu belirttiğini ve eski istasyon sayısının kaç olduğunu belirleyiniz.

Ekim ayı cevapları

Çıraklık

R yarıçaplı bir çember ile gülle, r yarıçaplı çember ile de pingpong topunu temsil edelim. Şekildeki çizimden yararlanarak, $OM = X$ olmak üzere, sıra ile Pitagor (Pisagor) ve Thales bağıntılarını kullanarak

$$X^2 = r^2 + r^2 = r^2 \quad (1)$$

ve

$$X / r = OM / R = [(X+r) + R] / R \quad (2)$$

eşitliklerini yazabiliriz. (1) ve (2) eşitliklerini kullanarak ve gerekli sadeleştirmeleri yaparak;

$$r / R = (3 + 2\sqrt{2}) \sim 5.84$$

eşitliği elde edilir. Buna göre, güllenin yarıçapı R pingpon topunun yarıçapı r'ninkinin en az 5.84 katı ise gülle pingpong topu kadar küçülmemiş olan kaleciyi ezemez!

Bu soru trigonometrik yolla da çözülebilir. Meraklının bir de bu yoldan sonuca varmayı denemesini salık veririm.

Kalfalık

Bu sorunun cevabı; "Hayır"dır. Bakalım neden? Bunu için, verilere göre ailenin kuruluşunu belirleyelim:

Problemin sonunda aile kadrosunun 10 kişi olarak gösterilmiş bulunması çözümde kolaylık sağlamaktadır. Bu on kişi, aralarındaki akrabalık bağının değişikliği kadar tekrar edilmekte ve bu yüzden, tekrarları gözönüne almaksızın, 48 kişi sayılmaktadır. Kişilerin aile içindeki durumlarını belirlemek için, önce akrabalar içinden birbirine kan bağıyla bağlı olmayanları ayırmakla işe başlamalıyız. Kan bağı bulunmayan akrabalıklar şunlardır:

Kaynata, kaynana, gelin, damat, karı, koca, yenge, görümce, enişte, kayınbirader.

Bunları çıkartınca, ailenin 34 kişiye düştüğü sanılabilirse de, bu doğru değildir. Şimdi de, aralarında kan bağı olan akrabalarından birinci dereceden, yani doğrudan doğruya, akraba olmayanları elemekten geçirelim. Bunları:

Kız kardeş, erkek kardeş, dayı, hala, dayı oğlu, hala kızı, erkek yeğen, kız yeğen olarak sıralayabiliriz. Bu 16 kişiyi eledikten sonra, bir-

birleriyle doğrudan kan bağı olan 18 kişi kalır:

Büyük baba, büyük anne, baba, oğul, kız evlat, erkek torun ve kız torun.

Şimdi, bu onsekiz kişiyi ona indirmek için büyük bab ve kayınanneyi temel alarak 4 torunun bunlara ait olduğunu belirleriz. Böylece, $2+4 = 6$ kişi belirlenince geriye 4 kişi kalır. Problemde 3 anne ve 3 baba olduğu belirtilmektedir. Büyük baba ve büyük anne aynı zamanda bab ve anne olduklarından bunları çıkarsak geriye, 4 torunun ana babası olmak üzere 2 anne ile 2 baba kalır. Burada sorun; acaba bu büyük anne ve büyük annenin 2 kızını yoksa 2 evli oğlunu vardır? Yoksa, evli olan çocuklarının dan biri kız biri erkek midir?

Buna cevap vermek üzere incelememizi sürdürelim. Problemde, 4 oğuldan söz edilmektedir. Bunların 3'ü torun olduğuna göre bir oğulları ve bir evli kızları var. Problemde 2 kız evlattan söz edilmesi ve torunlardan birinin kız olduğunu bilmemiz bu belirlememizi desteklemektedir. Demek ki, büyük baba ve büyük annenin biri erkek, biri kız olmak üzere evli olan iki çocukları varmış. Çocuklarından 4 torun sahibi olmuşlar. Halen çözülmesi gereken son bir nokta var; acaba torunlarından kaç kızlarının kaç oğullarının çocuğudur? Evli olan kız, erkek kardeşinin çocuklarının halası ve aynı şekilde erkekte kızkardeşinin çocuklarının dayısı olması gereğinden yola çıkarak, torunların durumunu açığa çıkarabiliriz.

Problemde bir dayı oğlundan bahsedilmektedir. Bu durumda, erkek torunlardan biri erkek evladının çocuğudur, geri kalan iki erkek torun ile bir kız torun evli kızının çocuklarıdır.

Ustalık

Yarım elips şeklinde olan kemerin yola göre simetrisini alarak tamamladığımızı varsayalım. Böylece tam bir elips şekli elde etmiş oluruz. O halde ellips denklemini, 2A yüksekliğini, X ve Y elips üzerindeki bir noktanın koordinatları olmak üzere,

$$(X^2/A^2) + (Y^2/4A^2) = 1$$

şeklinde yazabiliriz.

Problemdeki verilere göre, X = 0,80 m ve Y = 3,60 m olduğundan, bu denklemden

$$A = 3\sqrt{2}$$

değeri elde edilir. O halde vasıtaların rahatlıkla geçebileceği kemerin yüksekliği en az

$$2 \times 3\sqrt{2} = 6\sqrt{2} \text{ m} \sim 8.5 \text{ m}$$

olmalıdır.

Ö d ü l l ü S ö z c ü k B u l m a c a s ı

SOLDAN SAĞA:

1) Zeytin'de isimli betiğinde "İşte size bütün kitabın özü: İlim ve vatan adamı olunuz" diyen, 1894- 1971 yılları arasında yaşamış, kalemini gerilikle savaş, Atatürk devrimlerini koruma gibi toplumsal ve güncel konularda kullanmış, "Çankaya", "Ateş ve Güneş" isimli betikleri de üretmiş Cumhuriyet devri gazeteci ve yazarımız.

2) Jüpiter gezegeninin 7. uydusu.-Budun ön kısmından elde edilen dana eti.-Hile, dümen anlamındaki argo sözcük.

3) Osmanlılar döneminde Roma kentine verilen ad.-Hindistan'da mihraceden küçük hükümdara verilen ad.-Taşıtlarda yükün yükseklik ölçüsü.

4) Radon elementinin simgesi.-Kırım ve Kafkasya çevresinde yaşayan ve Karaimler de denilen Orta Asya kökenli Türk boyu.-Bir Alman televizyon kanalı.

5) Çarlık Rusya'sında imparatorluk ailesinin toprak olarak sahip olduğu mülklere verilen ad.-Bering Denizi'ni Büyük Okyanus'tan ayıran adalar zinciri.-Mihrak.

6) Suriye'nin ikinci büyük kenti.-Bir nesnenin başlıca özelliklerini yansıttak biçimde hazırlanmış taslağı.

7) Siyasi bir partinin kısa yazılışı.-Akut löseminin tedavisinde kullanılan antibiyotik.

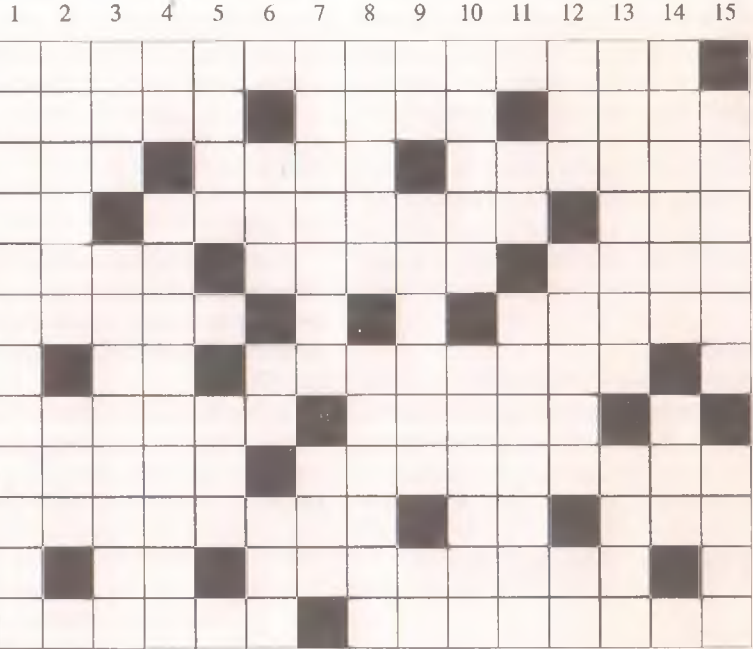
8) Okyanuslarda ışıktan yoksun olan yerlere verilen ad.-"İlhan" (1921-1986 yılları arasında yaşamış heykeltıraşımız).

9) İsrail'de bir kıyı ovası.-İttihat ve Terakki partisi'nin ileri gelenlerinden olup 1926'da İzmir'de Atatürk'e suikast girişiminde suçlu görülerek idama mahkum edilen ve daha sonra intihar eden politikacı.

10) Milattan önce kuzey Mezopotamya ve Suriye civarında yaşamış olan ve Sami ırkından gelen bir halk.-Tavla'da "üç" sayısı.-Halk dilinde, keklığın boynundaki siyah halka.

11) Rusçada "evet".-Renksiz, sarımsak kokulu, güçlü ve beyaz bir ışık vererek yanan hidrokarbonlu bir gaz.

12) Ton ve makam temelinde bağlı kalma-dan oluşturulan beste.-Hoşgörü.

YUKARIDAN AŞAĞIYA:

1) "Geometri bir problemdir. Ben problem dışına çıkarak geometrinin estetiğini aradım" diyen ve soyut resimleri ile de tanınan 1914 yılı doğumlu ressamımız.

2) Aydın ilinde antik bir kent.-Kadınların süs için göz kapaklarına sürdükleri boya.

3) Mikroskopta incelenecek maddelerin üzerine konulan dar, uzun cam parçası.-Güney Amerika'da bulunduğu inanılan hayali altın ülkesi.

4) İridyum elementinin simgesi.-Gerek duyulmayan maddeleri çalma dürtüsü hastalığına yakalanmış olan.

5) At üretilen çiftlik.-Kayınbirader.

6) Mesafe.-"Parça parça yarılmış öküz ardında/ Parmağı üç pare, tırnağı değil" (Fazıl Hüsnü Dağlarca).-"Benim ... olmuş dilim/ Ne desem yar incinir" (türkü).

7) Turşusu yapılan bir tür küçük soğan.-Genellikle yakmak için kullanılan iri saman.

8) Tiyatro ve benzeri yapılarda dinlenme yeri.-Kiraya verilerek gelir getiren mülk.

9) Eski Mısır inanışında insan ruhu.-Mısır'da tarihsel Teb kentinin kalıntılarının yer aldığı arkeolojik alan.-Japonya'da kullanılmış eski bir hacim ölçüsü birimi.

10) Tarım işçisi, rengber.-Çok benzeyenler, eşler anlamında eski sözcük.

11) "... ü namus şişesini taşa çaldım ki-me ne" (Nesimi).-Sıcak parçanın ansızın su içine daldırılmasıyla elde edilen cam türü.

12) Kıvrım, büküm anlamındaki eski bir sözcük.-Halk dilinde, sıcak ve kuraklığın çokluğu.- Rütbesiz asker.

13) Ocak ayında görülen bir fırtına.-Animist dinlerdeki doğaüstü güç.

14) Karagöz oyununda şarkı ve türkülerini okuyan kişiye verilen ad.-"Ekmeği bol eyledik/Acıyı eyledik" (Hasan Hüseyin).

15) Dokumacılıkta, atkı ipliğini sıkıştırmak için kullanılan, demirden veya ağaçtan yapılmış dişli araç.-Güneydoğu Asya'da bir ülke.

Ekim sayımızın bulmaca yanıtları

Ekim ayı ödüllü bulmacamızı doğru yanıtlayan okurlarımızdan Mehmet GÜNERDEM / Ankara, Füsün UĞURLU / Ankara, Umut GÜNEY / İstanbul, Kaynak Yayınları'nın yayımladığı Hasan Yalçın'ın "Aydın Rantı" adlı kitabını kazandılar.

Kasım ayı ödüllü bulmacamızı çözecek okurlarımız arasından kurayla belirleyeceğimiz üç kişi, Kaynak Yayınları'nın yayımladığı Pablo Neruda'nın "Kaptan'ın Dizeleri ve Yüreklere İspanya" adlı kitabını kazanacaklar.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1	W	L	A	D	I	M	I	R	B	A	R	T	O	L	
2	I	A	S	O	S		M	A	R	Ş	A	N	D	I	Z
3	M	N	E	M	O	S	I	N	I	T		E	M	O	
4	W		L	I	T	O	T		A	N	E	M	O	N	
5	E	V	I	N		M	A	K	T	A		A	N	O	T
6	N	E		O	K		S	A	I		A	Y	L	I	
7	D	R	A		A	K	Y	A	K	A		A	P	O	R
8	E	M	S	A	L		O	N	I	K	S		O	J	E
9	R	I	A		A	I	N	Y	A		A	R	I	N	
10	S	Y		I	M	A		B	A	L	A	S	T		D
11		O	K	T	A	N	T		T	A	H	T	A	D	A
12	O	N		A	R	E	K	A		N	O		L	A	Z

28. İSTANBUL

KITAP FUARI

31 EKİM - 8 KASIM 2009

"KÜLTÜRLERARASI DİYALOGDA ÇEVİRİ"

www.istanbulkitapfuari.com

İletişim Sponsoru

Katılımlarıyla

Medya Sponsoru

Hizmet Sponsoru

Uluslararası Fuar Birliği

Uluslararası Kongreler Birliği

TÜRKİYE FUAR YAYINCILARI BİRLİĞİ

TS EN ISO 9001:2000

TÜYAP TÜM FUARCILIK YAPIM A.Ş. / FUAR ALANI VE MERKEZ OFİSİ

Tüyap Fuar ve Kongre Merkezi
34522, Büyükdere
İstanbul
Tel : 0212 867 11 00
867 12 00
Faks : 0212 886 66 98
www.tuyap.com.tr

E-posta :
Yurtiçi Satış
yurticisatis@tuyap.com.tr
Yurtdışı Satış
sales@tuyap.com.tr
Reklam Satış
reklam satis@tuyap.com.tr

Yurtdışı Fuarlar
tuyapoverseas@tuyap.com.tr
Proje Tanıtım
tanitim@tuyap.com.tr
Fuar Alanı
fairarea@tuyap.com.tr

TÜYAP YURTDIŞI OFİSLERİ

E-posta :

Tüyap Adana
tuyapadana@tuyap.com.tr
Tüyap Ankara
tuyapankara@tuyap.com.tr
Tüyap Bursa
tuyapbursa@tuyap.com.tr

Tüyap Diyarbakır
tuyapdiyarbakir@tuyap.com.tr
Tüyap Gaziantep
tuyapgaziantep@tuyap.com.tr
Tüyap İzmir
tuyapizmir@tuyap.com.tr

Tüyap Kayseri
tuyapkayseri@tuyap.com.tr
Tüyap Konya
tuyapkonya@tuyap.com.tr
Tüyap Samsun
tuyapsamsun@tuyap.com.tr

TÜYAP YURTDIŞI OFİSLERİ

E-posta :

Tüyap Moskova
tuyapmoscow@tuyap.com.tr
Tüyap Sofya
tuyapsofia@tuyap.com.tr
Tüyap Halep
tuyapaleppo@tuyap.com.tr

Tüyap Tiflis
tuyapgeorgia@tuyap.com.tr
Tüyap Tahran
tuyaptehran@tuyap.com.tr

Evrim Kursu Başlıyor

5- 6 Aralık 2009 Cumartesi- Pazar saat 10.00- 18.00

Program:

10.00- 10.40	Açılış Dersi: Bilim Nedir? Bilimin Yöntemi? - Prof. Dr. Semih Koray
10.40- 11.00	Soru- Cevap
11.00- 11.15	Çay arası
11.15- 12.00	Giriş: Cumhuriyet'ten Bugüne Türkiye'de Evrim Kuramına Yaklaşımlar
12.00- 13.30	Yemek arası
13.30- 14.00	Darwin, Beagle Yolculuğu ve Evrim Kuramı - Prof. Dr. Ali Nihat Bozcuk
14.00- 14.15	Çay arası
14.15- 14.45	Darwin, Beagle Yolculuğu ve Evrim Kuramı - Prof. Dr. Ali Nihat Bozcuk
14.45- 15.00	Soru-Cevap
15.00- 15.15	Çay arası
15.15- 15.45	Evrimin Mekanizmaları ve Türleşme - Doç. Dr. Can Bilgin
15.45- 16.00	Çay arası
16.00- 16.30	Evrimin Mekanizmaları ve Türleşme - Doç. Dr. Can Bilgin
16.30- 16.45	Soru- Cevap
16.45- 17.00	Serbest konuşmalar-Öneriler

İkinci Gün

11.00- 11.30	İnsanın Evrimi - Prof. Dr. Erksin Güleç
11.30- 11.45	Çay arası
11.45- 12.15	İnsanın Evrimi - Prof. Dr. Erksin Güleç
12.15- 12.30	Soru-Cevap
12.30- 13.30	Yemek arası
13.30- 14.00	Fosil Örnekleri İle Evrim Teorisi - Prof. Dr. Erksin Güleç
14.00- 14.15	Çay arası
14.15- 14.45	Fosil Örnekleri İle Evrim Teorisi - Prof. Dr. Erksin Güleç
14.45- 15.00	Soru-cevap
15.00- 15.30	Bilim Felsefesi Açısından Akıllı Tasarım Düşüncesi - Hasan G. Bahçekapılı
15.30- 15.45	Çay arası
15.45- 16.15	Bilim Felsefesi Açısından Akıllı Tasarım Düşüncesi - Hasan G. Bahçekapılı
16.15- 16.30	Soru-Cevap
16.30- 16.45	Çay arası
16.45- 17.15	Evrin Uygulamaları - Prof. Dr. Işık Bökesoy
17.15- 17.30	Çay arası
17.30- 18.00	Evrin Uygulamaları - Prof. Dr. Işık Bökesoy
18.00- 18.15	Soru- Cevap
18.15- 19.00	Bilim Felsefesi, Bilimsel Felsefe ve Bilimsel Kuramlar - Prof. Dr. Yaman Örs
19.15	Katılım Belgelerinin Sunulması